

Les activitats del Centro de Cultura Valenciana

El Centro de Cultura Valenciana va instar per a la creació d'una càtedra de "Llengua Valenciana" el juny de 1916 (*Diario de Valencia*, 30-6-1916), sembla que a petició de Llorente Falcó. Però aquesta càtedra no s'ocupà fins el 27 de gener de 1918. La incoherència del Centro es va manifestar en els fulls de propaganda d'aquesta càtedra, redactats en castellà. Nostra Parla va protestar («Valencia», *Las Provincias*, 4-2-1918). La càtedra de Fullana va cristal·litzar en un seguit de conferències impartides a la Universitat cada dimarts i dissabte. El Centro posava tots els esforços en la càtedra ocupada per Fullana, fet importantíssim, ja que creava un precedent en l'estudi de la llengua. Però Fullana va aprofitar la càtedra per difondre teories desgavellades sobre l'origen de la llengua i fer propaganda de les seues idees gramaticals. Com diu Perucho (1930: 123) i cita Cucó (1977a: 135):

«el pare Fullana hi exposava les més divertides teories filològiques i gramaticals, defensava una ortografia absurda i la teoria, més absurda encara, de la diferenciació radical entre el català i el valencià.»

A partir del 10 de febrer i fins al 17 d'abril de 1919, van ser publicats a *Las Provincias* uns articles lingüístics amb el títol «Gramatologia valenciana». Aquests articles, segurament

eren resums de les classes de Fullana a la Universitat. En total hi va haver 15 articles, sobre els temes que segueixen amb la data de publicació: «El notario Carlos Ros» (10-2-19), «José Nebot i Constantino Llombart» (12-2-19), «Las tres escuelas ortográficas» (15-2-19), «Las normas ortográficas» (17-2-19), «La gramática del P. Luis Fullana» (20-2-19), «La gramática del señor Ortín» (23-2-19), (27-2-19), (6-3-19), (10-3-19), (16-3-19), (20-3-19), (23-3-19), «Catalanismos y arcaísmos del señor Ortín» (4-4-19), (10-4-19), «Catalanismos y arcaísmos que debemos evitar» (17-4-19).

Resumirem molt breument només els quatre primers, especialment el tercer i quart, ja que els altres els tractarem en l'apartat dedicat als estudis gramaticals. El primer i segon articles no tenen més transcendència que la de fer conèixer la tasca gramatical de Ros, Llombart i Nebot, sense entrar gaire en les posicions ortogràfiques d'aquests, tot i que remarca alguns problemes de què es ressentien per la manca de coneixements sobre l'origen i etimologia de la llengua.

El tercer article versava sobre les tres escoles ortogràfiques que -en opinió de Fullana- hi havia aleshores a València.

La primera escola era la *etimològica*, la qual tendia a conservar totes les grafies antigues de paraules llatines o gregues:

«Su mayor error estriba en creer que las lenguas románicas proceden de la latina y de aquí nació la equivocación de llamar *neo-latinas* a las lenguas romanas y revestir las palabras de una forma marcadamente erudita a imitación de los escritores de los siglos XIV i XV.»

En posar els exemples veiem que es referia als catalanistes. Els deia escola *etimològica*, perquè mantenien les consonants dobles *abbat, accusar, addició, offici, collecció, viatge, comptar*. D'aquests dos darrers exemples, diu que per principi d'economia havien d'haver eliminat una de les consonants. Com que els seguidors de l'escola etimològica no ho feien així, es produïa una discordança entre l'ortografia i la fonètica (!)⁴². Però el que més crida l'atenció és que en compte de dir obertament que la tendència d'aquesta escola era la unificació de criteris amb la resta de catalans, com coherentment pensem que havia d'haver dit, ho amaga. I després s'atreveix a defensar la diferència entre català i valencià basant-se en criteris també etimològics. L'actitud de Fullana vorejava l'absurd total.

En segon lloc parla de l'escola *fonètica*, que volia reduir els signes ortogràfics al més possible, sense tenir en compte els problemes homogràfics i homofònics que es podien presentar: *falç* i *fals*, *pressa* i *presa*, *casar* i *caçar*, per exemple havien de resultar un problema al cap i a la fi. No argumenta, Fullana, sobre les diferències fonètiques en el cas de les alveolars, simplement remarca que és el pes del castellà el que porta

aquesta escola a defensar aquestes grafies. Com sabem, dins del valencianisme polític hi havia hagut qui defensava aquests criteris per a una gramàtica vulgar, però això no havia prosperat i de fet només l'escola satírica seguia aquest criteri ortogràfic.

Finalment, parla de l'escola evolucionista. Aquesta escola és la millor, ja que és la que ell defensa i està basada -diu- en estudis de lingüística i filologia.

El quart article resulta del tot sorprenent. Fullana explica l'acord pres al I Congrés de la Llengua Catalana de fer una normativa conjunta entre els parlants de la llengua catalana, que va concretar-se en la creació de l'Institut d'Estudis Catalans i la Promulgació de les *Normes*:

«Los valencianos fueron representados efectivamente en dicho "Institut d'Estudis Catalans", no precisamente para catalanizar la ortografía valenciana como algunos creyeron sin fundamento sino para defenderla y conservarla en toda su integridad, admitiendo solamente aquellas "normas" en que coincide la ortografía de ambas lenguas i rechazando noblemente las que constituyen las diferencias dialectales ya muy acentuadas entre ambas regiones.»

D'ací l'afirmació de Lo Rat-Penat que només acceptava les normes en allò que s'acomodaven a la fonètica valenciana.

Què volia dir això? Que el valencià era ja tan diferent del català que no podia compartir la mateixa ortografia, segons les tesis de Fullana. Així, doncs, Fullana havia estat des de sempre

un defensor de l'autoctonisme lingüístic valencià.

Això justificaria el perquè de la redacció del *Projecte* de 1914, amb normes «genuinamente valencianas».

El Centro de Cultura Valenciana, mentrestant, no es manifestava respecte a la unitat lingüística, sinó per boca de Fullana.

Per reafirmar l'actitud de Fullana respecte a la necessitat d'una ortografia pròpiament valenciana, tot i que sense pretendre augmentar el secessionisme lingüístic, apareix en escena Alcover, que aprofitant una de les excursions filològiques va ser nomenat Director Honoris Causa del Centro de Cultura i va fer un parlament sobre la conjugació viva de la llengua en les comarques valencianes. («En el Centre de Cultura Valenciana», *Las Provincias*, 19-7-1918) i Alcover, 1918:195)

També el mateix any Alcover, havia estat el mantenidor dels Jocs Florals de Lo Rat-Penat. En el discurs de mantenidor va incitar els valencians perquè estimaren la llengua i no li fessen menyspreu.

Suposem que Alcover estava ben assabentat de les teories lingüístiques sobre l'origen de la llengua que defensava Fullana i per això va aprofitar la situació privilegiada de mantenidor dels Jocs Florals per remarcar-ne la unitat. Va insistir que al País Valencià, com a les Balears, la llengua havia estat portada per Jaume I i que la denominació de llemosí era absolutament anticientífica:

«No, valencians, jo no vinch a proclamar la sobirania de cap d'aquexes modalitats de la nostra llengua damunt les altres modalitats, sinó tot lo contrari, Jo cabalment sostinch que, ò hem de tornar tots, valencians, catalans i balears, a la llengua dels sigles XIV i XV, quan era ben tota una y'ls escriptors valencians se'n hi duyen la palma y hi senyoretjaven incontrastablement «o bé s'han de respectar com a cosa intangible y sagrada, mentres no sien castellanismes, totes les modalitats actuals (...) En açò ha de consistir el renaxement de la nostra llengua: que cap de les seues varietats actuals ha de dominar damunt les altres, sinó que totes han d'ésser de la mateixa categoria, totes han d'ésser absolutament autònomes y independents una de l'altra.» (Alcover (1983:76)

L'il.lustre mossèn continuava la tasca de recopilació de lèxic català, que dia a dia feia augmentar la calaixera. El principal col.laborador que va tenir al País Valencià durant aquells anys va ser Josep Rodrigo Pertegàs, el qual va fer fitxes de les paraules més interessants del llenguatge medieval usat en els documents de l'arxiu del Patriarca i de l'Arxiu General del Regne de València. També d'un manuscrit del XVI titulat *Llibre d'animals de caçar*. Alcover deia d'ell que era el primer paleògraf de València. Aquest recull de fitxes constitueix el nucli més important de vocabulari de textos inèdits de llengua medieval, que s'ha incorporat al *Diccionari Català-Valencià-Balear* (Moll (1983:16). Fullana també es comptava entre els col.laboradors d'Alcover, el qual li va enviar unes 12.000 cèdules (Moll (1983:14).

La visita d'Alcover a València va coincidir amb el trencament d'aquest amb l'Institut d'Estudis Catalans. Segons Moll (1983: 17):

«vingué a València amb el cap ben calent i disposat a parlar fort sobre el perill de l'absorció de la modalitat valenciana pel català en el camp de la literatura. Sempre sostingué la unitat de les modalitats valenciana i balearica amb les del Principat, però sempre defensà també el dret de les modalitats regionals a una certa autonomia, a l'ús de les formes de llenguatge que han conservat, encara que aquestes no siguin usades a Catalunya.»

Les raons del trencament d'Alcover amb l'IEC eren, entre altres, algunes discrepàncies ortogràfiques, perquè les *Normes* no s'adaptaven a determinants trets fonètics de les Illes⁴⁹ (Segarra 1985a: 370).

Per tant, en el moment en què Alcover arribà a València, segurament abocà tota una sèrie de greuges contra l'IEC, tot i que mantenia, com sempre, la defensa a ultrança de la unitat lingüística.

Suposem que previngué sobre la suposada intenció de Fabra d'absorbir, amb les *Normes* barcelonines, el valencià i el balear. Aquesta defensa de l'element autòcton hagué d'arribar al cor de tots aquells amics de tants anys i col.laboradors del diccionari que ara més que mai es mirarien amb reserves l'ortografia proposada per l'Institut, especialment al de Fullana.

Per aquells anys, cap al 1917 i 1918, el moviment valencianista aconseguí una relativa força a la ciutat de València. Això es va plasmar en les activitats del Centro de Cultura Valenciana. L'any 1917 van enviar una circular per a recollir el dret vernacular. Tal i com explica Eduard Martínez Ferrando (*Butlletí de Nostra Parla*, núm. 7), al cos de la circular es demanava que s'emplenés una enquesta amb memòries, informes o cartes, en les quals es relatessen els costums jurídics i econòmics. L'intent del Centro va ser fallit:

«Puix hi ha que advertir ara que l'escaient propòsit del nostre Centre de Cultura, dissortadament, no reeixí, però aquesta vegada això no es degué sols al desdany tradicional sentit vers el dret propi, que amb tanta raó qualificava d'afront per als valencians el savi canonge En Roc Chabàs (...) sinó que l'assumpte requeria a tot arreu del reialme un medi més elevat de cultura que l'actual, ja que no un gran ambient nacionalista del que encara hi som llunyans (...)» (113)

No tenim constància d'altres activitats del Centro de Cultura Valenciana, especialment significatives. Només la inauguració d'una biblioteca complementària, amb llibres d'art i de literatura valenciana, el 24 de febrer de 1920 («Centro de Cultura Valenciana», *El Mercantil Valenciano*, 25-2-1920).

EL CATALANISME POLÍTIC I LA DICTADURA (1918-1929)

Tal i com diu Cucó (1977a:91-93) la disparitat d'estructures socio-econòmiques de l'Estat espanyol va ser una de les causes del naixement del catalanisme, que va arribar a un dels punts àlgids l'any 1917. Joan Ventosa i Calvell, diputat de la Lliga Regionalista, viatja a València l'any 1916 per tal de superar l'aïllament en què havia quedat el partit que representava. Va entrar en contacte amb la burgesia valenciana que, en paraules de Cucó, es trobava «amenazada frontalmente en su supervivencia» (92). També va impartir una conferència a Lo Rat-Penat, en la qual defensava la unió entre Catalunya, València i Mallorca. («El Sr. Ventosa en Valencia», *Las Provincias*, 2-8-1916 i «El regionalismo i las derechas valenciana», *El Pueblo*, 2-8-1916).

La circumstància va abocar cap a la potenciació d'una plataforma de dretes d'ideologia similar a la de la Lliga. Al maig de 1917 els valencians tornen la visita als catalans i van a Barcelona. Hi van viatjar, sobretot, ratpenatistes com Pérez Lucia i Cebrián Mezquita, també valencianistes com Garcia Conejos, que aleshores era el president de la Joventut Valencianista, i Eduard Martínez Ferrando. Però, a més a més, hi va anar un representant de la burgesia financera, Ignasi Villalonga. Conseqüència de tot això serà la creació d'un partit valencianista que aglutinava les diverses tendències valencianistes: la Unió Valencianista Regional (UVR). La constitució oficial es va fer a principis de gener de 1918, coincidint amb la visita de Francesc Cambó a València el 13 de

gener del mateix any.

Els blasquistes es van enfurismar, davant del nou contrincant polític. I *El Mercantil Valenciano* es va posar a la defensiva:

«Respecto al regionalismo sabemos muy bien que hay muchos modos de entenderlo y practicarlo. El regionalismo a modo de la Lliga es egoísta, es inmoral, es rastrero, antiliberal, imperialista, pone los intereses materiales de Cataluña por encima de España y de todos los ideales nobles y elevados.» («Crónica local y general», 1-8-1918)

Seguint Franch i Ferrer (1980, I:67), la història d'UVR és la història d'un nacionalisme impossible, la d'uns fracassos electorals estrepitosos, però també va ser la història de la creació d'una plataforma periodística valencianista, *La Correspondencia de Valencia*, que, malgrat estar escrita en castellà, defensava els interessos del catalanisme a València i més enllà. Aquest diari sempre incloïa un o dos articles nacionalistes, sota el títol d'Acció Valencianista. Hi escrivien Eduard Martínez Ferrando, Tomàs i Martí, Carles Salvador, Almela i Vives, Cebrián Ibor, Ferrandis Luna, etc.

Els valencianistes d'Unió Valencianista Regional i la Joventut Valencianista van començar a construir tot un cos ideològic coherent. Així van publicar la *Declaració valencianista*, apareguda a *La Correspondencia de Valencia* del 14 de novembre de 1918. Aquesta declaració recollia el dret a la

cooficialitat de la llengua al País Valencià. (Cucó (1977a:97-101) i Franch i Ferrer (1980, I:69-72)).

La *Declaració* va ser publicada l'any 1919 amb el títol *El Pensament valencianista*, en el qual diversos valencianistes exposaven els vuit punts bàsics. La primera exposició venia signada per Eduard Martínez Sabater i feia referència a la peculiaritat de la personalitat valenciana. Una d'aquestes peculiaritats era la llengua, que «sobre tindre un mateix oríge que la catalana i la mallorquina, encara adopta una modalitat dialectal més dolça, més suau, que la fa distinta a d'elles». Per tant, la unitat lingüística del català i el valencià no era posada en dubte.

Ignasi Villalonga en la seua exposició tracta sobre la nació i l'Estat. Per ell, el nacionalisme català està integrat per Catalunya, Mallorca i València; no obstant això, prefereix la creació d'un estat valencià, però:

«Diem que esta Base es la fonamental reivindicació nostra, per que en ella prassuposant que étnica i filològicament estém relacionats amb Catalunya i Mallorca, demaném la constitució d'un Estat autònom, propi, per a demostrar el nostre respecte a la personalitat valenciana i la seua voluntat. (...) Per lo demás, nosatros no renunciám a formar una comunitat de cultura amb les altres regions de la nostra nacionalitat, unides per el llas de la llengua, ni fugim les conseqüencies que este fet poguera portar.»

Segueixen altres ponències, la de Garcia Conejos i Eduard Martínez Ferrando, però no tracten la qüestió lingüística. En canvi la de Pasqual Asins hi està totalment dedicada. Asins defensa la cooficialitat de les dues llengües "valenciana" i castellana. Hi aporta dades sobre el nombre de catalanoparlants que hi ha al País Valencià, així com un mapa lingüístic de l'extensió territorial del valencià i del castellà. La qüestió la resol exigint-ne l'oficialitat de totes dues llengües allà on són parlades, tot i que considera que a les comarques castellanoparlants s'hauria d'aprendre també a parlar valencià.

Ferrandis Luna en la seua ponència insistia sobre la importància de la qüestió municipal i instava a la creació d'un Institut per a funcionaris. Thous, en canvi, tracta la qüestió comarcal, emfasitzant sobre el seu caràcter natural. Un dels factors que evidenciaven que la divisió comarcal era un fet natural era que d'una comarca a una altra el valencià prenia varietats fonètiques diferents.

Finalment Cebrián Ibor defensava el dret a la federació dels diferents estats:

'Aquest dret d'associació que reclamen per a l'Estat valencià deu ésser reconegut per la federació espanyola que's constituïxca com a facultat inherent a cada nacionalitat que la integre. (...)

També per son llenguatge, com per sa característica ètnica, se troba espontaneament emparentada la nacionalitat valenciana; en primer terme, ab

les nacions purament iberitanes; després, ab els demás pobles naturalment llatins, i així successivament.»

Tot i que amb la *Declaració Valencianista* van voler fer la impressió d'una comunió d'ideologies, la veritat és que, tal i com diu Cucó (1977a:97), només es tractava la qüestió nacional valenciana i cap altre tema més. Respecte a la llengua, ja s'havien manifestat disparitats d'opinions entre alguns d'ells. Eduard Martínez Ferrando (1918:9-10), al seu llibre *Síntesi del criteri valencianista*, defensava una reconstitució de la nacionalitat a partir de la catalanització de València. Villalonga (1919a:5) a *Substantivitat del valencianisme* defensava que la llengua havia estat anterior a la conquesta de Jaume I, seguint les tesis de Fullana.

La reivindicació de la cooficialitat

Substantivitat del valencianisme d'Ignasi Villalonga era un llibret d'un discurs pronunciat a la Diputació de València.

Aquest discurs formava part d'un cicle sobre un tema monogràfic, l'autonomia valenciana, organitzat per la Diputació. Com diu Cucó (1977a:110), les iniciatives per l'autonomia valenciana es van reduir a actes formals, un dels quals va ser aquest cicle de conferències.

La conferència de Villalonga es va celebrar el 3 de desembre de 1918. L'autor tractava d'exposar i comentar les *Bases de la Declaració valencianista*. En començar la conferència, va ser interromput diverses vegades per alguns boicotejadors que li exigien que parlés en castellà. Villalonga no va canviar. Va manifestar que la seua intransigència a parlar només valencià canviaria quan expressar-s'hi fos un acte «perfectament civil».

Com hem dit abans, no creia que la llengua parlada al País Valencià l'hagués portada Jaume I i així ho va exposar:

(no es formà la nostra llengua, com molts creuen, com una fillola de la llengua llatina dels conqueridors romans. Estos influïren fondíssimament introduint elements diferents que ampliaren el lèxic i alteraren la gramàtica,...) de manera que don Jaume no vingué a portar-nos la seva [sic] llengua; València no és una colònia del poble català.) (5)

La següent conferència va ser el 16 de gener de l'any 1919. Com a representant del Centro de Cultura Valenciana, Francesc Martínez Martínez va parlar sobre l'ideal regionalista. Entre els diversos temes que tractà va destacar el lingüístic. Demanava la cooficialitat i l'ensenyament de la llengua a les escoles.

Aquesta era, doncs, una posició representativa del pensament del Centro, que a poc a poc anava canviant, sense deixar de defensar mai el bilingüisme. («Don Francisco Martínez Martínez diserta en la Diputación», *Las Provincias*, 16-1-1919).

Altres conferències del mateix cicle tractaren també la

qüestió lingüística, que fou molt debatuda. Però n'hi hagué una que tingué un ressò especial. Va ser la impartida per Fullana el 24 de gener de 1919. En aquesta conferència, Fullana defensava el dret a l'ús de la llengua i, doncs, demanava la garantia perquè aquest dret es complís. La garantia era la cooficialitat de la "llengua valenciana" amb la castellana. Aquesta cooficialitat comportaria l'ensenyament del català a les escoles. («El R. P. Luis Fullana pide la cooficialidad de la lengua valenciana», *Las Provincias*, 24-1-1919).

Però no va ser només a la Diputació on es recollien les inquietuds regionalistes. També l'Ateneu Mercantil va organitzar algunes conferències. Va ser especialment polèmica la que féu Miguel de Unamuno. Al discurs, tractà la qüestió de «las lenguas regionales» i defensà la supremacia del castellà com a llengua supranacional. Trobava molt improductiu l'aprenentatge en les escoles de la llengua de cada una de les "regions":

«Vosotros podreis producir naranjas y arroz y muebles en valenciano, pero tendreis que exportarlos en inglés, en francés y en castellano» («Don Miguel de Unamuno habla en el Ateneo Mercantil», *Las Provincias*, 8-1-1919)

També defensà que el poble no estimava la llengua, veient com li era d'innecessària. Per demostrar aquestes argumentacions va posar l'exemple de la vinguda de Cambó al Teatre Principal de València, en la qual un grup de blasquistes van fer-li una

xiulada, quan parlà en català.

La conferència d'Unamuno va crear un cert malestar entre els valencianistes. El columnista del "Glosari" de *Las Provincias* que signava amb el pseudònim de Marian -segurament, Ferrandis Agulló- va necessitar tres columnes senceres per a contestar-la. En la primera, s'oposava a la idea de l'idioma universal que Unamuno havia defensat («L'idioma universal», 18-1-1919) i en la segona i tercera defensava el dret a l'estudi dels "idiomes regionals" («Els idiomes regionals», 19 i 20-1-1919).

Un altre article molt més significatiu contra Unamuno aparegué signat per Ferrandis Agulló, defensant l'actitud de Cambó, que havia parlat en català a petició de la Joventut. També hi va afegir que a València es feia gala del fet que no s'entenia el català, com també es deia això mateix del castellà, sense que fos cert. («Unamuno camama nacional», *Las Provincias*, 17-7-1919).

La remuntada del catalanisme cultural

La situació va canviar a partir de 1919. La Lliga s'aproximà al règim monàrquic, aturant-se així el procés cap a la consecució de l'autonomia (Cucó 1977a: 11). Els valencianistes foren derrotats en les eleccions generals i en les municipals i això va comportar un cert retraïment polític.

Alguns van considerar molt important replegar el moviment

polític cap als pobles, especialment Carles Salvador i Tomàs Martí (Franch, 1980, I:79). Però al mateix temps, l'activitat a la ciutat continuava. Cada dimarts, des del novembre de 1920 fins al juliol de 1921, al casal de la Joventut Valencianista s'organitzaven conferències relacionades amb la vida social de la ciutat. Fruit d'aquestes, aparegué l'any 1921 *Dimarts d'amical conversa*, publicació promoguda per Adolf Pizcueta. Es tracta d'un resum de les conferències que s'havien fet, resum que ja havia estat publicat a *La Correspondencia de Valencia*. Lingüísticament no en destaca cap, ja que les que van tractar sobre la llengua ho van fer només de referència, com la d'Almela i Vives o la de Manuel d'Espinosa, aquell valencià solidarista que després de pair el fracàs d'aquella temptativa va deixar d'ocupar un lloc destacat en el valencianisme polític. El resum compta amb 106 pàgines, on es recullen a més a més, conferències de Navarro i Borràs, Thous, Buíl, García Conejos, Cervera Aviñó, Asins, Bayarri, Martínez Sabater, Francesc Caballero, etc.

Així, doncs, el valencianisme polític i social continuava ben actiu amb la Joventut Valencianista, malgrat els problemes d'UVR.

El que sí que es va aconseguir a partir de 1920 és que alguns diaris s'obriren a actituds catalanistes no tan polítiques com lingüístiques. Lo Rat-Penat continuà organitzant els Jocs Florals, però ara en català. L'alcalde de València Samper no sols hi parlava el català sinó que en defensava obertament i coratjosa

l'ús. Però les activitats de Lo Rat-Penat continuaven restringides a la tasca cultural. Com a màxim s'organitzaven conferències per a parlar sobre el conreu literari de la llengua, que no tenien cap ressò especial. Només voldriem destacar un cicle de conferències sobre teatre valencià, en què Morales Sanmartín, per exemple, defensor acèrrim de la literatura popular, atribuïa tres causes a la decadència del teatre. La primera era l'enviliment de la llengua nativa pels poetes satírics «que a costa de obtenir una carcajada de sus lectores no vacilaron en corromper y descoyuntar la hermosa y dulce lengua valenciana». La segona era l'afany d'escriure comèdies bilingües, imitant els costums castellans, cosa que comportava un complex d'inferioritat notable. La tercera, la consideració que l'única llengua literària era la castellana, i doncs, la catalana s'havia de reservar per al sainet. («En Lo Rat-Penat. Conferencia de Morales San Martín», *El Mercantil Valenciano*, 4-3-1920). Però Thous, en una conferència posterior, la imputava a la poca consideració que tenia el poble envers la llengua, per la qual cosa no la utilitzaven a les llars ni en les relacions socials. («En Lo Rat-Penat. Conferencia de Maximiliano Thous», *El Mercantil Valenciano*, 13-3-1920). El cas és que Lo Rat-Penat, coincidint amb la presidència de Pérez de Lucia, en els anys immediatament anteriors, havia aconseguit eixir de l'envescat regionalisme, però ara novament tornava a sofrir la llangor. Les conferències que s'hi organitzaven eren un cúmul de lamentacions,

sense que res d'això els engresqués a actuar políticament ni socialment.

Encara l'opció popular. La Comèdia Llevantina i Nostre Teatro

El problema del teatre valencià exposat en aquelles conferències a Lo Rat-Penat era real. Hi havia una crisi de promoció d'obres de teatre valencià i les causes que havien apuntat Morales Sanmartín i Thous tenien molt a veure.

L'11 de gener de 1919 aparegué *La Comèdia Llevantina*.
Semanari lliterari Teatral:

«Al publicar este semanari no nos guia més interès que difundir òbres valensianes, lo més possible, pera que totes les llixquen, fomentant aixina la lliteratura de la terreta.

Huí que pareix resurchir el amor a lo nóstre, volem contribuir en el granet d'arena a la gran obra de rechionalisme que connóu al mon.» (...)

...y si este semanari achuda a fer pensar que som valensians, se vorán cumplides les aspiracions de LA REDACCIÓ, («Les primeres plomaes, *La Comèdia Llevantina*, núm. 1, 11-1-1919)

Oferiren les pàgines de la publicació a tots els escriptors valencians, tot esperant que el públic correspongués com era d'esperar. Va introduir una novetat, les obres eren publicades per fascicles en els primers quatre números. Però a partir del cinquè començà a publicar obres senceres. La publicació tragué en

total 37 números, l'últim dels quals és de setembre de 1919.

Lingüísticament, no presentava cap novetat respecte a la resta de revistes populars del moment.

La crisi teatral no va desanimar Carceller a traure una nova publicació, només teatral. Es tracta de *Nostre Teatro. Revista Semanal Lliteraria*.

El primer número aparegué el 28 de maig de 1921 i remintolava optimisme:

«Huí, afortunadament, se advertís un despertar afalagaor, que fa creure en un renaiximent veritat de nostre teatro.

Entre coliseos de primera, michana y infima categoria, s'estrenen en nostra siutat anualment, pasa de sent obres escrites en nostra dolisa parla.» («¡Amunt el teló!, *Nostre teatro*, núm. 1, 28-5-1921)

La revista publicà obres d'èxit que havien estat estrenades ja, antigues o modernes. Es volia ennoblir el teatre i promoure l'estimació per la llengua, tot i que l'opció ortogràfica era la castellana:

«¿Ortografia? la vulgar, únic mig de que nos entenga el públic» («¡Amunt el teló!, *Nostre teatro*, núm. 1, 28-5-1921)

Carceller havia eixit malparat d'*El Cuento del Dumenge*, just quan es va proposar de dignificar-ne la llengua. Ara ja no

gosava.

La publicació estava formada només per l'obra teatral, encara que en els primers números, hi havia també o una editorial o una història del teatre valencià. Després, la publicació es restringí al sàinet de torn.

També van organitzar un concurs de sainets «escrits en valencià del que hui se parla». En total van traure 69 números, entre els anys 1921 i 1922, però aconseguí molt poc ressò.

Una opció eixelebrada. Els omens de la vergonya.

Bayarri, en nom del Consell de Publicacions «Pro Poesia» va publicar el 1922 unes normes ortogràfiques basades en la regla *un so, una grafia*, més o menys:

«Se trata així de simplificar fins al límit possible la grafia de la fonètica en la raó de un signe para cada so jeneral, enqara qe nes u manqo imperseptivament diferencial el pronunsien en les distintes qomarqes aon se parla el idioma.»

El títol no podia ser més explícit *Pera esqriure el valencià. Adqirit en 10 minuts*. El resultat ja l'hem vist en les transcripcions dels fragments de l'autobiografia de Bayarri (1966) i en aquesta mateixa que acabem de fer. Del contingut d'aquesta obra ortogràfica donem compte en l'apartat gramatical.

Aquesta aventura ortogràfica comença l'any 1914 amb uns articles publicats a *La Voz de Valencia* on defensa la creació d'una ortografia unificada i senzilla. Però sortosament, la idea va aturar-se en aparèixer l'anunci del *Projecte Ortogràfic* que dies després publicà Fullana. Ara, vuit anys més tard, Bayarri constata que el Pare Fullana no havia fet escola, i doncs, es continuava sense una normativa ortogràfica general entre els escriptors valencians. També esmenta una altra gramàtica sense donar-ne el nom, la d'Ortín suposem, basada en l'IEC, que havia aparegut l'any 1918. Considera que cap de les dues gramàtiques ha estat acceptada de ple i per tant, continua el desori ortogràfic.

Però Bayarri s'equivocava. Malgrat la premsa satírica i la literatura popular, els valencians que optaven per una llengua literària havien pres del tot una única opció, les *Normes Ortogràfiques* de l'IEC. Les altres opcions es deslegitimaven elles mateixes. Fins i tot aquells que les conreaven sabien que no era sinó una concessió a l'ortografia castellana per a fer-se entendre més fàcilment i pugnaven per la depuració total de la llengua.

La inoportunitat del moment, doncs, es va afegir a l'esbojarrament de la proposta que no va seguir després ni el propi Bayarri.

Però de moment va optar per utilitzar aquesta ortografia en dues publicacions d'un sol número que tragué en aquells anys, després adoptà les *Normes Ortogràfiques* de l'IEC. Però anys més

tard hi tornava.

La primera d'aquestes dues publicacions va ser *Els omens de la vergonya*, publicació literària, religiosa i coenta amb totes les forces. Aquesta publicació que només tragué un número, aparegué el 14 de maig de 1922, amb una advertència lingüística:

«PER LA UNITAT ORTOGRAFIQA

El Qonsell de puvlicacions de "Pro-Poesia" a puvliqat les "Normes ortogràfiques", a les qe s'atenem en nostra puvlicasió, respetant atres opinions dels firmants.

En llibreries i qiósqe enqontraran nostres leqtors, al preu de 15 sentims, les essentades "Normes ortogràfiques"»

Si ens fixem en la paraula *puvlicacions* veurem com fins i tot a ell se li feien difícils de seguir les normes, tan simples com semblaven. Bé, en tot cas, ell, com molts altres ja tenien una pràctica assumida. escrivien de feia temps amb una ortografia no molt ortodoxa, però que anaven polint conforme passava el temps, d'aquí la inoperància d'aquesta nova ortografia.

L'altra publicació de Bayarri d'aquells anys fou *La qoronasió de Nostra Patrona*, editada per a aquest esdeveniment, que també destacava pel toc valencianista radical de sempre, característic de Bayarri, i per ser fonamentalment poètica.

Bé, però aquesta opció lingüística, com ja hem dit, havia de ser agranada ben ràpidament per les noves publicacions

valencianes que, a partir d'ara, seguiren com mai les directrius de l'IEC.

L'opció literària. El valencianisme cultural.

L'any 1919 van premiar als Jocs Florals un poema que commemorava el principi de la Reconquesta. El poema anomenat *Seidía* va ser escrit per mossèn Joaquim Garcia Girona i publicat per la Imprenta Valencianista el 1920. Aquesta publicació va tenir un gran ressò, per l'exaltació dels ideals valencianistes que hi feia. L'autor manifesta en el pròleg que havia pensat d'escriure'l en la llengua antiga d'aquell temps, però que preferia l'actual i moderna, perquè no escrivia per als erudits, sinó per a la gent corrent. Tampoc no havia pres com a model el valencià de les comarques del Maestrat, perquè el considerava poc oportú:

«Tocant a la ortografia, com no tenia encara normes definitives de la mateixa, emplee la que al meu entendre és millor.»

La millor era la de l'IEC.

El ratpenatisme havia premiat, doncs, un poema escrit amb ortografia catalana, cosa que podia representar un pas endavant. Sens dubte, la situació política del valencianisme els havia de

fer reaccionar, ni que fos oportunament, com era aquest el cas. Però no canviaren tan fàcilment.

Contràriament al ratpenatisme, el valencianisme polític es preparava per a una nova embranzida. Es creà l'Agrupació Escolar Nacionalista (ANE) entre novembre i desembre de 1918, associació diferent de l'Agrupació Escolar Valencianista (AVE), tot i que el camí a recórrer havia de ser el mateix. L'AEV havia quedat en un frustrat intent de crear ambient universitari en favor del valencianisme, però l'AEN aconseguiria un influència notable. Prengueren contacte amb l'Associació Catalana d'Estudiants, així com també es posaren en contacte amb els moviments nacionalistes de la resta de l'Estat i de fora, com Irlanda, Bèlgica, etc. En paraules de Franch (1980, I: 86-87):

(L'AEN, sobretot, havia col·laborat a l'expansió de les idees nacionalistes al si de la Universitat Valenciana; havia estat un viver de nacionalistes que després passaren a formar part del grup progressista que s'acolliria a la revista *El Crit de la Muntanya*, i, d'alguna manera, no pogué desenvolupar en tant que organització universitària, les tasques que Tomàs [Vicent Tomàs i Martí] semblava assignar-li en els moments de la seua creació: portar la idea als pobles i escaupar la llavor nacionalista per les comarques.)

El valencianisme esquerrà trobaria una nova empenta en la persona de Vicent Tomàs i Martí, valencianista artanenc, el qual influí decisivament en la creació d'una nova consciència nacional en els pobles agrícoles del País Valencià amb la creació d'una

nova publicació: *El Crit de la Muntanya*⁴⁴.

També es creà la Lliga Espiritual de Solitaris Nacionalistes, amb la voluntat de portar el nacionalisme a les comarques valencianes. Conseqüència d'això seran els Aplecs a Betxí, que eren actes de reafirmament valencianista. L'any 1921 Vicent Tomàs i Martí, inspirador de la idea de la creació de la Lliga Espiritual, seria nomenat president de la Joventut Valencianista. Així, convertí els Directoris Nacionalistes d'aquesta Lliga Espiritual dels pobles en delegacions de la Joventut Valencianista. Tot això confluí en *El Crit de la Muntanya*.

Però també hauríem de referir-nos a un altre moviment valencianista que actuava paral·lelament a València. Es tracta de la Joventut Nacionalista Obrera (JNO), que nasqué el maig de 1921. Segons Franch (1980, I: 90), la intenció era evitar l'interès del blasquisme a contrarestar el moviment nacionalista, el qual acusava de dretà. Aquesta vegada, la JNO maldava per constituir-se en una força d'esquerra nacionalista, contràriament a la UVR, que estava a punt de trencar-se per desavinences amb la Joventut Valencianista. La raó era el pes conservador de la UVR.

*El Crit de la Muntanya*⁴⁵

Va ser una publicació molt modesta. Era una «fulla mensual valencianista agrària», que aparegué el 15 de febrer de 1922 i desaparegué l'agost de 1923. Del primer i segon número se'n tiraren 300 exemplars. Posteriorment, el tiratge s'augmentà fins a 500, per poder donar abast a totes les demandes («Com viu "El Crit de la Muntanya"», *ECM*, núm. 3, 15-4-1922).

Segons Franch (1980, I:251), Tomàs i Martí la va finançar, escriure, editar i repartir, amb la col·laboració d'altres valencianistes més o menys esquerrans.

La publicació era, tal i com indica el nom, un full per dues cares, en principi, que anava augmentant el nombre de pàgines segons les necessitats del moment, però que mai no ultrapassà les 8. Hi havia unes poques seccions fixes de «crits i consells» i «noticiari», però normalment hi apareixia a més a més un article històric, ressenyes de llibres i opinions. L'opinió, en general, anava en primera plana, però no sempre. En canvi, les seccions fixes sí que ocupaven planes menys destacades.

S'hi va deixar sentir la queixa contra la Lliga, especialment contra Cambó, pel seu acostament a la monarquia espanyola:

«Catalunya no creu en Cambó, quina traïció al catalanisme es evident, Nosaltres perjudicats per ell en nostre valencianisme i nostra

economia, ajuntem nostra veu a la dels catalans que'l rebutjen.» (ECM, núm, 3, 15-4-1922).

«En 1918 es va evidenciar que'l 98 per 100 dels catalans son catalanistes, uns més radicals, altres menys.

La direcció del nucli major la tenia la "Lliga", quin cap, cambó, abandoná la intransigència per a col·laborar, justificant-se amb l'oportunisme, amb l'Estat espanyol, enemic de tots els pobles ibèrics.» (Moment actual del catalanisme), ECM, núm, 4, 15-5-1922)

La publicació estava dirigida, curiosament, a tots els llauradors i intel·lectuals del país, amb la intenció de convèncer-los de quina era la veritable pàtria. Però ens podem imaginar quin era el públic lector. Justament, la mateixa redacció els demanava que els facilitessen l'adreça d'altres valencianistes coneguts, per a fer un cens valencianista. S'hi indicava preferència per persones cultes com rectors, metges, mestres, apotecaris, etc.

En realitat, *El Crit de la Muntanya* era més aviat un butlletí nacionalista, en el qual es donava compte de les activitats valencianistes i es volia fomentar el sentiment patriòtic amb articles purament dogmàtics. El to agrari de la publicació era definit per l'esperit de Tomàs i Martí, que creia veure en la ciutat el nucli dels mals del nacionalisme i en les comarques del camp, la solució:

«una política nova, la verdadera política del camp, aquella que no

tinga més objecte que enaltir l'Agricultura, que és el mig de vida de tots.» (ECM, núm. 1, 15-2-1922)

Tomàs i Martí considerava que el nacionalisme es trobava en el punt de més esplendor, per això incitava des de les pàgines d'*El Crit* a tots aquells que podien confluïr en la tasca de reconstrucció de la realitat històrico-nacional valenciana:

«Els moments són els més indicats. El fracàs de l'Estat espanyol amb la seua vergonyosa política, la forta empenta del nacionalisme de Catalunya, el malestar per la calamitosa empresa del Marroc amb els seus dolorosos desastres, han abonat el camp que fan d'aquesta l'hora única, l'hora històrica que tenim de aprofitar, aqueix moment que un dia truca a la porta de tots els ideals per a ofrenar-los al present de la victòria.» (*Avant germans*), ECM, núm. 12, 15-1-1923)

Evidentment, hi ha molts articles dedicats a denunciar el centralisme i les actituds d'incomprensió de l'espanyolisme envers els nacionalismes de l'estat. Per això, *El Crit de la Muntanya* fa també de plataforma de denúncia contra el centralisme i de reivindicació del nacionalisme no sols valencià, sinó europeu. A partir del número 13 es va crear una secció anomenada «Gaceta nacionalista», on es donava compte de la situació del nacionalisme a la resta de Països Catalans, Euskadi, Galícia, Irlanda, les Illes Madeira, etc.

La pàtria dels valencians, però, era València. La resta dels Països Catalans eren terres germanes d'un tronc comú.

D'altra banda, la publicació també donava normes respecte al comportament que pertocava a un bon nacionalista, en articles dedicats exclusivament a aquesta missió. «Crits i Consells» o «Comportament» eren seccions dedicades exclusivament a convèncer els valencians de quines havien de ser les actituds a mantenir davant situacions diverses de la vida social valenciana.

També s'hi donava compte de les activitats dels diversos grups valencianistes, de Lo Rat-Penat i del Centro de Cultura Valenciana. Aquests dos organismes no rebien cap favor des d'*El Crit de la Muntanya*, eren censurats sense cap mena consideració. De Lo Rat-Penat en criticaven l'estat letàrgic en què vivia. Les vetllades literàries organitzades per la societat eren qualificades de «cursis i riplieres» i deien que s'hi anava a aplaudir uns quants amics. La inoperància de Lo Rat-Penat era tal que s'havia provocat el divorci total entre els valencianistes i els ratpenatistes. A conseqüència de l'Assemblea de Nostra Parla, *El Crit de la Muntanya* criticà frontalment la societat ratpenatista:

«Al president de "Lo Rat-Penat".

Com no concurrim als Jocs Florals i no estem en perill de desitjar la flor natural, anem a parlar-li claret.

Observarem que a l'Assamblea de "Nostra Parla", vosté, el *ainador de les glòries regionals*, no's digna assistir.

Sabem que vosté anava cridant lo que no devia.

Millor li haguera segut cumplir amb el seu deure i no facturar

ninguna *Ilanda* com la del senyor Cantó» («Crits i concells», *ECM*, núm. 7, 15-5-1922)

El doctor Francesc Cantó hi havia parlat en nom de les terres castellonenques i havia fet gala d'espanyolisme, cosa que impacientà el públic.

Els esforços per desmarcar-se del ratpenatisme van ser constants. *El Crit de la Muntanya* manifestà moltes vegades el desacord amb la societat, fins i tot homenatjant la figura de Llombart, que els ratpenatistes havien condemnat a l'oblit.

També fou molt criticada l'actitud del Centro de Cultura Valenciana durant aquells anys. En l'Assemblea de Nostra Parla Francesc Martínez Martínez havia parlat de les activitats en favor de la llengua que el Centro anava fent, davant la incredulitat dels valencianistes. *El Crit de la Muntanya* carregà de valent:

«A D. Paco 2 Martínez

Vosté, molts anys valencianista, i molt decoratiu, estava en son lloc acudint a l'Assamblea de "Nostra Parla".

Lo que no estigué gens bé es que vullguera fer-nos passar el *camelo* de la valencianitat del *Centro de cultura*, cosa merament oportunista.

Aquell *Centro*, nosaltres, En Francés sense c final, ja sabem que's un estanc d'on expidixen *gratis et amore* patent de sabi a qui li fa falta per a paraixer algú, pero obra verament valenciana senyors escisionistes de "Lo Rat-Penat" no'n fan gens.» («Crits i concells», *ECM*, núm. 7, 15-5-1922)

El Crit de la Muntanya considerava el Centro de Cultura Valenciana com un centre de corrupció de la cultura valenciana. Alguna cosa hi hagué de passar quan molts dels directors de les seccions que componien el Centro es donaren de baixa, tal i com fa saber *El Crit de la Muntanya* («Crits i concells», núm. 8, 15-9-1922). Un exemple molt il·lustratiu de les activitats del Centro en aquells anys i del tracte que en feia *El Crit de la Muntanya* fou l'homenatge a Teodor Llorente que es realitzà el 21 de febrer de 1923. Transcrivim la ressenya d'*El Crit de la Muntanya*, apareguda al número 14, del 15 de març:

«La Societat d'Autobombos i Homenatges, vulgo *Centro de Cultura Valenciana*, organitzà el 21 del mes passat una vetllada en honor del poeta Teodor Llorente.

Dita vetllada a la que assistí aqueixa *gente bien* que mai parla en valencià, fon presidida per el senyor Cabello Lapiedra, Governador civil, representant del govern continuador d'aquell Felix V.

En dit acte el senyor Carlos Testor, alies *Codonyeta*, polític centralista i altres coses exalta més de lo degut la personalitat de poeta castellà de Llorente.

Després llegí poesies castellanes i valencianes de dit poeta, cosa per a la que demostra excelents facultats. El felicitem!

L'antivalencianista i secretari de la secció de Literatura del *Centro*, Pere Gómez Martí, intervingué també, clar es que espresant-se en castellà.

Rara avis en aquella reunió el senyor Guarnier llegí uns versos en valencià, finalitzant la vetllada amb unes paraules del Governador civil.

Per les seues obres els coneixareu.»

També el fill de Llorente, Teodorito, era molt criticat, perquè sempre es va manifestar defensor del castellà en els Jocs Florals de Lo Rat-Penat i començava a publicar algun poema en aquesta llengua.

Lingüísticament, *El Crit de la Muntanya* havia pres una opció ferma i definitiva, la unitat de la llengua catalana era indiscutible i l'opció ortogràfica amb més encert cada vegada, era la de l'IEC. Ortogràficament només hi havia diferències significatives amb aquelles Normes en l'accentuació i l'apostrofació inversa de la conjunció *que*.

Respecte a la unitat lingüística trobem diversos articles en què es manifesta d'alguna manera aquesta concepció de llengua unitària. Però hi ha una dada decisiva. Al bisbat de Tortosa es va prohibir per aquells anys que es fes l'homilia en català. *El Crit de la Muntanya* contesta amb un article titulat «El valencià en el bisbat de Tortosa», en el qual es diu que «la prohibició del català vol dir prohibició del valencià» (núm. 10, 15-11-1922).

De tota manera, s'insisteix amb l'onomàstica de llengua *valenciana*, contraposant-la a *dialecto*, com molts valencians l'anomenaven:

«¿Dialecte de qué? ¿Del castellà? Abans que'l castellà es fera notar en la cultura europea, ja nostra llengua, junt amb la de Mallorca, Valencia [sic] i Rosselló, branques totes d'un mateix arbre, tenia una literatura i

una manifestació científica que mai els segles podran borrar.» («La llengua dels valencians», *ECM*, núm. 3, 15-4-1922)

La llengua a l'escola era, potser, la reivindicació lingüística que més es desprenia de les planes del full. En els apartats destinats a aconsellar els valencianistes s'insistia constantment sobre la importància de portar els fills a escoles on els mestres parlessen valencià. També creien que els pares havien d'exigir que almenys una de les escoles dels municipis havia de fer l'ensenyament totalment en valencià, ja que no hi havia prou només sabent la gramàtica valenciana. En aquells moments l'Estat es mostrava permissiu en aquest aspecte. Això facilitava molt que les reivindicacions nacionalistes en favor de l'ús del català a l'escola pogueren dur-se a terme. De fet, hi havia molts mestres que ho feien. Carles Salvador es preocupava de portar el gra de sorra a *El Crit de la Muntanya* defensant que el primer pas cap a la consecució d'un estat valencià era la implantació de l'ensenyança en català a les escoles.

La situació de l'escola continuava sent ben trista. El català era la llengua real, del carrer, de relació, però això no es reflectia en l'escola, que era un món a banda. Segons un article signat amb el pseudònim d'Espadànic, a Castella hi havia un 14 per cent d'analfabets, mentre que a València un 60 per cent. I la raó no era altra que els xiquets eixien de les escoles sense saber gairebé res, perquè se'ls ensenyava en castellà.

(«L'escola inútil», *ECM*, núm. 16, 15-5-1923).

De fet, la llengua catalana al País Valencià anava guanyant terreny molt ràpidament. La Diputació de València, presidida ara pel diputat i doctor Francesc Moliner, i després per Giménez de Bentrrosa, havia declarat la cooficialitat de les dues llengües, valencià i castellà. El valencià s'usaria en tots els actes i documents. Per a molts valencianistes, la Diputació esdevingué l'instrument de govern desitjable per al poble valencià. També l'Ajuntament es mostrà favorable a la cooficialitat i mostrà una sensibilitat lingüística com mai.

La Joventut Valencianista va retre homenatge a Giménez de Bentrrosa quan va deixar el càrrec de president l'agost de 1923. Els anys daurats de la Diputació Valenciana acabarien aviat.

En l'homenatge, Giménez de Bentrrosa proclamà:

«I quan la Diputació proclamà la cooficialitat no feu més que reconèixer que en el carrer es parlen dos llengües.» («El senyor Giménez de Bentrrosa, La constitució de la Diputació», *PN*, núm. 19, 11-8-1923)

També volem cridar l'atenció sobre la creació de l'Associació de Metges en Llengua Valenciana, per iniciativa de García Brustenga. Aquesta associació aplegà metges valencianistes com Ricard Muñoz Carbonero, el Francesc Moliner, Joan Pascual-Leone, Manuel Espinosa, Tomàs i Martí -que s'acabava de llicenciar en medicina-, Berenguer i molts més.

El valencianisme fora de València també estava en un bon moment. Per primera vegada els castellonencs i els ciutadans de València tenien relacions estretes. Els lligams establerts a *El Crit de la Muntanya* entre Carles Salvador, Tomàs i Martí i el delegat a València Adolf Pizcueta en són un bon exemple. A partir d'ara el camí seria molt més pla. De tota manera el valencianisme més combatiu se centrava en les comarques castellonenques.

A Barcelona també hi havia una mena de colònia valenciana molt activa. Aquest fet i l'estímul barceloní envers la cultura catalana va donar lloc a la creació d'un grup anomenat Germanor Valenciana. La Germanor Valenciana la componien Ernest Martínez Ferrando, Negre i Balet, Marcel·lí Pasqual, Rafael Cardona i Martí, Josep Blanquer i Belda, Josep M. Batista Roca i Josep Selva. La tasca d'aquesta nova associació era la de connectar Catalunya amb el País Valencià. Així, doncs, enviaven circulars, fulls, revistes, periòdics, etc. als adherits. Van establir un corrent de col.laboració entre els valencians i la publicació d'*Ací d'Allà*, la qual, a conseqüència d'això, publicà un monogràfic dedicat exclusivament al País Valencià (núm. IX, 10-9-1918). També amb altres publicacions com *La Revista*.

Patria Nova (segona època)

Les aspiracions dels valencianistes de la ciutat de València cresqueren. Com a conseqüència, van llançar-se a la creació d'una nova publicació *Patria Nova. Setmanari Valencianista*. Aquesta publicació era contemporània, doncs, a *El Crit de la Muntanya*.

La Correspondencia de Valencia havia estat fins al març de 1923 un òrgan real del nacionalisme valencià. En aquesta publicació Tomàs i Martí, Pizcueta i altres havien aconseguit proclamar l'ideal valencianista, però això s'havia acabat:

«*La Correspondencia de Valencia* ha fet una evolució regressiva. Hui es aquell diari cursi, enormement cursi, que es llegia en les vetllades familiars de la "clase media". Ha tingut entremig una època de valencianitat i de joventut idealista. Des d'aleshores li ve la denominació d'òrgan dels valencianistes, que haurà que substituir-la per altra més eufònica, menys desagradable als oïts del Governador, d'un militar, d'un funcionari de l'Estat, de tota la zoologia que patim els valencians com a poble oprés.» («Trossos i mossos», *PN*, núm. 9, 19-5-1923)

Així, van decidir que per a continuar la tasca valencianista calia un nou òrgan combatiu. Aquest va ser *Patria Nova*, que en aquesta segona època fou més punyent que mai.

El primer número va aparèixer el 24 de març d'aquell 1923, amb un to de continuïisme respecte a l'esperit que havia mogut la publicació de la primera *Patria Nova*. La premsa, en general, no

se'n feu ressò. («Trossos i mossos», *PN*, núm. 2, 31-3-1923)

El setmanari constava de quatre pàgines modestes, però carregades d'un esperit patriòtic contagiós. Per tal de publicar-lo havien fet subscripcions, però no tantes com esperaven. La quota mínima de subscripció era de 0.50 ptes. mensuals.

La primera plana de la publicació tenia un editorial d'opinió nacionalista, incitava el lector a l'actuació davant el centralisme, l'oportunisme i la sagacitat de l'Estat i dels administradors. Era el moment. El valencianisme havia avançat enormement de poc temps ençà. Això formava part d'un corrent europeu en favor de les nacionalitats, cosa que feia albirar esperances fonamentades al nacionalisme valencià:

«En tots els partits polítics hi han valencianistes sentimentals que ajuden a l'engrandiment dels mateixos» («Valencianisme actiu», *PN*, núm. 2, 31-3-1923)

Però el valencianisme no podia tenir un color polític, sinó molts. Els valencianistes defensaven que no es podia ser veritablement valencianista dins d'un partit espanyol, i doncs, no acceptaven el que podríem anomenar una "doble militància".

L'internacionalisme era també una opció que aglutinava molts valencians. Per això, Pizcueta, en nom de *Patria Nova*, volgué manifestar-se al respecte:

«El nostre nacionalisme es una altra manera de sentir-se

internacionals, Els escrits nacionalistes estan fets cara al mon, les nostres idees estan pastades un poc amb l'experiencia que hem apres d'altres moviments semblants, La solidaritat de tots els moviments nacionalistes, igual que la solidaritat de tots els obrers de la terra, no es ja internacionalisme?» («Internacionalisme», *PN*, núm. 3, 7-4-1923)

Però, què volia dir *Patria Nova*? A quina pàtria es referien? La pàtria era València, entenent com a tal tot el conjunt del País Valencià -encara que preferien la denominació de *Reine*⁴⁶. I ells eren els millors patriotes. Així ho fan constar un munt de vegades a les pàgines de *Patria Nova*. I no els faltava raó. Amb la migradesa de forces amb què comptaven i després de molts anys d'esforços, recollien uns escassíssims fruits. No es podia cantar victòria, doncs, ni molt menys. Al maig de 1923 hi hagué eleccions. Els valencianistes no hi van concórrer:

«Els valencianistes que haguerem pogut aportar a la lluita un idealisme i un entusiasme, restarem inactius, Encara tenim damunt la depressió moral de les altres eleccions, A més a més sense el favor oficial o els diners o l'engranatge electoral, tot hom sap que es inútil lluitar,

Excluida pràcticament tota força idèla, es desencapellaren les eleccions com un joc d'enginy i de maldat, A vore qui tenia menys escrúpols i un cor més enrevesat!» («La jornada electoral», *PN*, núm. 7, 5-5-1923)

Patria Nova reivindicà també la figura de Llobart, com a pare del nacionalisme valencià. L'Agrupació Escolar Nacionalista, La Joventut de Lo Rat-Penat, l'Academia Valencianista, Nostra

Parla, el diari *El Pueblo*, *El Crit de la Muntanya* i *Patria Nova* van decidir homenatjar Llombart, mentre que el ratpenatisme l'havia oblidat. De fet, Lo Rat-Penat no es va adherir a l'homenatge, però *Patria Nova* ho justificava dient que la societat era cosa morta, extingida:

«Moltes censures son dedicades als homes directors de la fàbrica de poetes de la plassa de Manises. Nosaltres, en canvi, tenim per a ells una barreja de respecte i compassió. Respecte, perquè indubtablement hi ha al fons de tots ells una gran quantitat de bona fe; además, representen -una mica antiquat, una mica feble-, un aspecte valencianista, Compassió, perquè... ¡Deu ens guard dels seus compromisos en vespres dels "Jocs Florals"!» («Glosses», *FN*, núm. 8, 12-5-1923)

«Amadors de les glories valencianes, qué es lo que aneu? Voleu l'esplendor de nostra terra? Puix hi ha que demanar-ho amb valentia, imposant-se, fent que'ns respecten, que'ns tornen lo que per la violència ens han pres, per la violència si es precis.» («Meditau», *FN*, núm. 12, 9-6-1923)

L'esperit inquiet dels valencianistes els portava a incitacions com aquesta, de vegades, que mai no van superar el terreny de les paraules. El contrast, doncs, entre el letarg ratpenatista i l'eufòria del valencianisme cada vegada es feia més palès. Sí que mantingueren una actitud combativa respecte als Jocs Florals:

«No direm que els Jocs Florals son una festa abominable que deu desaparèixer; pero es evident que les seues impureses i una subrepticia

realitat de favoritisme i d'interessos creats, ens posen en el cas a tots els que estimem sincerament la literatura valenciana de mantindre una posició d'honest allunyament.» («Els Jocs Florals de Valencia», *PN*, núm. 18, 4-8-1923)

També semblava mort l'Ateneu Científico, Artístico y Literario:

«encara que més propi seria dir-li "Mausoleo ni Científico, ni Artístico, ni Literario". Efectivament; allí mai sol haver, com vulgarment es diu, una rata... metafórica; rates reals potser que n'hi haixquen.» («L'Ateneu de Valencia», *PN*, núm. 7, 5-5-1923)

Mentrestant, l'actitud del Centro de Cultura Valenciana i del seus membres era d'absolut menyspreu cap a la llengua. *Patria Nova* no es cansava de denunciar-ho:

«En Pere Gómez Martí (...) director del "Centro de Cultura Valenciana", escriu en *Las Provincias* unes proses en les quals de tant en tant veiem uns renglonets escrits en valencià, pero en mala ortografia, o millor dit sense ortografia,

El senyor Gómez, que tantes coses deu haver estudiat, podria estudiar també la llengua valenciana,

O no usar-la per a res. Porque la llengua valenciana no stá en una gran posició, pero afortunadament encara no ha arribat a un estat tan miserable que necessite la gloria que li puga donar En Pere Gómez Martí.» («Trossos i mossos», *PN*, núm. 3, 7-4-1923)

Evidentment, *Patria Nova* es va constituir en una plataforma de defensa de la llengua en tots els contextos possibles. A partir del núm. 2 hi aparegué un vocabulari, en el qual es donava raó de les paraules més allunyades de la parla col.loquial que havien eixit en el número anterior. Amb això, s'intentava suplir les deficiències lingüístiques del lector.

El que sí que tenien clar era que el valencià era català. Per això, prenen les normes catalanes i les adaptaven a les formes valencianes tan bé com sabien. Però no sols això. El fet de considerar-se catalans de parla els feia també considerar-se'n d'esperit, tal i com Enric Duran i Tortajada -germà de Miquel- deixava clar a les pàgines de *Patria Nova*:

'Ademés -i açò es lo més interessant- estem ja tips de que als catalans -als catalans de Valencia, de Mallorca, de Catalunya- que al parlar en castellá diuen, per eixemple, *calindro o roldo*, s'els humilie amb sonrises iróniques, com si tinguera nosaltres obligació de parlar correctament l'idioma extrany, mentres els castellans fan malbé la nostra llengua.' ('Glosses', *PN*, núm. 11, 2-6-1923)

Però no va ser aquesta l'única vegada que manifestaren la unitat lingüística amb la resta de terres catalanes, ni ho van fer sempre en articles signats. També algunes notes de la redacció ho consignaven. Reproduïen tòpics tronats sobre la dolçor i la suavitat de la llengua, però ara es valien d'arguments científics que ho demostraven:

«el Dr. Shadel, filòleg alemany de reconeguda fama, en un notable treball que feu sobre l'harmonia o adaptació musical d'una llengua, diu lo que seguix:

«El grau cantable d'una llengua depèn del sovintajar dels fonemes sonors; els espanyols ne tenen 712 per mil; els francesos 760 per mil; els italians 770 per mil i els catalans 793 per mil.»

Aixis resulta que la llengua Catalana es més melodiosa que la castellana, que la francesa i l'italiana.

Si el valencià fora estrany al català no haguérem transcrit eixes paraules.» («Trossos i mossos», *PN*, núm. 12, 9-6-1923)

Mai, però, hi trobarem escrit talment *llengua catalana*, referint-se al valencià, sempre es valen de fórmules com aquesta que acabem d'exposar per manifestar l'opinió sobre la unitat. La raó pot ser senzillament explicable. Coneixent les reticències de la societat valenciana pel catalanisme en general, enverinada per la propaganda centralista de l'aparell estatal, preferien no esvalotar les masses i es concedien la llibertat de manifestar-ho obertament quan calia, però no sistemàticament. Això sí, el tarannà catalanista de la publicació vessa per tot arreu. Només hi ha un article «Les terres que parlen una mateixa llengua», en què reprodueixen un altre aparegut a l'*Eveil Catalan*, periòdic regionalista de Perpinyà, on es proclama obertament la unitat de llengua, en boca de l'autor, Just Calveyrach. (*PN*, núm. 14, 23-6-1923)

Als de *Patria Nova*, ja els començava a preocupar les

conseqüències lingüístiques i polítiques de l'emigració aragonesa, sobretot de Terol, que arribava des de començaments del segle XX a València. El bilingüisme n'era una, el repartiment de la riquesa dels valencians amb els que venien de fora n'era l'altra. En aquells anys hi havia més de 40.000 aragonesos vivint a València. En uns moments en què la formació de la consciència nacional s'estava esdevenint, els nacionalistes ho veien com una qüestió preocupant. («Trossos i mossos», *PN*, núm. 12, 9-6-1923).

La incitació a l'ús del català en tots els contextos socials va ser el tema lingüístic que més pàgines omplí. S'escrigué sobre l'ús a l'església i sobretot a l'ensenyament. L'escola valenciana havia de ser la salvació de la llengua. Per això s'havia ja creat la Societat Protectora de l'Ensenyança Valenciana, de la mà de Carles Salvador, la qual havia obert una oficina l'any 1921 i es trobava en estadi de consolidació. Per a *Patria Nova*:

«Sense escola el nostre moviment no arribarà a una maduresa completa. Nosaltres ens dediquem a convertir als adults, però els infants ixen de l'escola castellanitzats i la nostra feina no avança gens, car lo que nosaltres guanyem per una banda, l'escola ens ho lleva per l'altra.»
(«L'escola», *PN*, núm. 18, 4-8-1923)

El mal tracte que patia la Mancomunitat de Catalunya per part de l'Administració central obligà els valencianistes de *Patria Nova* a prendre posicions. A mesura que es covava a Catalunya un sentiment nacionalista i àdhuc independentista més

ferm, l'Estat anava creant un odi irreconciliable. La discriminació de Catalunya respecte a la resta de nacions de l'Estat era ben evident. *Patria Nova* va escriure un munt d'articles en els últims números de la seua existència, proclamant els drets de Catalunya i les discriminacions que patia. Per a ells, el País Valencià, de fet, havia d'aspirar a conquerir una consciència nacional i uns ideals esquerrans semblants.

Patria Nova desaparegué just acabada de proclamar la Dictadura de Primo de Rivera, el setembre de 1923. L'últim número, el 23, aparegué el mateix 15 de setembre, a l'endemà de la proclamació del dictador i no se'n feu ressò. Se'ns dubte, el número ja estava preparat. Poc temps abans, al número 18, correponent al 4 d'agost, s'avisava als lectors de greus problemes econòmics, cosa que havia fet que la setmana anterior el setmanari no isqués. Però la raó ben definitiva per a la desaparició va ser la Dictadura. També es frustrà l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana i Nostra Parla. En canvi, un sector del valencianisme de dretes s'adheriren al nou règim que, en principi es mostra relativament permissiu amb el regionalisme, però no amb el nacionalisme, considerat separatista.

La situació lingüística durant la Dictadura

Segons Cucó (1977a: 129), entre els anys 1919 i 1923 s'havia arribat a un dramàtic estat de crisi social, especialment a Barcelona i València. La conseqüència fou que part de l'exèrcit i part també de la burgesia catalana donaren suport a Miguel Primo de Rivera, que es pronuncià el setembre de 1923. La dreta valenciana també rebé amb esperança el nou dictador, especialment *La Correspondencia de Valencia* i Unió Valencianista.

Al País Valencià la Dictadura va suposar la desaparició de totes les empreses periodístiques i culturals. Només es mostrà permisible en tot allò que venia de la dreta, però sempre que exaltés l'ideal de pàtria única.

Els valencianistes continuaren les activitats purament simbòliques i testimonials. El catalanisme polític s'apaivagà a poc a poc, res semblava com abans. El 30 de març de l'any 1924, els valencianistes replegats en la Joventut Valencianista reteren el corresponent homenatge a Llobart. Adolf Pizcueta féu un parlament criticant els que s'aprofitaren de la seua obra, Lo Rat-Penat, per a després servir els interessos de la política de Madrid. Pizcueta estava dolgut, com molts valencianistes, per l'actitud de Lo Rat-Penat davant el règim militar.

De l'escassa activitat de la Joventut Valencianista l'any 1924 es fa ressò *El Pueblo*. Aquell any morí Ferrandis Agulló, el director de la primera *Patria Nova*, que havia estat malalt durant

molt de temps. En aquells moments ocupava el càrrec de president de la Joventut Valencianista. En la nota necrològica que féu *El Pueblo*, el 25-7-1924, es manifesta clarament que la Joventut Valencianista en aquell moment i per causa de les circumstàncies adverses havia hagut de frenar l'activitat.

Respecte al regionalisme polític, Primo de Rivera el va permetre en els primers anys de govern, fins i tot la Mancomunitat Valenciana tornava a aparèixer com a iniciativa plausible. Però Alacant tornà a impedir el projecte, perquè veia amenaçada la seua autonomia davant d'una possible absorció pel centralisme de València. Encara que es van establir unes bases ben clares per evitar qualsevol suspicàcia, la Mancomunitat Valenciana ja no va prosperar, segurament també perquè la societat valenciana no reaccionà i rebé l'avantprojecte sense cap mena d'entusiasme. Una Mancomunitat dirigida per persones fidels al règim de la Dictadura perdía tot interès per als valencianistes.

A partir de 1925 la Dictadura canvia d'actitud respecte al regionalisme i decideix dissoldre la Mancomunitat de Catalunya el juliol d'aquell mateix any.

A Catalunya, segons Roig i Rosich (1984) la Dictadura va suposar la prohibició de qualsevol manifestació pública de catalanitat. Tant la llengua, com la bandera com tot comportament polític o ideològic que a judici del règim resultava sospitós va ser perseguit. Les societats catalanes com l'Associació

Protectora de l'Ensenyança Catalana, les biblioteques populars, les societats excursionistes, les corals, l'orfeó català i el F.C. Barcelona van ser clausurats. L'Associació Protectora, però, continuà les activitats en clandestinitat (Galí, 1979:202-212).

També es van prohibir els Jocs Florals, els cursos de llengua catalana, es van castellanitzar els carrers, etc.

De tota manera, Primo de Rivera no va prohibir la difusió de la llengua catalana escrita, conscient que la majoria de la població era analfabeta:

«Malgrat el que portem dit, o precisament per això, l'impacte de la Dictadura de Primo de Rivera en la cultura catalana va ser positiu. Frenada l'activitat política, alguns intel·lectuals recolliran l'empenta catalanista i la divulgaran a través de la defensa de la llengua i de la cultura catalana.

El daltabaix del 13 de setembre va estimular la creativitat, va obligar a definir-se més seriosament i fins i tot va acabar amb la ingenuïtat i la credulitat de certs sectors de l'estament intel·lectual -i polític- català.» (Roig i Rosich, 1984:72)

De fet, Catalunya encara vivia l'empenta de la Mancomunitat, cloïa el noucentisme i s'obria a l'avantguardisme. Un exemple de la nova embranzida de la cultura catalana va ser en els últims anys de la Dictadura l'aparició de *La Nau* (1927) de Rovira i Virgili i *El Matí* (1929), diari catòlic independent. La cultura es va potenciar amb conferències i actes celebrats als Ateneus populars. Moltes d'aquestes conferències encobrien lliçons

polítiques, que cada vegada van ser més reprimides (Roig i Rosich, 1984:73).

Primo de Rivera, doncs, va mantenir una actitud combativa respecte a les llengües de l'estat, emparant-se en la importància de consolidar una llengua per a la comunicació entre els espanyols. En un discurs pronunciat l'any 1926, el Dictador resumí el paper que al seu entendre havien de tenir "los dialectos":

«¿Quién duda el gusto con que oímos el dulce catalán, sobre todo cuando lo oímos en labios de mujeres, estas que yo, que poseo pocas palabras, me complazco en llamarlas "noyas" y decírselo a ellas por si aquel sentimiento de familia, aquel afecto de su juventud les da más grato? ¿Quién lo duda! Pero esto en lo íntimo, en lo familiar, cuando viene a pelo, cuando cada uno de vosotros, como le dé la gana, se dirigirá al criado, a la chica, en fin, en el idioma que queráis, (...) ¿No nos interesaría mucho más sin persecución alguna del catalán, no nos interesaría mucho más divulgar el castellano? Son los idiomas el alma expresiva de los sentimientos, de los conocimientos, de las condiciones y de los intereses de las razas. Hemos tenido la suerte los españoles todos de estar en posesión de un idioma que por obra de nuestros antecesores se extendió, no solo a los 20 millones que aquí poseíamos, sino a 100 millones de habitantes de América.» («Los dialectos y el idioma», *Las Provincias*, 3-2-1926)

Com hem vist abans, la Dictadura de Primo de Rivera no prohibí l'ús dels idiomes regionals en les relacions familiars, particulars i literàries, justificant així la imposició del castellà com un desig d'unir els espanyols, no com un atac contra

les regions. A aquesta ofensa contra la llengua catalana van respondre fins i tot intel.lectuals castellans, donant suport als catalans. El règim va contestar:

[«el govern militar] ha manifestado reiteradamente que siente hacia el uso de los idiomas regionales, no sólo el respeto debido, sino el cariño que merecen estas manifestaciones características de la fisonomía de aquella región [se refiere a Catalunya], porque nadie podrá haber entendido en la limitación que el Gobierno ha puesto al uso de los idiomas regionales, en cuanto se entienda á excluir ó pugnar con el idioma español ó signifique abusiva exhibición de tendencias políticas, desconocedoras ó rebeldes contra el sentimiento de unidad patria y soberano del Estado, por la amplísima libertad en el uso privado y literario, que lo mismo en el teatro que en el libro, que en el periódico consienta sin el menor esfuerzo ó contrariedad de sus sentimientos é ideas.» («El uso de los idiomas regionales», *El Pueblo*, 11-4-1924)

Malgrat aquesta contestació, intel.lectuals castellans continuaren manifestant la solidaritat amb els catalans, cosa que agrairen aquests últims en nombrosos articles de diari apareguts en la premsa madrilenya i barcelonina, sobretot, però també en la valenciana («Por la lengua catalana», *El Pueblo*, 13-4-1924)

L'ensenyament del català a les escoles va ser prohibit mitjançant una R.O. publicada a la *Gaceta de Madrid* el 27 d'octubre de 1923 i el 15 de febrer de 1924, sota l'amenaça de càstigs exemplars contra els mestres que la incompliren:

«Los maestros nacionales que proscriban, abandonen ó entorpezcan la

enseñanza en su escuela del idioma oficial en aquellas regiones en que se conserva otra lengua latina, serán sometidos á expediente, pudiendo serles impuesta suspensión de empleo y sueldo de uno á tres meses.

En caso de reincidencia, podrá acordarse su traslado libremente por el ministerio de instrucción pública y Bellas Artes á otra provincia donde no se hable más que la lengua oficial, en localidad de igual o menor vecindario.» («El idioma oficial en las escuelas», *El Pueblo*, 16-6-1926)

L'escola, sens dubte, era el centre difusor de l'espanyolitat i el mitjà més eficaç per a eradicar les llengües de l'Estat. I el Dictador es disposà a aprofitar tota la força per imposar el castellà com a idioma dominant.

Com diu Monés (1984:158-170), a Catalunya tots els intents de renovació educativa, especialment els del sector públic es van veure afectats pel canvi polític. L'orientació administrativa de l'Ajuntament de Barcelona, en mans dels adictes a la Dictadura era cap a la descatalanització, més que no pas cap a la castellanització. Tot això creà un ambient reticent a la castellanització educativa en els sectors més conscienciats. Sembla que les explicacions a les aules es feien en castellà, però la relació dels professors amb els alumnes era en català. Malgrat tot, la resistència va ser minoritària.

Els ratpenatistes i la revista «Germania»

El ratpenatisme no es va veure amenaçat substancialment, donat el tarannà dels elements que el conformaven. Continuaren organitzant els Jocs Florals, com sempre, o pitjor encara. Malgrat la prohibició dels Jocs a Catalunya, els ratpenatistes insistien, amb so de bombo i platerets, a convocar la festa. Els Jocs Florals de València no sols eren una festa anacrònica, sinó que any rere any provocaven escàndols per l'amiguisme i les actituds espanyolistes que s'hi manifestaven, per això la Dictadura no es va preocupar de prohibir-los. L'any 1923, Lluís Guarnier presentà un poema que no va resultar premiat, però li van prometre la Flor Natural per a l'any següent. I així fou, l'any 1924, *El Pueblo* publicava el veredictes del jurat abans que el termini per a la presentació de treballs hagués vençut. Altres "innovacions" en la Festa van ser, per exemple, la de l'elecció de la Reina, la qual ja no era elegida pel poeta guardonat, sinó que era la mateixa societat qui la proposava⁴⁷.

Però tampoc el ratpenatisme no se n'anà de buit. Encara que Lo Rat-Penat manifestava una actitud anticatalanista més ferma que mai, els van ser prohibits alguns dels actes. Un exemple de l'estupidesa del règim respecte a les activitats de Lo Rat-Penat va ser la festa d'aniversari de la Conquesta de València per Jaume I, que cada any celebraven els ratpenatistes, quan el governador civil interrompé un discurs en valencià i exigí que es

continués en castellà. L'orador, sense dir mot, va canviar de llengua, cosa que demostra el tarannà dels uns i dels altres.

Com diu Perucho (1930: 116):

«Primo de Rivera sostingué des del començament del seu virregnat la teoria que les llengües "regionals" havien de quedar relegades a les relacions de família i entre particulars; però que emprar-les a les Corporacions públiques, oficialment, era afavorir el separatisme.»

I això anava també per Lo Rat-Penat, perquè contràriament al que havien expressat als diaris els òrgans del règim, la veritat era que el problema era la llengua, no el que s'hi deia, ni el context on s'utilitzava.

La Joventut de Lo Rat Penat va crear una revista quinzenal a València anomenada *Germania*, dirigida per Lluís Cabrelles. El primer número fou el d'abril de 1925, en el qual declaraven sentir un gran amor per València i per això feien servir el valencià, ja que consideraven la llengua com la manifestació més viva del poble.

Volien «renovellar la literatura valenciana», i per aquesta raó hi van publicar poesia, relat, assaig, articles històrics, etc. Al principi, van comptar amb l'adhesió dels més progressistes, però, veient que Lo Rat Penat continuava donant mostres de reaccionarisme i conservadorisme ferotge, cada vegada més els sectors progressistes es van anar allunyant de la revista. En opinió de Blasco:

«tales esperanzas quedaron frustradas: en lo literario, porque la anunciada renovación no se produjo, al limitarse la revista a contemporizar con las nuevas tendencias sin osar la refutación de las antiguas; y en lo político, porque apenas sobrepasó el sentimentalismo aforante, y cuando lo hizo fué para atacar vivamente al catalanismo.» (GERV, 5:103-104)

L'actitud lingüística de la redacció de la revista era penosa. Defensaven el conreu familiar i literari de la llengua, és a dir sense ultrapassar les fronteres del que el govern militar prescrivía. En cap moment hi ha un crit per l'ús social, cap mena d'intransigència lingüística davant la intransigència militar o la tirania que el poder exercia. Si de cas per a *Germania* hi havia algun culpable del poc ús que es feia del català, aquest era el poble.

Ortogràficament seguien les normes de Fullana. Aquesta és de les poques publicacions que les seguí, però per a *Germania* el problema no era la gramàtica. Si el poble no coneixia les regles gramaticals, això no era important per al conreu literari. Calia només posar-se a escriure i, després, els filòlegs ja prescriurien. Realment, per a *Lo Rat-Penat* el temps no passava.

Dedicaren poc espai a enaltir la dolçor de la "llengua valenciana", la més dolça de les llengües germàniques [*sic*], per l'existència dels sons linguodentals fricativs sords *c* i *s* i el prepalatal fricatiu fort de *x* i el sonor de *g* i *j*. (!) («Dolça parla», *Germania*, núm. 5, 15-6-1925) L'escola de Fullana, com

veiem, havia influït almenys en els ratpenatistes. Però les barbaritats no acabaven ací. N'hi havia d'altres tan grosses com les que ensenyava Fullana en les classes universitàries.

Malgrat que combatien que el valencià fos dialecte del castellà, idea que molts espanyolistes defensaven, no acceptaven la unitat lingüística de la llengua catalana. Seguint les tesis de Fullana, que publicà també a la revista un estudi titulat *Evolució fonogràfica de la Llengua valenciana*, continuaven defensant que el valencià es parlava molt abans que vingueren els catalans a València. En un article, Emili Daroca, el teòric de la revista, sota el títol «Valencians, o no res! carregava de debó contra els catalans i els culpava de voler arrancar als valencians les poques coses que ens havien deixat els castellans, entre elles la llengua i la literatura:

«Els catalans son separatistes en lo que respecta a Castèlla; pero terriblement absorvents, imperialistes en lo referent a Mallòrca i Valencia. No ens interessa l'actitut de Mallòrca en esta qüestió; allà ells si també diuen (que ho diuen) que Llull es catalá. Pero nosatros no consentirem mai, MAI, que nos minven la més chicoteta de nòstres glòries!»
(*Germania*, núm. 20, 1-2-1925)

Segons Daroca, no hi havia cap escriptor de bon criteri - llegim, doncs, ratpenatista- que no reconegués que la llengua valenciana subsistí malgrat la dominació alarb, per la qual cosa, quan vingué el Conqueridor a València ja s'hi parlava valencià.

Aquest article, l'hem d'afegir a altres dos publicats a *Las Provincias*. El 19 de gener de 1926 Carles Esplá escrigué un article amb el títol «El catalán y los valencianos», en el qual s'estranyava que els catalans diguessen que el valencià era un dialecte del català. Aquest article va ser contestat als pocs dies per Bayarri, que exposà la seua teoria secessionista, tal i com era d'esperar.

La línia ideològica de la revista era absolutament coherent amb la política dominant. Els ratpenatistes eren tan inofensius que fins i tot podien ser utilitzats pel govern, tal i com féu el general Franco després. Però Primo de Rivera no va ser tan sagaç.

La ideologia de la revista apareix clarament reflectida en un article signat també per Daroca, «Nacionalisme valencià». En aquest article, aparegut al número 7, el 15-7-1925, Daroca defensava el regionalisme com a ideologia del ratpenatisme, regionalisme que no era sinó pur espanyolisme:

«Nosotros som regionalistes, separatistes mai; volem una Valencia gran per a fer una Espanya més gran encara. (...) No crec que'l nacionalisme siga un perill per a la unitat nacional. (...)

La política espanyola a fracassat de la manera més estrepitosa. No podia ocurrir altra cosa; més de doscents anys d'un centralisme utopic i regits per una oligarquia infame, no podia resistir un colp com el del 13 de Setembre de 1923 i caigué ruidosament, com abre veíl i corcat a la força del vent.»

Però, incomprensiblement, l'autor critica el paper de Llorente com a cap del regionalisme:

«Nosotros començarem la campanya nacionalista molt ans qu'els catalans, pero la mala direcció del principal cabecilla, que cubrinse en la mascara del regionalisme fea política conservadora, ha fet que no tinguera l'exit degut.»

Per a *Germania*, el patrici valencià més il.lustre era Gaetà Huguet, el castellonenc. Ell col.laborava econòmicament en les iniciatives de la societat. Però, a més a més escrigué un programa ideològic, que la revista publicà a tota plana. Aquest programa es deia *Renaiximent valencià* i hi defensava absurditats com que els valencians erem el cap i cor de la raça ibèrica i que la nostra frontera abraçava a més del País Valencià, Múrcia, Tarragona, Lleida i el Baix Aragó⁴⁹.

La revista va desaparèixer tot coincidint amb una nova repressió de les llengües de l'Estat l'any 1926 pel Dictador.

La desaparició de *Germania* havia coincidit amb la suspensió dels Cursos de Llengua Valenciana que Fullana feia a l'Institut d'Idiomes de la Universitat de València. En opinió de Perucho (1930:123) aquest va ser un greu error del Dictador, perquè Fullana amb els cursos «feia més mal a l'idioma que una pedregada a una vinya».

Per "compensar" aquestes desproporcions el Dictador va creure oportú que dins la RAE hi hagués una representació dels "dialectos". Era una manera de fer callar les veus de denúncia contra la repressió lingüística. Es va fer una corporació amb vuit representants de Catalunya, País Valencià, Illes, Euskadi i Galícia. El representant valencià va ser Fullana. La situació absolutament marginal que els acadèmics "de número" ocuparen en la RAE va provocar moltíssimes protestes.

La representació de Catalunya a la RAE va ser protagonitzada per Eugeni d'Ors, després que li l'haguessen ofert a Fabra, que la rebutjà. Les raons van ser exposades pel propi Fabra en un breu parlament pronunciat amb motiu del banquet clausural de l'exposició del llibre català a Madrid el desembre de 1927:

«No pude aceptar el puesto que en la Real Academia Española me ofrecían, porque creí que el oficio de depurar la lengua sólo a catalanes, baleáricos y valencianos corresponde, Pero mi gratitud porque alguien pensó en mí es inmensa.» (tret de Lanuela i Murgades, 1984:191)

Cultura Valenciana

La substituta de *Germania* va ser *Cultura Valenciana*, publicació de l'Acadèmia Valencianista de tarannà similar a la predecessora ratpenatista. Apareix com a butlletí l'any 1926 i com almanac a partir de 1927. Aquesta publicació s'edità fins el 1930, l'últim almanac correspon al 1931, i es caracteritza per ser d'un exaltat catolicisme i espanyolisme. Es tractava d'una publicació inspirada entre d'altres per Lluís Fullana, el Marqués de Lozoya, Lluís Cebrián i Mezquita, i que, com en totes les publicacions que es feien en català, hi participaven coneguts i destacats valencianistes moderats o dretans i ratpenatistes com Pasqual Tirado, Nicolau Primitiu, Almela i Vives i el mateix Bayarri.

Hi comptaven amb una secció filològica presidida per Fullana, i hi havia també Josep M. Cortina Pérez, Josep M. Giménez Fayos i Mateu, els quals n'ocupaven els càrrecs de vice-president, secretari i vice-secretari, respectivament. El resultat lingüístic, doncs, era una revista que seguia fidelment els criteris de Fullana, amb una llengua castellanitzada i empobrida des del punt de vista lèxic i sintàctic. En el «Proemí» del número primer, fan una declaració de principis i un manifest d'intencions en forma de presentació:

«Any nou, vida nova, adagi molt conegut i repetit com una expressió del anhèl de perfecció tan natural al hòme; pero ¡quántes vòltes les òbres no corresponen a tal anhèl!

Per a nostra volguda llengua valenciana, el present any nou serà efectiva i afortunadament el començ d'una vida nova. Hasta ara, uns quants enamorats de les còses de la nostra tèrra, treballarem quant podiem per la depuració i esplendor del nostre verb; pero tropeçarem entr: atres obstacles, en ú que deixava en nostras còrs entusiastes un fondo sentiment de tristor,

Este obstacle era el menyspreu de molts dels mateixos valencians que a nostre llenguatge propi, al que consideraven com a baix i grosser, indiquen d'una persona culta. (...)

Ara be; quin fi's proposa l'Acadèmia Valencianista publicant este Bolletí? Sencillament; donar plasticitat, donar forma tangible a la seua obra de *cultura valenciana* per a lo qual conta ab la col·laboració de les persones més prestigioses en el camp dels estudis valencians i d'alguns altres competitissims escriptors.

Som catòlics, som espanyols, som valencians, i volem aportar el nostre granet d'arena a la gran obra de la reconstitució de la nostra amada Espanya, lo qual creem que sols pot aconseguirse, sobre una sòlida base religiosa, sobre fonaments que arranquen de lo més fondo de l'ànima popular.»

Cultura Valenciana és pròxima també al tarannà del govern espanyol quant a ideologia -de dretes- i quant a la concepció del que ha de ser la llengua i la cultura valencianes.

És també un almanac polític, espanyolista i xovinista, però hi ha lloc per a tota mena de coses relacionades amb la cultura, la llengua i l'opinió valencianista. Thous, Almela i Vives, i altres valencianistes hi tenen una presència destacada.

És curiós que, tot i que els criteris dels ratpenatistes ens puguen semblar força castellanitzadors i indulgents amb la parla col·loquial més empobrida de la ciutat de València, des del butlletí *Cultura Valenciana* -com en el cas que ara exposarem-, i des d'altres publicacions que deixaven veure la mà de Fullana, es critica sovint la castellanització de les publicacions valencianes del moment.

Per a *Cultura Valenciana* la diferència essencial entre el que es considerava escriure un valencià aberrant o un valencià correcte estava en el fet que els escriptors seguíssien una gramàtica determinada -fos la del pare Fullana, fos la de l'IEC- o no en seguíssien cap -és a dir, que es basaven en la gramàtica espanyola-, com els que dirigien la col·lecció de *Teatro Valensiá*, dels quals ara en parlarem.

S'hi defensa el valencianisme tòpic a ultrança i es manifesten interessats a aconseguir la unificació ortogràfica. Però la importància de la publicació és ben relativa, pel que respecta a la seua aportació lingüística al món de les lletres catalanes. Malgrat el temps en què es va publicar, la qüestió lingüística hi va passar bastant desapercibuda. La raó és també senzillament explicable, la Dictadura de Primo de Rivera, en aquells anys es mostrà més intransigent que mai en aquest aspecte.

A partir de 1926, un nou esperit valencianista remourà les aigües esmorteïdes. El primer símptoma va ser un article de col·laboració aparegut a *Las Provincias* de Joan Beneyto Pérez, jurista i escriptor polític d'ideologia feixista, poc definit aleshores. Sota el títol «Resolvamos el problema» es fa ressó d'una conversació mantinguda amb Gaetà Huguet sobre la unificació ortogràfica:

«LA ANARQUIA

Cabe llamar la atención sobre la actual y creciente anarquía ortográfica, que en las producciones valencianas se ve destacar poderosa. Es triste tal desconocimiento, torcedor de tantas rutas, y el orgulloso dogmatismo que campea en estas cuestiones. Como nos decía el docto bibliotecario Luis Revest "en cada esquina hemos puesto un púlpito"

Esta anarquía es más lamentable cuando en Catalunya y Mallorca existen direcciones generalmente aceptadas y debidas a personas de los conocimientos de Pompeyo Fabra y Antonio M. Alcover, mientras aquí revoloteamos como mariposillas alrededor de banales asuntos, olvidando quizá lo más trascendental. No desconozco que la Academia de la Lengua Catalana es en Cataluña con sus clasicismos, una capilla disidente, pero advierto su relativa influencia...

Citant Josep Calveras, fa una reflexió sobre la llengua parlada i la llengua literaria, i aposta por dos sistemes ortogràfics, un per cadascuna d'elles:

«LA LENGUA POPULAR I LA LENGUA LITERARIA

Al tratarse de ortografía, unos autores detraen a lo vulgar y otros a lo clásico. Los primeros pretenden reflejar el habla del pueblo, los últimos se elevan en un lenguaje propio para elucubraciones y poesías.(...)

Aunque escribamos esa lengua generalizada, no hay por qué oponerse - según el mismo filólogo- a "escribir como se habla, en lenguaje de la casa y de la tierra".

LAS NORMAS VALENCIANAS

(...) llena de tristeza recordar que, tanto entonces (es refereix al segle XIII) como en el renacimiento del pasado siglo, existía mayor unitarismo ortográfico. Hoy, de cualquier rincón brotan las normas más

extrañas frente a las reglas lexicológicas elementales. Pero aún prescindiendo de eso, en la dirección más fija veremos misteriosas volubilidades y caprichos. Llorente -que aceptó la ortografía catalana a excepción de los plurales en *as*- reputaba a las normas de la revista *Lo Raf Penaf*, según lo expresa en sus páginas, solo como provisionales. Y el Padre Fullana, sin duda nuestra autoridad mayor en la materia, escribió su primera gramática "no en carácter definitiu, sinó transitori".

Ante este espectáculo ¿conviene seguir eclécticos frente al problema? La anticuada fórmula del "l'asser faire" se ha de abandonar en esta cuestión, y si ésto no debe seguir ¿cuál es nuestro deber? (...)

LA SOLUCION

(...) No hay duda que para hacer algo revestido de fuerza, nada mejor que reunir un directorio ortográfico, en el que estén representadas las más varias direcciones y cuyas normas adoptaríamos la gran mayoría de los que escribimos en valenciano. No desconozco que se me objetará -como se objetó a la Academia de la Lengua Catalana por una personalidad insigne- que querer que todos se sujeten a unas direcciones, es cosa que no cabe esperar... Por eso hablo de una mayoría; es bien sabido que algunos sectarios, una vez convencidos hasta la saciedad, aún siguen con sus teorías y sus hipótesis, por un mal interpretado amor propio...

Para formar parte del directorio aludido, cada una de las provincias valencianas nombraría cierto número de síndicos representantes. Las entidades oficiales de cultura y todas aquellas que se relacionen con el asunto, procederían a votar a sus diputados. («Resolvamos el problema», *Las Provincias*, 18-2-1926)

Aquest article és contestat dos dies després, el 20 de febrer de 1926, per Francesc Caballero Muñoz, amb una opinió sota el títol «De ortografía valenciana». Aquest article de Caballero

combat amb contundència algunes de les idees expressades per Beneyto:

«Aclaremos previamente un punto de vista: en la actualidad no son más que dos las tendencias ortográficas dominantes. Una, nutrida de lo que diríamos *floralasc*, o sea la que representan los poetas de la *renaixença ochocentista*; otra, la de aquellos que hicieron suyas las Normas ortográficas de l'Institut d'Estudis Catalans. No cito la orientación que representa el Padre Fullana, porque su criterio ortográfico lo juzgo adscrito -con escasas variantes y concesiones a la vulgaridad- al primer grupo. Y nada más. Porque no creo vayamos a dar beligerancia en este pleito a los que con achaque de escribir *el valenciá que es paria*, no hacen otra cosa que adoptar la ortografía castellana. (...)

Al entrar en el segundo punto de su exposición nos quedamos perplejos. Creemos que el articulista involucra dos cuestiones esenciales distintas. ¿Qué relación guarda el criterio del uso de uno u otro lenguaje -popular o literario-, con la adopción de éstas u otras reglas de ortografía? En verdad que no lo comprendemos. ¿Acaso una misma palabra, por el hecho de encontrarse en un género más modesto o popular, habrá de ser escrita con diferente ortografía que si es empleada en una composición de elevado aliento literario? ¿Es que es imposible por ventura, escribir el dialecto que se habla hoy en Valencia con ortografía genuinamente valenciana? (...)

Respecte a la invitació de Beneyto a la col.laboració en la formació d'un directori, els valencianistes-catalanistes no senten gaire entusiasme:

«Pero sinceramente hemos de confesar que no nos sentimos optimistas en cuanto a la eficacia de la constitución de ese Consejo que propone. (¿No cree, señor Beneyto, que en las horas actuales, tratándose de asuntos

relativos a la lengua nuestra, no encaja la denominación de Directorio?)
(...)

Si alguna entidad está llamada a realizar tales estudios y tentativas, es el Centro de Cultura Valenciana, y esta corporación que por el nombre y por contar entre sus directores a prestigiosas personalidades valencianas, nos hizo concebir en alguna ocasión patrióticas esperanzas, bién sabido es que tiene, en lo oficial, un marcado desdén por el valenciano. (...)

Cultura Valenciana se'n feu ressò i prengué posició contra la normativa fabriana (*Cultura Valenciana*, v. I-II, 1926: 58).

Aquesta és l'única vegada que en les pàgines del butlletí hi ha alguna referència a la unificació ortogràfica, però no es fa explícita la voluntat de tirar endavant el projecte ni de posar-hi el coll.

D'altra banda, hem vist com Caballero Muñoz mantenia l'opinió que només el Centre de Cultura Valenciana si hagués actuat com calia, hauria d'haver impulsat l'acord ortogràfic.

EL Centro de Cultura Valenciana, clarament secessionista amb l'IEC, no havia volgut ni pogut implantar la gramàtica de Fullana. En aquests moments ni la seguia, de fet, en molts escrits, mentre que la tesi sobre l'origen del valencià de Fullana sí que hi havia quallat. Però la llengua literària dels escriptors més prolífics i combatius, tret de Bayarri, havia acceptat de ple les *Normes* de l'IEC.

L'*Almanac valencià* de *Cultura Valenciana* es publicava un cop

a l'any des del 1927. En el corresponent a aquest primer any de publicació la redacció es manifestava satisfeta de la política lingüística del Dictador:

«Gràcies a Deu, ha aparegut a la *gaceta de Madrid* un real Decret en el que donant ingrés en la Real Academia Española a representants de nostra llengua, se la lliura, per una banda, d'eixe opròbi, i per l'altra se li lleva el caràcter de subersius que als ulls de molts tenien l'amor i conreu de nostra llengua.

Nostra llengua es espanyola, i nosatros sempre havem cregut que, al anaria, amaves algo espanyòl, porque sempre havem cregut que nostra tèrra valenciana es un tróç d'Espanya, i que totes les còses i glòries valencianes son i han segut cosas i glòries espanyoles.» («Proemii», *Almanach valencià*, 1927)

Al costat del articles lingüístics, s'hi publicaven poemes d'Almela i Vives, Lluís Guarner, etc. També es feia ressò de les activitats del Centre de Cultura i de les activitats de Fullana com a acadèmic de la RAE. En l'*Almanac* corresponent a l'any 1928 es fan ressò del discurs llegit per Fullana per a l'ingrés en la Real Academia Española.

L'*Almanac de Cultura Valenciana* també es complagué amb aquest fet. Però la publicació començà a anar de capa caiguda i cada vegada els escrits foren menys interessants, mentre que altres publicacions com *Taula de les Lletres Valencianes* i *Acció Valenciana* feien tasca cultural amb molta més dignitat. Malgrat tot, fins a final de 1930, quan isqué l'*Almanach* per a 1931, la

publicació es mantingué amb la mateixa línia ideològica i cultural.

Valencia

L'abril de 1926 començà a publicar-se *Valencia*, revista *il·lustrada*. En aquesta publicació mensual, literària i bilingüe cadascú triava els seus criteris ortogràfics. Bayarri continuava amb les seues entremaliadures, altres seguien Fullana i altres l'IEC. Encara que no hi ha opinions lingüístiques, la revista és un reflex de la situació ortogràfica del moment, ja que reproduïx els textos literaris tal i com venien de mà dels autors. L'últim número que hem vist és el 67, corresponent a l'octubre de 1931.

La publicació alternava, en quatre pàgines, la fotografia amb el text literari i la publicitat. També hi ha una guia de les activitats culturals i una ressenya sobre la xarrada més interessant del mes. Durant la Dictadura, els textos literaris són antics i nous, col·loquis, poemes, narracions, tant del gènere popular com del literari, però predomina el primer. La revista en els primers anys d'existència demostra l'ensopiment de la cultura valenciana d'aleshores. Es vivia una mica de cara al passat, recordant les velles glòries. Però no es podia fer gaire cosa en les circumstàncies en què es trobaven. Segurament, el

replegament forçós del valencianisme literari i polític el va obligar a cercar un recer en aquesta publicació, ja que encara que aparentment podia semblar una publicació en castellà, hem de subratllar que la gran majoria de textos literaris apareixen en català, excepte els escrits per la redacció, que eren una mínima part. El que sí que apareix en castellà són els comentaris, les informacions i les notes de redacció. Per tant, quan la revista deixa de ser tan sols un conjunt de textos literaris i comença a publicar articles d'opinió literària i política, el castellà augmentarà substancialment.

Arribats els anys 30 s'hi esdevé un canvi substancial, ja que *Valencia* es fa ressò de les activitats polítiques i literàries del moviment valencianista, que tornaria a viure l'efervescència del passat. S'apunta clarament al catalanisme, rebutjant el ratpenatisme. Aquest rebuig se sostenia amb diversos arguments, desavinences personals entre el director de la publicació, Eugeni Carbonell i Pérez, i el president de Lo Rat-Penat durant els anys 1929-30 Manuel González Martí, arran de la visita a la Segona Exposició Internacional de Barcelona l'any 1929; però també, i directament lligat a l'anterior, desavinences per la nefasta gestió de González Martí durant aquells anys.

La politització de la revista fou ben evident, però quan el valencianisme començà a organitzar-se i a crear òrgans propis d'expressió, perdé sentit i desaparegué.

Anales

Quan en el Centre de Cultura Valenciana es va crear l'àrea de llengua i literatura, l'any 1928, sota la presidència del director honorari Lluís Fullana i Mira, es va crear també la revista del Centre, *Anales*, on es recollien les activitats del grup i els escrits que sobre el País Valencià en temes d'història, arqueologia, llengua, etc. hi aportaven els membres i col.laboradors. Cada setmana, el Centre era un nucli de reunió de filòlegs i interessats en el tema lingüístic i s'hi feien conferències, algunes de les quals eren recollides per la revista. Però la veritable tasca de la secció de llengua i literatura era fer un detingut estudi sobre ortografia, perquè «hòra es ya de qu'es dicten normes definitives per a escriure en *valenciana prosa*» (*Anales*, 1928:88-89). També es proposen de fer el diccionari castellà-valencià i valencià-castellà, per la qual cosa demanen ajuda a tot els membres i lectors de la revista donant-los unes regles de com fer una fitxa amb el lèxic que coneixien i que consideraren poc habitual. Finalment, volien fer un diccionari d'autoritats, com una obra magna. Als *Anales*, quan s'esmenta l'elaboració d'aquest diccionari d'autoritats es diu: «seria just orgull pera nòstra Valencia, ya que aquest diccionari vendria a ser obligada òbra de consulta per a'ls escritors de no sòls d'aquest Reine sino de Catalunya, Balears i el Rosselló...» (*Anales*, 1928:88-89). En canvi, al mateix volum de 1928, es parla

d'una conferència impartida pel pare Fullana al Saló del Consulat de la Llotja on feu constar «qu'es una gran impropietat el calificar de catalana nostra llengua valenciana» tot i que va manifestar la necessitat d'arribar a un acord ortogràfic basat, no en la llengua viva de la ciutat de València i voltants, ja que la considerava plena de defectes, sinó en la dels llocs on es conserva «més pura» (*Anales*, 1928:172-173). Com veiem hi havia disparitat de criteris, fins i tot en un mateix cercle.

Els membres del Centre i col.laboradors d'*Anales* s'havien mostrat clarament reticents contra el catalanisme.

L'actitud anticatalanista d'alguns membres del Centre de Cultura Valenciana provoquen les crítiques de molts altres que no hi estaven d'acord. L'actitud del Principat va estar caracteritzada per la cautela, però s'hi van haver de defensar d'algunes crítiques força inoportunes. A la revista *Estudis Universitaris Catalans* volum XIV, apareix un article signat amb les inicials J.R. i que n'és una mostra d'allò que ara exposàvem. Probablement, aquestes sigles responen a Jordi Rubió i Balaguer, que era col.laborador de la revista en aquest moment i també director en l'etapa 1926-1939⁴⁹.

«El *Centre de Cultura Valenciana* ha començat amb l'any 1929 la publicació del segon volum dels seus *Anales*. Ells són bella mostra de la seriosa orientació que guia la institució i del valor dels elements que la integren. Volem recollir, sense propòsit polèmic, les al·lusions que, amb diversos motius, s'hi fan a una suposada tendència dels erudits catalans a

desconèixer el gran paper que correspon a València en la nostra història de la cultura que ens agermana a tots. Si la bategem amb el nom de catalana, no és pas per un estret sentiment localista, ni molt menys amb la intenció de menysvalorar l'aportació valenciana al ric patrimoni que és l'orgull de tots...

Ni tenim pas la *monomania* de voler apropiarnos tot el que és valencià, ni tampoc la cega vanitat d'incorporar-ho al territori del vell Principat. Li alçem un il·loc d'honor en un temple molt més ampli, dins del qual tothom hi cap, en el lloc que per jerarquia li pertoca.»

Pensem que, poc abans d'aparèixer *Anales*, un any abans, es crea la revista *Taula de les Lletres Valencianes*, de la qual en parlarem més endavant, però que va tenir una definitiva influència sobre els sectors més valencianistes desvinculats de les propostes secessionistes del Centre. I també *Acció Valenciana*, òrgan d'Acció Cultural Valenciana, que va protestar per la fòbia anticatalanista d'*Anales* (*Acció Valenciana*, núm. 12, 1-10-1930). Des de la revista *Taula* també es criticava còntundentment-com és de suposar- el Centre i la revista.

Al Centre de Cultura Valenciana, malgrat el divorci entre les propostes ortogràfiques de Fullana i les dels sectors catalanistes, es continuaven discutint sobre qüestions ortogràfiques, cosa absurda, perquè les conclusions de les conferències no tenien cap ressò:

«Ara es faran una sèrie de conferències a càrrec de R.P. Fullana, sobre la llengua i literatura valencianes. En dita sessió (diuen) que es

varen canviar impressions sobre alguns punts ortogràfics com el de la substitució de "y" per la "i" com a conjunció copulativa i la supressió de la "h" al final de paraula. ¿Peró és que després del Vocabulari del Pare Fullana i dels cursos que este pacient home ha explicat i de la casi absoluta conformitat dels que escriuen en la llengua literària... encara estan així al Centre de Cultura Valenciana? ¿Bé quedarem el qui vulguen fiar-se d'estos sants hòmens del Centre de Cultura Valenciana! (ZL, núm. 6, març de 1928)

Sembla clar del tot que mai, el Centre de Cultura Valenciana, no hauria pogut exercir de punt comú de trobada de valencianistes per a l'elaboració d'uns criteris ortogràfics comuns. El que també sembla clar és que el mateix Centre actuà com a desestabilitzador, ja que constituïa una càtedra privilegiada per defensar els interessos dels secessionistes. Però això no farà defallir les il.lusions, i la necessitat d'uns i d'altres per arribar a una ortografia única, a la qual, tard o d'hora s'hagueren d'afegir.

La literatura popular durant la dictadura

L'actitud de la Dictadura respecte a la llengua va fer desaparèixer les publicacions compromeses amb la política valencianista. La llengua quedà reduïda als àmbits familiars, literaris i a la literatura popular dels llibrets de falla. El particularisme renasqué i propicià una embranzida del populisme.

Josep Calpe de Sabino escriu *Dins y fóra de Valensia*, recull de breus treballs sense cap mena d'interès literari. Però el moment era oportú. Un nou corrent vulgar envaïa les lletres valencianes. Evidentment, això faria recular moltes il·lusions pel que es refereix a la unificació de criteris ortogràfics, perquè ara, les escasses mostres de llengua impresa eren bàsicament escrites amb ortografia castellana. Calpe de Sabino (1926) ho justificava així:

«Les lletres que vas a llechir, lector voligut, están escrites en lo dialécte valensíá, tal com se parla; d'atra forma, si no eres ratpenatiste, t'empalagaría no entenent la fraseolochia lleaosina.» (5)

Però àdhuc aquest corrent populista començava a ressentir-se de manca de públic lector:

«sempre he estat predispost a empreses de les de pensat y fet, sense esperansa lucrativa, com ésta de publicar un llibre en valensíá en un

presupòst crexudet sabent que son pòcs els lectors que APOBINARAN LA PASTA
pera llachirna,» (6)

La literatura fallera, en canvi, es consolidava. En volem destacar tres publicacions, escrites en català, *El Fallero*, *El Buñol i Foc i Fum*, a més de la ja consolidada *Pensat y Fet*.

Les revistes falleres tenien la particularitat de publicar molts escrits satírics, corrosius referents a la festa i alguns, pocs, literaris millor escrits, però la llengua que hi predominava era ben corrompuda. La voluntat era de fer que els lectors s'ho passessin bé, perquè es tractava de literatura festiva. La llengua era una qüestió tan secundària que no es preocupaven gens de polir-la, d'escriure-la bé. Simplement seguien els designis que la literatura satírica havia marcat des del segle XIX. No havien modificat gens els criteris lingüístics de gairebé un segle abans. El que abans podia tenir una certa justificació per manca de gramàtiques, de posicions lingüístiques, per incultura, per manca de pràctica, etc. ara ja no la tenia de cap mena.

D'aquesta crítica, només en podem salvar *Foc i Fum*. Aquesta publicació, que no prosperà, va nàixer el març de 1927. Hi escriu Eduard Martínez Ferrando, Navarro i Borràs, Salvador Verdeguer, Ortín Benedito, és a dir, els valencianistes més compromesos, que estaven lluitant també per la depuració del gènere festiu, i doncs, per l'adaptació en tots els gèneres de les *Normes* de l'IEC

a les formes valencianes més corrents.

La resta de publicacions no sentia cap mena de recança de destruir la llengua i, només en alguna ocasió hi havia un crit en defensa de l'ús, però mai la crítica no depassava l'actitud individual de no parlar català, mai no es defensava el conreu social:

-Ya sabes, Sipriano mio,
qu'el valensiano m'agrada,
pero es tan cursi y bastote
qu'els que como yo se ufanan
por no saber jografia
jometria y gramática,
viste mocho hablar asina. (...)

-Lo que falta ser,
es més valencià, ¡redacsa!
y no avergofirte may
de la valensiana paria,
d'eixa parla dolsa y pura
que ta mare t'enseñara
cuant te donaba a manar...
Parlar llengua castellana
com tu fas que la destroses,
es ridícul. (...)
pera entendres en mig mon,
parlar llengua castellana,
en este sigle, es pràctic;
mes no es pràctic "destrosarla"
com tu la estás destrosant,
que pa fer aixó ¡redacsa!

mes val que adoptas pa sempre
nostra valensiana parla
y honrar la llengua dels avis
que califiques de basta
sent mes doisa que la mel
y molt mes tendra que l'aigua.
(«Con castellano», *El Fallero*, març de 1925)

De publicacions satíriques, només volem destacar l'aparició de *La Chala*, del mateix grup d' *El Fallero*. Va aparèixer l'any 1926, el 17 d'abril:

«*La Chala* ix pera contrarrestar a eixos periòdics "de ocasió" que "matinechen" pera engañar al públic en una informació incompleta.» (*El millor periòdic de falles es El Fallero*), *La Chala*, núm. 41, 26-2-1927)

La Chala va ser la publicació valenciana apareguda en aquesta segona dècada de segle que més ressò va tenir i més es va consolidar. Va conèixer dos formats, l'un petit, des de l'1 al 50 i l'altre en mida de doble foli. Per desgràcia, la llengua que utilitzaven estava absolutament castellanitzada quant al lèxic, la sintaxi i l'ortografia. Els treballs no anaven signats. El director fou Carceller. La va traure a llum en substitució de *La Traca*, la qual havia suspesa per la Dictadura militar.

*Teatro Valensiá*⁵⁰

L'empresa literària que més sobreiaqué en aquells anys fou la creació d'un setmanari teatral anomenat *Teatro Valensiá*. El primer número aparegué el 25 de setembre de 1925 i s'hagué de tornar a editar, com el segon.

Teatro Valensiá serví de plataforma literària teatral per als valencians d'aquells anys. Reivindicà els drets dels autors, exaltà el paper dels actors i mobilitzà el públic en favor de les obres que es representaven en valencià:

«Al entrar en añ nou desichem, de nostres liechidors, constansia y voluntat y un fera patriotisme per a que no s'apague la dolzor de la nostra llengua ni el foc sagrat de la nostra rasa, (...)»

Asó voi *TEATRO VALENSIÁ* al propi temps que, fent vots de valensiania, promet ser portaveu de tots els autors, actors y empreses valensianes, sempre que vachen encaminaes a la exaltasió y propaganda de la nostra essena.» («Nostre saludo», *Teatro Valensiá*, núm. 14, 31-12-1925)

La revista publicà obres d'autors novells i consagrats. També s'hi feia una valoració de les obres que es representaven en els teatres de València. Serví com a òrgan de reflexió sobre la situació del teatre valencià, sobre la qualitat de les obres, el tipus de teatre que convenia, etc. Va obrir seccions on els empresaris i els autors opinaven.

L'èxit de la publicació va ajudar-los a obrir

corresponsalies en la majoria de pobles i ciutats del país i allà on hi havia alguna colònia valenciana.

La publicació va dedicar algun monogràfic a homenatjar persones rellevants del món teatral valencià. Se'n dedicà un número -el 37- a l'actor Manolo Taberner i un altre a Rafael Gayano Lluch -el 100-, director de la publicació.

A poc a poc, anà augmentant la qualitat i obrint noves seccions. Se n'obrí una de correspondència que acostà les inquietuds del públic a la redacció de la revista. En aquesta secció escrigueren persones destacades del món teatral i del valencianisme cultural com Carles Salvador. També hi hagué una secció de notes històriques, en la qual escrivia normalment Gayano Lluch amb el pseudònim de Vinatea. Hi va publicar un llarg treball sobre la transformació urbana de València, que pot resultar d'interès. Aquesta darrera secció aparegué a partir del número 100, dedicat a Gayano Lluch (6-4-1928).

Es feu ressò de la situació del teatre, que, com diu Símbor (1988a:163) estava absolutament dominat pel plurisainet, encara que s'havia renovat en prendre com a actors personatges de la vida urbana. El que la publicació aconseguí va ser crear una consciència de renovació teatral imprescindible en els temps que corrien. Però la manca d'autors de vàlua tret d'escasses excepcions, havien condemnat el teatre a ser un gènere menor. També hi havia qui es rebel·lava contra la renovació:

«El teatre valencià característic, típic, el qu'eleva nostra llengua a la categoria d'idioma, té de ser hortolà perquè nostres costums i caràcters camperols son l'arca santa de nostra vida, nostra dolça essència valenciana. O popular perquè el poble es el que conserva viva la virtualitat eterna de l'ànima nostra.

Per aixó no hem nesesitat recurrir a les modernitats de acció fictisia i exòtica, ni a les immoralitats d'una part del teatre castellà actual, perquè en nostra horta hi ha temes sobrats, plens de calor de niu, d'humanisme i d'humorada per a fer sentir i per a tindre tots els contrats de l'hilaritat que nivellen la intensitat que nivellen la intensitat de les passions y els sentiments valencians. I lo mateix en nostra masa popular.» (Eduardo Buil «Per la pura del teatre valencià», *Teatro Valencià*, núm. 14, 3-12-1925

Els que apostaven per la renovació es trobaven amb la incomprensió del públic, que estava massa avesat a la vulgaritat. Bernat Ortín es queixava de la pobresa literària del teatre valencià, i, doncs, de la necessitat d'un teatre "íntim" on es poguessen assajar obres de més alta volada. («Una idea», *Teatro Valencià*, núm. 14, 31-12-25) Carles Salvador vol fer entendre als autors que han de persistir en la dignificació del teatre (Simbor, 1983a: 244-245):

«Está morintse el MUÑOZSEQUISE, está evolucionant el sainet i la comédia, naix el drama i si el vent i els déus son propicis se espera una esplendorosa floració teatral. (...)

Les protestes d'ara no indiquen que l'autor siga fluix, sinó que el públic es limita a aplaudir el que més li han donat, com es tot el xabacà, tota l'espardenya, tota la brusa, tot el bilingüisme que els saltajadors, que no autors, han fet de l'escena valenciana en el moment d'aisar el teló.

Si els escriptors, si els poetes voleu escriure be per al teatre, el públic els sabrà be, a la força, perquè el públic més que roïn es enganyat.» (Carles Salvador «Glosari. Teatre Valencià», núm. 26, 26-3-1926)

Aquesta és la primera col.laboració de Carles Salvador a la revista. La preocupació per la dignificació del teatre el va moure a vincular-se a la revista amb una col.laboració esporàdica.

El director, Gayano Lluch, va crear a partir d'aquest moment una relació epistolar amb Carles Salvador. Li demanà que escrigués més articles manifestant-li el parer sobre el teatre valencià. També li demanà que el visités en alguna ocasió. Carles Salvador va aprofitar aquesta plataforma que Gayano Lluch li oferia per incitar la creació d'un nou teatre valencià. Fins i tot hi va publicar una obra:

«Subsistix el sainet en tot el seu esplendor, y ó dels seus millors autors es Casajuana. Pero al costat de este escritor, triunfen atres en eixe mateix chénero y en la comedia, la comedieta, diriem millor, per estar limitá a un acte, en perchuí del tema que les inspira moltes voltes; poguera plenar dos o més actes tan sols en desenvol·larlos sinse presa, sinse supresions, tisoraes o llunars, que les desvirtuen y les fan apareixer com a obres de chicoteta escala.» (Carles Salvador «El Teatro Valencià», num. 50, 10-9-1926)

En altres articles Carles Salvador es manifestà favorable a una crítica teatral especial per a les obres valencianes («Sobre

crítica teatral», núm. 87, 6-1-1928). L'amistat que es creà entre Gayano Lluch i Carles Salvador, amistat epistolar almenys, va fer que la publicació del *Llibret Eucarístic* aparegués com a notícia de primera plana al setmanari, que no acostumava a fer-se ressò de les novetats literàries («El poeta Carles Salvador», núm. 108, 1-6-1928).

Lo Rat-Penat era vist amb bons ulls («Notísies teatrals», núm. 43, 23-7-1926) per *Teatro Valensiá*, encara que manifestaren algunes reserves respecte al comportament de la societat quant a l'adjudicació de premis teatrals. Lo Rat-Penat sempre donava els premis als mateixos autors. Però *Teatro Valensiá*, en comptes de criticar aquesta actitud, va prevenir Lo Rat-Penat de les possibles crítiques i li va aconsellar un canvi d'actitud:

«Atragúts per l'interés en que van adquirint nostres sertamens lliteraris falleros y per la *coincidensia* habitual de premiarse en eixa casa "llibrets" y "poesíes" en una mateixa persona, ham de fer, si nos ho permetix el docte President de "Lo Rat-Penat" don Facundo Burriel Polavieja, algunes observacions encaminaes a aminorar les parlaories (...)

Nosotros som admiradors fervents de "Lo Rat-Penat per raóns fasilis de comprendre, pero prechusguém un desenilás poc honorós a la casa de seguir la política actual en les coses que debíen ser més estudiaes y més posaes en colasió.» («Per a "Lo Rat Penat"», *Teatro valensiá*, 23-3-1928)

A partir del número 81 corresponent al 29 d'abril de 1927 hi hagué un lapse d'uns quants mesos. Sembla que la revista fou cessada per motius polítics, però retornà el desembre d'aquell

mateix any:

«Después d'un breu espay torném de nou al batallar de la nostra empresa, y esgrimia, en machor entusiasmo qu'ans, la ploma redentora qu'ha de salvar en les seues orientaci6ns, sanes y pulcres, eis obstacles que imposen elements estrañis a la santa causa de la preponderancia artistica del teatro valensiá (...) La essena valensiana té molts enemics y presisa fer front a ellis en tota la enerchia propia de la nostra rasa», («Nostra reaparici6, *Teatro Valensiá*, núm. 82, 2-12-1927)

Encara que ha estat dit que *Teatro Valensiá* publicà 127 números, nosaltres n'hem pogut llegir fins a 134, l'últim dels quals correspon al 7 de desembre de 1928. En aquest darrer número s'anuncia la posada a la venda per la mateixa empresa editora d'un llibre *Resumen historial de la Fundaci6 de Valencia* de Rafél Torres Olmos i d'un altre en preparaci6 del director Gayano Lluch, titulat *Brots de la terra* i del qual ja havien aparegut alguns fragments en els darrers números de la publicaci6.

Lingüísticament, la publicaci6 també s'obrí al clam per la dignificaci6 de la llengua. Encara que el reaccionarisme d'autors com Eduard Buil, per exemple, implicava també una visió lingüística limitada. Buil, tot i que manifestà que «en llengua valensiana es poden expressar les més altes lucubracions de l'esperit», després es mostrava contrari que les expressés.

Contràriament a aquesta visió, Carles Salvador deia:

hem de renunciar nosaltres a donar impuls al nostre idioma des dels

escenaris? (...)

Es un fet comprovat qu'el públic valencià gaudeix més, clar es, la nota sentimental, el lirisme, la fluidés de llenguatge, l'exposició dels problemes que comporta la vida moderna i els problemes eterns de l'humanitat, que son els temes de tot el teatre solvent, que no la nota baixa del "fresco", el llenguatge corromput de l'home de carreró i el xisto indecorós i el personatge bufo i grotesc sense mica d'ironia e intel·ligència.» («El teatre», *Teatro Valensiá*, núm. 46, 13-8-1926)

Gayano Lluch es manifestà sempre d'acord amb les teories exposades per Carles Salvador i altres contertulians quant a la dignificació del lèxic en el teatre, pel que afectava l'ús ortogràfic, però la publicació apostà clarament per l'ortografia castellanitzada de les publicacions populars. Això li comportà haver d'encaixar crítiques diverses:

«algú nos dirá, més aserrim a les normes gramaticals y ortogràfiques que a la necesitat d'asimilarse en un tot a la corrent del poble pera que nos llixca y nos entenga, qu'aixó no es fer acció cultural, "puesto que usen una forma vulgar y chavacana" en la manera d'escriure, y a estes afirmacions han de correspondre en una aseverasió, llòchica y fonamental, pera combatir esta creencia completament suisida y obsecá.» («Después de nostre hoenache», *Teatro Valensiá*, núm. 53, 1-10-1926)

Es refereixen a *Las Provincias*, que no va veure amb bons ulls l'opció ortogràfica de la revista. *Cultura Valenciana* també se'n va fer ressò:

«Lo semanari de teatros, dirigit per el Sr. Gayano Lluch, *Teatro*

Valenciá, se guix publicantse, i ha donat a la llum pública numeroses obretes últimament estrenades. "Llástima que esta publicació -traduim de *Las Provincias*- creent fer art genuí de Valencia, faça en realitat una castellanisació del teatre, a pretèxt de qu'es llig millor per lo pòble! En òbres chabacanes es comprén tal criteri; pero en òbres d'art, bo seria anar depurant el lèxic i la forma castiça i correcta", (*Cultura Valenciana*, v.I-II, 1926, p. 61)

Però la publicació ho tenia molt clar:

«L'acció y misió d'una revista, que se tilda de lliteraria, está més encaminá a la difusió y divulgasió de les llengües patries, en tota l'amplitud de la paraula, qu'a la acció personal y uniformá d'una gramática tan combatida com la valensiana, en la que, en lamentable estat d'opinions y confusions, hián varios mestres que ostenten criteris encontrados, per els quals aporten arguments etimolóchics y fonéticos de gran trassendencia y forsa.

Nosotros, mentres els filòlacs valensians no es posen d'acort y acorden una ruta a seguir, adaptable en un tot a les corrents populars del poblem pera que nos llixca y nos entenga, seguirem el trasat de la nostra misió y plasmarem l'esperit del poble parlant en la modalitat qu'este parla y cridant a les coses com ell les sent.» («Después de nostre homenache», *Teatro Valenciá*, núm. 53, 1-10-1926).

El que tampoc no canviava era la denominació de "llengua valenciana", aquesta sí, cada vegada més consolidada i popularitzada. El nom de llengua valenciana estava perfectament assumit per tots els sectors valencianistes, i molt més pel popular.

Per acabar hem de fer una puntualització. Ha estat dit

(Blasco, GERV, 11:173 i Simbor 1983a:243 i 1988a:163 -que ho pren, segurament, de Blasco-) que el nom de la publicació era *Teatre Valensiá* i que després va modificar el criteri ortogràfic i passà a anomenar-se *Teatre Valencià*. No és així. La revista, des del principi al final es digué *Teatro Valensiá*, mai no canvià de nom ni manifestà cap canvi ortogràfic intern. El que sí que es pot constatar en les planes de *Teatro Valensiá* és un gran respecte per l'ortografia dels autors que hi publicaven. Per això, sí que es dona una certa diversitat ortogràfica, tot i que el criteri de la redacció no varià mai.

Com hem dit, això contrasta amb la voluntat de depuració i enaltiment de la llengua que la publicació no es cansava de defensar. *Teatro Valensiá* criticava els anunciants que inserien publicitat en castellà les de publicacions de llengua catalana. Aquesta crítica demostra, almenys, una consciència lingüística més formada que en publicacions populars anteriors. («De tot un pòc», núm. 116, 27-7-1928).

El problema ortogràfic continuava sense resoldre's i els escriptors populars, mentrestant preferien l'opció més pràctica, l'ortografia castellana. Els filòlegs no es posaven d'acord en la qüestió ortogràfica, diu la revista. Fullana, per una banda no havia fet escola. Els catalanistes, per l'altra havien emmudit a conseqüència de la política del dictador. I el poble continuava analfabet en català. Així, doncs, les opcions ortogràfiques de la premsa popular eren conseqüència d'un estat deplorable, confús,

que ja no tenia sentit mantenir.

Però ara la situació anava a canviar del tot. A partir de 1927, els valencianistes tornaran a comptar amb una revista literària, *Taula de les Lletres Valencianes*, la plataforma més important del valencianisme cultural. Des d'ací, s'albiraran noves perspectives que culminaran quan caiga el Dictador el gener de 1930.

El moment cultural del valencianisme

A partir de 1927 hi ha un canvi substancial. A partir d'aquest any, el renaixement cultural no tindrà interrupcions fins a la guerra civil. S'aniran fent passos cap a endavant, sense recular en cap moment, i així, finalment es pot consolidar un moviment valencianista cultural i polític.

Calvo Acacio (1927) deia que l'any 1927 havia estat «más lisonjero» amb les lletres que els anteriors, perquè hi havia aparegut una certa inquietud, l'ansia renovadora, el desig d'incorporar-se al moviment cultural per part d'un grup de joves valencianistes. En qualitat i en quantitat, deia, tant és així que superaven els poetes en valencià aquells que escrivien en espanyol i les produccions semblaven «de recia estirpe catalana»

Els valencianistes s'havien arrecerat durant la Dictadura a La Casa de la Democracia, nucli de la resistència intel·lectual (Aznar i Blasco (1985:16)) Ací hi havien mantingut el contacte i covaren els nous projectes valencianistes que aquest any 1927 cristal·litzarien.

El primer símptoma va ser la creació de les *Taulas de poesía*⁶¹, inaugurades el 13 de maig de 1927.

Un altre símptoma de la inquietud del valencianisme van ser uns articles apareguts a *El Pueblo*. Aquest diari dedicava un espai en la portada a l'opinió política i, doncs, donava peu a comentaris sobre la situació de la política valenciana.

Normalment, els articles no superaven la superficialitat i eren bàsicament anticatalanistes («La exposición de libros en catalán», *El Pueblo*, 11-12-1927)⁴². Hi escrivien Puig-Espert, Azzati, Claudi Lantier, etc. Però la cosa anava a canviar. Azzati demanà la col.laboració a un bon valencianista Artur Perucho, que des de Madrid es mirava el valencianisme amb una certa frustració. Perucho comença, doncs, la seua col.laboració a partir del 6 de setembre de 1927.

En aquest primer article, comença a articular el seu pensament polític amb aspiracions concretes, per tal de trencar aquella tendència a la demagògia dels articles que s'hi havien publicat sobre regionalisme. Perucho té molt clar cap a on ha d'anar el renaixement valencià:

«Aspiro a un valencianismo integral, absoluto, que abarque todos los aspectos de la vida; que no se desentenga en un programa tolerante "mínimo", sino que realice un amplio programa reestructivo. Para decirlo con mayor concreción: mi valencianismo, tiende al nacionalismo valenciano, idea ésta que no huele a secesión, a separatismo, como vulgarmente se cree. Nuestro pueblo tiene sin duda un contenido energético que no se manifiesta últimamente, porque el régimen de centralización se lo impide.» («Nuestro renacimiento espiritual», *El Pueblo*, 6-9-1927)

Per aconseguir aquestes aspiracions, calia primerament esvair els prejudicis contra el poble català i contribuir a l'acostament mutu. Calia dotar el País Valencià d'un sentit d'autonomia de lliure personalitat pròpia i fer créixer l'interès

per la història. També s'havia d'aprofundir en el republicanisme.

Lingüísticament, calia reintegrar "la lengua valenciana" a l'antiga jerarquia d'instrument literari, purificant-ne l'ortografia i netejant-la de castellanismes en la sintaxi. I acabava l'article demanant a *El Pueblo* que obrís una col.laboració en "lengua valenciana".

Aquest article va deixar indiferent l'opinió pública i els lectors d'*El Pueblo*, que no entraren en polèmica amb Perucho, contràriament al que ell havia volgut provocar. Així, doncs, insistí amb un segon article publicat el 24 de novembre del mateix 1927:

«Confieso mi ingenuidad; escribí aquellas cuartillas, creyendo que podrían servir para algo; esperando que los señores del renacimiento espiritual de Valencia, llegarían a comprender como yo, la necesidad de descender desde su pedestal lírico al nivel de las realizaciones prácticas.» («La política del silencio», *El Pueblo*, 24-11-1927)

Aquesta vegada sí que va ser contestat per Lantier, el 16 de desembre d'aquell any. Per a Lantier, el valencianisme no havia tingut valencianistes. Posava l'exemple de Lo Rat-Penat, els membres del qual, ni de lluny, se'ls podia qualificar de tal cosa. Per això, proposava que Lo Rat-Penat desaparegués, que fos destruït per vell, anacrònic i parasitari.

A més dels ratpenatistes, dins del valencianisme, esmentava a "los danzantes del valencianismo". Aquests eren els autors

teatral, pintors mediocres, poetes ridículs "y demás indígenas de un valencianismo incivil". Creia que si aquests no desapareixien, València no s'alçaria mai.

Respecte al valencianisme compromés dels més cultes i radicalitzats deia:

«hay un valencianismo un tanto desconcertante ya apuntado en el lejano artículo de Perucho. Un valencianismo que no sería tal valencianismo, por su marcada tendencia catalana, (...) Valencia no tiene un espíritu igual a Cataluña. La psicología valenciana tiene un poco de indisciplinable, (...) Cataluña es el brazo, el músculo, el esfuerzo; Valencia el sentimiento, el amor, la nostalgia.» («De momento la crítica», *El Pueblo*, 16-12-1927)

Però el que hi havia en el fons de tot aquest reguitzell d'argumentacions i tòpics no era sinó una actitud de menyspreu cap a la cultura valenciana, per considerar-la retrògrada respecte als ideals de progrés. Per a Lantier, el conreu de la cultura valenciana era un fre a la cultura universal. La llengua no era res de significatiu, perquè per parlar valencià "no es uno más valenciano".

Perucho contesta defensant el conreu de la llengua, el retorn a la normalitat i a la dignitat antiga. «Si parlem en valencià» -deia- «perquè no hem d'escriure també en valencià?» I perquè això fos possible estava disposat a transigir en l'ortografia, encara que era partidari d'adoptar «una ortografia

i una sintaxi perfectes». («La finestra oberta. Localisme i universalitat, *El Pueblo*, 17-12-1927)

Azzati contestà en un article annex a l'anterior, en el qual remarcava la realitat bilingüe de la societat valenciana:

«Lo que se escribe en valenciano literario ni sugiere, ni remueve, ni acaricia, ni sueña, ni grita, (...) Lo que conocemos hasta ahora, aún meritisimos trabajos poéticos premiados, dicen de un lirismo recogido, solitario; entre esas obras y el sentir ciudadano actual no existe coherencia y se colapsan.» («La finestra oberta, Localisme i universalitat, *El Pueblo*, 17-12-1927)

Azzati deia que el valencià no era una llengua apta perquè estava empobrida, desnaturalitzada, vulgaritzada. Per tant el problema de la llengua no rafa en el conreu literari sinó en l'ensenyament a les escoles, en les iniciatives, orientacions pedagògiques, en una política de biblioteques. Però això a *El Pueblo* li estava una mica gran:

«No es nuestra misión, ni quizás la de ningún periódico, este sacerdocio estolar, paciente, lento, fundamental para el resurgir de valores olvidados u ocultos bajo densos siglos de indiferencia»

Perucho no hi estava d'acord. «Un periódico puede hacerlo todo, o casi todo», deia Perucho («Respuestas y punto final», *El Pueblo*, 3-1-1928). La tasca podia ser llarga. A Catalunya li havia costat més de cinquanta anys imposar una gramàtica i un

diccionari. Però això, respecte a la duració de la vida d'una llengua era una insignificància.

A València -deia- mai no s'havia perdut l'idioma, malgrat que estava molt castellanitzat. Però València no acabava en la perifèria ciutadana.

Altres dos polemistes aparegueren en escena, Armand Duval i un que signà amb el pseudònim Guillem. Duval argumentava que la llengua no havia servit literàriament més que per fer riure. Perucho contestà: «razón de más para que la dignifiquemos» («Respuestas y punto final», *El Pueblo*, 3-1-1928). Guillem deia que Perucho feia volar coloms. Perucho en canvi deia: «Tengo la pretensión de haber dicho cosas bastante claras y concretas» («Respuestas y punto final», *El Pueblo*, 3-1-1928).

La polèmica la va tancar Guillem, significativament, amb un article gairebé filosòfic on manifestava:

«No concibo tampoco esos otros amores que se refieren a la tradición, a las glorias del pasado, a hechos de que no fuimos actores» («Vamos a trabajar», *El Pueblo*, 14-1-1928)

Al cap i a la fi el problema era que per a Perucho la llengua existia, vivia i tenia possibilitats literàries i per als altres no era sinó una llengua del passat. Això, però, els havia de fer xocar amb la realitat de la llengua parlada.

Aquests dos polemistas, Duval i Guillem, havien aprofitar

també per carregar les tintes contra una nova publicació valenciana. Ho feren injustament, perquè l'autoodi hi havia pesat més del compte i no els havia permés de ser equànims. La publicació que criticaren va ser la coneguda *Taula de les Lletres Valencianes*, publicació literària que havia aparegut l'octubre de 1927, la dignitat de la qual feia trontollar les escarransides teories dels polemistes. Armand Duval deia que la revista no tenia altura literària i Guillem creia veure en aquesta publicació un retorn al ratpenatisme. Res d'això seria veritat i el temps ho demostrà.

Perucho seria un gran col.laborador de *Taula* i la veia així:

«En la dinámica de la vida, todo tiene una justa compensación. En este caso, ha sido la aparición del primer número de "Taula de las Lletres Valencianes", que dirige Navarro Borrás.

Entre el criterio de su director y el que yo he sustentado siempre, hay hondas diferencias; (...)

La "Taula" podrá tener errores de orientación, y los tiene sin duda alguna; pero es una buena manifestación de juventud y de afán renovador.»
(«La política del silencio», *El Pueblo*, 24-11-1927)

Taula de les Lletres Valencianes⁵²

Taula de les Lletres Valencianes, revista mensual, naix l'octubre de 1927 i viu fins al setembre de 1930. És considerada una revista decisiva pel que fa a la normalització i a la

recuperació del català al País Valencià. És literària, feta per poetes, amb una secció fixa de notes d'actualitat. *Taula* és, bàsicament, la portaveu del sector d'intel·lectuals valencianistes d'aleshores. Com diu Josep Iborra (1982:21) «per als homes de *Taula*, era ben clar que la recuperació cultural del País Valencià passava, necessàriament, per un plantejament integral, que incloïa les Illes i Catalunya. Començant, naturalment, per l'idioma.» D'aquesta afirmació en tenim no poques mostres a la revista, presentant-hi estudis, treballs, obres, etc. de tots els Països Catalans i tenint-los sempre com a punt de referència.

Els escriptors de *Taula* se sentien hereus de *Pàtria Nova* i del valencianisme cultural que, segons Aznar (Aznar i Blasco, 1985:16), experimentava una creixença del seu potencial creador i de les seues possibilitats de consolidació política. És el primer intent interessant de restablir la normalitat combatent els tòpics i el pensament reaccionari del meninfotisme.

El primer número de *Taula* començava amb un editorial farcit d'intencions:

«Intetem descobrir la fórmula feliç que cura, o almenys alivia, esta indiferència que plasma el "tant se me'n dóna" típic de nostre caràcter i que, a les hores d'ara quan tot el món s'agita en un delit de superació, de refermança racial i de refinaments espirituals, és, més que mai, nostra *posse nefasta* (...)

Tampoc esterilitzarem nostre esforç en debats pels arcaïsmes o avantguardismes, ni en si nostra parla és idioma català o autòcton, ni pel

criteri ortogràfic; eixe fantasma pueril que s'ha volgut elevar a la preeminència d'ideal promotor de guerres entre els escriptors valencians.» («Salutació i convit», *ZZV*, núm. 1, octubre de 1927)

Els escriptors de *Taula*, doncs, no es veuen temptats de caure en el parany que fins ara la batalla anticultural els havia parat. Un parany que, justificant-se sota els ja tòpics de la depauperació de la llengua, de la manca d'ortografia i de la paupèrrima qualitat literària havia reforçat el conreu de la llengua espanyola a València. Havien aconseguit crear, per primera vegada, una revista literària com calia, capaç de competir amb altres d'espanyoles, fins i tot superant-les qualitativament.

Els que foren els seus directors, Enric Navarro i Borràs, Adolf Pizcueta i Almela i Vives i els col.laboradors, Carles Salvador, Maximilià Thous Llorenç, Artur Perucho, Godofred Hernández i Angeli Castanyer representaven el corrent d'intel.lectuals valencians més connectats amb les innovacions estètiques i culturals del moment no sols al País Valencià sinó també a Europa. Un exemple d'aquest universalisme fou la publicació del *Manifest groc*, proclamat a Barcelona per Sebastià Gasch, Lluís Montanyà i Salvador Dalí. També, l'esperit avantguardista es reflectia en el disseny de la revista, la portada de la qual era feta cada vegada per un pintor o dibuixant que representava el corrent innovador del moment.

Es manifestaren políticament com a defensors de l'organització regional, d'acord amb la indiscutible unitat d'Espanya, tot i que això havia de suposar el reforçament polític, literari, econòmic, històric, etc. del País Valencià - València, segons ells-. (Eduard Martínez Ferrando, «La discutida empenta del valencianisme», *TLV*, núm. 13, octubre de 1928).

L'ideal literari era l'avantguardisme per a uns i el populisme per a altres. Carles Salvador i Maximil·lià Thous defensaven els nous corrents estètics avantguardistes, mentre que Navarro i Borràs, Duran i Tortajada i Eduard Martínez Ferrando defensaren el llorentinisme. La polèmica tingué lloc a *Taula* però també a la premsa en espanyol de la ciutat de València, *Las Provincias* i *La Voz de Valencia* especialment**.

De tota manera caldria matisar en quin sentit és avantguardista. Ho és perquè impulsa corrents estètics europeus, com hem vist abans, i perquè aporta al moviment valencianista la connexió amb la realitat cultural catalana. Però és una revista de minories, condemnada a ser de minories per sempre. No pretén ser una revista de masses, ni podia ser-ho mai. Aznar i Blasco (1985:21-22) diuen que parlar de literatura valenciana de masses era una inconseqüència sociològica. No existia una consciència nacional entre els valencians tret d'un petit cercle d'intel·lectuals petit-burgesos. Però, a més a més, *Taula* no volgué mai ser una altra cosa que una revista literària, i, de fet, quan hagué de polititzar-se desaparegué.

Els valencianistes de *Taula* no veien amb bons ulls l'actitud de Lo Rat-Penat ni del Centro de Cultura Valenciana. Ells es consideraven hereus de Llobart, d'igual manera que havien manifestat en les anteriors publicacions. Lo Rat-Penat intentava esborrar el padrinatge de Llobart dins la societat. Els valencianistes veien la societat ratpenatista en total decadència ¿quan no ho havia estat? ¿com és que no moria d'inanició, si sempre es trobava en una situació tan feble? En canvi, tots els grups valencianistes s'havien vist obligats a tenir-la en compte, sempre, això no era sinó un símptoma de la influència política de la societat. Un exemple d'aquest pes polític era l'assistència de les autoritats municipals a les activitats que s'hi organitzaven. Per exemple, Manuel González Martí, president de Lo Rat-Penat l'any 1929, volgué donar un cert impuls a la societat organitzant un cicle de conferències. A la primera, feta per Rafael Doménech sobre pintura valenciana, hi assistiren: l'alcalde, el marquès de Sotelo; el capità general, Albert Castro Girona; el rector de la Universitat, Ros; un representant de l'arquebisbe, el doctor Melo; el president de la Diputació, Carrau; i el director del Museu de Belles Arts, Josep Benlliure, entre molts altres. («Conferencia de don Rafael Domenech», *Las Provincias*, 8-1-1929)

De tota manera havien canviat una mica les coses, respecte anys anteriors. L'any 1929 es va decidir convidar com a mantenidor dels Jocs Florals a Garcia Sánchez, el qual va manifestar el propòsit irrevocable de no parlar en català. El

president de Lo Rat-Penat va decidir no acceptar aquesta actitud de Garcia Sanchis. En canvi l'any següent, el 1930 va ser convidat com a mantenidor Jaume Bofill i Mates. L'acompanyà Pompeu Fabra. La ignorància dels ratpenatistes va fer que la presència de Fabra passés desapercibuda. Però el problema eren els Jocs Florals en ells mateixos:

«Heu considerat els Jocs Florals desplaçats de la sensibilitat moderna, com una supervivència anacrònica de temps passats, inoperants per a l'obra de propagar la nostra llengua, de crear una literatura digna i d'orientar el nostre esperit. Damunt d'aquestes falles, pròpies del caràcter de la festa, ens ha allunyat dels Jocs Florals la cursileria que hi posaven els seus organitzadors, la manca de sinceritat, el tó baix que s'hi respirava» («Uns altres Jocs Florals», *ZLV*, núm. 33, juny de 1930)

De cara a Catalunya, els valencianistes continuaven pesant poc. L'herència de Llorente era l'únic llegat que hi havia arribat, sembla, malgrat els esforços dels Martínez Ferrando i Duran i Tortajada, els quals, però, també havien exaltat la figura de Llorente a so de bombo i platerets. En un homenatge fet a Llorente l'any 1928 per la *Casa de València* de Barcelona, el diari *La Publicitat* exalçà de tal manera Llorente que el comparà amb Verdaguer. Evidentment els qui redactaven *Taula* no podien sinó sentir-se menystinguts, ja que els defensors del catalanisme eren detractors acèrrims del regust ranci que Llorente i els seus contertulians havien deixat a Lo Rat Penat, encara que

continuaven salvant la figura de l'excels poeta. Per això, des de *Taula* contesten aquest article de *La Publicitat*, signat per T.G. (segurament Tomàs Garcés) amb aquestes paraules:

«Però com parlem per la veritat, no li restarem merits a Llorente si diem que cinc anys abans de la seua mort i precisament per disconforatitat amb el valencianisme de Lo Rat Penat i Llorente, que tot era u, la renaixença valenciana prengué consciència de les seues reivindicacions polítiques i, naturalment, canvià la literatura.... De manera que si Llorente era *alfa excepció en la literatura endarrerida* que a Catalunya coneixen, havia un cos d'eixercit valencianista que era l'avantguarda de la literatura llorentiana.» («Notes. L'homenatge a Llorente i el cronista de "La Publicitat"», *ZLV*, núm. 10, juliol de 1928)

En realitat, el valencianisme a Barcelona ja feia temps que havia desaparegut. La Casa Regional Valenciana era un local de ball (*Valencia*, núm. 42, setembre de 1929). A partir de desembre de 1927 publicaren una revista bimensual *Valencia. Organo de la "Casa de Valencia"* en la qual es feien ressò, ara, de les teories autoctonistes de la "llengua valenciana" segons criteris de Fullana. A més, la publicació estava escrita en castellà, encara que admetia col.aboracions en català. Fins l'any 1929, l'actitud de la Casa Regional no canvià, quan la política donà un gir favorable als nous corrents valencianistes. De moment callaven i mostraven la subordinació a la Dictadura.

A partir de 1929, Barcelona s'adonà que els valencians havien superat el llorentinisme en part. *La Veu de Catalunya*, *La*

Publicitat i La Nau, segons Duran i Tortajada, donaven compte dels poetes, escriptors i artistes valencians, de la revista *Taula* i del grup castellonenc. («Valencianos en Barcelona», *Las Provincias*, 16-21-1929).

El 12 de gener de 1929 l'Ateneu Barcelonès dedicà una sessió a Teodor Llorente, a càrrec de Duran i Tortajada. Aquest gran devot de Llorente, després d'ensalçar la seua figura com a gran poeta de la Renaixença, posà els punts sobre les is i situà els valencianistes de *Taula* com els veritables hereus de la tasca de Llorente. («Sesión dedicada el sabado...», *Las Provincias*, 20-1-1929).

Tampoc el Centro de Cultura realitzava una tasca significativa, per falta de recursos, segons els valencianistes de *Taula* (Almela i Vives, «Els estudis històrics valencians», *TLV*, núm. 4, gener de 1928). Així, doncs, el que feien era justificar-los més que impulsar-los a l'acció.

Sí que criticaren, en canvi l'actitud de Blasco Ibañez. Blasco va morir a principis de 1928 i els valencianistes li retragueren que no hagués fet per les lletres valencianes el que podia i devia. («In memoriam Blasco Ibañez», *TLV*, núm. 5, febrer de 1928)

Taula era una revista bàsicament catalanista. Això es manifesta en els articles que tracten de qüestions artístiques, històriques, lingüístiques, etc. Ja hem dit que publicaren el *Manifest groc*, malgrat les conseqüències que sabien que se'n

desprendrien. Defensaven un llenguatge teatral digne, natural, però més literari, sense arribar a la pedanteria («El problema del teatre valencià», *TLV*, núm. 23, agost de 1929). El que volien a la fi era aconseguir que les obres literàries arribaren al públic més exigent^{es}. Això era, com deia Pizcueta, «poc menys que demanar peres a l'om» si els polítics no es mullaven («Divulgació? Selecció?», *TLV*, núm. 23, agost de 1929). Perucho, des d'*El Pueblo* exaltava els valors literaris dels escriptors de *Taula* i la correcció gramatical amb què escrivien:

«Es digno de mención el hecho de que esos poemas hayan sido escritos, casi todos, en un lenguaje gramaticalmente correcto y muy ajustados a las normas ortográficas del Institut d'Estudis Catalans.» («Bajo el signo de Ausias March», *El Pueblo*, 4-10-1928)

Com que el llenguatge que utilitzaven superava els límits de l'estretor lèxica capitalina, molts els van desqualificar per considerar que feien catalanisme literari i no valencianisme:

«Lo que hi ha, és que a la generalitat de nostra gent, tota expressió que s'aparta de manera essencial del llenguatge corrupte, bast, que es parla a ciutat, els sona a català. Obliden o desconeixen que a nostres comarques, que encara guarden el regust saborós de nostre idioma -a voltes en poblets contigus a la capital-, es troben en ús, en boca de llauradors indoctes, de pescadors analfabets, paraules vives de gustosíssima casticitat» (F. Caballero, «Catalanisme literari», núm. 11, agost de 1928)

Aquestes crítiques xocaven amb la realitat lingüística de la revista, que es manifestava partidaria d'utilitzar formes cultes al costat de formes populars, amb voluntat de tolerància («Agraïment», *TLV*, núm. 2, novembre de 1927). Teodor Llorente Falcó isqué en defensa del grup de Taula:

«Se vos ha titllat de catalanisar el nostre llenguatge i el nostre esperit. Jo sobre este punt me permetisc tindre la meua opinió. Considere que tota obra encaminada a unificar el llenguatge que es paria en Catalunya, Mallorca i València, és meritíssima (...).

però també dic que eixa unificació no deu exagerar-se fins al punt de que el poble valencià no entenga als seus poetes, ni que es perguen les fites espirituals, puix no és lo mateix l'ànima valenciana, que la catalana i la mallorquina, i estes diferències que enriqüixen els pobles essentats, me referixc a les últimes, a les espirituals, deuen conservar-se com un veritable tresor.» («Discurs de Teodor Llorente», *TLV*, núm. 21, juny de 1929)

En aquells moments, Llorente Falcó preparava l'edició de l'*Epistolari Llorente*, les cartes del seu pare. En aquelles cartes havia trobat diverses vegades manifestacions en favor de la unitat lingüística i això el movia a manifestar-se tan fervorosament, enlairant, al mateix temps, aquelles declaracions unificadores del seu pare. L'ambient a *Las Provincias* era declaradament favorable al catalanisme lingüístic. Fins i tot, Calveras va publicar un article sobre l'*Epistolari*, que reforçava el sentiment d'unitat lingüística («Teodoro Llorente y la unidad

de la lengua literaria», *Las Provincias*, 11-8-1929).

Els de *Taula*, reberen tantes crítiques com també mostres d'adhesió. *Taula* va realitzar una enquesta preguntant als intel·lectuals valencians Eduard L. Chavarri, Lluís Cebrián Ibor, Teodor Llorente i Francesc Martínez, quina opinió els mereixia la revista. Tots quatre tingueren majoria d'elogis per a la revista («¿Què opina vosté sobre *Taula*?», *TLV*, núm. 20, maig de 1929)

Però *Taula* ho tenia molt clar, sense renaixement lingüístic no hi hauria renaixement cultural. La llengua necessitava d'un conreu quotidià en la premsa diària, per exemple. El fet que no hi hagués plataformes de conreu habitual portava que la societat perdés els girs més corrents, les frases fetes més populars i la capacitat d'utilitzar un valencià elegant («De l'idioma», *TLV*, núm. 4, gener de 1928). Tampoc no hi havia un conreu a la Universitat, els professors de la qual eren majoritàriament de fora, tal i com denunciava Almela i Vives («Els estudis històrics valencians», *TLV*, núm. 4, gener de 1928).

Taula era conscient de la situació, però el poble necessitava aprendre a poc a poc, no negar-li la cultura que no tenia, condemnant-lo per sempre:

«Ja sabem que de nosaltres a la massa del públic hi ha una distància gran però hem après que la contemporanització dona pocs fruits. No es pot convencer més que a qui té un deler i busca qui l'auxilie i el guie. Eixe ja està guanyat per a nostra causa. Però no hi ha que perdre temps en qui no pensa. A eixe hi ha que senyalar-li les voreres i manar-li: Circuleu per

la dreta, si us plau". I eixa llabor és la que han de fer els escriptors populars començant per no emprar barbarismes quan en la parla del poble encara existix viva l'expressió valenciana.» («La tirania de la ignorància», *TLV*, núm. 3, desembre de 1927)

Calia també recuperar la sintaxi, fugir de les traduccions literals i recuperar el lèxic (Eduard Martínez Ferrando «...I de la sintaxi, què?», *TLV*, núm. 8, maig de 1928) Com deia Eduard Buil, en aquells moments cadascú parlava i escrivia com els semblava («La pobra parla valenciana de hui», *TLV*, núm. 9, juny de 1928).

Però *Taula de les Lletres Valencianes* es disposava a canviar la situació. Si entre els anys 1927 i 1930 va ser realment l'avantguarda de la cultura valenciana no és d'estranyar, doncs, que s'impulsés des d'aquestes pàgines la proposta d'unificació ortogràfica.

Josep Vicenç Foix, en un article a *La Publicitat*, aparegut el 26 de febrer de 1928, acollia amb satisfacció la revista *Taula* per la seua modernitat, però sobretot per la unitat i fixació lingüístiques:

«L'afany dels nostres amics de Tolosa per donar una unitat ortogràfica a les varietats de la llengua d'oc, avui dia esmicolades, respon a l'interès comú d'evitar la prolongació d'un estat anàrquic dissolvent. Només la unificació ortogràfica, obra d'En Pompeu Fabra en l'ordre gramatical i d'En Prat de la Riba en l'ordre social ha permès que a València es publicqués la *Taula de les Lletres Valencianes* en el bell

catalanesca central, que a Mallorca (de tot temps més sensible a la capitalitat catalana) es publicà *La Nostra Terra* i que a les nostres comarques del Pirineu -Rosselló i Cardanya-, tot i algun melancònic patuïtzant, J. S. Pons escrigui en el català més pur...» («Notes sobre l'elogi i el blasme», *La Publicitat*, 26-2-1928)

La situació de l'edició de llibres valencians també preocupà enormement la revista. Calia que tothom hi posés el coll, perquè a les fires del llibre el panorama valencià era desolador. Per això, Navarro i Borràs va publicar una crida «Negociants, financers, escolteu!» (*TLV*, núm. 9, juny de 1929) per a demanar que aquests posaren la primera pedra en la creació d'una editorial. Així es va crear la col·lecció *L'Estel*:

«Aquesta col·lecció donarà sis volums anuals, d'unes cent vint i huit pàgines, a les quals podran anar afegides làmines, dibuixos, suplementos, etc. (...)

Hi haurà per exemple, una secció dedicada a epistolari, la qual començarà amb unes cartes de Pròsper Merimée tractant de València, que seran presentades amb una biografia de l'autor i amb notes abundoses.» («Col·lecció *L'Estel*», *TLV*, núm. 13, octubre de 1928)

Des de 1928 fins al 1935, *L'Estel* va publicar gairebé vint llibres, distribuïts en tres col·leccions, la literària, els "Quaderns d'Orientació Valencianista" i la Sèrie Popular de Clàssics Valencians⁵⁶.

Paral·lelament a l'activitat dels valencianistes entorn a

Taula continuaven les activitats a la Casa de la Democràcia. Aquest era l'únic local de València on hi havia una certa activitat cultural. L'Ateneu Científico-Literari llanguia al recer del Cercle de Belles Arts i Lo Rat-Penat brufolava com un moribund.

Així doncs, a la Casa de la Democràcia s'havia mantingut una certa inquietud intel·lectual malgrat que la Dictadura en restringia les possibilitats. L'any 1928 Duran i Tortajada i Adolf Pizcueta van impartir sengles conferències que denotaven la impaciència política i cultural del grup.

Duran i Tortajada hi va parlar el 6 de gener de 1928, amb l'excusa d'una lectura poètica. Hi va defensar la dignificació de la parla valenciana relacionant-la amb la llibertat dels individus i dels pobles. Perquè per a ell, tan criminal era matar una persona com una llengua. A aquest "assassinat" hi col·laboraven els escriptors de la premsa popular, que no seguien cap gramàtica i que descuraven el lèxic i la sintaxi:

«El llenguatge que es parla a la capital es una mescla barroera i confosa i d'una promiscuitat, d'un bilingüisme intolerable. Però es que aixos escriptors ignoren, a més a més de la ortografia propia, el valencià bellíssim que parla la gent del poble, la gent dels pobles de la Marina, de Denia i de Gandia , (...)» («En la Casa de la Democràcia, Miguel Duran», *El Pueblo*, 6-1-1928)

Als pocs dies, hi va parlar Adolf Pizcueta. La conferència venia a reforçar el que Duran i Tortajada havia exposat dies abans. La dignificació de la llengua era inqüestionable, perquè la situació era vergonyant. Les coses havien de canviar. Començant pel concepte literari de la llengua. El renaixement no es podia limitar a unes quantes composicions poètiques, calia conrear una vocació periodística, prosística. («Conferencia de don Alfonso Pizcueta en la Casa de la Democracia», *El Pueblo*, 18 i 22-2-1928)

També anà Pizcueta junt amb Thous a l'Ateneu a presentar la col·lecció *L'Estel*, concretament el llibre d'Almela i Vives *L'espill a trossos*.

Les activitats culturals del grup no cessaren durant aquells anys, al contrari creixien. *Taula* va aconseguir nodrir els escriptors d'una llengua digna, realitzar una empresa periodístico-cultural envejable i demostrar les qualitats de la llengua i la cultura valencianes a tots els valencians que les volgueren sentir.

L'arribada de la República fa que les esperances d'un canvi polític substancial tinguen fonament i és per això que els promotors de *Taula*, que en els seus inicis s'havien plantejat de fer una revista literària amb un fort contingut universalista i valencianista, però des d'una perspectiva eminentment cultural, ara veieren necessària la seua participació en projectes polítics que començaven a nàixer. Per això, seran els mateixos redactors i

col.laboradors de *Taula* els que iniciaran el moviment polític valencianista a què la República donava peu.

La llengua davant la caiguda de la Dictadura

La representació de Fullana com a Acadèmic regional en la RAE havia de durar ben poc. Les crítiques contra la inoperància de la RAE durant aquells temps van ser moltes i legítimes. Els acadèmics regionals no hi pintaven absolutament res.

A València, la influència de Fullana havia desaparegut. És més, els seus oponents molt més forts que ell, eren els intel.lectuals de Taula. Com deia Roberto Castrovido:

«Hay jóvenes de indudable mérito y de positivo talento que escriben en catalán y no en valenciano y que ven todo lo valenciano a través de la ideología catalana.

La figura representativa de esta tendencia es la del actual director de "La Veu" el valenciano señor Duran y Tortajada que ha traducido al catalán dos novelas de Vicente Blasco Ibañez.» («Romances españoles», *El Pueblo*, 20-11-1928)

El que li dolia a Castrovido era la influència que aquests joves exercien sobre els nuclis intel.lectuals, perquè ara més que mai, tal i com havia dit ja Calvo Acacio (1927) la cultura a València era cultura en llengua catalana i no pas en llengua espanyola, per primera vegada des de feia segles.

Però Fullana continuava exercint com a filòleg oficial del Centro de Cultura Valenciana, l'única tribuna que li quedava. El Centro aleshores anava de capa caiguda i, contràriament al que

passava a les xarrades de la Casa de la Democracia, les conferències de Fullana estaven gairebé buides. Fullana s'hi reafirmava en la teoria de l'autoctonisme de la "llengua valenciana" i en la invitació reiterada a la coincidència ortogràfica. («Conferencia del R. P. Fullana» *Valencia. Organó de la "Casa de Valencia"*, núm. 4, juny-juliol de 1928)

Ja només el ratpenatisme li retia homenatges, perquè no se sentís menystingut en el paper secundari que li pertocava. El 24 de gener de 1929 Lo Rat-Penat el va obsequiar amb un acte d'enaltiment de la seua obra i dies després amb una gran xocolatada d'honor, a l'estil de les comissions falleres, berenar que sovintejava en els locals de Lo Rat-Penat i al qual eren molt afeccionats els socis. També Lo Rat-Penat anava de capa caiguda i tingué molts problemes en la renovació de càrrecs directius durant aquells anys.

Efectivament, Lo Rat-Penat havia perdut els papers. El setembre de 1930 se celebrà al Cabanyal un homenatge a Eduard Escalante, al qual Lo Rat-Penat no assistí. Segons el que aleshores era vice-secretari, Gómez Carrasco:

«Lo Rat-Penat ninguna culpa tiene de los ridiculos en que le puedan poner personas más atentas al propio lucimiento que al brillo de la sociedad, que las ha puesto a su frente para encauzar y armonizar las aspiraciones de todos (...).

...fruto de las arbitrariedades y mafias de la presidencia aguda, que llevamos con gran paciencia, transigencia o benevolencia, llámese como se quiera, con toda su absorbente y anuladora actuación personalista, propia,

si acaso, de otras épocas y lugares históricos, pero impropia de los actuales momentos democráticos, y que en lugar de redundar en beneficio de la entidad es motivo para que se lleve en entredichos la Sociedad tan seria, tan brillante y tan meritisima y amada de los valencianos de corazón y de sentimientos.» («Sobre el homenaje a Escalante», *Valencia*, setembre de 1930)

El president era Manuel González Martí, del qual ja n'hem parlat quan ens referiem a la publicació *Valencia* i no precisament per destacar-ne els mèrits. Però li quedava poc temps de president, sortosament, ja que a partir de gener de 1931 ocupà la presidència Agustí Alomar.

Les coses començaven a canviar. La Facultat de Filosofia i Lletres va restituir l'antiga càtedra de Llengua i Literatura Valenciana el curs 1928-29. Però aquesta càtedra, que s'amplià a una altra d'Història Valenciana i altra d'Art Valencià, s'establia dins dels cursos de doctorat i com a disciplina optativa. La migradesa d'estudiants que podien assistir a les classes de Fullana feia que la restitució fos pràcticament honorífica. De tota manera, Fullana no era, potser, qui més adequadament podia impartir els cursos d'aquesta càtedra, per això, els valencianistes preferiren no dir paraula.

A Barcelona les coses també començaven a canviar respecte al valencianisme. La Casa de Valencia va reviscolar. La primera mostra va ser que es va fer ressò d'una crida d'*El Pueblo* que instava per a la concentració de les forces polítiques

valencianes en defensa dels interessos "regionals". («Una nueva política valenciana», *Valencia, órgano de la "Casa de Valencia"*, núm. 16, set.-oct. de 1929) Después, els valencianistes connectaren a través de la pròpia publicació i proclamaven el dret a la federació de Catalunya i el País Valencià. Carles Salvador va ser un dels col.laboradors que més hi va insistir:

«El catalanismo, como el valencianismo, está ahora más desarrollado, más crecido, más maduro. No ha habido libertad de propagandas políticas (...) pero se ha hecho cultura popular, especializada y literaria, a pesar de las múltiples restricciones. (...)

El valencianismo es federalista. Tanto más cuanto más republicano se siente. (...)

Los jóvenes que han salido a la vida civil en esta época de silencios obligados y de declaraciones eufemistas y los que antes del 23 ya laboraron tenazmente en las letras y en la política por la reconstrucción de la personalidad integral de Valencia, han manifestado su posición y crean una *Agrupación Valencianista Republicana*, captando intelectuales, obreros y estudiantes y núcleos de la industria y del comercio.» («Castellanos en Cataluña», *Valencia, Órgano de la "Casa Valencia"*, núm. 20, abril-maig de 1930)

La caiguda de Primo de Rivera el gener de 1930 havia estat decisiva.

«Los valencianos ausentes de su tierra multiplican sus actividades serias. Están interviniendo a los hombres públicos catalanes, a propósito del juicio que les merece el movimiento actual valencianista. (...)

Evidentemente, el valencianismo en Barcelona se "aviva" y es ahora cuando nosotros queremos "tirar de la manta" para que se muestre al

descubierto y Valencia lo contempla...» («El valencianismo en Barcelona»,
Valencia, núm. 55, octubre de 1930)

Per fi l'any 1930 es va demanar també que se suprimís la vergonyant participació dels acadèmics regionals en la RAE -RALE, aleshores-. Aquesta demanda va despertar polèmiques antigues i va suscitar noves discrepàncies. L'article que obrí la polèmica va aparèixer a l'ABC el 18-4-1930, segons aquest article, a València no es parlava el valencià. Referint-se a les seccions creades a la RAE deia:

«Se quiso hacer esta manifestación de aprecio tan extensa que se creó sección para las provincias valencianas, cuyo elegido -ilustre y erudito sacerdote- no podía traer sino la representación de una lengua muerta o puramente literaria con escasísima producción desde el promedio del siglo anterior; porque todo el mundo sabe que en Valencia se habla un dialecto desfigurado, empobrecido y castellanizado que apenas tiene briznas del lamosín y que ni siquiera es la expresión unánime; ni en la región, porque en innumerables comarcas hablaron y hablan siempre en castellano, ni en las propias capitales (Valencia, Alicante y Castellón), donde la mayoría de las gentes, y desde luego, las de clase media, se producen también en castellano, limitando el uso del dialecto a interjecciones sueltas, a las charlas de tono festivo o a las expansiones familiares; pero nunca en diálogo invariable, como ocurre en Cataluña.» («La academia española y los académicos regionales», *ABC*, 17-4-1930)

Un nou grup, Acció Cultural Valenciana, a través del seu butlletí *Acció Valenciana* contestava l'espanyolisme intransigent

de l'ABC:

«Son les llengües germanes de la península les que ingènuament s'acosten cap al centre per a col·laborar en una obra de germanor -quan cada una de per si es tan poderosa en essència com ella- i son els castellans qui refugen lo seu contacte amb mostres de disgust. (...)»

Qui crega que en nostra regió no es unànim el us del valencià demostra que mai ha tingut ocasió de comprovar-ho.» («La batalla de la llengua», *AV*, núm. 2, 1-5-1930)

Les demandes de diversos sectors que discrepaven sobre la inoperància de la RAE a conseqüència de la participació dels acadèmics regionals van fer que el nou govern es decidís a suprimir-los com a tals, encara que els hi deixà comparèixer com a individus de número.

La decisió va ser rebuda amb assentiment, però relatiu. Taula se n'alegrava, perquè considerava que la decisió de la Dictadura d'incorporar acadèmics regionals a la RAE havia estat anticientífica i contrària als interessos de totes les llengües («Uns atres Jocs Florals», *TLV*, núm. 33, juny de 1930). Mentrestant, Llorente i Falcó demanava per la creació d'acadèmies regionals:

«No está mal hecha la supresión. (...) Pero si nos parece acertada la medida de sacar del seno de la llamada Academia Española a los representantes de las lenguas regionales, no significa ello que estemos conformes con que, tanto el estado como nuestras corporaciones provinciales permanezcan cruzadas de brazos en este problema de la lengua.

(...)

Claro está que no vamos a pedir otras tres Academias de la lengua como la Española, una para Cataluña, Valencia y las Islas Baleares, otra para Galicia y una tercera para las Vascongadas y Navarra, no. Eso sencillamente sería un disparate. Pero lo que sí tenemos derecho a exigir es que las Diputaciones provinciales de aquellas comarcas en que se hablen lenguas distintas de la castellana, promuevan la creación de Academias encargadas de velar por la pureza de aquéllas (...). Cataluña, Valencia y las Islas Baleares, que en junto tienen unos cinco millones de habitantes podían tener una Academia con residencia en Barcelona, y con un número de académicos en proporción a sus habitantes; (Jordi de Fenollar « Las lenguas regionales también son españolas », *Las Provincias*, 11-5-1930)

Aquest article va ser motiu de satisfacció per als valencianistes. *Acció Valenciana* se'n va fer ressò especialment i va elogiar l'actitud de Llorente i Falcó:

«La creació de places regionals a l'Acadèmia Espanyola va estar, segurament, una martingala per a produir una equivocació col·lectiva. Per a que no resultara massa declarada la persecució decretada per una banda contra les llengües hispàniques, per a enlluernar la concessió d'uns puestos a l'Acadèmia i encara que dugueren allí a les autoritats de les llengües, aquestes es tingueren que quedar fora perquè no cabien. La solució es confusa, però ens sembla la única factible.» («Vers la creació d'una Acadèmia de la llengua», *AV*, núm. 3, 15-5-1930).

**LA LLUITA PER LA NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA
(1930-1932)**

LES PUBLICACIONS ALS ANYS 30

Als anys 30 encara hi havia qui aprenia la llengua mitjançant la lectura de *La Traca*, *La Chala* i *El Fallero*. Per exemple, un tal Roig i Bataller, en un article publicat a *El Mercantil Valencià* proposava que tothom parlés en valencià, però el castellanitzat, el corromput, tal i com es mantenia viu en la parla dels pobles («!!! Erros!!! Valencia i lo desamor», *AV*, núm. 5, 15-6-1930).

La premsa popular, encara que ja havia baixat molt quant a vendes i presència al carrer, continuava tenint els adeptes incondicionals de sempre. Però les publicacions d'aquest tarannà que aparegueren a partir de 1930 tenien la particularitat de ser de gèneres, teatrals, de narrativa, àdhuc històriques.

La narrativa va anar presidida per la publicació d'*El Cuento valencià* de la mà d'Esteve Victòria. Aparegué l'11 de gener de 1930 i desaparegué la setmana següent. Així doncs, només se'n publicaren dos exemplars, el primer amb un conte de Lluís Guarnier i el segon amb un d'Àngel Climent. Segons el propi Esteve Victòria, en entrevista concedida a *Taula*, (núm. 28, gener de 1930) es pretenia «dotar les lletres valencianes d'un element d'expressió pública dels seus valors, i als literats de la terra, d'un periodoc culte i socialment noble.

El criteri ortogràfic -sempre segons Esteve Victòria- era intermedi:

«...tanint en compte la mida intel·lectual i la formació personal, en aquestes matèries, de la massa de la gent que té de comprar-lo i llegir-lo, la qual, si bé es complau de llegir "coses" en valencià, no li agraden que estiguen escrites en una ortografia massa depurada o elevada, que per oferir-li certes dificultats de comprensió, li cansa i finalment les repel·lix. Creiem que cal educar ortogràficament a aquestes gents, de pas que se les delecte amb la literatura, i açò pot lograr-se poc a poc adoptant una forma ortogràfica senzilla i en lo principal respectuosa amb les normes definitives.»

Literàriament, volien recollir totes les tendències i estils, sempre en els límits de la moral i la decència. També es proposaven publicar, de tant en tant, alguna traducció, promoure concursos, festes, etc. és a dir, dinamitzar la vida cultural.

Per desgràcia, es desanimaren aviat, suposem que l'empresa no era gaire fàcil i no es permeteren el luxe d'intentar-ho de debò.

Nostra Novel·la

Pocs mesos després aparegué *Nostra Novel·la*, publicació que venia promoguda per un grup d'amics de la Secció de Literatura del Cercle de Belles Arts, els qual eren també membres de *Taula*. El director va ser Almela i Vives. Malgrat això van mostrar-se permissius quant a l'ortografia.

Nostra Novel.la volia ser una *Revista Literària Popular* i això els havia de costar unes quantes concessions. Assumpció Bernal (1987:23-24) justifica aquesta actitud dels impulsors de *Nostra Novel.la*. S'havia d'apostar per una narrativa curta competitiva amb la castellana, que agradés al públic lector mitjà. Això exigia una llengua acurada però dúctil, amb lèxic i sintaxi catalanes. Aquests reptes no eren altres que aquelles que eren les assignatures pendents del segle: la creació d'una narrativa valenciana i la normativització i normalització de la llengua. Per aconseguir-ho, a més de la publicació d'una novel.leta setmanal, van promoure concursos amb premis per a novel.las, llegendes, contes i contes per a infants (*Nostra Novel.la*, núm. 7, 28-7-1930)

Nostra Novel.la publicà novel.las curtes amb aires renovadors, contes que volien canviar i superar les temàtiques i paisatges de la narrativa valenciana tòpica, que Blasco havia perpetuat. Volien, simplement, fer literatura normal, crear un públic lector en narrativa valenciana, promoure els joves novel.listes i contistes i arribar a un gran públic per educar-lo en valencià. Evidentment, aquestes pretensions s'adiuen amb el tarannà del grup promotor de *Nostra Novel.la*, grup valencianista amb pretensions d'articular el país com a tal (A. Bernal, 1987:49). Malgrat tot, no aconseguiren gran cosa. Van publicar 61 quaderns entre el 17 de maig de 1930 i l'11 de juliol de 1931, però:

«*Nostra Novel.la* no representa, literàriament parlant, un paràmetre nou respecte a la minsa narrativa que la precedia» (A. Bernal, 1987:163)

Va quedar només com un intent d'aproximar la llengua al poble, la llengua i també la literatura. Però malgrat la solidesa del grup impulsor i la seriositat amb què el prengueren, el projecte fracassà com tants altres.

En els primers temps, *Nostra Novel.la* va aconseguir un èxit de públic, segons els redactors («Una entrevista amb els homes de *nostra Novel.la*», *TLV*, núm. 34, juliol de 1930). De fet, dels primers números van haver de fer-ne dues edicions.

Lingüísticament, *Nostra Novel.la* compartí les aspiracions de *Taula de les Lletres Valencianes*. (A. Bernal, 1987:135-1632). A priori diuen que respectaran l'ortografia valenciana -referint-se a la de les publicacions populars-:

«Ademés, s'havem interesat d'una manera especial per la ortografia. El valencià, que és una llengua que té totes les característiques de tal, té, per eixe motiu, una ortografia pròpia, una ortografia tan distinta de la castellana, com ho puga ser de la francesa o de la portuguesa. I això és lo que han de reconèixer tots els valencians, encara que, per una instrucció equivocada, no coneixen, desgraciadament, les normes més elementals de la ortografia valenciana.

Partint de semblant realitat, procurarem, al mateix temps, respectar lo fundamental de l'ortografia valenciana i donar facilitats als lectors.» («Nostre propòsit i unes advertències», *Nostra Novel.la*, núm. 1, 17-5-1930)

Però la voluntat d'acurament lingüístic es va veure des del principi. A partir del número 3 obren una secció de correspondència amb els lectors, per a resoldre problemes lingüístics, a la qual s'adreçaven molts lectors amb preguntes sobre termes. Però molts dels lectors de *Nostra Novel·la* eren també lectors de *Taula* i demanaven constantment la dignificació dels quaderns. Per això, a poc a poc augmentaren la correcció ortogràfica, donant unes lliçons d'ortografia a la contraportada de la publicació. En els primers números hi havia només quatre aspectes remarcables, escrivien *c* davant *e, i*; *j* davant *a, o, u*; *g* davant *e, i*; i *ny*.

Després van ampliar aquestes quatre bases. A partir del número 34 augmenten el nombre de grafies valencianes: *tg* davant *e, i*; *tj* davant *a, o, u*; *tx* davant *a, u*. *x* en principi de paraula i darrere consonant; *ç* davant *a, o, u*; *q* davant del diftong *ua*; i *l.l.*

Les publicacions teatrals

Van ser diverses les publicacions teatrals que van intentar una aventura teatral com la de Gayano Lluch.

Manuel Soto Lluch es llançà a l'aventura teatral amb *Nostres Comèdies, Revista desenal*, que publicava una obra escrita en un

acte únic. La publicació va començar tot coincidint amb el nou any 1930 i va publicar almenys 5 números, amb obres de José M. de la Torre, Paco Barchino, Angelí Castañer Fons i Esteve Victòria. La llengua era lamentable i les obres publicades també, així que no aconseguí mantenir-se.

Una altra peripècia periodística teatral va ser *Nostre Teatro, semanari literari*. El director fou Jesús Morante Borràs i l'empresa editora la de Carceller. Es proposaren de publicar obres ja representades amb èxit als teatres Alkazar i Novetats. I així ho feren almenys durant 86 números que hem pogut consultar. Però contràriament a la predecessora *Teatro Valensiá* no va fer de tribuna de discussió de l'estat teatral, no va generar polèmiques, no va suscitar el diàleg entre el públic teatral i lector i la revista. Sí que donaven compte de les estrenes teatrals, encara que no de totes, sinó que exalçaven simplement aquelles que consideraven més significatives. *Nostre Teatro* es venia a més de cent pobles valencians i també a Barcelona, Tarragona i Madrid.

Lingüísticament, barrejaven formes populars i formes més cultes, grafies castellanes amb grafies catalanes, però tenien la voluntat d'acurar-se ortogràficament tant com podien. Les obres estaven publicades, però, tal i com venien donades per l'autor. En canvi, els editorials seguien un criteri ortogràfic que anaven dignificant. Utilitzaven, per exemple, la grafia tradicional de *c* i mai *s*, quan no pertocava, però no utilitzaven, en canvi la *ss*

amb encert. Escrivien *i* i no *y*, *ny* i no *ñ*, *tj* (no *tg*), però al mateix temps escrivien *diálec*, *lliteraria*, *cuants posaba*, etc.

La qüestió ortogràfica començava a preocupar també al valencianisme populista, lector i seguidor del teatre de sàinet:

«Sabedora la direcció de NOSTRE TEATRE de que hi há algú que ha encontrat impropia la paraula "concencia" corresponent a les portaes del últim número de la predita revista, apart del testimoni de molts clàsics valenciáns, de les regles filològiques i del testimoni del poble, podém aportar una de les diferents probes que'ns oferixen alguns diccionaris, per a sostindre que no estém equivocáts al escriure "conciencia", fonéticament "consensia". Esta proba que insertém es de *Constantí Llobart...* («Nota important», *Nostre Teatro*, núm. 66, 6-2-1932)

Crida l'atenció que cités el diccionari de Llobart i no el de Fullana, figura que havia quedat ja totalment desplaçada l'any 1932.

Aquest va ser, doncs, l'únic setmanari teatral que es mantingué durant un temps. Jesús Morante ho tornà a intentar amb *Lletres Valencianes*, que alternava el text narratiu i el teatral i que seguia un mateix criteri editorial que *Nostre Teatro*. Però no reeixí.

Un altre intent frustrat va ser *Nou Teatre Valenciá*, que aparegué el 22 de febrer de 1931 i que desaparegué ben aviat, l'últim número que hem vist va ser el 4, corresponent al 10 d'abril de 1931. Era una vulgar imitació de *Nostre Teatro*, que no aconseguí el suport del públic, malgrat estar escrit amb

l'ortografia castellana:

«No se admitiran más obras, que les escritas en valensiá de hui. No intervenia en la ortografía dels autors... Busquém la idea y la emosió estetica... ni mes ni menos.» (Preliminar explicasio), *Nou Teatro Valensiá*, núm. 1, 22-2-1931)

Publicacions històriques

Gayano Lluch trau una revista històrica de periodicitat desigual, encara que s'autoproclamava quinzenal, *Publicacions d'Argiu Valenciá*, amadora de les glories i defensora de la Cultura Pàtria. La publicació ix l'1 de novembre de 1930, amb la voluntat d'ocupar el lloc que li pertoca dins la cultura valenciana.

Es tracta d'un estudi *sui generis* del furs de València, fet pel mateix Gayano Lluch en cinc números amb numeració correlativa i disposats per a l'enquadrament en un volum. En total hi ha unes 235 pàgines, que es van publicar entre novembre de 1930 i el març de 1931.

Encara que en el número 5 s'anuncià la continuació de la publicació, no va ser així i, amb aquest número 5, acabà per sempre més.

La llengua de la revista era una mica desigual. Volia estar escrita en "llengua valenciana" però no seguia ni els criteris de

Fullana, el resultat de vegades semblava -en tots els sentits, no només ortogràficament- una nova llengua, inventada per Gayano Lluch. Barrejava fórmules antigues com la *-ch* final en mots com *lloch* amb solucions modernes com la *i* conjunció. L'accentuació era desgavellada (*llegir valenciá*). Accentuava amb accent greu totes les obertes que reconeixia, però no seguia cap regla fixa. Amb un desig de perfeccionament lingüístic feia ultracorreccions com *acequible* i no utilitzava mai *g* davant *e*, *i* sinó *j* i *tj*. Segons Gayano Lluch:

«...comprenint l'estat un pòc anàrquic dels filòlegs valencians, que fins ara no els ha segut posible unificar una gramàtica i una ortografia, si bé se reconeix i s'agraix l'aportació qu'en este orde han fet el Pare Fullana i el Mestre Ortín Benedito, i reconeguent, per atra part, la mixtificació que del nostre lèxic fan certs elements de llengua catalana que se tilden de "valencianistes", i donant per fet qu'el nostre idioma deu ser NOSTRE per fur intern en tota la personalitat, doisura i cadencia del seu grafisme, si bé apartantlo de les corruptèies jabacanes del baix pòble i anar enaltintlo i cepillantlo fins elevarlo al nivell de comprensió de tots, adaptarem una ortografia acequible, si bé un pòc elevada, per a qu'el pòble en general nos comprenga i s'emancipe, ja que té dret a llegirnos i nosatros a fermos comprendre.» (Aclaració important, *PAV*, núm. 1, 1-11-1930)

Els valencianistes van criticar molt l'opció lingüística, que consideraven no sols castellanitzant sinó aberrant:

«Hi ha per ahí una revista històrica escrita en un llenquatge ple de corrupcions i castellanismes abominables, que diu que ve a fer Pàtria. De

quan en quan emplea paraules que ningú sab lo que volen dir, com per exemple; *al pá del estómag va molt bé el jug del cervell; quan ha de fer derivats, els fa d'una manera nova. Per exemple; de pietat, piatós; de consell, conzejer; de peix, pixcador; diu minjar, encubar, espiritualitat, treballar sos terres...* L'ortografia es de la millor; cada paraula s'accentúa on millor cau; *homilia, càmbia, democracia, claveria*. Com es veu se pot triar. Les paraules agudes pareix que s'acentúen totes.

Les cites històriques ja li aprofitaran al que les crega.» («Còm creuen alguns que es fa valencianisme», *Avant*, núm. 14, 28-2-1931)

En l'estudi sobre els furs, Gayano Lluch dedica un capítol especial a "L'idioma valencià", en el qual defensa el fet autocton de la llengua. Podem dir que l'autor és l'últim defensor del llemosinisme i, doncs, considera el català la llengua germana del valencià i el llemosí la llengua mare. I per refrendar això recorre a tots els textos antics que troba on es parla del llemosí com a arbre de les tres branques germanes i de la llengua d'oc.

Altra publicació d'estudi assagístic va ser la col.lecció Beuter, dedicada a estudis històrics, però aquesta era una col.lecció d'una editorial i no pas una publicació periòdica.

La Traca

«Però en la terra valenciana hi han prou indiferents al progrés de la llengua, i aixos són quasi sempre els que decideixen el triomf de la part que es decanten, puix ja saben la influència de les masses neutres.

Eixos hi ha que guanyar-los. (R. P. Ballester «La indiferència és injusta», *El Camí*, núm. 70, 8-7-1933)

Com explica Laguna (1990:293-297), *La Traca* va esdevenir el fenomen de masses més important dels anys 30 a València.

La Chala havia substituït *la Traca* durant els anys de la Dictadura, quan el setmanari fou suspès. Però el 30 d'abril de 1931 reaparegué i aconseguí un gran èxit:

«Desde la vesprá 20 de abril que ascosensá a rodar la máquina, hasta la fecha present, encara no ha parat de vomitar eixemplars. Tres turnos establits, vintiquatre hores diaries de chorná, ONSE DIES SEGUITS tirant a raó de millar per hora y encara no s'ha fet prou pera satisfacer la enorme demanda del públic,

Primer pensárem fer ne vintisinc mil; rebasárem la sifra y seguirem tirant y venent, hasta que, convensuts de que la mina era inagotable, y vaent que del rete de España no paraben de deuanarnos eixemplars, traduirem el número al castellá, férem grabats nous per estar ya chafats de tant de tirar els atres, y parárem la máquina un parell de hores pera fer el cambi de mole, (...)

A la hora de entrar en máquina este número duen tirats del anterior DOSENTS TRENTASINC MIL, y encara nos falta servir micha España,

Aplegarem, segurament, al MIG MILLO d'eixemplars, porque aquelles poblacions que ya quedaren servides en pedidos formidables, nos envien telegrames a cada moment, fentnos noves demandes. Es nostre éxit tan gran, tan enorme, tan chigantesc, que la paraula resulta pálida y la ploma impotent pera expresar-lo (...). Si hara vixquera el Dictaor que la suspengué, li preguntariem: «¿Está la nasiun contigo o con nosotros?» (*La Traca*, núm. 2, 2-5-1931)

Realment fa feredat pensar que una publicació còmica, satírica vengués mig milió d'exemplars setmanals a partir de 1933. Però no sols venien al País Valencià. Els exemplars arribaven a tota la península, perquè eren traduïts al castellà. L'èxit de *La Traca* venia determinat, segons Laguna, tant pels aspectes formals com pel contingut. Formalment reproduïen moltes imatges en dibuix, vinyetes còmiques, però també -a partir de 1933- fotografies dels líders republicans, Pablo Iglesias, Blasco Ibañez, Pi i Margall, etc. També hi havia molta representació de figures eròtiques. Quant al contingut, segons Laguna hi ha tres aspectes fonamentals de *La Traca* que caldria assenyalar, l'antimonarquisme, l'anticlericalisme i l'erotisme.

Lingüísticament, no sols representava el sector més despreocupat del que es covava dins la intel·lectualitat valenciana, a més a més en feia escarni. L'opció ortogràfica n'era una mostra.

Altres publicacions

A part de les publicacions esmentades ara hi havia altres com *La Patrona de València*, revista dedicada a la Mare de Déu dels Desemparats, plena de poesia circumstancial i floralèsca amb una ortografia desastrosa. Una altra fou *L'Altar del Mercat*, publicació de l'associació del mateix nom que venia publicant-se

des de 1907 amb motiu de les festes de Sant Vicent Ferrer cada mes d'abril. Però ara presentava una notable diferència respecte als anys anteriors, estava escrita amb un gran acurament ortogràfic. A més a més, si bé abans podia considerar-se una publicació castellana amb col.laboració valenciana, ara havia girat la truita i la publicació només contenia un sol article en castellà. Els anys canviaren les coses i la intransigència del valencianisme ortodox va donar fruits

Acció Valenciana

Al número 30 de *Taula*, corresponent al març de 1930, Acció Cultural Valenciana donava fe de la seua existència:

«Nosaltres hem cregut que teniem una activitat pròpia i previa a tota definició política i que no és altra que la d'una sostinguda i ardida campanya en favor de l'expansió i millor coneixement de la nostra llengua, del nostre paisatge, de les nostres costums, història, art i literatura,

(...) necessitem i esperem comptar amb els nostres germans de totes les terres valencianes i especialment amb aquells que per la seua autoritat espiritual, com són ractors i mestres, més poden fer en aquest sentit.»
(«L'Acció Cultural Valenciana», *TLV*, núm. 30, març de 1930)

També hi donaven compte de la creació d'un butlletí quinzenal *Acció Valenciana*, òrgan del moviment i revista de la vida cultural valenciana. Com diu Cucó (1977a:145), es tractava d'una entitat universitària de tarannà patriòtic i cultural. Però en certa manera era un grup apolític, ja que no es feien ressò d'altres preocupacions que les referents a qüestions universitàries i a la nacional. Eren catalanistes i s'hi proclamaven obertament, a diferència d'altres grups i tendències que preferien no airejar aquesta qüestió. Aquest butlletí va ser una font informativa de la vida cultural i artística valenciana i un mitjà de divulgació dels aspectes històrics, tal i com s'ho havien proposat⁵⁰ («Al lector...», *AV*, núm. 1, 15-4-1930).

El director d'*Acció Valenciana* fou Felip Mateu i Llopias i

després Lluís Querol. Els col.laboradors més destacables, Emili Gómez Nadal, Manuel Sanchis Guarner i Francesc Carreres de Calatayud. Aquest era el gruix de la redacció, però van comptar amb col.laboradors de prestigi intel.lectual com Artur Perucho, que ja col.laborava amb *Taula*. La publicació definia el seu àmbit d'acció territorial des de Tarragona a Múrcia.

Encara que es definien com apolítics, podríem considerar-los més aviat federalistes, sobretot amb la resta de terres catalanes. El catalanisme polític sura per tot arreu. Catalunya era per a ells el prisma des d'on es projectava el futur polític del País Valencià. Espanya era vista amb un cert menyspreu:

«Espanya no és una nació, sinó un Estat, i un estat deficient puix que fora d'ell viu encara la major part d'una de les nostres nacions peninsulars», (E.G.N. «Iberisme», *AV*, núm. 9, 15-8-1930)

Emili Gómez Nadal es referia a Euskadi, però també, en part a Catalunya. El dret a la sobirania nacional era tot un repte per aquest grup de joves universitaris que volien sotregar les terres de la política. A poc a poc, els redactors es van radicalitzar, i van publicar articles cada vegada més punyents en favor de la nació catalana. El punt culminant va ser la proclamació de l'Estat català, dins la Federació de Repúbliques Ibèriques, per Francesc Macià, el 14 d'abril de 1931. *Acció Valenciana* no sols va solidaritzar-se amb l'Estat català, sinó que va manifestar-se

partidari de pertànyer-hi federalment:

«Volem la reconstrucció de la nostra nacionalitat catalana formada com sempre pels estats federats de València, Mallorca i la Catalunya estricta,

Ho volem no per la desmoralització de l'enemic sino per perfeccionament i superació (...)

Tenim fe en que la nostra planta arribarà a fer un belí boscatge i res no la matarà, perquè porta encara saba del pi de fomentor.» (aniversari), *AV*, núm. 24, 15-4-1931)

Potser això els va costar el tancament de la publicació, que mai més veié la llum.

¿Com podia entendre's un canvi tan sobtat del moviment nacionalista, fins ara esporuguit?

Cucó (1977a: 142) relata els canvis a la ciutat durant l'any 1930. La senyera de quatre barres tornava a onejar als balcons de l'Ajuntament i la Diputació i els partits polítics es reconstituïen. *Acció Valenciana* celebrà la cooficialitat de la llengua a l'administració valenciana -Ajuntament i Diputació- alhora que el València C.F. i el Col·legi de Metges en declaraven també la cooficialitat. Com deia Perucho a *La Publicitat* -i reproduceix *AV*-:

«Ha estat una batalla dura. Els qui han pres part donant verament la cara, sense subterfugis ni dissimuls, com Miquel Duran, per exemple, ho poden testiaoniar, (...)

...l'esperit popular creat a València pels desencerts de la

Dictadura ajuden a que el retrobament s'efectuï més ràpidament que no s'hauria efectuat sense l'agressió dictatorial.» («Els dos camins de València», *AV*, núm. 1, 15-4-1930)

També es restablí la càtedra de Fullana a l'Institut d'Idiomes de la Universitat de València, a instàncies del Centro de Cultura Valenciana. Artur Perucho i Vicent Llorens van anar a les universitats de Colònia i Marburg a fer un curs sobre llengua i literatura catalanes, basant-se en la gramàtica de Fabra i en la lectura de Joaquim Ruyra. En síntesi, podríem dir que es respirava una gran normalitat en l'ambient valencianista. La societat valenciana s'adonava del centralisme de Madrid i s'organitzava en grups nacionalistes:

«Ja no consideren al valencianisme com una raresa de maniacs erudits sinó que, a hores d'ara, alardegen ells mateixa de professar-lo i seguint els corrents de la Moda posen una senyereta als automòbils i àdhuc una veteta barrada a les solapes. Però a lo que no arriben mai és a parlar en la seua llengua. La troben massa vulgar i opinen que la diferència de classe es deu traduir també en una diferència d'idiomes. Ah! i procureu que es limiten a fer-vos consideracions sociològiques, que si es llancen a fer apreciacions estètiques...» («Valencianismo», *AV*, núm. 17, 5-1-1931)

Acció Valenciana criticava els coents i la dreta valenciana replegada al voltant del seu òrgan d'opinió, *Las Provincias*. Teodor Llorente i Falcó, que utilitzava el pseudònim de Jordi de Fenollar, acabava de publicar un recull dels seus darrers

articles sota el títol *En defensa de la personalidad valenciana*. Certament Llorente havia defensat molts aspectes del valencianisme, s'havia proclamat partidari de la unitat lingüística, però sempre des de la seua tribuna espanyola i escrivint en castellà. Pura incongruència? Era sobretot una qüestió d'estil de vida. Perquè si tan clar ho tenia, què esperava per a canviar les coses, començant per la llengua del seu diari? Però la política era la política i els diners, els diners i, com sempre, els que manaven havien de mantenir-se al marge dels que no ho feien.

Respecte a l'organització política en partits, només Unió Valencianista havia sobreviscut a la Dictadura. Però Villalonga abandonà la Unió per passar-se a la Derecha Regional Valenciana. En canvi, a la Unió quedava un col.laborador de Villalonga, Joaquim Reig. Però això, com acabem de veure, no comportà cap canvi ideològic en la burgesia financera de València, adscrita de ple a l'espanyolisme.

L'Agrupació Valencianista Republicana, a la qual al.ludia Carles Salvador en un dels fragments transcrits més amunt, es va constituir el 24 d'abril de 1930 i, com diu Cucó (1977a:143), era la conseqüència de la radicalització de sectors petit-burgesos a l'estil de l'Esquerra Catalana. De la seua ideologia, caldria destacar-ne el federalisme, tal i com ja hem pogut veure en l'escrit de Carles Salvador. Volien que desaparegueren les províncies, que es constituís un parlament autònom, la

cooficialitat del castellà i el català i competències en certes matèries de sanitat, obres públiques, comunicacions, etc.

Acció Valenciana mantenia algunes discrepàncies amb l'Agrupació Valencianista. Aquests últims negaven qualsevol possibilitat de fer nacionalisme prescindint de la política, en el sentit tradicional de dretes i esquerres. *Acció Valenciana*, en canvi, no hi estava d'acord. Professava un nacionalisme més vivencial:

«El nostre valencianisme ha d'ésser francament nacionalista i universitari, cercant horitzons d'expandiment a les nostres idees i no pas de reclosió. Les idees polítiques resulta insensat portar-les als recintes acadèmics, però si per ventura la política vermeila o la negra ho intenta traspua desseguida la seua misèria, el seu verí i la seua impotència; la vida nacional està per damunt de totes les polítiques i informa, si ens plau per força, el nostre caràcter.» (...)

Encara que nosaltres proclamem el nostre apoliticisme cal no confondre l'apartament del nacionalisme i la política que sustentem amb la negació dels drets polítics com a subdits, per nacionalistes que siguen, de l'Estat al qual paguem. (David Abramsohn, «aclariments», *AV*, núm. 22, 20-3-1931)

La influència d'Acció Cultural Valenciana a través del butlletí *Acció Valenciana* va ser real i constatable. Organitzaren un cicle de conferències sobre dret valencià a càrrec de Joan Beneyto²⁹, feien campaments de vacances amb l'Associació per la Cultura de Mallorca i promovien corrents d'opinió en favor de la unitat de la llengua catalana. També hem de destacar que van ser

els únics valencians que van adherir-se al Congrés Europeu de Minories, que tingué lloc a Ginebra la primera quinzena de setembre de 1930

En l'últim número, que coincidí amb el seu primer aniversari i amb la proclamació de l'Estat Català, Carreres de Calatayud en feia un resum:

«hem fet un periòdic modern, cultural i ferm valencianista, Parlem de llibres, de nacionalisme valencià, de música, de pintura, de cultura física, fins de cinema (es necessitat ésser folls per a escriure de cinema, en valencià!, que deien de nosaltres els *cults* redactors d'un periòdic local).» (ara fa un any, *AV*, núm. 24, 15-4-1931)

I era veritat, el que començà sent un butlletí político-cultural amb quatre fulls d'articles d'opinió nacionalista, històrics i un informe de les novetats literàries, acabà sent un full d'opinió, però amb 4 pàgines més, amb informacions culturals, cinematogràfiques, musicals, d'excursionisme, d'esport, artístiques, etc.

Però la preocupació lingüística va ser la que més planes omplí. Ja hem dit que eren catalanistes, defensors de la unitat lingüística i ortogràfica amb Catalunya i Balears. Emili Gómez Nadal va iniciar pel seu compte la batalla en pro de la unitat lingüística. Defensà l'obra de Lluís Revest, de la qual ara en parlarem, i instà per l'adopció de les *Normes* de l'IEC. Defensà que el valencià no era altra cosa que un dialecte català, encara

que era partidari del manteniment d'alguns localismes lingüístics. Això ho feu en uns articles que sota el títol «La llengua valenciana» publicà al números 3, 5 i 6 d'*Acció Valenciana*. *Acció Valenciana* criticà aquells que encara defensaven l'ús d'una llengua castellanitzada. En aquest sentit es mostraren molt més implacables que *Taula*. No acostumaven, però, a fer lliçons gramaticals, tret d'algun cas esporàdic. Estaven en contra dels localismes i no eren uns gran defensors de la morfologia valenciana, encara que a la pràctica era la que feien servir:

«La qüestió que es posa és aquesta: ¿s'ha d'escriure *hòmens, puga, sofresca*, com feien els escriptors dels segles XIV i XV, o bé s'ha d'escriure *Homes, pugui, sofreixi*, com han tendit a escriure els escriptors de diverses contrades que han col·laborat a la renaixença de la nostra llengua? (...) una llengua de tendències dialectals, davant la llengua unificada que escriuen la gent del Rosselló, Principat i Balears, sempre serà en menysvaloració d'aquella» (Carreres de Calatayud, «Llengua literària i dialecte», *AV*, núm. 20, 20-2-1931)

Llorente i Falcó, en l'article on contestava l'*ABC* havia proposat la creació d'una Acadèmia de la Llengua amb seu a Barcelona, en la qual hi tingueren cabuda totes les varietats regionals i el nombre d'acadèmics fos proporcional al d'habitants que parlaven la llengua. Aquesta proposta fou molt ben rebuda per *Acció Valenciana* que inicià una campanya en favor de la creació d'aquesta acadèmia a partir d'una enquesta realitzada a diverses

personalitats filològiques i/o lligades al món intel·lectual català. La primera enquesta, li la feren a Llorente, el qual es reafirmà en la voluntat de crear una Acadèmia de la Llengua Catalana, defensà la unitat de la llengua i manifestà la importància de fer concessions mútues entre els dialectes per aconseguir la unificació de la llengua literària. Un altre dels enquestats va ser Fullana, que continuà insistint en les diferències entre el català i el valencià i en la por a ser assimilat pel catalanisme lingüístic. («Vers la creació d'una Acadèmia de la llengua», *AV*, núm. 3, 15-5-1930). Emili Gómez Nadal contestà Fullana molt subtilment, sense esmentar-ne el nom, però li retragué les seues temences:

«I en lloc de perdre les nostres forces en aquests recels mesquins fem perquè la nostra llengua adquireisca la dignitat i el respecte a que té dret» («La llengua valenciana», *AV*, núm. 6, 1-7-1930)

També va ser entrevistat Antoni M. Alcover, que desenganyat del tot de Fullana, li manllevava el paper de guia gramatical i li l'atorgava a Lluís Revest, l'estudiós castellonenc que acabava de publicar la gramàtica *La Llengua Valenciana*. En aquesta gramàtica es defensava -tret d'algunes concessions absurdes- les Normes de l'IEC adaptades a la morfologia valenciana. Les concessions a l' "autoctonia ortogràfica" que hi feia Revest eren poques, com veurem en l'apartat gramatical, només destaquem ara

la de l'ús de la *ch* com a representació del so prepalatal fricatiu sord, cosa que alguns valencianistes li retragueren.

Josep Sanchis Sivera va ser un altre dels entrevistats. Segons deia, havia participat, com a valencià en la tasca de normativització de l'IEC i es mostrava plenament satisfet del resultat⁶⁰. Per això volia que els valencians prengueren com a pròpies aquelles *Normes*. També defensà la plena normalització de la llengua, en tots els usos:

{N'hi ha un art valencià, es parla de una política però... i de una ciència? qui s'en recorda?} («Vers la creació d'una Acadèmia de la Llengua», *AV*, núm. 5, 15-6-1930).

I Revest, el qual, sobtat sens dubte pel ressò de la seua gramàtica, es mostrava excessivament caut i instigava els estudiants a l'aprofundiment en la llengua.

Però necessitaven també l'opinió dels catalans de fora del país. Triaren Pompeu Fabra, que es mostrà reticent. Creia millor que es creés un centre filològic, més que no pas un nou organisme que dictés normes. Sens dubte, per a Fabra era millor que els valencians s'apuntaren, si volien, a la unificació de l'IEC, que no pas haver de modificar-ne els principis novament, després de les polèmiques amb Alcover i seguidors. Per a Fabra, el valencià literari havia d'identificar-se plenament amb el català literari, però afegint-hi les formes valencianes vivents. Una nova reforma

hauria tirat per terra la tasca de consolidació que s'havia fet a Catalunya molt lentament. El parer de Fabra sobre l'ortografia que havien de seguir els valencians ja l'havia manifestat l'any 1920 al butlletí de *Nostra Parla* -reproduït a Fabra (1980) *la llengua catalana i la seva normalització*-. També s'havia manifestat en el viatge a València l'any 1930, en una entrevista concedida a *La Veu de Catalunya* que reproduïa *Taula*:

«cal continuar sense defalliments l'obra de depuració de la llengua valenciana, encara que no es preocupin gaire d'acostar-se al nostre català, però procurant descastellanitzar l'idioma, redreçar-lo i enriquir-lo. Elevant la llengua escrita per damunt dels parlars valencians actuals, recolzant-la en el valencià del segle XV i el d'aquelles contrades on avui es conserva més pur, es produiria un valencià que no fóra pas una llengua altra que la catalana nostra, sinó la modalitat valenciana de la llengua catalana, al costat de la nostra modalitat i de la modalitat mallorquina.»
(«Lo que diu Pompeu Fabra del seu viatge a València», *LV*, núm. 32, juny de 1930)

Els últims entrevistats foren Lluís Nicolau d'Olwer i Jaume Bofill i Matas, els quals proposaven que un grup d'estudiosos i filòlegs valencians treballaren per la depuració lingüística i que els valencians defugiren els particularismes.

El 29 de juny de 1930 apareix a *El Mercantil Valenciano*, un article signat per Jesús Bartrina, catedràtic de la Universitat de València, on opinava sobre el fet del monolingüisme al qual s'hi abocava el món. Deia del valencià, que era una llengua

«entendida por un millón escaso de personas, en una estrecha zona del litoral levantino, menos de la mitad del reino de su nombre», i que va nàixer «en estos campos del trabajo, de las flores i de la risa». Per a Bartrina la llengua ja havia mort:

«No incurramos tampoco en la quimera de reavivar el habla valenciana, que fatalmente va ya cayendo en lento desaparecer de cada idioma, cuando llega la era de su decadencia. Están fuera del alcance de los hombres la prosperidad y la duración de las lenguas. (...)»

Contra lo que resuelvan unos cuantos, continuará siendo cierto que a nuestros hijos les conviene plasmar el naciente pensamiento en la opulenta lengu castellana.» (Jesús Bartrina, «Lengua i Bandera», *El Mercantil Valenciano*, 29-6-1930)

Els redactors d'AV li responen que «entre el castellà del senyor Bartrina ten *dialectalment* valencià, malgrat els seus *floreos*, i el parlar propi, no ben polit, però sincer, tothom es quedarà -sense que això signifiqui menyspreu per ningú - amb la llengua valenciana». Aquest mateix professor, un any més tard i com a conseqüència de la presentació del primer Avantprojecte d'Estatut atacava novament la llengua d'inservible i intentà frenar el procés d'escolarització en valencià a través d'articles de premsa dient que es tractaria d'una veritable tirania ensenyar els xiquets en llengua «vernàcula» les diferents matèries, ja que el valencià estava massa degradat. («Encara...», *AV*, núm. 6, 1-7-1930).

Però no acabà aquí. A l'article de Bartrina seguiren altres

de Nuño Febrero i Joan Guixé, en la mateixa línia que Bartrina. Aquest últim creia que «el regionalismo nos llevaria a gobernarnos y vivir como nuestros más remotos antepasados». *Acció valenciana* contestà, sense donar-hi massa importància («Encara...», *AV*, núm. 8, 1-8-1930)

Aquests articles desencadenaren una nova campanya d'*Acció Valenciana* relacionada amb la qüestió lingüística, ara en favor de l'ús del català a la Universitat. («Per la valencianització de l'Universitat», *AV*, núm. 13, 15-10-1930). L'Associació Professional d'Estudiants de Filosofia i Lletres hi publiquen una proposta d'actuació, respecte a la valencianització de la Universitat, tot i que respectaven el dret a la cooficialitat de l'espanyol. («L'Associació Professional d'Estudiants de Filosofia i Lletres», *AV*, núm. 14, 1-11-1930)

Arran d'això, *Acció Valenciana* comença un nou cicle d'entrevistes. Uns altres catedràtics de Filosofia i Lletres (Josep V. Traveset, Josep Deleito, Ramon Velasco, Josep Casado, Joan de Contreras i Lluís Gonzalvo), entrevistats sobre l'ús de la llengua a la Universitat opinaven:

«Si aplegara algún dia en el qual es realitzara el somni d'alguns i a la nostra Universitat rònegament professaren valencians que exposaren en sa llengua nativa temes de cultura regional, s'hauria creat un nou centre valencianista, però hauria mort l'institució universitària i es correria el perill de caure en un provincianisme que donara lloc a que els valencians de veritable vocació vers la cultura tingueren que emigrar. L'Universitat o porta amb ella el concepte d'universalitat o es una paraula que carix en

absolut de sentit (...) a l'Universitat, als cursos de caràcter generals, els estudis valencianistes deuen tindre una part molt petita si es que deuen tindre alguna.» («El problema de la valencianització de l'Universitat», AV, núm. 13, 15-10-1930)

però, en canvi, es mostraven favorables a estudis de temes valencians en cursos de doctorat, perquè aquests temes els donaven la possibilitat, als estudiants, de treballar amb documents de primera mà.

Lluís Pericot, en canvi, catedràtic de prehistòria, donava tota la raó als estudiants. («El problema de la valencianització de l'Universitat, AV, núm. 14, 1-11-1930»). Pericot era català, nascut a Girona, i havia estat deixeble de Pere Bosch Gimpera. Va ser mestre de Julián San Valero i creador del Servei d'Investigació Prehistòrica de la Diputació de València.

Però no va ser aquest l'únic front de batalla. La llengua a l'Església, al cinema, a l'escola, als diaris, van ser temes que n'ompliren planes i planes.

Segons r. a. i. s. («Notes lingüístiques», AV, núm. 15, 15-11-1930) hi ha dues raons que expliquen els problemes lingüístics al País Valencià: l'oblit forçós que ha provocat la desconeixença dels nostres clàssics i, l'altra causa és la coneixença gramatical d'una llengua imposada, les lleis i normes de la qual s'apliquen inconscientment, però erradament, a aquella.

El cinema és un altre dels esculls importants. Es considera

que els rètols en català serien d'una eficàcia enorme:

«Si les autoritats actuals sentiren això patriotisme de que alardegen tan a sovint, es trobarien amb que un dels mitjans més eficaços per a depurar la parla popular és aquest de la divulgació de la llengua escrita pels epígrafs del Cinema, comprendrien que seria profitosa acció il·lustradora i que sense adonar-se'n s'hauria fet, no una revolució -que no li cal al poble- sinó una depuració completa que constituiria la gran obra que nosaltres tan febosament desitgem.» (Carles Martí, «rètols en la nostra llengua», *AV*, núm. 15, 15-11-1930)

Coetàniament a *Acció Valenciana*, però d'un tarannà ben diferent, va aparèixer el 13 de setembre de 1930 el setmanari valencianista republicà *Avant*. La diferència més substancial entre *Acció Valenciana* i *Avant* és que un és cultural i l'altre polític, però hi ha en el fons una diferència més profunda. La filosofia bàsica d'*Acció Valenciana* era el catalanisme. *Avant* mai no es definí com a tal, encara que s'hi sentia⁶¹.

*Els primers passos cap a la normativització: Lluis Revest i la Societat Castellonenca de Cultura*⁶²

Els valencianistes de *Taula de les Lletres Valencianes* ja tenien contactes amb el nucli castellanenc de feia temps, especialment des de la formació de la Societat Castellonenca de Cultura. La fundació d'aquesta societat va venir de la mà de Salvador Guinot.

Salvador Guinot, periodista i líder conservador i catòlic va ser diputat a les Corts, batlle de Castelló i president de la Diputació de la província. De bon antuvi segueix de prop els passos de l'Avenç en matèria ortogràfica i aconsegueix dignificar la llengua en el seu cercle de *La Nostra Terra*.

L'any 1919 va fundar la Castellonenca, la qual va traure un butlletí d'estudis. Fou molt criticat, perquè la majoria dels estudis es publicaven en castellà.

«També els senyors que redacten este Butlletí van retallant més cada dia la col.laboració valenciana (...) Es llàstima, perquè fet en llengua nostra té la gràcia de ser únic; es mira com un esforç patriòtic al que se li oferixen amplis horitzons d'esperança.» (*Noticiari bibliogràfic*, ILV, núm. 8, maig de 1928)

Malgrat tot, ningú no pot negar que Salvador Guinot fou un dels més grans defensors de la racionalitat i la rigorositat en termes ortogràfics i lingüístics. Aquest butlletí bimensual, el

Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura, que tractava temes d'erudició històrica, geogràfica, literària i lingüística valenciana, serà el bressol de la unificació. Compta amb el precedent ja en 1914 de *Revista de Castellón*, que dirigia Gaetà Huguet i Segarra i amb la col.laboració de figures notables del valencianisme polític i cultural com Àngel Sánchez Gozalvo, Joan Carbó Domènech i el mateix Lluís Revest.

Per poder parlar dels aspectes ortogràfics i normatius del *Butlletí*, ho hem de fer, al mateix temps, de l'encarregat de polir-ne els escrits. Àngel Sánchez Gozalvo feia la tasca de correcció dels textos en català i de comentarista crític dels llibres que es rebien a la Castellonense. Va seguir fidelment les regles de l'IEC des del principi, estudiades a la gramàtica de Jeroni Marvà, i la seua preocupació era l'adopció de les normes fabrianes per part dels valencians, per això sempre es va mostrar reticent a un acord ortogràfic que fes perillar l'assumpció d'aquestes normes. La mà de Sánchez Gozalvo es deixa veure sovint al butlletí perquè els escrits en català són d'una perfecció gairebé inigualable en aquella època. No hem trobat publicacions valencianes d'aleshores que amb tanta seguretat seguiren les Normes de l'Institut.

Sánchez Gozalvo es va mostrar preocupat pel desori ortogràfic i va escriure a Carles Salvador una carta on deixava palès aquest sentiment i defensava la unitat total en matèria literària. (Francesc Pérez Moragón 1982b: 88-89).

Els passos cap a la unificació, cada cop més s'anaren assentant. En el nucli de la castellonenca hi hagué un bressol efectiu, però també altres valencianistes hi col.laboraren. Una tasca paral.lela tenia lloc a la ciutat de València, tasca que finalment havia trobat el seu òrgan d'expressió en *Taula de les Lletres Valencianes*, a la vora dels anys trenta. Tot això preparava un camí que resultà difícil, cap a la unificació.

Lluís Revest representava el corrent de la Societat Castellonenca de Cultura, que fundada el 1919 i mitjançant el seu *Butlletí* i publicacions procurava de restablir la normalitat lingüística. El cofrere Revest era arxiver, deixeble de l'arxiver de la Catedral de València Roc Chabàs. Va ser un dels impulsors de la Societat Castellonenca de Cultura, de la qual fou, per descomptat, l'arxiver i el secretari general des de la seua fundació el 1919.

Revest era també llicenciat en Història i coneixia perfectament les llengües romàniques, el llatí, el grec clàssic i l'hebreu, a més a més de l'anglès i l'alemany.

Calia fer una normativa perquè els valencians se'n pogueren servir amb un únic criteri, i així acabar amb l'anarquia ortogràfica que hi havia. Lluís Revest, veu dos problemes fonamentals, a priori. D'una banda la indiferència davant aquest fet trascendental que mostra la societat valenciana, indiferència que Revest creu pitjor a la lluita i a la impopularitat. D'altra banda, l'anarquia de l'ús de la llengua.

L'any 1930 va veure llum un llibre seu, *La llengua valenciana, notes per al seu estudi i conreu*, publicat per la Societat Castellonenca de Cultura en la col.lecció de Biblioteca de contemporanis.

El llibre de Revest es pot considerar com l'iniciador de la "campanya" per la unificació ortogràfica, ja que, d'una banda, és la primera vegada que es fa una proposta concreta d'unificació i, de l'altra, perquè el ressò que va tenir entre els sectors valencianistes, segons la *Societat Castellonenca de Cultura*, l'editora, va fer que *Taula de les Lletres Valencianes*, la revista literària amb més ressò en el món cultural i fins i tot polític valencianista del moment, fes una crida formal per la unificació. Aquest llibre, redactat abans de juliol de 1928, va obtenir el premi Gaietà Huguet i Segarra als premis de Lo Rat Penat i veié llum la el 7 d'abril de 1930 durant la dictablanda de Berenguer. (Pérez Moragón, 1982b:52)

Revest fa una proposta ortogràfica per al valencià: escriure amb ortografia catalana la morfologia valenciana. S'esforçarà per argumentar els propòsits d'unificació tant com el model ortogràfic que hi proposa. L'anarquia que regnava als escrits dels pocs que utilitzaven la llengua catalana, ja fos periodísticament ja fos literàriament, feia veure, d'una banda, la poca pràctica d'ús escrit de la llengua i, de l'altra, la manca de decisió per part dels que la feien servir per a triar un model únic que no despistés el lector. Revest demanà de posar-hi

remei. Al seu llibre, es mostrà contudent i lúcid, no es podia continuar amb una situació tan anacrònica quan ja al Principat feia temps que es feia camí i, tenint una mateixa llengua comuna, la solució no podia ser més fàcil ni raonable que l'adaptació al valencià d'allò que l'Institut proposava amb les seues Normes.

Animats pel ressò que l'obra gramatical de Revest havia tingut entre el nucli castellonenc, els valencianistes de *Taula* fan una crida a les diverses corporacions i publicacions valencianes, perquè enfilaren el camí.

Aquest és el text que respon a la iniciativa de *Taula* d'impulsar la normalització ortogràfica:

«PLENAMENT convençuts dels perjudis que irroga l'anarquia ortogràfica de la llengua valenciana, prenem hui la responsabilitat d'una iniciativa que pot ser utilíssima si tots aquells als quals dirigim la nostra crida responen com és degut. Eixa iniciativa va encaminada a l'establiment d'unes normes fixes que deixen fora del gust o del caprici personal les formes gràfiques del valencià, que faciliten la labor del literat, que unifiquen totes les aportacions a la nostra literatura i que donen la sensació al lector de que el valencià és una llengua ordenada, coherent i apta.

Quan hom quaita en el camp de les lletres valencianes, se n'adona en primer terme de la il·limitada varietat ortogràfica. Cada escriptor usa la llengua d'una manera diferent i inclús moltes vegades el mateix escriptor incorre en enormes contradiccions, segons el destí que dona al seu escrit i la necessitat de fer-lo més o menys assequible al públic, mitjançant "concessions" que consistixen a evitar les formes figurades, perquè l'ideal del públic seria que el valencià s'escriguera igual que es parla, sense les diferències convencionals que hi ha en altres llengües. Aquesta varietat

podria estar presidida per l'existència de diferents criteris ortogràfics, però encara que sembla rar en la majoria dels casos no és la raó sistematitzada la que produïx divergències en una matèria en la qual no deuen existir, sinó el gust, l'instint, preferències inexplicables, etc.

L'estat caòtic del valencià ens ha fet perdre una gran quantitat de públic i és una dificultat insuperable per a l'escriptor. Si ací tinguérem gramàtics d'autoritat reconeguda -no ignorem alguns treballs i alguns nous- el problema fóra regiat des de fa temps, amb els consegüents beneficis per a tots. No es podria presentar el cas revoltant de que es pose en dubte l'existència literària del valencià pel fet de que no hi hagen normes precises i comunes a tots per a escriure'l. I hem de suplir aquella falta evident, perquè la reglamentació ortogràfica del valencià és inajornable. Un dia o altre, si els corrents actuals no s'estronquen, el valencià assolirà la categoria que tots desitgem, però aleshores seria imperdonable que mantinguérem la confusió actual.

¿Com podria arribar-se a una unificació ortogràfica? Hem pensat diverses vegades sobre l'assumpte. El públic vol seguir la línia que represente el mínim esforç, és dir, vol trobar-se amb un valencià que no siga distint al que s'escriga lo mateix que es pronuncia. L'escriptor, massa identificat amb el públic, també es produïx en idèntiques condicions. Ambdós obliden que la llengua escrita ha de ser per naturalesa distinta a la parlada, com ocorre en totes les literatures, fins al punt de que aquella es considera un llenguatge artificial en relació al parlat. En castellà no es parla com escriuen quasi tots els autors i àdhuc el diàleg teatral, que ha de semblar natural té les mateixes condicions d'artifici. En quant a la pronunciació, que és purament convencional en totes les llengües, no hi ha més que saber les equivalències. Establides aquestes, tot es reduïx a... conèixer-les.

Per arribar a la unificació ortogràfica no veiem més que un camí. No és el de les autoritats, que ja està vist que ningú reconeix, ni el de la imposició sinó el de l'acord. El dia que tots els que escriuen valencià amb més habitud, es posaren d'acord respecte a les normes que calia emprar en tots els casos, la unificació ortogràfica seria un fet i la nostra llengua

hauria realitzat un dels guanys més positius. És precisament aquest pensament el que ens inspira aquestes ratlles. Però els que escriuen el valencià convocats individualment donarien potser un resultat distint al que es persegueix, sense perjudi de que no es saberà prou bé fins a quin límit s'hauria d'arribar en la convocatòria. Per això creiem que la idea deu realitzar-se a través de les publicacions valencianes. Afortunadament en tenim en qualitat i quantitat suficients. *Butlletí de la Societat Castellonenca, Cultura Valenciana, L'Estel, Acció Valenciana* i TAULA, per mitjà d'una representació podrien prendre aquesta feina de redactar les normes ortogràfiques que haurien d'adoptar aquelles publicacions i tots els escriptors valencians que vullguen contribuir a la prosperitat de la nostra llengua i de les nostres lletres.

Aquesta és la iniciativa que exposem a totes aquelles publicacions i als escriptors valencians. Esperem la seua resposta, pública o privada, per formalitzar la convocatòria i començar l'obra.

L'ocasió és oportuna.

LA REDACCIÓ (Als escriptors valencians i a les publicacions valencianes),
TLV, núm. 34, juliol de 1930)

Taula tenia un gran i ampli ressó entre les publicacions valencianistes, per això donaren resposta a la crida per la unificació ortogràfica. Aquestes publicacions volien ajudar també al restabliment de la normalitat de la llengua i la cultura al País Valencià. Cada vegada més polititzats, els intel·lectuals valencians aprofiten les publicacions per bastir una nova consciència lingüística i nacional, que finalment aconseguirà sensibilitzar part de la població valenciana, sense arribar mai a comptar amb un pes específic important. La necessitat d'una ortografia comuna entra dins dels projectes d'aquestes noves

empreses periodístiques.

Llorente i Falcó (1930, II: 189-191) es va fer ressó de la crida de *Taula* en un article publicat a *Las Provincias*. L'article «la unidad ortográfica», signat com sempre amb el pseudònim de Jordi de Fenollar, manifestava un cert entusiasme pel possible acord:

«La revista valenciana *Taula* ha tomado una iniciativa que juzgamos muy plausible y que seguramente será muy bien acogida por las publicaciones valencianas y por todos los escritores de la tierra.

Dice *Taula*, y con mucha razón, que no es posible continuar, como hasta hoy, dejando que impere la más completa anarquía en la ortografía valenciana, y hace un llamamiento a todos los escritores para fijar unas normas. (...)

Nosotros, sinceramente creemos que no había de ser difícil llegar a un acuerdo. No hay necesidad, ni en manera alguna debe consentirse, el llegar, en el terreno de las concesiones, al actual lenguaje hablado; pero tampoco se ha de escribir en forma que en vez de procurar atraer al público, se consiga alejarlo por completo y fomentar los periódicos y revistas que tanto daño han hecho y continúan haciendo a nuestra lengua. Ni aquellos arcaísmos de la primera generación que fundó «Lo Rat Penat», y que fueron causa de que la gente se apartase del movimiento, llamando a los que lo seguían escritores lemosinos; ni tampoco esa catalanización que ha producido el mismo resultado de apartamiento por parte del público, no por hostilidad, sino porque no es su expresión.

Hay que escribir en valenciano, aceptando desde luego las naturales evoluciones del tiempo, como sucede en todos los idiomas. El castellano de hoy no es el mismo de los siglos XV y XVI, y si nos apretaran mucho, ni siquiera de las centurias del XVII y XVIII.

Pero una cosa es que se acepten las naturales evoluciones del tiempo, y otra que se admitan corrupciones, provenientes del completo

abandono en que se ha tenido nuestra lengua por parte de los elementos culturales durante varios siglos. Si se quiere realizar labor eficaz, de verdadero resurgimiento de nuestra lengua, hay que ponerse más en contacto con la multitud, en forma que entiendan lo que escriben sus poetas y prosistas y al mismo tiempo que se deleite. Hacer lo contrario, tanto en el sentido de que se escriba como se habla, como el de sumarse al movimiento catalán, aceptado todas sus actuales normas, lo juzgamos completamente estéril para el resurgimiento que se busca, (...)

En la patriótica actitud de transigencia, dentro de los límites que puede tolerar la unidad de la lengua, en que se ha colocado *Taula*, no creemos difícil que pudiera quedar ahora sustanciado este pleito.»

La Societat Castellonenca de Cultura també es mostrà satisfeta i disposada davant la crida de *Taula*. En paraules de Salvador Guinot, el president:

«els nostres germans de Catalunya han arribat a una gran unitat ortogràfica, gràcies a les "Normes" de l'*Institut d'Estudis Catalans*, creiem que res més pràctic i beneficiós pot ésser que acceptar les "Normes" de l'*Institut* procurant que eixa benemèrita institució óbriga més la mà, adopte un criteri manco estret, més ample i comprensiu i més atent a la llengua viva de la pagesia i a les normes en que coincidiren la major part dels nostres clàssics, (...)

I dins les línies generals del nostre pensament, amb esperit obert a tota mena de suggestions i de bons propòsits, estem sempre disposats a fer de nostra part tot alló que ans pertoque per arribar a un acord amb tots los que tenen a glòria conrear la llengua materna.» («Lo que diu Salvador Guinot», *TLV*, núm. 36-37, set, oct, de 1930)

«Lo pensar de la *Societat Castellonenca de Cultura* en alló que pertany a la ortografia de la nostra llengua, és ben clar i conegut, per lo que venim fent des de fa onze anys en les pàgines del nostre "Butlletí", en

les obres publicades per la nostra *Editorial* i amb l'aparició del volum, suara sortit dins de la "Biblioteca de Contemporanis", *La llengua valenciana*, del cofrere L. Revest. Cal comentar ara que la publicació d'aquesta obra ha augmentat l'estat de fermentació que havia envers la unificació de la llengua nostra.» (*Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura*, quadern V, set-oct, 1930)

I també *Avant*, que només aparèixer va voler manifestar-se i afegir-se a la crida de *Taula*:

«Agraim tan bona disposició i creiem que, com diu ben bé el senyor Guinot, éssent el nostre idioma catalanesc no ens cal més que admetre les "Normes" de l'*Institut*, i que en ésser oportú, els filòlegs i gramàtics vagen a una revisió per a que l'ortografia s'acoste més a les pronúncies de totes les terres de llengua catalana» («Per la reglamentació ortogràfica», *Avant*, núm. 2, 20-9-1930)

Aquest seria, doncs, el primer pas endavant.

Avant

Avant era l'òrgan de l'Agrupació Valencianista Republicana, formada pels joves antics membres de la Joventut Valencianista, Adolf Pizcueta, Carles Salvador, Maximilià Thous i molts altres. L'Agrupació era un partit amb aspiracions electorals i per això cregué convenient moderar el to, cosa molt criticada per *Acció Valenciana*. Eren federalistes i liberals i, doncs, *Avant* era l'òrgan d'expressió d'aquesta sensibilitat:

«AVANT és valencianista i republicà, Ningú s'havia aveat a veure estes dos paraules juntes, més bé semblaven antípodes. (...)»

...la nostra labor ha de ser: de cultiu de les coses valencianes, de revalorisació de la nostra personalitat política, de concreció dels ideals de llibertat federal, de propaganda dels sentiments de democràcia i liberalisme. (...)»

La solució espanyola és la República i la República ha de ser federal, és a dir, autonomista.» («Els nostres propòsits i la nostra cordial salutació», *Avant*, núm. 1, 13-9-1930)

La censura va fer desaparèixer d'aquest primer número el manifest fundacional de l'AVR, però la setmana següent la censura fou suprimida i van aprofitar els números següents per publicar tots els articles polítics censurats al primer número. Hi manifestaven més explícitament la voluntat de republicanisme i valencianisme a ultrança:

«Com a valencians procurarem l'acostament de totes les terres valencianes, intensificarem l'estudi i defensa de tots els problemes econòmics generals, demanarem respecte per a l'ús i propaganda de la llengua valenciana, propugnarem la creació d'una cultura pròpia, treballarem per l'autonomia de la Universitat i de les corporacions públiques.» («Agrupació Valencianista Republicana», *Avant*, núm. 3, 27-10-1930)

Avant tenia com a director Adolf Pizcueta, que havia deixat *Taula* per dedicar-se de ple al republicanisme periodístic. El lloc deixat per Pizcueta a *Taula* l'ocupà Almela i Vives, el qual empremtà el setmanari d'un tarannà més literari. El redactor en cap d'*Avant* era Thous i el gruix de la redacció el formaven Francesc Almela i Vives, Eduard Buil, Salvador Donderis, Enric Duran i Tortajada, Godofred Hernández, Vicent Llorens, Frederic Mifiana, Enric Navarro i Borràs, Artur Perucho, Eduard Ranch, Ismael Roselló, Carles Salvador, Josep Simón Barceló i Pasqual Torres.

L'aparició d'aquest setmanari va sobtar. No era gens normal per a la societat valenciana trobar reunits els mots valencianisme i republicanisme, malgrat que des de principis de segle s'havia forjat aquesta tendència. El ratpenatisme era l'únic valencianisme conegut, primerament, després el valencianisme influït per la Lliga i tot això havia pesat tant en la societat valenciana que havia fet passar desapercebuda la presència esquerrana del valencianisme. Criticaren sempre el

regionalismo bien entendido, és a dir la manera de manifestar-se valencià sense sentir-se'n que la burgesia valenciana havia agafat per bandera. *Avant* es manifestà contrari a definir-se com a regionalista, preferí el rètol de nacionalista, tot i que va desmarcar-se del nacionalisme que començava a Europa, el germànic, el francès, àdhuc l'espanyol:

«dauriem titular-nos valencianistes polítics, per a distingir-nos dels que no són més que valencianistes sentimentals. («Precisant», *Avant*, núm. 15, 7-3-1931)

El periòdic contenia diverses seccions. La primera plana estava dedicada a una llarga editorial i a opinions del nucli de la redacció, bastant doctrinàries. El segon full continuava l'opinió, però també hi apareixien alguns articles sobre el nacionalisme internacional o la secció «Trosos i mossos», que era una mena de repàs de la situació social a València, dels partits, etc. També hi havia una secció dedicada a l'espectacle en la segona o tercera planes. A la tercera hi havia normalment els esports, notícies comarcals, alguna narració curta, etc. L'última plana era exclusivament de publicitat majoritàriament en català.

Quan arribà la República, lògicament *Avant* va celebrar-ho. Defensà l'actitud de Lluís Companys, declarant l'Estat Català, com un primer pas cap al federalisme dels pobles de l'Estat.

Lingüísticament l'actitud d'*Avant* no va ser gaire coherent. D'una banda hem vist com acceptaven de ple la proposta de Guinot a l'adopció de les *Normes* de l'Institut. Però fora d'aquest article no hi ha expressions clares sobre la unitat lingüística amb Catalunya i Balears. *Acció Valenciana* els va criticar que jugaren al possibilisme lingüístic («El català acadèmic i el comarcal», *AV*, núm. 20, 20-2-1931). Perquè *Avant*, a més a més, prengué una opció lingüística diferent a la d'*Acció Valenciana*. Aquests últims havien fet per manera d'aconseguir una llengua periodística però culta. Seguien fil per randa les *Normes* de l'IEC, amb alguns arcaïsmes i molt pocs dialectalismes, que es reservaven a les formes morfològiques dels verbs, als possessius i alguns mots específics com *hui*. Però, fins i tot, hi hagué qui escrivia amb morfologia oriental.

En canvi *Avant* està farcit de dialectalismes. Hi ha moltíssimes concessions a la parla viva (*hu* per *ho*, *s* per *tz*, *aixina*, *este*, *eixos*), però bàsicament està escrit amb correcció. També cal dir que hi ha articles absolutament desastrosos ortogràficament, per falta de coneixements -suposem-, com d'altres que són molt estrictes amb la normativa fabriana. La secció «Trossos i mossos» està farcida d'errades ortogràfiques i de dialectalismes. En canvi, la majoria dels articles d'opinió i la resta de seccions són bastant més pulcres ortogràficament parlant i quant a la llengua que utilitzen.

L'opció lingüística intermèdia entre la que escollí *Acció*

Valenciana i la d'*Avant* fou a grans trets el que després s'acceptaria com a particularitats valencianes normatives en l'acord de Castelló.

Al nostre entendre, *Acció Valenciana* havia fer un pas més cap a endavant, ja que va proposar i consolidar un model d'acord amb les propostes més generals de tot l'àmbit lingüístic. Però potser feien massa dracera i calia anar més a poc a poc! Vist des d'ara, l'opció d'*Acció Valenciana* potenciava més les possibilitats lingüístiques de l'idioma i optava per l'ennobliment comú de la llengua literària. En canvi *Avant*, consolidava un model més pragmàtic, més possiblement assumible per una societat intel·lectual que no es volia del tot catalana. Era un model possibilista. L'aventura de *Nostra Novel·la* ja havia demostrat el tarannà didàctic que planava entre aquests valencianistes. Amb *Avant* es plantejaren novament la solució lingüística, una solució que no els fes renunciar als seus ideals però que no fos excessivament "català" per a no suscitar perspiciàcies. Almenys, no tant per la forma però sí pel fons, ho aconseguiren.

L'ideari lingüístic d'*Avant* es va consolidar sota aquesta forma externa. Però, a més a més, un dels principis fonamentals de la filosofia de la publicació era la consolidació d'una llengua d'ús.

La batalla lingüística més important d'*Avant* va ser la de la cooficialitat de la llengua. Instaren les autoritats perquè

posaren en marxa els acords referents a la cooficialitat presos anys abans a l'Ajuntament i la Diputació, però això només eren els mínims. Volien que la llengua fos cooficial de fet en tots els àmbits de la vida valenciana.

Quan la República fou proclamada l'abril de 1931, l'alcalde de València Agustí Trigo féu el ban en castellà i català. Aquest fou el primer símptoma de normalitat lingüística que des de feia un quant temps es veia a l'Ajuntament. Des d'ací, el camí era encetat per aconseguir la plena cooficialitat amb l'Estatut d'Autonomia. Començà l'estudi del decret de bilingüisme, que va provocar moltíssimes discussions i *Avant* participà molt activament. De tota manera, caldria dir que el partit que prengué la iniciativa autonomista va ser el Partido de Unión Republicana Autonomista (PURA), partit blasquista que dominava l'Ajuntament de València.

Els redactors d'*Avant* no defensaren el bilingüisme encara que es mostraren realistes:

«Si en el nostre programa polític hem inscrit la cooficialitat de la llengua, açò no vol dir que admitim el bilingüisme i molt manco que en som partidaris. Els pobles, com els individus, només poden tindre una llengua, encara que en parlen varies, i els valencians no devem tindre més llengua que la nostra, la que constitueix el deposit de l'espiritualitat valenciana. El fenomen del bilingüisme, és la causa de la nostra esterilitat, sobre tot en l'orde literari. Però un programa polític és quasi sempre producte d'una transacció entre l'ideal i les possibilitats del moment.» («La llengua valenciana, *Avant*, núm. 10, 15-11-1930)

Però no es van limitar a la reivindicació política dins l'Estatut. Els problemes que els valencianistes d'Acció Valenciana havien provocat a la Universitat van ser molt importants per a *Avant*, que prengué el debat com una qüestió fonamental. Criticaren l'actitud dels catedràtics valencians que es negaven a admetre l'interès per l'estudi de la llengua i la cultura valencianes. Les classes de doctorat de Fullana no servien de res, primer perquè com a filòleg estava desautoritzat, segonament perquè a aquelles classes, el curs de 1930-31 no s'havia matriculat ningú. La raó era que els estudiants havien d'anar a les classes obligatòries i no podien "perdre el temps" amb disciplines que no anaven en lloc. En una carta oberta al rector de la Universitat *Avant* proposava:

«¿Per que no organisa una classe de valencià, però no com alló de que estava encarregat Lluís Fullana, que no tenia ningú caràcter pràctic, com no fora el d'avorrir als que, equivocadament, anaren allí creent que anaven a dependre a escriure en valencià?» («L'Universitat, Al senyor rector...», *Avant*, núm. 32, 14-10-1931)

En síntesi, podríem dir que el valencianisme d'*Avant* els feia concebre la necessitat d'una llengua d'ús, per això combatien el valencianisme sentimental, com també combatien la inactivitat de Lo Rat-Penat. I als blasquistes, per als quals la llengua eren entrebanc cap a la consolidació de l'universalisme.

El tòpic de llengua barroera, i vulgar continuava vigent.

Especialment les dones que es volien elegants havien abandonat totalment l'ús social de la llengua i ensenyaven llurs fills a parlar castellà. Aquest era el primer pas cap al procés de substitució de la llengua catalana per la castellana. Les dones volien que els fills no foren considerats com a gent vulgar i adoptaven com a llengua el castellà. El català deixava de ser, doncs, la llengua de transmissió familiar:

«I en València, este sentiment nacionaliste demostrat per l'idioma com ensenya de combat, és molt escàs. En general se blasona de valencianisme fent cas omís de la parla, escasejant publicacions en valencià, encara que les existents superaren en qualitat a la quantitat.»
(«L'idioma i la nacionalitat», *Avant*, núm. 23, 2-5-1931)

La literatura fallera, tret de *Pensat i Fet*, continuava fent estralls, especialment *El Buffol*. La festa de les Falles, tota sencera, estava envoltada de vulgaritat i barbarisme lingüístic, des dels llibrets als rètols que voltaven les falles. *Avant* exigia la creació d'un organisme que corregís els textos de les Falles, tant els llibrets com els rètols. Però les Falles eren l'expressió del valencianisme folklòric, regionalista de quatre dies a l'any i això semblava un entrebanc gairebé insuperable. Encara que alguns llibrets començaren a escriure's amb una ortografia més polida, aquests eren minoria i eren l'objecte de les burles de la resta.

Avant va desaparèixer com a setmanari valencianista

republicà el 30 de maig de 1930, corresponent al número 27. El setmanari que comptava amb 4 pàgines va ser reconvertit en un full. Així, a partir del número 28 *Avant* portà com a subtítol *Fulla de propaganda de la Agrupació Valencianista Republicana*. El raonament que féu *Avant* per aquest canvi era que les circumstàncies polítiques els obligaven a augmentar la propaganda de les idees que defensaven. Per això havien cregut oportú transformar el setmanari, que costava 10 cèntims, en un full de repartiment gratuït. El full no aconseguí tirar endavant i acabà amb el número 32, corresponent al 14 d'octubre de 1931.

Però, quines eren les circumstàncies polítiques que havien mogut els valencianistes de l'AVR a fer aquest canvi? Creiem que sobretot el creixent poder del valencianisme dretà. Des del número 1 van mantenir una actitud d'expectativa inquieta davant la consolidació de la dreta valencianista:

«Vingueren aïcs d'aquells ingénuos qu'ens donaren la notícia amb la gran alegria; - *També* hi ha dreta Regionalista.

Ens posarem a tremolar, hi havia competència... Volien *llevarnos el pa*...

Però prompte descansarem.

Una bandera valenciana i a l'atre costat una espanyola. Tres penjols valencians i atres tres espanyols... I, en fi, aquell ròtul tan expresiu: "Derecha Regional valenciana". No hi havia *por*, Eren els coneguts del valencianismo *bien entendido*.» («Trossos i mossos», *Avant*, núm. 13 de setembre de 1930)

Però la Unió Valencianista era una altra cosa, eren la competència. I hagueren de defensar-se. Els acusaren d'haver-se mostrat partidaris del règim de Primo de Rivera i de ser, un mes abans de proclamar-se la República, un partit monàrquic i, doncs, espanyol. Però després de les eleccions d'abril, que donaren peu a la República, uns i altres estaven condemnats a entendre's. AVR aconseguí dos regidors Francesc Soto, president de Nostra Parla, i Enric Duran i Tortajada, que en aquells moments era el cap editor de *Nostra Novel·la*. Unió Valencianista va traure'n un per la llista de partits monàrquics, Joaquim Reig. La dreta, doncs, s'organitzà políticament.

El camí cap a la cooficialitat

Segons un Reial Decret publicat a la *Gaceta de Madrid* el 27 d'octubre de 1930, en les vacants d'escoles de les poblacions en què la parla comuna o més estesa no era la llengua castellana es concedien algunes preferències als mestres que coneixien "la llengua regional". Aquest va ser el primer símptoma de normalització de la llengua catalana al País Valencià arran de la República. Però d'això a aconseguir-ne la cooficialitat hi havia encara un bon tros.

El decret de bilingüisme va ser aprovat a Catalunya, però no a la resta de regions i nacions de l'Estat^{es}. Segons el ministre d'Instrucció pública, Marcel·lí Domingo, que era català, el decret de bilingüisme no es podria fer extensible al País Valencià ni a les Balears mentre no hi hagués organismes culturals capaços de preparar-ne la implantació. Tot i això, el ministre l'havia promès concedir mesos abans en un acte electoral celebrat al camp del Mestalla.

L'excusa del ministre no va convèncer ningú, perquè d'associacions culturals no en faltaven, des del recent creat Centre d'Actuació Valencianista, a la Castellonenca de Cultura, Acció Cultural Valenciana i els partits valencianistes de dreta i esquerra.

Els ratpenatistes no dubtaren. Respongueren al ministre amb una carta on feien gala d'haver estat capaços d'organitzar

cinquanta-dos Jocs Florals i haver estat el bressol de tot el valencianisme, àdhuc del polític. També lingüísticament es declaraven els de més tradició i ciència, ja que havien comptat entre els seus membres amb Llombart, Nebot i ara Fullana. A més a més, van tenir la poca vergonya d'apropriar-se de la figura de Blasco, de qui deien que conservaven una carta on aquest manifestava que a Lo Rat-Penat havia fet els primers passos literaris, de la mà de Llombart. Ara recordaven Llombart i Blasco! («El bilingüismo», *Las Provincias*, 5-8-1931)

Les coses havien de canviar a Lo Rat-Penat. Però ells ni se n'adonaven. Es consideraven tan legítims per vetllar per la normalització lingüística com l'Institut d'Estudis Catalans. Però, per sort ara més que mai, l'hegemonisme de Lo Rat-Penat respecte al moviment valencianista havia quedat totalment desplaçat. El ratpenatisme havia estat superat pel valencianisme polític. El pes de la societat ratpenatista davant la societat valenciana era nul. Els polítics espanyolistes que sovint havien actuat en favor d'aquesta entitat -especialment els governadors civils, quina casualitat!- no hi eren. I els que els substituïren eren contraris, fins i tot, a la celebració dels Jocs Florals, que van estar apunt de no ser subvencionats per l'Ajuntament. («Brots i branques», *El Poble Valencià*, núm. 14, 10-10-1931). La tasca valencianista de Lo Rat-Penat es limitava a l'organització de concursos de lectura valenciana, a fer excursions, a la creació d'un orfeó i als Jocs. Res d'això tenia a veure amb el

que es covava a València.

Els Jocs Florals continuaven premiant poemes anacrònics i de regust folklòric, però alguna cosa havia canviat. En els darrers anys, els convidats com a mantenidors ja no eren personatges sospitosos de centralisme com aquell Estrada. Ja hem explicat que Jaume Bofill i Mates va ser mantenidor dels Jocs l'any 1930. L'encert es repetí l'any següent amb la presència de Josep M. de Sagarra. Aquest era l'únic atractiu dels Jocs Florals pre-republicans i republicans.

La situació lingüística, els atacs, les discòrdies, l'autoodi i el folklore lingüístic eren fruit d'una situació anormal en moltes altres instàncies. València no tenia consciència nacional, els valencians de la ciutat desconeixien què era sentir-se part d'un país amb arrels. Les mateixes mares preferien que llurs fills aprenguessen el castellà, perquè era més elegant. La Universitat era la típica universitat provinciana. Les entitats culturals personalitzaven el món del despersonalisme, el Centro de Cultura Valenciana havia estat incapaç d'esdevenir un Institut d'Estudis Valencians, com li pertocava. I de Lo Rat-Penat, ja n'hem parlat prou. Mentrestant, homenatges a la Senyera no en faltaren, ni un sempre folklòric 9 d'octubre més, malgrat que l'alcalde Agustí Trigo va convocar els valencians amb un ban escrit en català.

Malgrat això, l'estructuració del valencianisme polític havia de comportar uns certs avantatges. Tant el valencianisme

d'esquerres com el de dretes van ser esperons d'una nova consciència nacional que no arribà enlloc, perquè els mals temps tornaren l'any 1936. Però el camí encetat començava a fer dreuera.

L'agost de 1931 es creà una nova entitat cultural, el Centre d'Actuació Valencianista (CAV), amb domicili al carrer de la Pau, presidida per Emili Cebrián Navarro.

El Centre d'Actuació Valencianista va reinaugar les excursions nacionalistes al Puig i va batallar de debó per la cooficialitat del català al País Valencià. Al principi, el seu tarannà apolític va facilitar l'aglutinament de valencianistes de diversos sectors. Els socis van ser nombrosíssims.

A Barcelona, mentrestant, el valencianisme també tingué algun ressò, però poc important. Es formà una Societat Cultural-Deportiva Federada que organitzà la primera marxa a peu sobre el País Valencià i feren una sèrie de conferències i mitings per l'agermanament de Catalunya i el País Valencià.

I quedaven encara molts projectes a endegar. Calia reestructurar Acció Cultural Valenciana dins del Centro de Cultura Valenciana, per aconseguir així la creació de l'Institut d'Estudis Valencians. Aquesta idea havia eixit del III Congrés d'Universitaris de València. I calien moltes altres coses, que a poc a poc trobaren el seu moment.

El Poble Valencià (Segona època)

Josep M. Esteve Victòria tragué l'1 de juliol de 1931 un setmanari, *El Poble Valencià*, *semanari valencianista*, que es declara independent. Aquest setmanari era clarament dretà, defensor d'un valencianisme ultraconservador, que faria de bressol d'un nou partit Acció Nacionalista Valenciana. El partit sorgí de l'Agrupació Valencianista de la Dreta, associació política que estava per la valencianització de les comarques castellanes del País Valencià.

En aquesta segona època, els esforços del setmanari van centrar-se en la consecució d'un Estatut.

Amb *El Poble Valencià* es proposaven defensar «la personalitat històrica, artística, econòmica i racial del País Valencià». A l'editorial del primer número fan una manifesta proclama de llur desig de constitució del País Valencià en un estat independent, però donen prioritat a l'oficialitat de la llengua catalana:

«haver de defensar ab tota la nostra ànima el principi de les nacionalitats que reconeix a cada entitat, unes característiques singulars, el dret a constituir un Estat ab plena i absoluta sobirania per a governar-se, (...)»

Sent la llengua valenciana mèdula i essència de nostre ser -pedra de toc per al contrast de la intensitat i puresa dels sentiments valencianistes dels individus- serem intrinsignts en la exigència dels drets i honors que li pertoenen. Demanem la oficialitat de nostra llengua en els

centres oficials, tant com en els docents i en totes les esferes de la vida social.» («Al rependre el camí», *El Poble Valencià*, núm. 1, 6-7-1931)

Del primer número van haver-ne de fer dues tirades.

Amb Esteve Victòria, hi col.laboraren molts valencianistes que ja havien participat en l'elaboració de setmanaris anteriors. L'organització del setmanari estava formada per un consell directiu, amb Josep Monmeneu, Esteve Victòria i Francesc Caballero. Aquest últim era, a més a més, el cap de redacció. Com a redactors hi participaren Pasqual Asins, Josep Castañer, Bernat Ortín, Ricard Sanmartín i Enric Songel. El secretari de redacció era Josep Cervera Aviñó.

Hi col.laboraren Nicolau Primitiu, Lluís Revest, Josep Mascarell, Josep M. Bayarri i molts altres.

El setmanari constava de quatre planes, la primera amb un editorial i articles d'opinió, la segona amb la secció «Valenciania» -no sempre- amb més opinions i cartes, algun anunci d'activitats valencianistes, comentaris, etc. La tercera plana té una secció fixa, «Brots i branques», dedicada a comentaris breus. L'última pàgina està dedicada a la publicitat, tota en català.

Des de les pàgines d'*El Poble Valencià* es va voler crear una consciència nacional de dretes, defensora de l'agrarisme i contradictòria quant a l'actuació immediata. Es volia el restabliment de la personalitat històrica valenciana, del dret lingüístic, del foral i de tot allò que dotés la societat

valenciana d'una veritable autonomia. Es declararen nacionalistes, com *Avant*, o valencianistes. Aquest nacionalisme s'ha d'entendre com una aposta per una societat valenciana autònoma i independent no sols del centre madrileny, sinó també del català, desvinculant-se dels lligams històrics i culturals - però no lingüístics- amb la resta de Països Catalans:

«El valencianisme ha de ser, per a tot avant sincer del nostre ideal, una a modo de secta religiosa qual doctrina l'impulsa a actuar en tot moment, en totes les seues relacions i activitats ab una tendència proselitista, mai oblidada, deixant esmunyir, quan no puga ser d'atra manera, subrepticament, les seues sugestions, les seues orientacions que, francament o encubertament, desemboquen en els nostres postulats essencials» (Daniel Tossal [pseudònim de Francesc Caballero] «Tàctica», *El Poble Valencià*, núm. 6, 8-8-1931)

És a dir, el valencianisme havia d'emprar la tàctica de l'amagatotis. El plantejament no podia ser més reaccionari.

Però l'ideari lingüístic de la publicació estava molt clar. La llengua valenciana era llengua catalana. No es desferen del nom de llengua valenciana, però proclamaren la unitat lingüística, sense fer-ne ostentacions, però sense amagar-ho. De fet, l'ortografia de la publicació ja era ben explícita, malgrat que de vegades els articles es ressentien d'una manca de cura, diríem que voluntària, per populisme. En general, l'ortografia era la catalana, amb algunes concessions com l'ús de l'article *lo* per *el*, sobretot amb valor intensiu i altres errors que

considerem involuntaris.

El Poble Valencià va publicar molts articles denunciant l'actitud lingüística xenòfoba del centralisme i d'algun personatge ja famós pels desvariejaments com Jesús Bartrina, que tornà a carregar els neulers dels valencianistes arran de l'avantprojecte d'Estatut. També va dedicar una secció a les dones, mitjançant uns escrits signats per Valentina. Els escrits feien reflexionar les dones valencianes sobre la importància de l'ús de la llengua a l'escola dels fills i a casa. També amb uns articles de Josep Mascarell va criticar la castellanització dels rètols dels noms dels carrers.

Des d'*El Poble Valencià* es trobà indispensable que s'arribés a un acord ortogràfic. El setmanari criticà que aquest acord, el qual hauria d'haver estat impulsat pel Centro de Cultura, no fos ja un fet a causa de la inoperància del Centro:

«Ham llegit recentment en un periòdic un article de nostre bon amic Carreras de Calatayud, en el que al·ludia, ab to humoristic, al desgavell ortogràfic que, per desgracia patim i al que, -just es confesar-ho-, ab la millor intenció tots contribuim⁶⁴, (...)

Per això precisament, no comprenem com una institució com és el Centro de Cultura, la més autorisada i la més indicada per al cas, no ha pres ja per son compte la celebració d'una assemblea a on, a més dels especialistes de l'esmentada entitat cultural, acudiren tots els estudiosos i els que tenen capacitat per als assumptes filalògics i conseguirà d'una vegada que s'acaben les discussions, Ja des de la revista "Taula" es feu una crida i s'intentà alguna cosa en este sentit, sense que arribara a plasmar algo concret i definitiu, porque hi ha que reconéixer que sols una entitat

com el Centro de Cultura té prestigi i autoritat moral per a fer algo pràctic.» («Una intervenció indicadíssima del Centro de Cultura», *El Poble Valencià*, núm. 6, 22-8-1931)

És clara la raó per la qual el Centro de Cultura Valenciana no assumeix aquesta responsabilitat. De fet, amb les suspicàcies creades entre els valencianistes, segurament hauria estat impossible arribar a un acord ortogràfic que isqués del Centro. El secessionisme lingüístic plantejat de portes endins evidencia l'escàs paper conciliador que s'hi podia fer. Els membres del Centro, defensors del bilingüisme a totes totes, no mostraven el més mínim interès per propiciar-ne l'acord.

Mentrestant, la premsa valencianista continuava lluitant i defensant amb els seus escrits que l'acord arribés aviat. Els problemes s'anaven repatint, perquè per arribar-hi calia que les posicions no es distanciaren:

«La missió, puix, nostra és (...) descastellanisar el nostre valencià, procurant acostar-lo als millors temps de la llengua, prenent com a norma per a estos afers els escrits de nostres clàssics tan oblidats,

Treballem, puix, per la depuració, per la higiene de la nostra llengua, sense preocupacions partidistes, estèrils i embolicadores (...) Després d'açò les denominacions més o menys científiques estem segurs- ens han d'importar ben poc.» («Una norma invariable», *El Poble Valencià*, núm. 12, 26-9-1931)

En la secció Tribuna lliure escriu una carta "Un filòleg" en la qual manifesta la seua preocupació per la unitat de la llengua. Per això avisa que caldria una acadèmia de la llengua valenciana per a unificar l'idioma, per a estudiar i classificar les varietats i per a recollir el lèxic dialectal. Però mai per a crear una nova gramàtica, per a fer una ortografia municipal, etc. («La unitat del nostre idioma», *El Poble Valencià*, núm. 15, 17-10-1931).

Lluís Revest, que volia exercir-hi un paper conciliador, aprofità les pàgines d'*El Poble Valencià* per fer una dissertació sobre «La llengua valenciana». Ací, Revest, plantejà el problema de la llengua literària i de la llengua dialectal, reproduint textos de la seua gramàtica *La llengua valenciana*. Revest creu que una sola varietat dialectal no pot ser hegemònica per a tots els que pertanyen a la comunitat lingüística catalana.

Podem considerar Revest la persona que amb més neguit i treball erudit col.laborà a la reglamentació ortogràfica, i al mateix temps, una mena de pont de les actituds irreconciliables fins aquell moment.

Però el que hi calia, sobretot, i Revest ho sabia, era que hi hagués un bon nombre de parlants que donessen cos a la llengua i que la parlessen i escriguessen indistintament. Per això, la tasca dels filòlegs, periodistes i polítics valencianistes dels 30 era la de difondre i lluitar per la unitat ortogràfica, perquè amb una unitat definida l'extensió de la llengua podia ser més

efectiva.

Una cosa i altra van lligades del tot. Cada vegada hi havia més possibilitats d'aconseguir un Estatut d'Autonomia que donés pautes sobre l'ús, i això només es podia donar així si es comptava amb una gramàtica ben definida per ser aplicada a les escoles i a altres àmbits d'ús. L'acord ortogràfic no podia esperar més.

Sembla que *El Poble Valencià* entra en crisi a partir del número 11, en què trau una nota demanant propaganda, aportacions de tota classe, d'activitats i concretament diners. L'últim número, però fou el 18, sense que n'anunciés en cap moment la desaparició.

L'Avantprojecte i l'anticatalanisme

Segons Cucó (1977a: 150 i ss), l'Ajuntament de València, en mans dels blasquistes, va crear una comissió per a realitzar el primer avantprojecte d'Estatut l'any 1931. En la comissió hi havia representants de la Diputació, del Centre de Cultura Valenciana, del Centre d'Estudis Econòmics, de l'Ateneu Mercantil, de les Cambres Agrícola i de Comerç, del Col·legi d'Advocats, de la Universitat i de l'Ajuntament. Aquest avantprojecte, que finalment va resultar anticonstitucional, va alçar un gran enrenou per estar fet a València i per

l'Ajuntament. L'Avantprojecte, pel que feia a l'idioma, establia que el castellà i el valencià serien les llengües oficials, però que en les relacions oficials, amb les autoritats centrals i amb la resta de "regions" -excepció de Catalunya i Balears- la llengua d'ús havia de ser el castellà. A més, els funcionaris judicials estaven obligats a conèixer el català -llengua valenciana, deien- i els que havien d'exercir de registradors o notaris, fins i tot havien de poder-lo parlar. Aquestes proposicions es basaven en l'Estatut de Catalunya.

Els sectors valencianistes, especialment l'AVR, deien que la cooficialitat era d'*ipso* però no de *facto*. Creien que amb aquest projecte el valencià seria una llengua "sub-oficial", ja que el castellà continuaria dominant de bon tros. *El Poble Valencià* també va mostrar disconformitat amb el projecte:

«l'Estatut de la Regió Valenciana publicat, nos sembla feble i precisament en eixos apartats de l'idioma i l'Ensenyança, per la beligerancia que concedeix al castellà o espanyol, Nosatros volem, no la cooficialitat en un bilingüisme híbrid i vergonyant i humillant, sinó la oficialitat del valencià com correspon a la gloria de la nostra tradició literaria i social i com seria un gran benefici i a més i sobre tot una justícia de dret natural.» («Encara aixina?», *El Poble Valencià*, núm. 4, 26-7-1931)

Però no tots els dretans hi estaven d'acord. Josep Mascarell, feia una lectura política del fet lingüístic proposat per l'Avantprojecte, donant-los la raó de declarar el

bilingüisme. Segons Mascarell, el fet del bilingüisme comportava els següents avantatges:

1. Conrear l'idioma.
2. Fer ambient valencianista i que tot home l'apranga.
3. Saber lo que vol dir un carrer i atre.
4. Ser, i demostrar ser valencians!!! («Valencianicea», *El Poble Valencià*, núm. 6, 8-8-1931)

Com ja hem dit abans, amb l'Avantprojecte no s'arribaria enlloc, en canvi, cada vegada més, el català era present i la normalització lingüística començà a ser reivindicada.

Amb això, les primeres reaccions anticatalanistes també aparegueren en escena. *Las Provincias*, malgrat la "defensa de la personalidad valenciana" de Llorente, donà cabuda també a articles anticatalanistes, que contradien les idees defensades pel propi Jordi de Fenollar. Volem destacar un article de Martín Domínguez Barberà sobre Vicent Wenceslau Querol. Per a Domínguez, Querol havia titulat *Rimes Catalanes* els seus poemes, perquè havien estat escrits en català i no en valencià. I per què no havia escrit Querol les rimes en valencià? Perquè no en sabia. Contràriament a Llorente, que era un semidéu, segons l'autor de l'article, Querol era un humà qualsevol que estava tan desorientat respecte a la seua llengua materna com qualsevol altre valencià.

Al costat d'aquestes afirmacions altres que ens costen de

creure que es deixaren publicar a *las Provincias*. Per exemple l'afirmació que *El Llibret de Versos* de Llorente no fou sinó l'intent més elevat de fixar i estabilitzar la llengua del País Valencià, atorgant-li la categoria de llengua autònoma i independent del provençal, del català i del mallorquí.

Ara que ningú reivindicava ja Fullana, Domínguez apareixia reclamant que fos acabat el seu *Vocabulario valenciano-castellano* i que s'establís per fi una ortografia autònoma. («Querol no escribió en valenciano: ¿por qué?», *Las Provincias*, 18-8-1931).

Els incondicionals de l'espanyolisme, doncs, no havien desaparegut, continuaven oposant-se al valencianisme cultural i polític i ara amb més força donada l'empenta que prenia el moviment. Al número 18 d'*El Poble Valencià* apareix un article titulat «Disciplina nacionalista» que denuncia l'actitud dels intel·lectuals espanyols de cara a la llengua i manifesta que el moviment nacionalista ja no es pot aturar amb aquesta mena d'improperis:

«El valencianisme ha eixit ja dels sectors i dels canals, convertint-se en un ample moviment universalista i universitari i a tot aquell que no vulga reconèixer-ho se li en fugirà de les mans.» (7-11-1931)

Hi hagué novament una polèmica amb Miguel de Unamuno de protagonista. L'intel·lectual espanyol continuava insistint amb el suïcidi cultural que suposava l'ús d'altra llengua de l'Estat

que no fos l'espanyol. Francesc Carreres i de Calatayud, d'Acció Cultural Valenciana, va enviar una contestació a *Las Provincias* i a la revista mensual *Valencia*, entre altres publicacions:

«El cavernícola máximo e insigne troglodita don Miguel de Unamuno - el otro Royo Villanova de las Cortes- ha vuelto a hacer de las suyas y ha sentado unas cuantas apreciaciones desdeñosas acerca de los idiomas ibéricos que no son el español, y otra vez -en el año 1931, ¡señores!- nos vuelve a salir con sus tópicos tradicionales: el suicidio cultural, la artificiosidad y otras zarandajas por el estilo.

Apenas si valía la pena de contestar a sus afirmaciones porque su chochez en estos asuntos es ya crónica y inveterada (...)» («La batalla de la lengua», *Las Provincias*, 20-9-1931 i *Valencia*, setembre de 1931)

Els polítics valencianistes es queixaven de l'actitud del govern central respecte al valencianisme i, per tant, respecte a la llengua. Fins i tot, la Dreta Regional Valenciana es mostrava indignada amb l'actitud de Madrid:

«Es irremediament precis despertar la concencia del poble valencià, perque sols quan parlem al Poder central exigim-li que ens done lo que per dret ens correspon, podrem conseguir algo. Mentres sigan suplicant humildment, no ens faran cas. Es lamentable la incomprensió que domina en les altures, Valencia, la regió més rica d'Espanya, ab llengua i cultura propies, ha segut sempre manco estimada per Poder central i és hora de que això acave i que nostre ideal de llibertat i personalitat siga un fet.

Seu afa.,

FRANCESC CALATAYUD MATEU»

(«Lo que opinen sobre l'estatut els polítics valencians», *El Poble Valencià*, núm. 16, 24-10-1931))

Francesc Calatayud era regidor de la DRV.

Segons Nicolau Primitiu Gómez Serrano, l'any 1931 hi havia tres valencianismes: el castellanista, que enyorava la llengua de Castella i es mostrava servil amb els partits centralistes; el manifestat per la consuetud del poble, del viure popular, el que es manifesta en el dol i en la joia, en l'hostalatge i la companyonia, del qual tothom es creu amb dret a abusar-ne per a fatxenderies i a criticar-lo per intrascendental; i, finalment, el valencianisme que reaccionava contra l'egoisme del primer i la inconsciència del segon, però que es mostrava catalanista:

«en aquell que mira l'interés de la nostra pàtria a través de Catalunya i, millor dit encara, baix el punt de vista del que irradia des de Barcelona i aquest valencianisme sol ésser mantingut quasi rònegament per literats, més bé poetes, i altres intel·lectuals gairebé formats a Catalunya.

Per als valencianistes d'esta mena, València no sol ésser més que una Regió perllongant (...).

No pensen aquest valencianistes, en que no és la millor manera de desfer la orientació castellanista, amenaçant, de bones a primeres, ab un canvi de centralisme, trocant la hegemonia castelliana per una catalana» («Els tres valencianismes», *El Poble Valencià*, núm. 8, 22-8-1931)

L'anticatalanisme apareixia novament a escena de la mà de Nicolau Primitiu, per bé que ell sempre es manifestà dialogant.

Qui no va acceptar de cap manera el catalanisme dels polítics valencianistes va ser Josep M. Bayarri, que insistia a veure un perill en tot el que tingués a veure amb Catalunya. Bayarri creà el Consell Valencià de Publicacions, on publicava les seues obres poètiques, però també assaigs, com *Lo perill català* (1932).

Aquest llibre començava amb un gran elogi a Catalunya, la qual admirava i havia defensat en les situacions difícils, per la qual cosa -deia- havia estat considerat catalanista al servei de l'or català. Després se centrà en el nus de la qüestió: el perill.

El perill era que hi havia qui deia i creia que València, l'antic Regne, era pàtria catalana, sense personalitat nacional, doncs, i que els valencians eren catalans de València. En posava exemples d'articles de Duran i Tortajada publicats a *Patria jove* de Barcelona i també articles escrits per catalans del Principat, amb els quals volia demostrar el sentiment imperialista envers el País Valencià. Seguidament va fent història del valencianisme polític, cita els Martínez Ferrando, Miquel Duran i Tortajada, Eduard López Chavarri i Jacint Mustieles, al qual acusa de voler imposar les Normes de l'IEC l'any 1914 des de Lo Rat-Penat.

Després els tocà el rebre a les publicacions valencianistes:

«En les publicacions de "L'Estel", "Acció Valenciana", "Taula de les Lletres Valencianes", en el Boletí de la "Societat Castellonense de

Cultura" es va notant l'infiltració del fusionisme en gràfics de redacció, en idees publicades, en actes que's realicen,»

Acusava de catalanisme Revest, Carles Salvador, Pizcueta, Almela i Vives i Joaquim Reig. A més a més, intentà demostrar que la llengua valenciana era diferent a la catalana. Finalment, per a Bayarri la solució no era altra que descastellanitzar-se i descatalanitzar-se.

L'èxit d' *El perill català*, segons el propi Bayarri, va ser extraordinari. Encara que també diu (1966, qinquèni 1932-36: I):

«A tal nivell insidí en el nostre prèdi valensianiste "El perill català", llibre q'enqara en els nostres dies revrota de vixència ideolòxiga qanviats alguns *personaxes*, Ninguna répliqe, I un qúmulo de sintomátiques adesions»

Veiem, doncs, una de les moltes crítiques que rebé. La féu el seu amic Francesc Caballero Muñoz, que criticà el llibre de Bayarri, per inoportú i pamfletari. Catalunya representava en aquells moments la major esperança dels nacionalismes hispànics, segons Caballero. Que Bayarri ho considerés un perill era una mala jugada per al valencianisme. (Daniel Tossal, «Miscel.lànea», *El Camí*, núm. 23, 6-8-1932).

El contrapunt a aquest llibre de Bayarri el trobem en el de Joaquim Reig (1932) *Concepte doctrinal del valencianisme*, en el qual propugnava una confederació del País Valencià amb Mallorca i

Catalunya i el restabliment de tots els drets dels valencians: reconeixement de la plena personalitat del País Valencià, impulsió dels interessos econòmics i materials valencians, la defensa dels drets, el respecte i conreu de la llengua i la creació d'un govern autòcton.

Encara amenaçà Bayarri amb traure dos llibres més: l'un *Valencia, Valencia, Valencia*, que isqué el setembre de 1932. L'altre, *El signe persistent*, que no hem pogut trobar enlloc, i doncs, dubtem que fos publicat.

Del primer, Carles Salvador en féu una justa crítica. Quant al llenguatge, Salvador el definí amarat de dialectalismes de la ciutat, de castellanismes, d'incoherències, no respectava ni el propi criteri ortogràfic. Per això l'aconsellà:

«aniria bé que els vostres llibres vagen correctament ortografiats, que deixen de banda els barbarismes i que tot mot cervantí el deixeu per a ús dels vostres enemics, que són, ahora, els meus. Podau tindre del valencianisme un concepte personal; però el que no podau tindre és un valencià dolent.» («Valencia (a la tercera potència), Versos de Josep M. Bayarri», *El Camí*, núm. 30, 24-10-1932)

El segon, el que no aparegué segurament, portava una vegada més la seua proposta ortogràfica desficaciada.

El panorama lingüístic semblava sempre el mateix. Es repetien les situacions, es consolidava la diglòssia. A finals de 1931 havia desaparegut *Nostra Novel·la, Acció Valenciana*,

Avant i El Poble Valencià. El panorama periodístic era, doncs, també desolador. Però no el polític i això comportà que una nova empresa aparegués en pocs mesos, es tracta d'*El Camí*.

El Camí

La culminació de dos processos, el de l'acord ortogràfic i el de la consolidació d'un model periodístic independent dels partits polítics, però clarament nacionalista, es donà amb un gran setmanari polític *El Camí*, publicat entre 1932 i 1934. Aquest nou setmanari va aconseguir traure 133 números -134 segons alguns autors, però només n'hem trobat 133-, i n'hauria pogut traure molts més si no hagués estat per la repressió del 6 d'octubre de 1934, com a conseqüència de l'enfrontament entre el govern i els periòdics.

El 5 de març de 1932 apareix el setmanari. Al llarg de dos anys va aconseguir recollir les opinions dels valencianistes més prestigiosos i d'influir en l'opinió general dels més de tres mil subscriptors amb què comptava. L'impulsor va ser Joaquim Reig i l'editor fou Adolf Pizcueta, que, com diu Simbor (1983a:48), s'apartava cada vegada més de l'activitat política de partit i dirigia les seves forces a activitats cívico-culturals. A l'editorial del primer número, *El Camí* fa una declaració de principis:

«EL CAMÍ vol ser el portaveu de l'ideal valencianista; vol reflectir el pensar i el sentir dels hòmens conscients, fills de les nostres terres des del Cania fins Oriola, vol ser la expressió de la nostra cultura, per que creu que els pobles es retroben quan se orienten cap a l'esperit.»
(«Salutació», *El Camí*, núm. 1, 5-3-1932)

Eixia cada dissabte i al llarg d'unes vuit pàgines resumia els aspectes més importants de la setmana, aspectes d'actualitat local, estatal i estrangera. Hi havia articles d'opinió de gent significativa del món polític valencià així com estudis de política, economia, crítiques literàries i d'espectacles i esports.

La distribució era més o menys com segueix: una primera plana d'opinió, la segona amb dues seccions més o menys fixes, «fent camí» i «llegint periòdics»; la tercera amb un apartat de lletres; la quarta amb la crítica cinematogràfica, també amb les lliçons gramaticals de Carles Salvador i algun article doctrinari, la cinquena amb una secció d'Enric Soler i Godes, «punts de seny», encara que fluctuava molt l'aparició d'aquesta secció, crítica teatral i convocatòries; la sisena i última portava articles de fons, notes internacionals i, curiosament, era en aquesta on apareixia el número del setmanari, la data i el preu. Més o menys cap al final de l'aparició del setmanari canviaren això últim, i tot això ho feren constar en primera plana.

El setmanari era una veu de denúncia davant la situació marginal que el valencianisme ocupava en la societat valenciana. «Tant en l'antiga política com en la nova, anem a remolc de Madrid». I lingüísticament, intentava fer entendre al lector la importància de la llengua en l'ús públic «Propaganda valenciana feta en castellà, no passa de l'epidermis, és del tot ineficaz».

Tot i que hi figurà com a director Joaquim Reig, en realitat va ser dirigit per un consell constituït a més a més per Adolf Pizcueta, Pasqual Asins i Francesc Caballero. I entre els col.laboradors més notables hi trobem els germans Eduard i Ernest Martínez Ferrando, Carles Salvador, Eduard Ranch, Emili Gómez Nadal, Francesc Bosch i Morata, Manuel Sanchis Guarner, Antoni Igual i Úbeda i Robert Moròder.

Amb aquest setmanari aconseguiren aproximar diverses tendències, cosa que els consolidà i n'assegurà un cert èxit - relatiu, però-. La intenció primera d'*El Camí* era representar el moviment valencianista i, com veurem després, això es transllueix en la gran campanya iniciada per la consecució d'un Estatut d'Autonomia digne, per la unitat ortogràfica i pel redreçament del País Valencià. Vegem, doncs, amb quines paraules inicien aquesta drecera:

«Per la heterogènia procedència dels elements que l'integren, EL CAMÍ, serà un periòdic amplament acollidor i respetuós amb totes les opinions. Deslligat de tota mena de compromisos de partit o de grup, sols aspira a representar, en la seua varietat de maticos, el moviment valencianista. El compliment de este propòsit, suposa per part de tots els que realisen, un sentit delicat de la convivència que no ha de consistir precisament en sacrificar les pròpies conviccions, sinó en manifestar-les de manera que no ferixquen al que no partícipe d'elles.» («Salutació», *El Camí*, num. 1, 5-3-1932)

El moment polític semblava el més oportú. Com a periòdic pluralista, publicava articles normalment signats. Quina era, doncs, l'opinió de la redacció? Podríem dir que era tan plural com la diversitat d'opinions que s'hi recollien. Per això, podem dir que l'ideari del setmanari era el valencianisme o nacionalisme valencianista i pancatalanista:

«Fent-se càrrec de la realitat, estem lluny del nacionalisme tancat, del "nosaltres sols", convençuts de la convenient col·laboració de tots els pobles sense manca de les llibertats que a cadascú corresponen; però estem més lluny encara del *regionalismo bien entendido*, amb quina manifestació s'amaga la ignorància més completa de lo que diuen que entenen bé, o lo que és pitjor, un descarat afà de manegar l'administració amb molt de *interés*. Este és el punt flac dels del *regionalismo bien entendido*; per a ells, no ja més regionalisme que l'econòmic.» (Bosch Morata, «Nova estructuració», *El Camí*, núm. 1, 5-3-1932)

Per a *El Camí*, València i el País Valencià sencer estava en situació d'esclavatge respecte al centralisme. La lluita d'*El Camí* era per deslliurar-se'n amb la consecució d'un govern autònom. Aquesta lluita, a més a més de l'aspecte polític, d'intervenció en els estaments valencians, tenia un altre flanc, el social. Calia estimular l'ús de la llengua catalana oral i escrita, calia també una Caixa bancària valencianista, calia resoldre els problemes amb Castelló i Alacant -aquest va ser un dels principals esculls que la política valencianista intentà solucionar-, calia eixir als pobles, conèixer-ne els problemes,

parlar-ne, fomentar l'ensenyament de la llengua a les escoles, aconseguir diaris en català, etc. Per tant, el projecte d'*El Camí* anava molt més enllà de la creació d'un òrgan d'opinió valencianista. El plantejament era molt ampli. Hi havia un programa i una finalitat ben marcada, en la qual coincidien tots els valencianistes, els de dretes i esquerres.

El valencianisme estava com mai, tenia representació a l'Ajuntament, en mans dels blasquistes, els quals, des de la mort d'Azzati l'any 1929 havien tornat a les prístines posicions anticatalanistes. *El Camí* feia d'aglutinador de les dues actituds valencianistes que es van plasmar en la creació d'una Minoria Valencianista a l'Ajuntament, segons la qual es comprometien a arribar sempre a acords respecte a l'actuació municipal, l'aspecte polític i l'administratiu. Els acords s'havien de prendre per majoria de vots i tots tres valencianistes estaven sotmesos a aquesta majoria. («Normes d'Actuació de la minoria valencianista», *El Camí*, núm. 7, 16-4-1932). Enric Duran i Tortajada no va respectar aquest pacte que Reig, Soto i ell mateix havien signat i es va passar al grup autonomista. Va ser una dura lliçó per al valencianisme polític, que havia confiat en aquest home^{es}. *El Camí* va fer-se ressó de tot aquest debat. Però el fracàs havia de ser especialment negatiu en un moviment encara molt minoritari.

A *El Camí*, les qüestions lingüístiques també van preocupar ostensiblement i van omplir moltes pàgines. Carles Salvador es va

encarregar de batallar per la consecució de la normalització lingüística a l'escola:

«Si els valencians no aconseguim una autonomia tan ampla com la poden aconseguir els catalans estrictes, ens trobarem amb el dilema d'enviar a Barcelona els nostres fills o bé enviar-los a escoles valencianistes amb manca de bases fonamentals.» («En Valencia o en Catalunya?», *El Camí*, núm. 1, 5-3-1932)

La preocupació per l'ús del català a les escoles valencianes es va concretar en una crida als mestres que junt amb altres companys va fer a la premsa el setembre de 1932 (*El Camí*, núm. 32, 8-10-1932). Aquesta crida es va concretar amb la creació de l'Agrupació Valencianista Escolar (AVE). Es tractà d'una associació de mestres valencianistes, amb la intenció de difondre la llengua catalana -valencià, en deien- parlada i escrita, difondre l'ideal valencianista i defensar els drets dels ensenyants. El Comitè de formació de l'AVE el formaren Martínez Melià, Dálio Sebastián, Rupert Feo, Vicent Olmos i Gómez Senent. Eren catalanistes, encara que no s'hi manifestaren, però recomanaven, per exemple, la revista *Butlletí dels mestres de Catalunya* «per estar escrita en la nostra llengua».

La constitució de l'AVE tingué lloc el novembre de 1932. El *Camí* se'n feu ressò. També publicà una informació puntual dels actes de l'AVE. Una de les activitats més destacables van ser les excursions nacionalistes al Puig. Organitzà a més a més classes

de llengua, literatura, geografia, història, conferències i visites culturals, etc.

Paral·lelament a l'AVE hi havia un grup de mestres valencianistes, capitanejats per Carles Salvador. Era la Confederació de Mestres de Llevant. Com explica Simbor (1983a:49) Carles Salvador havia estat convidat per la Generalitat de Catalunya aquell estiu de 1932 a l'Escola d'Estiu. Hi anà amb Soler i Godes i allà va entrar en contacte amb Pompeu Fabra. Sens dubte l'eufòria amb què tornà Carles Salvador va col·laborar perquè els companys castellonencs el consideressen adequat per a representar-los. Carles Salvador escriví una ponència *El bilingüisme*, en la qual defensà el monolingüisme en l'escola. Les conclusions de la ponència eren: l'ensenyament a l'escola primària ha de ser monolingüe; l'ensenyament de la segona llengua no s'ha de fer fins que l'infant no haja assumit la materna, és a dir, fins que no haja après a llegir-la i escriure-la; l'estudi de la segona llengua s'ha de fer amb un procés pedagògic lent i gradual; per aconseguir tot això és indispensable que els mestres coneguen perfectament les llengües valenciana i espanyola. («Pedagogia», *EL CAMÍ*, núm. 43, 31-12-1932).

Carles Salvador també hi va fer tasca pedagògica amb la publicació d'un grapat d'articles sota el títol de «Notes gramaticals», que no eren sinó una adaptació de les lliçons de Jeroni Marvà. (Simbor, 1983a:97). Posteriorment a l'acord ortogràfic, que tingué lloc els últims dies de desembre de 1932,

Carles Salvador comença un curs per correpondència des d'*El Camí*. Aquest curs era gratuït i era la primera tasca per a difondre les *Bases* acabades de promulgar. El Curs va ser promocionat pel CAV i l'AVR. Consistia en l'exposició d'unes lliçons teòriques, seguides d'exercicis pràctics. La primera lliçó va publicar-se al número 52, corresponent al 4 de març de 1933.

A *El Camí* la unitat lingüística dels Països Catalans era proclamada als quatre vents. Al número 9, del 30 d'abril de 1932, van publicar en primera plana un petit mapa dels Països Catalans, donant a conèixer dades sobre l'extensió lingüística del català. Si bé no s'amagaren mai de la denominació de catalana, continuaren utilitzant l'onomàstica "llengua valenciana".

El Camí serví també de plataforma de denúncia contra els atacs que els espanyolistes llançaven contra la llengua catalana parlada al País Valencià.

La situació lingüística continuava sent esgarrifosa, per bé que el valencianisme polític feia forat. S'havia creat una inèrcia a utilitzar el català només en els actes d'àmbit privat. Ja no es tractava d'un rebuig conscient cap a una llengua considerada inferior. Era pitjor, el rebuig ara ja es manifestava inconscientment. Ja no calia argumentar, simplement el castellà es destinava als usos socials sense cap plantejament previ, sense la consciència d'utilitzar una llengua A de prestigi. El català no era apte i prou des de la pura inconsciència. Un exemple el tenim en L'Ajuntament de Castelló, que continuà fent els plens en

castellà fins que un regidor valent va demanar de parlar en català, actitud que la resta seguiren.

El pas cap a aquest estadi, creiem que començà en la segona dècada de segle i en aquesta tercera només reculà per l'empenta dels valencianisme, que obria de nou les consciències i obligava a fer algunes reflexions sobre les actituds socials davant la llengua:

«No concorda amb l'entusiasme teòric dels qui així es manifesten, el relegar a segon terme nostre idioma en casi tots els actes de la vida de relació. Es cosa que descoratja de tan generalisada com es troba vore com en entrar a una botiga per a efectuar una compra , el noranta-cinc per cent dels valencians de ciutat -i potser encara es quede curt- es dirigeixen a la dependència en castellà.» (Daniel Tossal, «Parlem bé. La teoria i la pràctica», *El Camí*, núm. 22, 30-7-1932)

Catalunya tenia l'any 1932 sis diaris i un munt de revistes en català. Els valencians, *El Camí*, malgrat la importància del setmanari, que ningú li trau, perquè, de fet, era el primer setmanari com calia i pertocava als moments que es vivien. A més era també el primer que els valencianistes havien aconseguit consolidar. Per què no hi havia premsa diària en català? Els propis redactors d'*El Camí* ho tenien clar:

«Tot degut a la falta d'ambient valencianista, i a la desconexença de la més rudimentària noció de gramàtica valenciana» («Valensianisme», *El Camí*, núm. 14, 4-6-1932)

La falta d'ambient valencianista era un fet. El valencianisme havia pogut canviar molt poquetes coses. Els Jocs Florals, per exemple, ja no convocaven en el cartell als poetes de les terres de llengua catalana, sinó als de terres germanes. Quines eren les terres germanes? -deia *El Camí*- Itàlia, França, Castella? Només Gaetà Huguet i Segarra -el fill del patrici- va fer una donació per a un premi de contes infantils als Jocs de 1932, per aconseguir el qual calia que estigués escrit amb la gramàtica de Revest. («Els Jocs Florals», *El Camí*, núm. 15, 11-6-1932). Era una gota en un bassal.

Aquest Jocs Florals de 1932 van ser especialment controvertits. El governador civil de València va prohibir la transmissió dels Jocs per la ràdio, perquè els parlaments es feien en català i, doncs, el programa era en català. La suspicàcia del governador no té preu. Es podien mantenir els Jocs Florals com a festa de la coentor dins de l'àmbit reduït que acostumava. Però que un mitjà de comunicació com la ràdio, de gran audiència aleshores per ser un mitjà novedós - o fins i tot diríem que es tractava del mitjà per excel·lència- fes un programa d'un parell d'hores exclusivament en català, ni que foren els Jocs Florals, això no es podia consentir. Volia dir acceptar que el català era una llengua tan radiofònica com un altra, per exemple. («El Governador contra la nostra llengua i la nostra bandera», *El Camí*, núm. 22, 30-7-1932 i «El Governador antivalencià», *El Camí*, núm. 23, 6-8-1932). Encara sembla més

gros, si tenim en compte que el senyor governador era un dels convidats -com sempre- dels Jocs Florals.

En canvi, el Centre de Cultura Valenciana vivia un renovellament intern que albirava optimisme. Els valencianistes se'n feren amb les regnes. Així començà una nova etapa per al Centre. Joaquim Reig, Ferran Llorca, Eduard Martínez Ferrando, Almela i Vives, Alcayde i Vilar, Francesc Beltran, Emili Gómez Nadal, Vicent Genovés Amorós i Antoni Igual i Úbeda van ser els protagonistes del nou Centre de Cultura Valenciana. *El Camí*, amb un editorial en el seu número 37, elogia els nous directors i manifesta el seu optimisme per aquest fet:

«Constatarem per una banda el moviment polític valencianista que suscita el desig estatutari i per altra la vigoria cultural que s'anuncia amb la nova actuació del Centre. Es aixina com el nostre moviment de renaixença serà complet i com la llibertat del País Valencià serà fructífera.» («La importància d'un acte», *El Camí*, núm. 37, 12-11-1932)

El teatre valencià abandonà parcialment el sainetisme i començà una nova època amb bones companyies de comèdia. Però el públic fallava. («Teatre», *El Camí*, núm. 5, 2-4-1932)

Per sort, *El Camí* no estava sol, tenia el suport dels partits valencianistes i l'empenta -la gran empenta diríem- que aconseguí en aquells anys al Centre d'Actuació Valencianista (CAV). *El Camí* li dedicava una secció setmanal per explicar-ne les activitats sobre molts aspectes del valencianisme, polític,

geogràfic, lingüístic, artístic. El CAV organitzava tres conferències mensuals, amb la voluntat de restablir en la consciència valenciana la necessitat d'una personalitat pròpia. També organitzava actes per commemorar dates importants en la història valenciana, exposicions d'art, etc.

Una de les empreses més exitoses del CAV va ser la publicació mensual de contes infantils en català, amb unes senzilles indicacions ortogràfiques al final i un breu vocabulari. Les indicacions no podien ser més poc pedagògiques, ja que transcrivien la paraula valenciana amb ortografia castellana al costat de la mateixa paraula en bona ortografia. A més, es feia referència a la pronunciació des del valencià apitxat. Però la bona voluntat era, en tot cas, el que hi comptava^{ee}.

Respecte al vocabulari d'equivalències es feien de paraules com *llavors, capell, argent, amb, ans, vessar, fins, assegut, foll, pujol, aucells*, etc. és a dir, paraules poc conegudes dins els àmbits de la ciutat de València.)

També hi havia una breu biografia de personatges il·lustres valencians.

Una altra iniciativa del CAV va ser la constitució de la Colla Excursionista El Sol, que es dedicava a fer excursions i càmping per tot el país, per tal de conèixer-lo i d'estimular el valencianisme entre els joves.

El pancatalanisme del CAV era significatiu i es va palesar

en la creació d'una filial a Barcelona, per establir contactes amb centres i organismes de govern de Catalunya. També, cada 11 de setembre, des de 1932 una delegació valenciana del CAV portava una corona de flors amb llaçades valencianes al monument de Rafael de Casanova.

Pel 9 d'Octubre convocaven concursos literaris a València. Per resumir, podem dir que van saber combinar els aspectes més pràctics amb els sentimentals del valencianisme. Però, sobretot, van aconseguir estimular el moviment valencianista entre els joves i els intel·lectuals. També van fer moltes campanyes en pro de l'ús de la llengua catalana en diversos àmbits.

El CAV va organitzar una Setmana Cultural Valencianista, patrocinada per l'Ajuntament de València, des del 24 al 31 de juliol de 1932. La setmana estava farcida d'activitats culturals com ara conferències sobre geografia, llengua i art valencià, visites a museus, actes protocolaris, etc. i fou un gran èxit. La inscripció va ser nombrosa, majoritàriament feta per estudiants i mestres. *El Camí* se'n feu ampli ressò, publicant fins i tot la conferència de Reig i fent un resum exhaustiu i crític dels actes.

D'aquesta I Setmana, el CAV isqué absolutament reforçat. Arribaren noves inscripcions i van celebrar amb un sopar aquest gran èxit en el primer any de vida del Centre⁶⁷.

Sanchis Guarner hi va fer una conferència amb el títol *Geografia i història del País Valencià*. L'il·lustre filòleg no es

va poder estar de manifestar la catalanitat de la llengua i de criticar el sentimentalisme ranci (CAV, 1933:10):

«En Jaume el Conqueridor porta a València l'esperit i la llengua catalana, però organisa autònoma i democràticament el nou Reine, (...)»

El federalisme es una solució doctrinaria que peca d'empírica; el floralisme es una interpretació sentimental que deixa sense resoldre el problema. En els actuals moments de desorientació, el valencianisme integral se presenta com una solució completament satisfactòria.»

Aquestes afirmacions van promoure una petita polèmica a la premsa amb un anònim i curiós signatari, El Solitario en todas partes. Aquest personatge criticà a Sanchis que "menospreciara a la veneranda "Societat de amadors de les glòries valencianes", a la qual cosa Sanchis contestà:

«Vaig dir tan sols que el valencianisme de la venerable (...) Societat el considerava incomplet, perquè comprenia el caire poètic i àdhuc l'erudit del valencianisme, però es desentenia per complet del polític, quan el meu patriotisme integral abarca tots tres.»

El Solitario, evidentment, va criticar també l'adscripció a la catalanitat que Sanchis havia manifestat tan obertament en la conferència:

«Lamenté també que la refinada sensibilitat -o suspicàcia més ben dit- d'El Solitario, sorprenguera *ni ridícula aspiración nacionalista catalana* ja que jo vaig fer especial atenció de no tractar de tan delicat

tema davant d'un públic tan perillós. Lo que jo tampoc vaig fer fon -com vos- professió de fe anticatalana. Donat l'actual estat del valencianisme, en semblen inadmissibles les qüestions prèvies.» («Lletra oberta», *El Camí*, núm. 24, 13-8-1932)⁶⁸

Però per a *El Solitario* amb això no n'hi havia prou i volgué contestar. Ací se li veu clarament el llautó, per si hi havia cap mena de dubte:

«Mai, mai consentiré que es diguen català de València, ni del mijorn, sempre m'apel·laré valencià; per això soc nacionalista valencià, en todo algú regionalista.» («A Manuel Sanchis Guarner, respostejant a la seua lletra», *El Camí*, núm. 26, 27-10-1932)

Al final, Sanchis hi posa el seny:

«Donat l'actual estat del nostre moviment nacionalista, cal que els valencianistes afiraeen les nostres coincidències i no remarquem les discrepàncies, perquè açò seria desorientar al gros públic que ja comença a seguir-nos» («Contestació», *El Camí*, núm. 26, 27-10-1932)

Aquest tarannà mostrat per Sanchis li facilità l'accés a l'Institut d'Idiomes de la Universitat de València, on abans havia impartit Fullana la càtedra, per fer-se'n càrrec del laboratori. En aquest laboratori es pretenia un estudi de la fonètica, com a pas prioritari a la depuració científica de la llengua. Conseqüència d'aquest nou encàrrec professional, Sanchis

va anar-se'n a Madrid a treballar amb Tomás Navarro Tomás al Centro de Estudios Históricos, becat per la Universitat.

Malgrat que Thous va fer una conferència defensant l'ús de la llengua a l'escola, va ser Bayarri l'encarregat de les conferències sobre "llengua valenciana" de la I Setmana Cultural Valencianista. En feu cinc, tot i les discrepàncies lingüístiques amb els membres impulsors del CAV. Suposem que van voler donar al públic el que volien sentir. Al nostre entendre, volgueren de totes totes impedir que se'ls acusés de radicalisme i, doncs, l'únic capaç de defensar altra cosa dins del valencianisme polític era aleshores Bayarri. En la primera d'elles afirmà amb rotunditat la autoctonia de la llengua i la va qualificar amb deu adjectius: autòctona, suficient, antiga, dúctil, sàvia, gloriosa, resistent, perdurable, vindicant i esperançadora.

La segona conferència va anar més al gra. Va datar el naixement de la llengua valenciana el segle VI abans de Crist, amb l'arribada dels ibers. Va reforçar la tesi de l'autoctonisme amb afirmacions com que mai no havia estat anomenada catalana la llengua valenciana, etc. Per demostrar-ne l'autoctonia, en la llengua actual hi havia prou dades, la fonètica, l'ortografia, la morfologia i la sintaxi privatives.

La tercera conferència fou la confirmació del que havia exposat en la primera i segona amb arguments ben poc sòlids:

«Enllà el català ab son *amb* i *sofa*, *tarda*, *gustos*, *seva*, *neva*,

petit, bellasa, cati, cantassis, cantassin i els plurals femenins en a; *cadiras, donas, etc., etc.*; a més de sa fonètica ben completament diferent, i el geni intrínsec del llenguatge.» (CAV, 1933:98)

Aquest text és la confirmació que Bayarri no havia eixit mai del País Valencià -fins i tot podríem dir de València-, no havia sentit parlar un lleidatà, un tortosí i àdhuc un balear. També confirma la gran desconeixença de l'ortografia fixada en les *Normes* de l'IEC, quan descriu els finals femenins.

A la quarta conferència ja arribà a temps actuals. Se'n planyé de la situació lingüística i criticà els regidors que parlaven castellà.

La cinquena conferència fou la cloenda. En aquesta, Bayarri, suposem que per invitació del CAV, va donar unes orientacions ortogràfiques contràries al seu criteri acientífic:

«Volem, per fi, donar la general grafia acceptada, sens prejudgar nostra particular opinió a tots ni l'adopció forçosa als cursatistes» (137)

I ara, Bayarri passa a descriure el model ortogràfic que seguia el CAV i *El Camí*. Aquest model es caracteritzava per ser estrictament les *Normes* de l'IEC, amb morfologia valenciana i sense incloure el signe *z* ni *tz*.

Però Bayarri no se'n pogué estar de donar altres grafies discrepants de les d'*El Camí* i el CAV. Van ser la inclusió de la *y* quan es tractava d'una semiconsonant: *yambo, esglay;*

l'apostrofació directa i inversa: *l'home, tu'l vols*; i la desaparició del guionet per separar els verbs dels pronoms: *cúsmales, donam, cantaràs* [sic].

Malgrat això, quan la Memòria de la I Setmana va ser publicada ja havia tingut lloc l'acord de Castelló per la unificació ortogràfica, cosa que feia constar el CAV amb un advertiment:

«En data posterior a la celebració de la "I Setmana Cultural Valenciana" s'ha arribat a una unificació ortogràfica, baix unes normes acceptades per totes les entitats valencianistes. Com a conseqüència l'"Ortografia" indicada en el Curset de Llengua Valenciana deu adaptar-se a les esmentades normes unificadores» (198)

Respecte a l'actitud d'*El Camí* -i per simpatia, del CAV- a optar per bandejar les grafies *z* i *tz*, en podem donar la raó. Un lector escriu formulant aquesta qüestió, sense esmentar-ne les grafies. *El Camí* contestà:

«Entre els molts comunicants amb que compta EL CAMÍ, n'hi ha un que ofereix cinc pessetes per cada número en que es publique el signe que ell creu injustament suprimit en nostra ortografia.

El procediment no potser més temptador. Indubtablement realitzarien un bon negoci. A nosaltres no ens horroritza eixe signe. No ens escandalitzaria veure-lo una i mil voltes en les pàgines d'EL CAMÍ.

Però ¿el lector? Es pensant en el lector com hem organitzat el nostre criteri ortogràfic, pur, però accessible.

¿Veritat que ara no passa res? podria objectar-nos el nostre comunicant. Es clar,,, per una volta. L'hem escrit per a que es veja que

no tenia manies i per a que els nostres lectors adivinen a quin signe es referia.» («Fent camí, L'ortografia», *El Camí*, núm. 18, 2-7-1932)

Altres característiques del model lingüístic emprat per *El Camí*, que s'allunyaven de l'ortografia de l'IEC eren l'ús de la partícula *lo* amb valor neutre, dialectalismes com *atre*, *pendre*, *este*, *eixe* o *aixina* i la supremacia de lèxic estrictament valencià:

«Lluny de nosaltres negar que es pot escriure nostra llengua usant de manera preferent aquelles formes típiques valencianes solsment usades dins l'àrea del País Valencià -i a vegades rònegament en una comarca, Eixe és el criteri dominant entre els que fan EL CAMÍ.

Però heu de tindre en compte, per atra banda, que per al públic que desconeix nostre llenguatge culte, tan estranyes són estes formes exclusivament valencianes que diae, com les atres perteneixents al fons de l'idioma total. Tot és qüestió de preparació, i massa compendreu que la ignorància no pot tindre vot en estos assumptes. (...)

No oblide ningi que els que redactem estes fulles tenim posat tot nostre deler en que els valencians coneguen i estimen el nostre País Valencià amb preferència a tot atre poble, es diga com es vulga. Per això tenia un interés especial en emprar un lèxic genuïnament valencià. Però així i tot no podem desconèixer la realitat.» («Per la nostra llengua», *El Camí*, núm. 75, 12-8-1933)

Llengua literària/llengua popular. El conflicte pendent

A *El Camí*, Francesc Caballero i Muñoz, Navarro i Borràs i Carles Salvador s'aboquen a la campanya per la normativització. Era el millor moment de posar a tothom d'acord. Els valencianistes es trobaven més forts que mai i al sector pròxim a Fullana no li quedaven gaires alternatives, encara que com veurem mai no s'acabà de convèncer de la urgència de la normativització. Però els valencianistes més actius la veuen, hi hauria un Estatut, hi havia premsa, començaven a publicar llibres mitjançant la col·lecció *L'Estel*, etc. De fet, el procés no es podia aturar ja de cap de les maneres. A València, els valencianistes aprofitaren *El Camí* per defensar les seues propostes:

«Deure és de tots els valencians que diuen sentir profunda estimació per nostra llengua, emprendre esta labor de netaja, de depuració» («Parlem bé», *El Camí*, núm. 16, 18-3-1932)

El Camí no sols difonia un model de llenguatge amb els escrits sinó que, a més a més, aprofitava una gran part de les pàgines per raonar i explicar al lector el perquè de la tria. La polèmica sobre la llengua literària, el valencià escrit seguint les *Normes* de l'IEC o el valencià popular, torna a ser un tema important de debat:

«Hi ha un escriptor que posseix una teoria castissa que, enarbolada com un banderí servix per a cobrir vergonyes i per anar pel camí ample de la comoditat. La tal teoria fa poc més o manco: "El nostre poble no està, actualment aveat a la seua llengua escrita. Jo dec escriure de cara al poble. Presentaré el meu valencià ortografiat popularment." (...)

Si el poble, en absolut, ha de donar normes als literats, éstos es voran arrossegats per la corrupció del llenguatge popular actual, i la tasca a fer és tota altra: educativa, depuradora.»

(C. Salvador, «Una teoria bastant extesa», *El Camí*, núm. 10, 7-5-1932)

Per la seua banda, Francesc Caballero va iniciar una croada contra la parla vulgar elevada al registre literari. Per a Francesc Caballero -recordem que signava Daniel Tossal-, no es podia ser bon valencianista sense parlar el valencià com calia. No hi havia cap raó, tampoc, per acceptar el llenguatge brut, plagat de barbarismes que parlava el poble indocte «endut per la corrent castellanisat» («Parlem bé», *El Camí*, núm. 16, 18-6-1932).

La discussió continuava centrada en els termes llengua literària/llengua popular, que en opinió dels secessionistes necessiten de regles diferents. En canvi, Caballero reclamava una llengua literària escrita diferent de la parla de la ciutat de València:

«Hi ha qui diu: Les vostres obres, escriptors valencians, no adquireixen major difusió perquè són escrites en un llenguatge enrevesat, estrany al poble. Si es decidíreu a escriure en llenguatge que tots parlem,

la sort dels vostres escrits seria molt atra.

Este retret moltes vegades és fet amb la més bona fe. Atres, no tant. Perquè la majoria dels que així combateixen l'ús cult del valencià, són partidaris de que este siga recluit a la esfera íntima i que el castellà siga el únic instrument verbal en tota vida de relació social. Això és lo que hi ha en el fons dels seus escrúpols. (...)

Per a l'obra literària, que és a la que ara més directament ens referim, fa falta un vocabulari més extens i depurat. Amb paraules vulgars, només es poden dir coses vulgars. El valencià, com totes les llengües, per a la creació artística necessita del llenguatge literari; el seu lèxic ha de ser molt més vast i treballat.

Amb la parla vulgar no hi ha possibilitat de fer cap mena de literatura. La oratoria, la poesia, la literatura, necessita imprescindiblement del llenguatge literari. (...)» (D. Tossal, «Parlem bé, Els dos llenguatges», *El Camí*, núm. 18, 2-7-1932)

Cada vegada més radical en les crítiques contra els secessionistes, considerava que els que s'oposaven al conreu d'una llengua culta no eren veritables valencianistes:

«Una de les més absurdes pretensions dels que per manca d'afició a l'estudi o atra causa per l'estil, volen desnaturalisar nostre idioma, és la de que este siga escrit d'acord amb les lleis ortogràfiques d'una llengua estranya a la nostra. Aleguen que així seria més fàcil a tots, ja que el desconeiximent de la ortografia genuïnament valenciana els cohibix i impulsa a escriure segons les normes que encara que no per a aplicar al valencià, aprengueren -jels que les prengueren!- en l'escola,

Es dir, que s'esgrimix l'ignorància com a suprema raó. Sembla molt més llògic dir al que no sap; estúdia, aprén. (...)

Moltes vegades hem dit que no es comprén una persona que es vanta de ser un fervent valencianista i no és capaç de fer l'insignificant esforç

que suposa l'estudi de les grafies valencianes, (...)» («Parlem bé, Ortografia pròpia», *El Camí*, núm. 27, 3-9-1932)

El deure primordial d'un bon valencianista era la depuració i el conreu de la llengua; primer s'havia de parlar a la llar i, després, calia aprendre a escriure correctament amb ortografia genuïna. Perquè el ver valencianista no s'havia de limitar a parlar, sinó a depurar també la fonètica. Per això calia també que el llenguatge teatral es depurés, que l'autor rebutgés els barbarismes i posés en circulació paraules que havien quedat del tot en l'oblit. («Parlem bé! El llenguatge teatral», *El Camí*, núm. 35, 29-10-1932). El bon valencianista havia de fer per recuperar les paraules més antigues i els que vivien als pobles havien de col·leccionar paraules del seu entorn per quan calgués fer un diccionari general. («Parlem bé!», *EL Camí*, núm. 52, 4-3-1933)

També atacà el bilingüisme, que acceptava com un mal irremediable. Però volia deixar ben clara la seua posició: es manifestava contrari a la imposició del castellà, com a la imposició del català en les comarques castellanoparlants. («Parlem bé! Sobre bilingüisme», núm. 42, 17-12-1932). Els valencianistes no sentien cap mena de malvolença pel castellà - deia-. De fet, València, al seu entendre, comptava amb bons conreadors literaris del castellà. Ho eren aquells que

utilitzaven com a llengua literària també el català. («Parlem bé!
Fòbia per el castellà», *El Camí*, núm. 49, 11-2-1933)

El Foment de la Parla Valenciana

Enric Navarro i Borràs, l'antic director de *Taula de les Lletres Valencianes*, a partir del número 17 d'*El Camí*, inicia una sèrie d'articles que sota el títol *Foment de la Parla Valenciana* malden per la creació d'aquella mena d'institució amb capacitat decisòria per fer unes normes ortogràfiques vàlides consensuades. Navarro i Borràs amb aquesta proposta de Foment de la Parla Valenciana pretenia crear una mena de gabinet d'ús de la llengua. Però no només això, volia que es nomenés un Comitè Organizador del Foment que servís per enllaçar des de Lo Rat Penat fins al Centre d'Actuació Valencianista:

«El Foment de la Parla Valenciana és una entitat que estem necessitant perentòriament. La situació del valencianisme es troba a punt d'estacionar-se no sabem per quants anys, (...)»

Foment de la Parla Valenciana, naturalment, hauria d'ocupar-se d'unificar l'ortografia i de fer el Diccionari General Valencià, (...)»

Foment de la Parla Valenciana ha de ser l'oficina ordenadora de la feina de tots els fills de Castelló, Alacant i València. Una assemblea anual per a discutir orientacions i fixar les millors i després tot l'any a treballar, (...)»

Foment de la Parla Valenciana hauria d'oferir, gratuïtament, la redacció correcta de títols i escrits en valencià a d'aquells anunciants

que ho voldrien fer i no saben; hauria de fer pasquins, fullets i altres ingeniosos reclams ensenyant a posar en circulació noms propis, desterrant barbarismes (...)

¡Voluntaris per a una manifestació de convit per a engrandir i glorificar la Pàtria, en peu!

Pel cornetí d'ordres,»

(«Foment de la Parla Valenciana», *El Camí*, núm. 17, 25-6-1932)

Per a Navarro i Borràs calia eixir als pobles, buscar adeptes a la normalització. La Societat Castellonenca de Cultura feia en aquest aspecte una tasca significativa, el Centre de Cultura Valenciana estava d'acord a posar-s'hi, però calia suport dels mestres nacionalistes, calia fomentar la retolació de títols en valencià, etc.

En un altre sentit, calia superar els tòpics lingüístics. Navarro i Borràs es queixava que, quan els valencianistes utilitzaven una paraula desconeguda per a la majoria per no haver d'utilitzar el castellanisme en ús que la suplantava, bé se'ls acusava de llemosinistes bé de catalanistes. («Escriure com es parla», *El Camí*, núm. 19, 9-7-1932). El camí per fer era llarg i difícil.

Com a contestació a aquesta crida es van rebre moltes adhesions. Navarro i Borràs se'n mostrà satisfet. Però amb això no n'hi havia prou:

«...els valencianistes naixen per generació espontània. Han de ser uns autodidactes atrevits i herois. Han d'aprendre mal i tard i, moltes

vegades orientacions arcaiques, equivocades o contradictòries. (...)

Ningú ens ha presentat cap objecció de pes per la qual no es dega intentar, quan enans millor, l'Acadèmia. Si no pot ser de trenta acadèmics, de quinze, però no pot passar un any més sense que façam juntar les més valuoses mentalitats que tingam i voltant-les de prestigi i donant-los autoritat amb nostra odediència facen surgir l'organisme que coordine, que complemte, que impulse i vinga a ser el sistema nerviós de la llengua valenciana.» («Foment de la Parla Valenciana», *El Camí*, núm. 21, 23-7-1932)

Carles Salvador contestà amb una «Carta oberta» demanant a Navarro i Borràs que convoqués tots els escriptors i amics valencianistes per a la formació de l'Associació. Ell ofereix ajut i els seus *Quaderns de llenguatge*, que tenia redactats de feia temps» (*El Camí*, núm. 22, 30-7-1932).

També contestà Emili Gómez Nadal fent una proposta concreta. Calia comptar amb la Societat Castellonenca de Cultura, amb el Centre de Cultura, amb Acció Cultural Valenciana i amb el grup valencianista de la Facultat de Filosofia i Lletres. També amb l'anunciada Nostra Escola, projecte aglutinador de tots els mestres valencianistes. I finalment calia comptar amb el CAV. El Consell de Foment de la Parla Valenciana havia d'estar constituït per representants de totes aquestes entitats, que haurien de fer-se càrrec de fer renàixer les col·leccions valencianistes, d'editar manuals de divulgació filològica, històrica, geogràfica i patriòtica i de promoure la cultura mitjançant la convocatòria de concursos de lectura i escriptura o d'actes de divulgació

cultural i nacionalista. («Variacions», *El Camí*, núm. 24, 13-8-1932).

No tot van ser adhesions. Hi hagué però, una rèplica especialment significativa per la personalitat del qui la signava i pel que això comportaria. Es tracta de l'article aparegut al núm. 27 d'*El Camí*, corresponent al 3 de setembre de 1932, i signat per Nicolau de Sueca. Aquest pseudònim responia a la personalitat de Nicolau Primitiu Gómez i Serrano, l'escriptor, editor i bibliòfil, degà de la secció de prehistòria del Centre de Cultura Valenciana i que en aquells moments presidia la societat Lo Rat-Penat. Nicolau Primitiu argumentà en favor de la creació de Foment de la Parla Valenciana, la qual tindria com a objecte essencial la intensificació i l'expandiment de la llengua, però posà moltes objeccions a la unificació lingüística. De fet, Foment de la Parla Valenciana s'havia de limitar -segons ell- a proporcionar elements perquè s'intensifiqués:

«el treball a fer per arribar al moment culminant en el que tots els valencians parlem i escrigam la nostra llengua nacional; i un altre aspecte és l'instrument per al que es tendix al conreu literari de la llengua i a la seua unificació. El primer aspecte implica una tasca necessària i inajornable, i amb això, no creguem que hi haja ningun valencianista que mereixca el nom de tal, que no estiga conforme. Tampoc en el segon aspecte, creguem que hi haja disconformitat en quant a que siga necessari un treball intens, literari i científic, de la nostra llengua; la diversa còpia de parers té encetaant al tractar-se de la unificació de normes literàries,

sent tan fondes les diferències d'opinió que, de no cedir cap grup amb cordialitat, no hi haurà manera d'entendre's ni menys d'assolir eficiència.»

Però segons Nicolau Primitiu, el més important era que la llengua s'utilitzés, no importava de quina manera, i considerà independent això del fet que hi hagués una normativa comuna:

«La necessitat dels aspectes del "foment de la parla valenciana" que acaben d'esmentar, estan en l'orde de l'esment: és dir, que lo primer i més important és que tothom parle i escriga la llengua nativa, com puga i com sàpia, és també la tasca més fàcil, la que més es propaga, la que dona base i seguretat a la cultura (...)

Ens atrevim a afirmar, redonament, que, al reconeixement literari, com a tal, no li interessa, ni poc, la unificació; és més, aferraem que li és perjudicial, en certa manera. El moviment literari deu ser lliure, completament lliure. (...)

Ninguna llengua ha necessitat jamai d'una unificació normativa apriorística per aconseguir la més alta afloració de les seues lletres. (...)

Filològicament no interessa tampoc la dita unificació, clar que els unificadors no obraran mai a orri o a caprici, car el seu producte seria un centcaques, sinó valent-se de les regles que els proporciona l'estudi de la filologia; és a dir que es valdran d'esta com a instrument. Les llengües resultants de les unificacions normatives són artificioses i algo artificials.»

També creia que la societat valenciana no necessitava d'una unificació i que, de fet, per interessos polítics, aquesta s'hauria de deixar de banda:

«iEs, puix, l'unificació lingüística d'interès nacionalista? Creguem que tampoc, car tenim l'exemple, quan no més, de les nacions que han sorgit, abans i ara, amb la seua llengua pròpia, sense necessitat d'unificació "a priori" de la mateixa manera.»

Nicolau Primitiu es mostrà partidari de les teories lingüístiques secessionistes del Pare Fullana, el qual, des del seu punt de vista, tenia una tendència nacionalista més transcendental que Fabra, ja que buscava la base d'una llengua valenciana molt abans de l'arribada de Jaume I. Es queixà que els valencianistes no defensessen les propostes de Fullana impulsades des d'El Centre de Cultura Valenciana i, en canvi, sí les de Fabra. Aquestes últimes havien comptat amb un imperi -l'Institut d'Estudis Catalans i la Mancomunitat-, en canvi les de Fullana no havien estat defensades ni pels propis valencianistes! Aquests últims, embadocats -segons Nicolau Primitiu- del que veien a Catalunya, menyspreaven el que els era propi afegint-se al moviment cultural català, de la mateixa manera com altres havien fet amb el castellà:

«I creguem, finalment, que si s'acorda una unificació normativa -tot i creguent en la seua inoportunitat de moment, per ser un punt espinos que ens ha de dividir i hui pot ser de conseqüències greus-, que no deu perdre esment que esta unificació no pot ni deu tindre més que un interès: el poble nacionalista valencià i com a tal deves resoldre'li de fronteres

endins, sense preocupar-nos del veïnat si no volem renunciar a la nostra personalitat o divorciar-nos del poble, més de lo que estem.»

El Camí, com a conseqüència d'aquestes afirmacions es veu obligat a deixar molt clar el seu parer i escriu una «Nota de la Redacció» on manifesten que la unificació ortogràfica, ajustant-se a les normes que siguen, la creien indispensable.

Navarro i Borràs es mostra indignadíssim davant l'actitud de Nicolau Primitiu, i li contesta amb un article titulat «Unificació ortogràfica», en el qual fa una reflexió sobre la importància d'aquesta unificació perquè la llengua pugués esdevenir d'ús social:

«Quan no més s'escrivia valencià per a la festa dels Jocs Florals, la necessitat d'existència d'una ortografia única era ben secundària; però ara que el valencià és emprat per les autoritat oficials; que a un concurs tan popular com és el de la literatura de les falles s'ha exigit com una condició, ortografia correcta; que està a punt d'inaugurar-se una escola i, sobre tot, que volem crear el "Foment de la Parla Valenciana", ara té una importància capital. (...)

Atra cosa seria entossudir-se ara volent conseguir l'unificació de la morfologia. Ens en guardem prou. (...)

(«Unificació ortogràfica» *El Camí*, núm. 28, 10-9-1932)

Però el projecte de Navarro i Borràs de la creació de Foment de la Parla Valenciana comptà amb moltes més adhesions que reticències. La majoria individuals, encara que l'interès de

Navarro i Borràs era que aquestes vinguessen de col·lectius valencianistes i no d'individus. Angelí Castanyer, membre del Centre d'Actuació Valencianista, primer i del Partit Valencianista d'Esquerra després, que ja havia col·laborat en la revista *Germania* mostra tota la seua solidaritat amb el projecte de Navarro i Borràs:

«Dins el problema de l'ortografia, confessem que no és que hi hagen diverses tendències i que cal anar a una unificació. No, hi ha dos tendències només: la que surt de la ciència i es trova al deure d'incorporar-se al poble, i la que va des del poble i pugna per arribar a un punt coincident entre les doctrines nacionalistes i el sentiment valencianista. Quina deu ser la solució? Ah, des d'un punt de vista científic, no hi ha solució. Des d'un punt de vista polític, sí. La solució és que tots els filòlegs donen un poc de la seua banda i fassen per establir unes normes ortogràfiques d'acord amb el moment polític; unes normes que satinguen decorosament, honestament, les essències fonètiques del nostre idioma, que eviten ferir la susceptibilitat de les persones no massa cultes valencianistament; un terme mig que concilie la raó científica i l'imperatiu polític. ¿Per què? Per que a més d'un poble frustrat, no som encara un poble que desitja recuperar-se; i abans de totes les característiques nacionals que es puguen aduir, li manca al nostre poble la més essencial, tan més essencial per quan és la més moderna; la consciència de ser, el desig de constituir una substantivitat nacional.

I com ha de adquirir esta principal característica? Fent-la nosaltres assequible. Lluiten per incorporar-la, no per imposar-la. Parlar i escriure hui en propietat, hui que el nostre poble està encara absent de les seues propietats, hui que encara l'essència valenciana patix la fel de lo inconcret, de lo nebulós, és simplement un somni, (...)» («Per al Foment de la Parla Valenciana», *El Camí*, núm. 30, 24-9-1932)

Navarro i Borràs volia que les persones que manifestaven la seua adhesió amb el projecte engrescaren els grups als quals pertanyien, perquè, altrament, no es podia tirar endavant.

L'últim article publicat a *El Camí* sobre el Foment de la Parla Valenciana va aparèixer al número 35 del 29 d'octubre de 1932. En aquest ja es parlava de la constitució de l'associació i es definia com a:

«Entitat coordinadora de les actuacions valencianistes, en tota la Regió, que tinguen per norma el decor, la defensa i la difusió de la llengua valenciana, sense caràcter confessional o polític de partit.

«Estarà regit per un Consell que es formarà automàticament, per tres membres, els més caracterisats de cadascuna de les Societats, Centres, Agrupacions, etc, de probada fe valencianista.»

Finalment, i malaauradament, les coses no van arribar a bona fi. Les suspicàcies creades a l'entorn de la llengua a València no permeteren una empresa tan ambiciosa, per això Pizcueta decidí buscar la solució en altres terrats. La tasca lingüística d'*El Camí* se centrà en la qüestió ortogràfica. Queden pocs mesos per acabar el 1932, l'acord en unes bases ortogràfiques unificades està per caure.

Adolf Pizcueta i la unificació

Hi ha un enorme interès expressat en els articles de Navarro i Borràs, per aconseguir la unificació. El Centre de Cultura Valenciana, que ara és del tot solidari amb el valencianisme, i la Societat Castellonenca de Cultura són els dos organismes que, en opinió de Navarro i Borràs hi tenen més coses a dir, però el Centre es mostrava feble. Encara hi ha la Castellonenca, però, els membres de la qual sempre s'havien mostrat partidaris de valencianitzar les Normes de l'IEC. Però l'acord ortogràfic dels valencianistes des de València -a Castelló, n'hi hagué altres de representatius, com Huguet i Revest- havia de tenir un nom. Aquest va ser el d'Adolf Pizcueta, el veritable impulsor des de València de la tasca unificadora. Va ser ell qui parlà amb els membres de la Societat Castellonenca.

Pizcueta, aconseguí convèncer-los, perquè Revest redactés unes normes definitives, i d'aquesta manera aconseguí posar-hi d'acord a tots els valencianistes, des dels més moderats als més catalanistes.

Pizcueta va ser el gran promotor de totes les activitats culturals i polítiques, defensor de l'autonomia, de la llengua, de la política valencianista. Com hem pogut comprovar, Pizcueta va estar vinculat a tot el que en el terreny de valencianisme s'havia fet des dels anys 20 i aquesta inquietud li va durar fins que va morir a principis de 1989.

Francesc Pérez Moragon (1982b: 86), en una conversa mantinguda amb Pizcueta sobre la qüestió de la normativització, va recollir aquestes paraules:

«No hi havia altre remei que intentar una solució, l'èxit de la qual pressuposava habilitat i tacte per a que no s'interpretara com el predomini d'un criteri sobre els altres. Per altra banda, quin organisme era el més idoni per a abordar el tema i resoldre'l al gust de tots, sense vencedors ni vençuts? La Societat Castellonense de Cultura, -els "sabuts", com em vaig assabentar després que els deien a Castelló- estava al marge d'aquest assumpte, ja que havia declarat formalment que s'atenia a les normes de P. Fabra aprovades per l'Institut d'Estudis Catalans. Tanmateix, la seua intervenció esvairia molts rezel i potser seria acceptada de millor grat que qualsevol altra provinent de la Ciutat de València.»

Pizcueta s'hi llança, anà a Castelló i convencé Gaietà Huguet.

Com diu el propi Pizcueta (1990: 53):

«Poc més o menys, aspiràvem a fer allò que havia recomanat Pompeu Fabra, convençut que si s'obrava de bona fe i intel·ligentment arribaríem a l'única conclusió possible, a la unitat de la llengua de Catalunya, Mallorca i el País Valencià.

Aquesta plausible maniobra no es podia intentar amb èxit segur des de la ciutat de València, car allí estva exarcebat el problema. Realitzada ací, a Castelló, (...) podia arribar a bon fi. Calia naturalment que els amics castellanencs feren el sacrifici momentani de les seues conviccions manifestades públicament en la seua adhesió a les normes del Mestre Fabra. La negociació corresponent la va assumir Huguet i gràcies a la seua mediació i a la comprensió d'aquells volguts amics de la Castellonense,

s'arribà a establir les al·ludides normes redactades per Lluís Revest (1932).»

Era a principis del mes d'octubre del 1932, el dia 15 del mateix mes hi hagué la primera reunió. En aquesta, segons Pérez Moragon (1982b:88), es va parlar de l'encàrrec de Pizcueta. Gaietà Huguet va explicar als membres de la Castellonenca que havien rebut «l'encàrrec d'estudiar i presentar a l'aprovació de la Societat unes bases raonades».

L'altre artífex de la normativització, el filòleg, serà Revest, reconegut per tots els valencianistes i un home bastant allunyat de les polèmiques i de les capelletes. Revest no dubtava de la unitat de la llengua, cosa que era del tot necessari perquè els catalanistes n'acceptaren les propostes, però tampoc defensava les *Normes* de l'IEC sense cap modificació -encara que considerava aquest sistema ortogràfic l'únic viable-, sinó amb adaptacions morfològiques, tal i com hem vist abans. Per tot això, se'ns presentava com l'home del consens.

Aquest consens era del tot necessari. Dins de la Castellonenca -com era de suposar- hi hagué algunes reticències. Àngel Sánchez Gozalvo, que sempre havia defensat les *Normes* de l'IEC sense cap modificació, encara que fos morfològica, va escriure ràpidament a Carles Salvador una carta, datada el 25 d'octubre, en la qual mostra la seua inquietud pel que estava a punt d'esdevenir:

les mateixes i en un pla sempre de dignitat científica, la major difusió possible amb l'adhesió de tots o de casi tots els escriptors. » (: 90)

El Camí se'n mostrarà satisfet. Havien aconseguit que, en principi, la Castellonenca assumís la tasca i que els membres arribessen a un acord que hauria estat una mica difícil des de la ciutat de València. *El Camí* es manifestà solidari amb la tasca de la Castellonenca -com és ben natural-, i preparà els lectors per a rebre el fruit dels esforços dels castellonencs:

«Des de que la desapareguda revista *Tauja* proposà l'unificació ortogràfica fins a hui, s'ha avançat molt en la consecució d'aquell propòsit. Segurament dins de poc podrem ja parlar concretament d'este assumpte, essencialíssim per a l'ús i divulgació de la nostra llengua.

El CAMÍ ha estat sempre partidari de l'unitat de la nostra ortografia i una de les seues preocupacions més extremades ha estat també la de reduir a unes regles fixes i constants l'ús de la nostra llengua. Des del primer número venim aplicant al nostre periòdic el mateix criteri ortogràfic, basat en les normes de més corrent acceptació entre els escriptors valencians i que representant una depuració de la nostra llengua, no ens distancien del poble per un problema de comprensió.

Tenim com a segur que la nostra tasca en este aspecte ha contribuït en gran manera a decidir a la Societat Castellonenca de Cultura a renovar aquella proposta d'unificació. Si en atra època hagueren pogut existir resistències naixcudes del punt de vista particular en la matèria, confessem que ara el patriotisme de tots ha estat la garantia d'un acord. Les societats culturals, les publicacions i personalitats del nostre món valencianista, han copsat la convivència suprema d'unificació ortogràfica, elaborada amb mutus sacrificis i amb guanys per a tots. D'ara en avant, el valencià s'haurà d'escriure amb sujecció a unes soles regles i haurem

acabat amb aquell període de diversitat, o millor dit, anarquia, que tant ha perjudicat a la difusió de la nostra llengua.

L'acord s'ha concertat en principi en Castelló, entre elements de la Societat Castellonenca de Cultura, del Centre de Cultura Valenciana i companys nostres i a ell ha prestat la seua conformitat personalitats de gran relleu en la nostra cultura. La seua publicació formarà part d'un Vocabulari ortogràfic per a la seua eficàcia i major comprensió de tots.

Encara que per a l'efectivitat d'este acord sols manca ja, segons les nostre notícies, la seua publicació res més podem avançar en el moment present. La joia que experimenta el nostre cor de patriotes, ens dicta este comentari, en el qual volem expressar el nostre agraïment a la Societat Castellonenca de Cultura per la seua iniciativa i ponència i a tots quants han intervingut o inspirant-se en els més alts interessos del País Valencià, no sols no han dificultat aquella entente, sinó que ademés l'han avalat amb el seu nom prestigiós.» («L'unificació ortogràfica», *El Camí*, núm. 42, 17-12-1932)

Les adhesions començaven a arribar. Personalitats i institucions van donar el seu suport a les Bases Ortogràfiques i al vocabulari ortogràfic que Carles Salvador havia fet per encàrrec d'Huguet i Pizcueta. La redacció d'*El Camí* fou el lloc on es van centralitzar les adhesions i els valencianistes es mostraven del tot satisfets. Ara només calia donar-li la difusió que calia:

«Entre les principals entitats culturals valencianes s'ha arribat a un acord d'unificació ortogràfica, les bases del qual es faràn públiques amb el vocabulari ortogràfic que té en preparació l'editorial «L'estel».

Es proposa de tots que les esmentades basestinguem el major número d'adhesions possible i a fi de que els escriptors valencians que vulguen,

manifesten la seua conformitat i acceptació de les mateixes, es posa en el seu coneixement que les bases d'unificació ortogràfica estan a la disposició dels que desitgen consultar-les en la Redacció d'El Camí.» («Avis als escriptors valencians», *El Camí*, núm. 45, 14-1-1933)

S'havia volgut relativitzar en moltes ocasions la importància de l'acord ortogràfic. De fet, els escriptors valencianistes seguien aquestes mateixes bases, aprovades ara, des de feia temps i, per tant, el fet de la promulgació no suposava un canvi d'actitud. Però el que sí que es volia fer és que canviés la línia ortogràfica dels més acèrrims defensors de Lo Rat Penat i de l'ortografia de Fullana. Per a aquesta tasca es va aprofitar l'ocasió en què el moviment valencianista, més conscienciat de la necessitat de la normativització, tenia més poder i més suport polític, institucional i cultural. I les actituds més catalanistes eren molt més dialogants, però més intransigents al mateix temps:

«Calia per el contrari, aprofitar la casi unitat existent entre els nuclis literaris o cultes més selectes, per a bastir un sistema taxatiu, amb tota la autoritat necessària, que pogueren seguir a més de les Corporacions públiques aquelles atres publicacions populars que sense padre el seu caràcter aspiren a escriure en un llenguatge net i correcte.» («Vocabulari ortogràfic valencià», *El Camí*, núm. 56, 1-4-1933)

En realitat, doncs, l'acord ortogràfic era fer reconèixer als regionalistes de l'època que estaven equivocats, que havien

perdut la batalla de la llengua literària, ja que el model que Fullana proposava no el seguia ningú. Encara que els regionalistes s'adonaren i consentiren a donar-hi suport, després continuarien pel seu camí, immutables.

No cal dubtar, però, de l'èxit de la unificació. Lo Rat Penat i Fullana no volien crear-se una imatge antivalencianista en uns moments cabdals per al valencianisme polític. Per això, la transcendència del moment era innegable; va ser l'única vegada en la història en què tot el valencianisme es va posar d'acord a defensar una llengua literària única. Això, de fet és el més important.

Però allò que *El Camí* trobava més important és que tant Lo Rat-Penat com Fullana donessen suport a aquestes Normes. El perquè és evident, eren els únics reticents a priori i això els constituïa en possibles detractors futurs, com va passar després.

El Camí anuncia al seu número 53, aparegut l'11 de març de 1933, la publicació de les bases ortogràfiques seguides del Vocabulari ortogràfic de Carles Salvador. L'*Estel* les recull en un quadern. Al mateix temps, aquest número 53 d'*El Camí* transcriu la *Declaració* signada sota el títol «Per la unificació ortogràfica», que veurem tot seguit:

«Es un fet acceptat hui, per casi bé tots, que la llengua pròpia és la més alta manifestació de la personalitat d'un poble i que aquells pobles que han recobrat la seua consciència com a tals, no sols s'entreguen a l'ús del seu propi parlar, sinó que aspiren a la seua màxima depuració com a

fenòmen cultural i com a prova que volen tornar a ser ells mateixos, Moltes causes, no totes literàries i cap d'elles desconeguda, han produït a l'hora d'ara una curiositat viva i desperta envers totes les manifestacions culturals del País Valencià i singularment envers tot el parlar. És a dir, que el nostre poble comença a sentir la dignitat de la llengua pròpia. Deure de patriotisme i de cultura és treballar per a què eixe impuls no s'afeblixca i per a remoure tots els obstacles que s'oposen a la seua expansió. Ó d'ells, potser el més gran, radica en la manca d'unitat ortogràfica, que posa els editors i en general qui ha d'escriure en la nostra llengua, en situació semblant al pianista confús davant un instrument on no tingues la certitud que les notes són correctament col·locades i obliga demés al llegidor a una veritable crítica d'interpretació dels textos, a la qual ni és, ni té per què ser preparat el gran públic. És, doncs, necessària l'adopció d'un sistema ortogràfic unitari, si no volem ofegar al bressol mateix eixe esplet de curiositat patriòtica tan prometedora de fruits.

Posat que tot sistema ortogràfic és per força imperfecte i convencional, no semblarà de primer antuvi el problema de tanta magnitud com nosaltres pensem; mes té dificultats que molts no sospiten. És la primera, la necessitat de posar d'acord, sincerament i eficaç, a aquells que en les seues produccions intel·lectuals empen la nostra llengua i obtenir després un consentiment automàtic i sense reserves de la massa de lectors. És la segona, que per a què siga útil un sistema ortogràfic cal fer-lo poc complicat, lògic, servit de mitjans eficaços de propaganda i sense notes que puguen provocar discrepàncies d'importància.

Es per esta raó que un sistema de creació individual, sense un mínim inicial prou creixcut d'adhesions incondicionals, no és moralment viable i, per la mateixa, cal fer tots els possibles per no deturar-se en eixe mínim, a fi que les adhesions arriben al màxim i siguen quant més eficaços i representatives, millor.

Eixa és la nostra més gran satisfacció. Els escriptors i investigadors del País Valencià, les Corporacions i publicacions més preparades de la nostra terra, amb un patriotisme que mai no s'enaltirà

prou, han arribat a l'acord transaccional que suposa el sistema que ací s'explana. Va sense dir que no hi ha cap vençut, puix les autoritats filològiques que sotafirmen mantenen els seus punts de vista científics, penyora viva de nous progressos. Però tots acaten les grafies aprovades. Al temps, a aquelles autoritats i a la novella generació d'estudiosos pertany la cura i la missió, prou feixuga i prou llarga, d'anar rectificand i millorant un sistema -a base també, naturalment d'amples acords- que deixant a un costat altres raons no pot ser tan madurat com caldria si hem d'acodir oportunament a la satisfacció legítima que de manera imperativa demanen tant les necessitats com les inquietuds de l'hora present.

A este efecte, s'inserten les bases ortogràfiques unificadores i es publica este vocabulari a elles adaptat, que tan útil ha de ser a tots els estudiosos i per aquells fills d'esta terra que senten l'orgull del propi idioma.

I no res més sinó demanar la cooperació entusiasta del nostre poble en esta obra de depuració, de dignificació, d'estilissació de la llengua vernàcula, manifestació la més autèntica del seu esperit i del seu propi geni.†

Les normes van ser aprovades per catorze entitats culturals i cinquanta-dos gramàtics, escriptors i persones lligades al món cultural del País Valencià. Des de Lo Rat Penat a l'Estel i des d'El Camí al Centre de Cultura o al Centre d'Actuació Valencianista van estar d'acord a signar les normes. I com ja sabem, també Fullana, el primer dels signataris, i Nicolau Primitiu, el qual dies abans encara s'hi mostrava reticent. Però com diu aquesta declaració, ací no hi havia vençuts⁷⁰.

Fullana havia estat el més gran escull a salvar. No volia renunciar a la grafia de la *ch*. Pizcueta va haver d'anar a Madrid

a conversar amb ell i llavors va cedir a signar (Ventura Melià, 1982:22). És ben lògic que s'hi mostrés reticent. Reconèixer aquestes Bases era reconèixer que tota la seua obra filològica no tenia valor, que anava errada. Si signava, reconeixia que la teoria autoctonista era equivocada. Reconeixia, doncs, que havia estat inútil l'obra gramatical realitzada. Reconeixia que els cursos impartits a la càtedra universitària havien estat un engany per als estudiants que l'escoltaven, tal i com els valencianistes li havien retret. Reconeixia, es volgués o no dir així, que havia perdut una batalla quan havia tingut tots els guanys a tocar. I ell no creia que la seua tasca merescués uns resultats tan frustrants.

Per això, el primer desengany dels valencianistes quant a la difusió de les Bases vingué de la mà de Fullana, que el mateix any 1932 reedità l'*Ortografia Valenciana*. Recordem que s'hi discrepava en punts decisoris amb la normativa que s'acabava de signar i que de fet estava consolidada. *El Camí*, poc de temps abans, havia exalçat la mostra de solidaritat en la tasca de valencianisme que havia suposat que tant Lo Rat Penat com Fullana signessen les Normes:

Hui volem destacar la virtut solidària de la més vella de les entitats: ens referim a "Lo Rat Penat", i no soles de "Lo Rat Penat" sinó també d'un estudiós, d'un formidable treballador que es diu el P. Fullana. "Lo Rat Penat, institució, i el Pare Fullana, individualitat, són dos forces ren el valencianisme tradicional i lent del pare Fullana!

Puix hui és el dia de fer-los un elogi públic i sincer. El P. Fullana i "Lo Rat Penat" han suscrit les normes ortogràfiques. No suposa esta decisió un gest tolerant, modern i patriòtic? No és més d'agrair això en aquells que tenen una història, una tradició, unes nobles idees preconcebudes? No digau que els que tenen idees preconcebudes són uns endarrerits puix en este cas aquelles idees són germanes de les que portaren a Pasteur al més gran dels seus èxits.(...)

El P. Fullana ha escoltat el seu cor de patriota; no abandona, com és natural, les seues investigacions científiques, les seues recerques intel·lectuals, però firma les bases. "Lo Rat Penat" oblida vells agravis, no vol presentar la prioritat en la iniciativa de l'unitat ortogràfica, s'inspira sols en el seu patriotisme valencià. (*El Camí*, núm. 51, 25-2-1933)

«Si EL CAMÍ no haguera lloat de manera justa el patriotisme d'alguns firmants, caldria referir-se a ell, car entenem que no sols ha possibilitat la unificació, sinó que a més l'ha revestida d'un caràcter de totalitat que les fa inexpugnables i verament eficaces.» («Vocabulari ortogràfic valencià», *El Camí*, núm. 56, 1-4-1933)

Però Fullana publicà l'*Ortografia Valenciana*. Això, ara ja suposà el divorci entre les diverses tendències. És, doncs, el primer signatari de l'Acord i el primer a saltar-se'l.

Hem d'apuntar a més a més com a motiu desencadenant de l'actitud de Fullana un problema ideològic, que ultrapassava els criteris filològics i lingüístics. Fullana no consentí mai que la llengua fos anomenada catalana i, per tant, no estigué d'acord tampoc que s'escrigués com aquella. Una ortografia diferent era una llengua diferent a la llarga i Fullana ho sabia molt bé. Al

pròleg de la nova *Ortografia Valenciana*, Fullana intenta justificar la seua actitud, encara que els seus arguments reals no s'hi evidencien:

«Quan escriguerem la primera Gramàtica, en 1915, acomodàrem l'ortografia a les necessitats dels valencians, apartantnos de les dos tendències: la *arcaica* y la *vulgar*. Sèt anys més tard, en lo *Compendi de la Gramàtica Valenciana*, modificàrem, en part, la primera Ortografia, per reconèixer que l'estudi del valencià havia progressat notablement, encara que no tant com era de desitjar. En estos últims temps, i després dels estudis ortogràfics, tant ben raonats, de nostre bòn amic en Lluís Revest, trovantse la majoria de nostres lectors en disposició d'admetre un criteri, lliure de prejuins i de passions que pugueren ser obstacle a la bõna intel·ligència de tots els valencians, els oferim desinteressadament este Tractat d'Ortografia, fonamentada en les tres bases, sobre les quals deu fonamentarse tota Ortografia pertanyent a qualsevòl de les llengües romàniques.

Per lo tant, esta nostra Ortografia no es seguidora de cap d'opinió; son criteri no es atre que la raó, deduida de la ciència filològica d'esta llengua.»

Però l'acord ortogràfic ja s'havia produït i ell l'havia signat. Com diu Enric Soler i Godes (1984:7-8), il·lustre valencianista i escriptor, signatari de les Bases, «encara hi ha gent que creu que les Normes foren com una *meta*, un lloc al qual havien d'arribar tots els qui escriuen, quan és tot el contrari; les Normes són una *cita*, un punt o lloc d'unió per començar tos junts, llavorant dia a dia, per millorar la nostra llengua.»

Aquestes normes van ser publicades, amb el títol de «Bases»

com a pròleg al *Vocabulari Ortogràfic Valencià* de Carles Salvador (1933), que tal i com hem dit abans va ser publicat per l'Estel.

El Camí no va publicar les Bases. Sí que ho van fer, en canvi, el Centre de Cultura Valenciana i el *Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura*.

Com diu Simbor (1989:105) les Normes de Castelló signifiquen l'acceptació de la unitat lingüística, de la pertinença del valencià a la llengua catalana i, doncs, l'acceptació de les Normes de l'Institut d'Estudis Catalans, amb lleugeres variacions. Encara que hem deixat per a l'apartat gramatical l'exposició d'aquestes Bases, hem de dir que les variacions es reduïren a la representació per ç i no per ss de l'alveolar sorda intervocàlica en mots de procedència àrab (*açut, mustaçaf*)⁷¹ i a la no acceptació del sufix *-itzar*, tal i com *El Camí* havia ja estipulat. Com també remarca Simbor, hi hagué a més a més dos oblits: no esmentaren la contracció i no donaren l'excepció de l'ús de la dièresi en els sufixos *-us, -um* del llatí.

Però, a més a més, hi hagué altres problemes:

tés una vegada més ben curiós i simptomàtic comprovar la dificultat que des de seapre han ofert els sons palatals fricatius i africats per als estudiosos valencians. La base número 13 de les Normes, que els tracta, no pot ser més errònia des del punt de vista fonètic, i desastrosa des del punt de vista pedagògic. Hom confon el so palatal fricatiu sord de *látiva* i *seixanta* amb el so palatal africats sord de *punxa* i *marxa*. Després hom afirma que s'interposa una *f* a la *x* perquè prenga el so de *ch* francesa, quan en realitat *fx* representa el so palatal africats sord i no el palatal

fricatiu sord de la *ch* francesa. També hom afirma que les grafies *tj*, *tg* de *platja* i *matge* representen el so palatal sord (*ch* castellana), quan de veres representen el so palatal africacat sonor. Però gairebé per atzar, hom diria després de l'anàlisi fonètica, les regles d'ús de les grafies coincideixen amb les del *Institut d'Estudis Catalans*. El problema, al capdavant, no és altre que la diferent realització fonètica d'aquestes grafies en català oriental i occidental, dins del qual s'ha d'incloure el valencià. I com que l'ortografia segueix en aquest punt la fonètica oriental, és ben difícil d'explicar-la des d'una pronunciació occidental, tot i que aquesta dificultat no justifica l'extraordinari esbolic citat.» (Slabor 1982:37)

En efecte, l'embolic quant a l'exposició de les palatals és ben considerable, la falta de coneixements en fonètica havia de fer-se sentir.

Malgrat aquestes concessions, alguns es mostraren inquiets davant l'acord de prendre com a model ortogràfic l'ortografia de la llengua catalana. Eduard Martínez Ferrando escrigué un article contra aquests recels. («Els valencianistes esotèrics, *El Camí*, núm. 78, 2-9-1933) Però les adhesions van ser molt més nombroses.

Las Provincias per exemple va voler mostrar l'adhesió a les Bases. Jordi de Fenollar -Teodor Llorente i Falcó (1933)- respecte a la publicació del *Vocabulari Ortogràfic Valencià* deia a *Las Provincias*:

«Ja tenen els escriptors valencians les desitjades normes ortogràfiques acceptades per la casi totalitat de les entitats i conradors de la nostra llengua. Bé poden dir que hem donat un pas de jagant. No és de

creure que estes normes puguen tindre la vida pobra que obtingueren les anteriors, patrocinades per "Lo Rat-Penat", (...)

En estes normes desapareix la grafia "CH". Ha estat un bon acord, perquè encara que el "che" és una expressió que ha arribat a donar-nos la qualificació del "país del che", sense dubte per ser expressió corrent ja de cridar-nos uns a altres amb un "che" més redó que una plaça de bous, havia introduït tals corrupcions en el llenguatge i li donava un caràcter de ruralisme de tan poc gust, que els autors de les normes han preferit llevar de rail eixa lletra del nostre abecedari.»

Com veiem, Llorente no tenia massa geni filològic, però almenys mostrà bona voluntat davant l'acord i s'hi sentí identificat.

Altres adhesions rebudes van venir de publicacions en castellà com el setmanari castellonenc *Izquierda*, òrgan d'Acció Republicana, que remarcava el fet que l'acord hagués tingut com a bressol la ciutat de Castelló («L'unificació ortogràfica», *El Camí*, núm 42, 17-12-1932). *Adelante*, setmanari borrianenc, demanava la col.laboració dels lectors en l'obra de depuració, de dignificació i estilització de la llengua. («La unificació ortogràfica», *El Camí*, núm. 57, 8-4-12933).

Curiosament i paradoxal, el mateix número 57 d'*EL Camí* que recull aquesta darrera adhesió publica l'únic article que hem trobat posterior a la unificació on es defensa l'autoctonia de la "llengua valenciana". Sens dubte, una relliscada editorial imperdonable. («El nostre idioma i la nostra personalitat» d'Antoni Alcayde i Vilar).

Segons Soler i Godes (Ventura Melià, 1982:22) les Bases tingueren un efecte immediat:

«De seguida es veugué que els llibrets de falla s'escrivien d'acord amb les normes, que els miracles de Sant Vicent també ho feien. I fins i tot el *Pensaf i Fet*, revista que tirava trenta mil exemplars, va eixir com cal. Va tenir una reculada de lectors... ¡No sap vosté el mal que feien revistes com *La Traca*, tan mal escrita! La gent de l'Horta estava acostumada al valencià mal escrit. Però aconseguirem que s'escrigués millor. Enric Valor, a Alacant, va convèncer l'editor d'*El Tio Cuc*, per a què l'editara segons les normes. Alguns estaven reginyosos, però no entaularem polèmica. Fou com una onada. Fins i tot, els programes de festes, de jocs florals, es publicaven bé.»

És del tot cert. Va ser com una onada. La normativització es va estendre fins a llocs insospitats, com per exemple a les publicacions falleres, encara que la desconeixença de la gramàtica feia caure en errades molt importants els autors. Dels llibrets de falla consultats d'aquells anys trobem una diferència significativa entre els publicats els anys 1929, 1930 i 1931, la majoria dels quals estaven escrits amb ortografia castellana, amb els dels anys següents. Encara que la inseguritat ortogràfica es manifestava plenament en aquesta literatura hi havia, per descomptat una gran voluntat de poliment. Dels llibrets publicats a partir de l'any 32, n'hem trobat una pila que podem considerar ben escrits. Fins i tot algun va manifestar explícitament que seguia les Bases aprovades. I no es tractava d'una publicació

d'àmbit, escrita doncs per especialistes en el gènere, sinó de llibrets de falla dels carrers. Per exemple, en la portada del llibret de la falla russafenya dels carrers Cuba-Puerto Rico de l'any 1933, escrit per Elies Borràs Castelló, hi havia aquest avís:

«Cal que sapia el lector, que, este llibret està escrit baix les normes ortogràfiques recientment acordades per les autoritats literàries valencianes més destacades de Castelló, València i Alacant. Esta unificació nos fa entendre qu'hem donat un pas de jagant amb la orientació -parlada i escrita- de nòstra estimada llengua vernàcula; i atre pas idèntic, d'unificació per a la lluita Pro-Estatuista.»

La difusió de les *Bases* vingué sobretot, de la mà d'*El Camí* però també hi hagué altres tasques divulgatives que considerem interessants de remarcar. Però hem d'esmentar també que el CAV creà una oficina de correcció per als llibrets de falla, de la qual feu propaganda a *l Camí* i a *Las Provincias*. Potser ací acudiren els autors dels llibrets a smenar els seus escrits.

Lo Rat-Penat insta des d'*El Camí* i *Las Provincias* (5-3-33) a seguir el curs d'ortografia valenciana que Carles Salvador impartia per correspondència des d'aquelles planes. Daniel Tossal, des de la tribuna de «Parlem bé!», també donà ampli suport a les normes. Va fer, a més a més, un article molt significatiu en favor de la normativització del llenguatge teatral, argumentant que ja no hi havia raó per a la barbàrie

ortogràfica des de la publicació de les normes ortogràfiques.
(«La pròxima temporada teatral», *El Camí*, núm. 78, 2-9-1933).

L'Ajuntament de València va posar al servei del públic una oficina correctora seguint les *Bases*, per iniciativa d'Enric Duran. Es tractava d'un servei gratuït de correcció i traducció per a rètols, prospectes, programes, cartells, documents, reclams, inscripcions, avisos, làpides, etc. Excloïen només els documents particulars i les obres literàries.

Una altra iniciativa de l'Ajuntament va ser l'edició del llibret de les normes ortogràfiques. Va repartir-se a tot arreu durant la Fira del Llibre amb un gravat a la coberta tret d'un col·loqui sobre l'art de notaria escrit per Carles Ros. Les *Bases* anaven precedides d'un advertiment:

«Una de les causes que han dificultat l'ús escrit de la llengua valenciana, ha estat la manca d'unitat ortogràfica, per la qual han propugnat sempre els amants de la nostra parla sense que mai s'haguera pogut arribar a un acord; acord al que fa poc han arribat entitats i escriptors autorisats, formulant i acatant unes normes ortogràfiques que, per tractar-se d'una obra purament valencianista, l'Ajuntament de València es creu en el cas de propagar en la solemnitat de la Festa del Llibre.»

A Alacant, Enric Valor va fer tasca de difusió de les normes des de la tribuna *El Tio Cuc*, publicació popular de la ciutat:

«*El Tio Cuc* va fer, fa pocs dies, l'assaig d'escriure amb prou perfecció la nostra llengua i anar bandejant molts "espanyolismes" que

l'enllegixn, i sobre tot esmenant la horrible ortografia que a Alacant s'emplea per a escriure el valencià. De totes les comarques del País Valencià vingueren cartes celebrant el canvi i encorajant el nostre periòdic per a seguir el camí començat. Perquè cal tindre en compte que no perquè s'escriga sobre assumptes de broma s'ha d'escriure sense ortografia, La perfecció és obligatòria en tot lo que s'escriga, prescindint de la seua intenció.» («Per l'idioma valencià», *El Camí*, núm. 94, 23-12-1933)

A més a més, *El Tio Cuc* començà un curs d'ortografia valenciana.

Per acabar de difondre l'ús de les normes ortogràfiques de Castelló hi hagué la publicació d'obres lingüístiques. Carles Salvador va publicar obres gramaticals. Al *Vocabulari Ortogràfic Valencià* el seguiren l'*Ortografia valenciana* (1934) i *La Morfologia Valenciana* (1935), tots dos publicats per l'Estel.

El setembre de 1933 aparegué l'obra de Josep Giner *La conjugació dels verbs en valencià* editada per la Biblioteca de Contemporanis de la Societat Castellonenca de Cultura. Aquesta obra va ser molt ben acollida pels valencianistes en general. Carles Salvador li va fer una crítica molt elogiosa a *El Camí*, (núm. 78, 2-9-1933), tot i que va retraure a l'autor la preferència per formes dialectals com *comparèixer*, *vindre* i les formes en *-era*, *-eres*, *-era* del pretèrit imperfet de subjuntiu.

Però l'obra lingüística més destacable va ser l'aparició del llibre *La llengua dels valencians* de Sanchis Guarner, a finals de l'any 1933. El seu amic Pizcueta li va fer una ressenya a *El Camí*

on destacava els aspectes i continguts més importants del llibre, el científisme i la didàctica amb què Sanchis féu el desvetllament de la història de la llengua al País Valencià.

PER UN MODEL DE LENGUA LITERÀRIA

(1933-1936)

La consolidació

Podríem dir que 1933 va ser en molts aspectes el moment culminant dels esforços valencianistes. Políticament, el valencianisme havia aconseguit tenir un cert ressò en la societat valenciana. Culturalment s'havien aprovat les *Bases*, que estaven en període de difusió, i es reiniciava la tasca editorial de l'Estel que l'any 1930 havia paralytitzat l'activitat⁷². A començaments de 1933, el valencianisme havia aconseguit consolidar-se com altres opcions polítiques.

Els valencianistes sentien una mena de revifalla, tan política com lingüística:

«Quan l'acció de propaganda és freqüent i intensa, aleshores advertim totes les enormes possibilitats que té el valencianisme. El seu mateix instrument, la llengua, que abans es considerava com un gros handicap, dona ara una situació de ventaja: perquè el poble ha vençut afortunadament la repugnància que li inculcava la política assimilista, ja no veu en el nostre noble i gloriós idioma un símptoma d'inferioritat, ja no s'aparta dels oradors que s'expressen en valencià o els demana inconscientment que usen d'atra llengua. Per el contrari, el valencià té ressonàncies insospitades en el seu cor, i les idees valencianistes, tingudes com a coses del passat, blasemades per una suposta incompatibilitat amb les corrents modernes es convertixen als seus ulls en lo més actual i ple de promeses.» («Revifalla valencianista», *El Camí*, núm. 57, 8-4-1933)

Fins i tot Lo Rat-Penat intentà assumir de ple la tasca de normalització social. Per primera vegada, els Jocs Florals

tingueren un relatiu interès literari i significació valencianista («Els Jocs Florals d'enguany», *El Camí*, núm. 74, 5-8-1933). Nicolau Primitiu, president en aquells anys, malgrat ser encara un acèrrim defensor de l'autoctonia del valencià havia acceptat la transformació del moviment ratpenatista en una associació més dinàmica i valencianista. Amb aquest propòsit, durant aquells anys, féu moltes conferències a la seu de Lo Rat-Penat i en altres locals. El 8 de gener de 1933, en prendre possessió la nova Junta de Govern, Nicolau Primitiu (1933) anuncià un cert canvi en la societat:

«...aquell líric platonisme dels primers temps es va anar transformant en un desig de recobrament que ha acabat per ésser daler d'autonomia i de nacionalisme, que va extenent-se per totes les contrades del món, especialment Europa.» (15)

La tasca de Lo Rat-Penat a partir d'ara havia de ser la de superar les accions partidistes i cercar la reconstitució integral de la personalitat nacional valenciana. Havia de dedicar-se a l'educació política del poble, preparar-lo per a l'alliberament. S'havia de situar al costat dels partits que intentaven conquerir un espai electoral des del qual lluitar, i havia de fer costat també a les entitats culturals. Lo Rat-Penat havia de ser el lloc d'intercanvi de tots aquests sectors, havia de fer obra patriòtica, totalitzadora i integradora (27).

D'això se'n féu ressò *Las Provincias*:

«[Nicolau Primitiu] va analitzar el panorama actual del valencianisme, lamentant la decisió latent dels diversos grups integrants que, ajudada per les passions polítiques, amenaça ab una lluita de bandositat, com pareix que de temps en temps es reproduïx fatalment en la nostra desgraciada València.

Senyalà la conveniència de que'l Rat-Penat, usant del prestigi de la seua valenciania estricta, quasi secular, reprenga el lloc que li correspon en el moviment valencianista, per a que, sembrant la concordia per tota la valencianitat, esquivi les lluites fratricides i oriente el valencianisme cap al rudament de la nostra personalitat.» («Lo Rat-Penat», *Las Provincias*, 12-1-1933)

És també simptomàtic que aquell any 33, Lo Rat-Penat homenatjà la figura de Blasco Ibañez.

Es va constituir una comissió per redactar l'Estatut d'autonomia. Els d'AVR reclamaven el dret a la cooficialitat, però pensaven que era millor fer abans una intensa campanya autonomista, en què es conscienciés el poble de la necessitat de l'Estatut. Altres com la DRV proclamen a tot vent el dret dels castellanoparlants (!). L'Estatut no prosperà.

A l'abril es va celebrar amb un gran sopar el primer aniversari d'*El Camí*. Tot un símptoma d'esperança. Reig, Pizcueta, Gómez Nadal i Carles Salvador presidiren el sopar acompanyats de Nicolau Primitiu, president de Lo Rat-Penat, i d'altres valencianistes representatius.

El Camí consolidava el model ortogràfic aprovat, però sense

deixar de banda les apologies per la conscienciació lingüística. Era la nova batalla lingüística d'*El Camí*, aconseguir un canvi d'actitud lingüística entre els valencians més inconscients, com els seguidors de *La Traca*. Ferran Valentí va publicar-hi un article significatiu, «El tresor de la llengua». En aquest article es criticava l'abús que es feia dels tòpics lingüístics, que aconseguien consolidar el procés de diglòssia. Calia deixar de banda allò de la "dolça parla" que tant de mal feia i havia fet a la llengua, com el tòpic de "llengua materna", i doncs, de la mare no pròpia, perquè, com ja hem explicat, les mares de la ciutat ja feia temps que transmetien als fills la llengua castellana com a llengua primera. (*El Camí*, núm. 40, 3-12-1932).

Una altra qüestió que encara omplia pàgines a doll era l'ensenyament en català a les escoles. Per als valencianistes era imprescindible activar la campanya a favor de les escoles en llengua catalana. Robert Moroder va arribar a proposar la creació d'un segell de vint-i-cinc cèntims per subvencionar l'escola valenciana. («El problema de l'ensenyament en València», *El Camí*, núm. 66, 10-6-1933).

No s'havia aconseguit el famós decret de bilingüisme. Però, si bé mal menor, l'aplicació del decret pedagògicament hauria pogut constituir un nou entrebanc:

«El centralisme funest va retardant la solució del problema als pobles que no són lliures, i ens dona, com a gran cosa, el "decret de bilingüisme", sent així que ja enans de practicar-ho sabem que és una

enganyifa del problema totalitari amb que es revesteixen els enemics nostres per a xuclar-se-nos. El bilingüisme a l'escola és antipedagògic, car retarda l'ensenyament dels infants; L'adquisició dels coneixements dels deixebles a l'escola no pot fer-se més que en la llengua vernàcula. (Baldomer Vendrell, «L'ensenyament primari de les llengües estranyes», *El Camí*, núm. 23, 7-10-1933)

No cal dir que Carles Salvador va ser l'esperó de les iniciatives pedagògiques valencianistes. El setembre de 1933 es va realitzar la primera Colònia Escolar Valencianista, organitzada per la Societat Castellonenca de Cultura. Carles Salvador n'era el director i hi impartí unes lliçons de llenguatge entre els infants. Hi hagué, a més, classes d'història natural, història de l'art i història del País Valencià.

L'interès dels mestres per aconseguir una escola de pedagogia renovada⁷⁹ i catalana va fer-los convergir en una Associació de Mestres Valencians, fundada el desembre de 1933. Aquesta associació tenia com a objectiu la lluita pedagògica pels drets dels infants, la valencianització de l'ensenyament, la cooficialitat del català, etc.

A València, els que potser més determinació posaren en la tasca pedagògica va ser el CAV.

El CAV va organitzar la II Setmana Cultural Valencianista. Aquest any 1933 la Setmana estava distribuïda en Jornades dedicades a aspectes específics: la pàtria, la llengua, el dia del mestre, de l'economia, del teatre, de la música, etc. El Dia

de la Llengua va ser el 24 de juliol. El CAV havia preparat per a aquest dia una visita a l'exposició de periòdics, revistes i fulls publicats en català que es feia als locals del mateix CAV. Almela i Vives va ser el guia de l'exposició i el conferenciant.

Però el dia que tingué més ressò la Setmana Cultural va ser el dedicat al Mestre. Emili Cebrián va fer una ponència "de pedagogia idiomàtica" i va presentar unes conclusions semblants a les de les Jornades de Castelló de l'any anterior respecte a l'ensenyament del català⁷⁴.

Va ser Carles Salvador l'encarregat aquest any 1933 dels cursos i conferències de llengua, però una malaltia li va impedir d'assistir-hi. Malgrat tot, va presentar la ponència al públic a través dels diaris; les conclusions d'aquesta van aparèixer a *La Publicitat* el 8 d'agost (Simbor, 1983a:85).

Un altre acte destacable de la II Setmana Cultural va ser la jornada dedicada al Dia del Llibre, el protagonista de la qual va ser Pizcueta. Es mostrà molt optimista quant a la situació del renaixement cultural i lingüístic. El cronista de *Las Provincias* féu un breu resum de les paraules de Pizcueta, que feien referència a comentaris del recent llibre de Sanchis Guarner (1933):

«Se dice que el valenciano lo habla poca gente, pero la importancia de una lengua no depende del número de personas que la hablan sino de la calidad de sus escritores y del número de sus lectores, y también los libros valencianos, además de las tres provincias, son leídos en Cataluña y

en Mallorca.

La lengua literaria no es la vulgar; el valenciano no se aprende en la calle, sino en la escuela.» («II Semana Cultural Valenciana», *Las Provincias*, 28-7-1933)

En la sessió de clausura de la II Setmana Cultural Valencianista, Josep Joaquim Sanchis Zabalza va fer una crida als intel·lectuals valencians, perquè, en reconquerir la llengua, reconqueriren també l'esplendorós passat històric que va ser interromput arran de la desfeta d'Almansa. («II Semana Cultural Valenciana», *Las Provincias*, 1-8-1933).

Bacàvia

Nicolau Primitiu va col·laborar en la II Setmana Cultural amb una conferència titulada *El bilingüisme valencià a la llum de la Història, de la Filologia i del Nacionalisme*. Hi defensà el monolingüisme del País Valencià.

En aquesta conferència, el president de Lo Rat-Penat va exposar teories *sui generis* sobre la concomitància de llengües al País Valencià. Segons Nicolau Primitiu (1936a), que ho pren de Francesc Carreras i Candi (1919), quan en 1264 Jaume I va donar la seua disposició manant que els textos fossen escrits en llengua vulgar ja apareixien «eixos llenguages híbrids i

rebordonits mal dits castellà i que reben, més propiament, els noms populars de *churro*, *enguerino* i *panocho*» (29). Així, per a Nicolau Primitiu la zona castellana del País Valencià era una part on no es parlava el castellà, sinó un valencià rebordonit, cosa que demostrava l'existència del valencià abans de la conquesta. La gran quantitat de paraules valencianes que quedaven en els dialectes castellans dels pobles del País Valencià feien inassequible la parla d'aquests pobles als castellans, però no als valencians. Això, per a Nicolau Primitiu era prova suficient per assegurar que els *xurros*, *panotxos* i *enguerinos* no eren dialectes castellans sinó valencians:

«...en eixa zona que separa la llengua valenciana estricta, de la que històricament podem dir línia aragonesa-castellana-murciana, no és el castellà lo que's parla, sinó la llengua valenciana influïda pels remots invasors del Centre [els celtíbers]; i no són per lo tant els qui habiten eixa zona, castellans que formen l'avantguarda d'un eixèrcit invasor, sinó tot lo contrari, son valencians, germans nostres, que formen la barrera que defensa la Pàtria nostra; que lluiten i sostenen les allaus, devoradores de la nostra espiritualitat i independència. Per ço cognomenar eixa zona castellana, ni tansols *bilingüe*, és cometre un crim d'abandó dels nostres germans i un delicte de traïció contra la seguretat del nostre poble, deixant per a sempre en mans del centralisme i dels castellans, una excusa i un arma per a intervindre en el nostre esperit i regatejar-nos el dret a la llibertat.» (40)

En parlar de la cultura catalano-aragonesa, Nicolau Primitiu l'anomena cultura *becava* (balearico-catalàunico-valenciana) (24).

Afirma que els catalans no portaren al País Valencià una llengua viva parlada, només la cultura:

«Aquest assumpte de la descendència de valencians i balears, dels catalans conqueridors, que a l'ensens ens portaren llur llengua, és cosa que apassiona de dia en dia més, malgrat aquells qui donen la cosa per resolta a favor d'una Catalunya mare dels pobles; (...)» (57)

Bacàvia, doncs, és el nom que escauria a la nació cultural que avui anomenem Països Catalans:

«...com així mateix arribarem a un acord acceptant que Jaume I ens va portar l'us de la llengua literària, i, encara, acordarem que aquesta, des del Gran Rei Llibertador fins al segle XVè, gairebé fon la mateixa a la *Bacàvia* (Balears-Catalunya-València) tota.» (57)

El que sembla paradoxal no ho és tant en el fons. Jaume I, segons Nicolau Primitiu, portà de Catalunya una llengua literària, escrita, sobre la qual va constituir la nació, Bacàvia.

Bé, però això era una cosa i reconèixer que la idiosincràsia dels valencians era la mateixa que la dels catalans n'era una altra. Els diversos dialectes valencians, per a ell, no tenien a veure amb les maneres de parlar dels conqueridors catalans. És a dir, Jaume I va portar una llengua literària, però no una llengua parlada:

«I si l'*etnos* ni tan sols els dialectes foren portats pels catalans, perquè aixà insignificant minoria xovinista catalana i catalanisant, ha de pretendre que la pàtria i la llengua valencianes es diluïquen en la denominació de Catalunya i de llengua catalana?» (59)

Per a Nicolau Primitiu era un gran error proclamar als quatre vents la catalanitat lingüística i nacional dels valencians. Pensava que això podia comportar equívocs o introduir desconfiança entre el poble, i doncs, la divisió dels valencianistes:

«...tinga's en compte que mentres existisca una nació i una llengua catalanes se'ls oposaran la llengua i la nació valencianes.» (59)

En canvi, defensar la cultura *bacavesa* podia ser una forma d'unir els tres països en un front comú contra el centralisme:

«Nosaltres, tot i somniant ab una futura Bacàvia, pròspera, forta i gran, no'ns podrem *superar* mentres no aparega eixe nom comprensiu, lliurement acceptat per tots; car confessem pertanyer ad eixe estol que l'Alomar adjectiva d'*inculte, torpe i obstinat*» (60)

Com diu Fuster (1962b [1985]):

«Totes aquestes proposicions -salta a la vista- parteixen de l'afirmació prèvia de la nostra unitat, i només des d'una afirmació unitària tenen sentit.» (22)

Activitats culturals

Paral·lelament, continuava la tasca de l'Associació Valencianista Escolar, ara més a prop que mai dels estudiants de la resta de Països Catalans. El desembre de l'any 33 constitueixen la Universitat Popular Valencianista. Amb aquesta Universitat es pretenia divulgar el valencianisme cultural i científic. Per això, van organitzar curses, lliçons i conferències sobre temes culturals, que serviren com a complement a la cultura dels valencians. Volien crear càtedres en totes les matèries de cultura general, combinades amb la cultura del país.

La Universitat Popular es definia com apolítica i aconfessional. («Universitat Popular Valencianista», *El Camí*, núm. 96, 6-1-1934). La inscripció era gratuïta per als membres de l'AVE i els obrers.

Periodísticament hem de remarcar l'aparició de la publicació *Lletres Valencianes*.

Lletres Valencianes es presentava com una revista literària popular. Era, però, una revista de novel·la i teatre a l'estil de *Rondalles Noves* i *El Cuento Valenció*. El director fou Morante Borràs, que ja havia provat sort en el periodisme teatral. El primer número va aparèixer el 25 de març de 1933 amb la publicació de *La cadireta d'or* de Bernat Morales Sanmartín, que fins ara no s'havia publicat completa. N'hem vist només set números. De ben segur no va quallar. L'ortografia era la

castellanitzada, tot i que manifestaren la voluntat d'omplir un buit, vist el renaixement de les lletres valencianes.

També hem de destacar que aquell mateix any es va fer la primera pel·lícula parlada en valencià. Abans, l'any 1924 es féu la primera pel·lícula rotulada en valencià *La barraqueta del Nano*, segons un sainet de Francesc Barcino. Ara es rodava una pel·lícula íntegrament en valencià, per primera vegada. Es tracta d'*El fava de Ramonet*. Els valencianistes van mostrar-se indignats per la degradació de la parla valenciana que es mostrà en la pel·lícula:

«...no podem baix ningun concepte elogiar eixe film (parlat en valencià i cantat en andalús), ja que no respon més que a fins purament morbosos i personals de l'autor,

Així, puix, a l'igual que mai no hem cregut que *La Traca* o les *funcionetes* del "Novedades" feren cap benefici vers al nostre culte i car idioma, així tampoc creem que quatre o cinc bestieses dites en valencià en uns metres de celuloide puguen afavorir-lo. Més bé desacreditar-lo.»
(«Primer film parlat en valencià. *El fava de Ramonet*», *El Casí*, núm. 89, 18-11-1933)

Al crític de *Las Provincias* tampoc li va agradar gaire (Plaza, 1933):

«"El fava de Ramonet" adquiret toda la categoría histórica de lo "primero". (...) Señalarlo es suficiente. Desde un ángulo histórico y cultural, se entiende. De ningún modo desde ese "valencianismo" inane, sin médula, sin raíz, que ahoga en su estupidez y carencia de contenido

reivindicativo al que posee una auténtica emoción y vitalidad liberadora que arrancará -es su función propia- de las opresiones internas y externas a la nación valenciana.»

El director va ser Joan Andreu, que es va associar amb Lluís Martí per a poder fotografiar la pel·lícula. Va ser rodada en València i sonoritzada en Barcelona. L'èxit fou rotund. S'estrenà simultàniament en tres sales de la ciutat, cosa que no s'havia vist mai abans a València. Malgrat això, aquesta iniciativa no va tenir continuïtat.

Respecte a la llengua, és evident que els productors no haguessen arriscat mai els diners en una pel·lícula feta en valencià ben parlat. Perquè el motiu que portà el director a escollir aquest guió va ser sentimental, però també comercial.

De nou, l'anticatalanisme

El nom de la llengua continuava sent l'entrebanc més gran que hi havia quant a la declaració de la unitat lingüística amb la resta de Països Catalans. Per a Gómez Nadal calia trobar un nom que acontentés tothom, «que ens acoble sense ferir suspicàcies», però mentrestant calia reafirmar-se en la qüestió nacional com a part de la nació catalana. Així ho manifestava a *El Camí* i en totes aquelles conferències que impartia:

«Ayer tarde dió una conferencia sobre el problema universitario el profesor de la Universidad de Valencia doctor E. G. Nadal (...)

Luego definió la misión que corresponde desarrollar a los catalanistas para constituir la Cataluña grande.» («Conferencias», *Las Provincias*, 7-5-1933)

Reforçant aquesta catalanitat, Eduard Martínez Ferrando escriu una sèrie d'articles a *El Camí* que van produir una llarga polèmica. Els articles van aparèixer als números 81 i 82, corresponents a les dues darreres setmanes de setembre d'aquell any 1933. El títol era ben significatiu «Per què me sent pancatalaniste». Bayarri va contestar-los, defensant que el pancatalanisme no era res més que l'absorció de València - entenent País Valencià- per Catalunya. La polèmica va ser llarga i aferrissada, tot i que no era aquesta la voluntat d'*El Camí*, que no deixà publicar altres articles que no fossen els dels dos polemistes citats i els de Nicolau Primitiu. L'aparició de Nicolau Primitiu en escena vingué a tomb quan Martínez Ferrando, enfadat amb Bayarri decidí deixar de ser soci de *Lo Rat-Penat*. L'actitud de Nicolau Primitiu va ser la d'intentar posar-hi pau i que Martínez Ferrando tornés a *Lo Rat-Penat*.

Però l'anticatalanisme ressorgia. La intel·lectualitat valenciana estava al voltant del moviment catalanista, enfront hi havia els blasquistes, que condemnaven una i altra vegada aquesta tendència política.

La literatura valenciana era literatura catalana. En aquest terreny no es podia discutir, perquè els únics que feien obres de vÀlua literÀria eren pancatalanistes. Això feia despertar les suspicÀcies dels espanyolistes, defensors d'un valenciÀ tan empobrit que preferien desaparegut. *El Pueblo*, evidentment, va fer de tribuna des de la qual els blasquistes s'esbravaven amb els seus articles:

«Y otro tanto sucede con nuestro idioma, de una personalidad relevante, que ni en la fonética ni en la toponimia, ni en la dicción tiene nada que ver con el idioma catalán, y, no obstante, quieren ver al idioma valenciano como una continuación del catalán y hasta algunos como una desviación de aquél.

Pero no toda la culpa de lo que sucede es de los catalanes. También nosotros, los valencianos, tenemos parte de culpa. Unas veces por nuestra negligencia y otras por dejarnos influir y engañar por las escaramuzas y zalemas de los catalanes. No digamos de los mismos cultivadores de nuestra "dolça parla". Cuando leo a esos vates de los juegos florales y "mestres en gay saber" no hayo ninguna cadencia, ningún ritmo ni ninguna expresión del vivo idioma que se habla en el País Valenciano. Todos tienden a escribir imitando a la literatura catalana de estos últimos siglos, por no haber estudiado la expresión y la fonética de los pueblos valencianos, que prosiguen la tradición de nuestra lengua.» (Bort Vela, 1933)

La resposta d'*El Pueblo* a l'esforç dels intel.lectuals valencians, doncs, era ben simptomÀtica, com podem veure també en el fragment d'un article aparegut a les seues pÀgines que ara reproduïm:

«Con la escuela primaria, en los pueblos de habla vernácula, nos damos por satisfechos. Lo demás ¿para qué? La obra de los pueblos es la integración en las grandes corrientes espirituales de la cultura, no la desintegración; no regresar, avanzar; no diferenciar, sino confundir conservando el matiz. "Parleu valencià", sí, como una dulce faena que brota del corazón; como deber, como imposición, no. Al cabo de tantos siglos de influencia castellana y de haber dado en ella glorias como Blasco Ibañez fuera absurdo volver la espalda a la ruta.» (*El Pueblo*, 5-11-1932 citem de Cucó (1977a:153))

En contestació a alguns col.laboradors d'*El Pueblo* -concretament al famós anticatalanista Royo Villanova-, que constantment atacaven la llengua, l'Agrupació Valencianista Republicana (AVR) va organitzar aquest any 1933 un "Homenatge a la Llengua Valenciana", acte de significació popular.

El valencianisme polític era un altre front a atacar per a *El Pueblo*, que era la trona especialitzada en aquestes diatribes. Segons Roger Botí (1933) els valencianistes d'esquerra eren minoritaris respecte als de dreta. Això va provocar la divisió del valencianisme i l'enfrontament del valencianisme dretà amb el blasquisme. La batalla política anava de camí cap a l'acarnissament.

Joaquim Reig, al gener de 1933 es fa amb la presidència del Centre d'Actuació Valencianista (CAV). Aquest fet provocà que el Centre fes un canvi radical de concepció. El grup es polititzà, en defensa del valencianisme totalitari i ultranacionalista propugnat per Reig, creant malestar en l'Agrupació Valencianista

Republicana. A més a més, *El Pueblo* ara tenia més motius per començar la batalla..

En un editorial d'*El Camí*, Reig es defensava de les greus acusacions que des d'*El Pueblo* havia llançat contra ell AVR. Les acusacions es fonamentaven en l'ambició desmesurada que per als d'AVR i els blasquistes mostrava Reig, ja que controlava *El Camí*, el CAV, i tot allò que tingués a veure amb el moviment nacionalista. Reig contestà:

«Atribuir-me "desmesuradas ambiciones" d'ordre personal és una falàcia, ja que el valencianisme ha estat fins ara i serà durant molts anys un lloc de sacrifici, (...)

Dir que aspire a "situar a Valencia a los pies de Cataluña" és tan ridícul que ni tan sols servix com arma per a ferirne, puix ningú valencià no deformat ho creu.» («En defensa pròpia», *El Camí*, núm. 55, 25-3-1933)

Però el protagonisme de Reig va distanciar del seu nucli l'AVR. A partir del desembre de 1933 l'AVR va preferir buscar lligams amb altres partits que, malgrat que fossen espanyols, compartissen amb ells l'adscripció esquerrana. (Cucó, 1977a:172-186). La conseqüència va ser la pèrdua de l'hegemonia del valencianisme defensat per Reig.

El juliol de 1933 es dissolgué la Unió Valencianista, alguns membres de la qual s'incorporaren a les files de la Derecha Regional Valenciana. Així doncs, la dreta estrictament valencianista quedà sense padrins durant un temps, escàs. A

l'agost, Bayarri ja anunciava la creació d'un nou partit dretà,
Acció Nacionalista Valenciana:

«No és la nostra una actitud de rebeldia, ni el desig de divisió ni comandament, ni representem una excisió de cap altra entitat. Es que hem vist que el valencianisme és hui una força poderosa, capaç per si sola de canviar històricament el ritme del nostre poble cap a la llibertat ansiada, i volem que les dretes no estiguen hui allunyades dels nostres rengles per escrúpols d'atres afers inel·ludibles en estos moments.» («Un nou partit valencianista», *El Camí*, núm. 77, 26-8-1933)

La primera acció pública del nou partit va ser la d'exigir la renovació de la càtedra de Llengua Valenciana a la Universitat de València. El seu president, Senent i Micó, va enviar una carta al rector i també a la premsa, perquè se'n fes ressò:

«...no apareix enguany la càtedra d'Idioma Valencià que tan admirablement fon regida pel Pare Fullana fins la seua supressió arbitrària per la Dictadura, i entenen esta entitat, que m'honore en presidir, que al cap de dos anys que desaparegué el darrer vestigi d'aquella ja és hora de que se restablixca aquella càtedra, indispensable hui en el moviment valencianista i que reiteradament ha estat promesa per eixe Patronat a diversos sectors valencianistes.» («El Valencià a la Universitat», *El Camí*, núm. 80, 16-9-1933)

Els últims mesos de 1933, doncs, presentaven un panorama polític ben diferent al de l'any 1932. El CAV es presentava més feble que mai, perquè alguns membres discrepaven de l'actitud de

Reig. Aquest va trobar aixopluc a la Lliga Regionalista, que li demanà de presentar-se com a diputat en les eleccions generals de finals de 1933, com a representant del País Valencià. Reig acceptà i va traure acta de diputat. A València, la dreta valencianista el va rebre com un heroi i li van retre un homenatge. En canvi, els esquerrans buscaren altres aliats menys nacionalistes, però més de la seua corda política.

El projecte polític de Reig havia fracassat i no trigaria a descompondre's totalment.

La llengua dels valencians i el Vocabulari Ortogràfic Valencià

Pel que fa a les novetats editorials, 1933 va ser un any molt significatiu. Hem de destacar l'aparició del llibre de Manuel Sanchis Guarner *La llengua dels valencians*, que ja hem esmentat abans. Aquest llibre va ser molt ben rebut per tota la crítica, la valenciana i la catalana. Es va considerar una obra fonamental, perquè significava el desvetllament de la veritable personalitat idiomàtica dels valencians. Va ser publicat a l'Estel.

No pretenem descobrir ara cap cosa que el lector no conega d'aquest llibre, ja que junt al de Joan Fuster *Nosaltres els valencians* ha estat la Bíblia dels valencians i del valencianisme. I ho és encara. Així, doncs, només volem subratllar aquells aspectes del llibre que tenen a veure amb la situació lingüística dels valencians l'any 1933, recollits per Sanchis Guarner en les primeres pàgines del llibre.

La llengua dels valencians va ser un encàrrec d'Adolf Pizcueta a Sanchis Guarner, davant la necessitat d'un llibre d'orientació lingüística. Sanchis Guarner va optar per fer una anàlisi de la situació i per presentar les diverses posicions lingüístiques respecte a la unitat idiomàtica. Presentà la teoria de Griera defensant la unitat idiomàtica; la de Carreres i Candi (1919) que defensava la nissaga ibèrica de l'idioma, teoria que tant agradà a Nicolau Primitiu i a d'altres intel·lectuals de

l'època; la de Fullana, sobre el baix llatí; i la d'Alcover, que cercava l'explicació del dialecte occidental en la fusió del mossàrab amb el català en terres valencianes i lleidatanes. (Ferrando, 1984:XXVIII)

Ferrando (1984:XXVII) explica aquesta faceta d'historiador de la llengua en Sanchis com una herència del seu oncle Josep Sanchis Sivera i del mestratge de Ramón Menéndez Pidal:

«El gran mèrit de Sanchis Guarner hauria estat precisament haver posat al servei dels valencians el rigor metodològic i els coneixements filològics més avançats llavors a la Península Ibèrica.»

Malgrat que aquesta apreciació de Ferrando és del tot certa, Sanchis Guarner afirmà en l'Advertiment que l'obra havia estat escrita sense cap aspiració científica i sense la voluntat de dogmatitzar.

Al primer capítol «L'obligatorietat de la llengua» diu Sanchis Guarner:

«Som valencians, i el nostre idioma és el valencià; en ell devem parlar i en ell devem d'escriure. Devem i podem, i perquè devem, volem. (...)

Qui renuncia a sa llengua renuncia a sa pàtria, i el qui renega de la seua pàtria és com el qui renega de la seua mare» (9)

Ací es resumeix la filosofia del llibre, al nostre entendre. Sanchis Guarner volgué escriure'l, perquè ho considerava un

deure. Els valencians que es desentenien d'aquest deure, renegaven de la seua arrel.

El segon capítol de *La llengua dels valencians* és el que fa referència a la situació de la llengua l'any 1933. Aquest capítol «La defensa de la llengua» constitueix un resum de les idees i actituds lingüístiques que hem trobat al llarg d'aquests anys. Sanchis Guarner fa un recull dels arguments que més sovint s'utilitzaven contra el conreu de l'idioma l'any 1933:

1. «Hi ha gent que alardeja de culta i que diu que *no els interessa el valencià perquè es tracta d'un dialecte.*» (11)

Sanchis Guarner considera aquest argument una típica expressió de semialfabetisme de la burgesia intel·lectual i una manifestació de cretinisme.

2. «...dels qui alardejant d'internacionalisme, ens diuen que cal bandejar el valencià, que és una llengua poc parlada, perquè el món marxa vers la unitat, i que en compte d'accentuar, cal esvair les diferències entre els diversos grups de la humanitat.» (13)

El nacionalisme vol dir llibertat per a Sanchis, una llibertat que portarà cap a la unitat de la Humanitat, però mai no s'aconsegueix la llibertat sota el domini d'un estat-nació que nega els altres.

3. «Altra de les objeccions que més freqüentment es repeteixen contra l'ús de la nostra llengua, és la del suposat localisme. Ens diuen que el valencià l'aprem només milió i mig d'hòmens, mentre que el castellà el parlen cent milions.» (13-14)

La importància d'una llengua per a Sanchis Guarner no tenia a veure amb la quantitat de parlants, sinó amb la qualitat de la literatura que produeix. A més, donada per suposada la unitat lingüística amb Catalunya, Mallorca i Rosselló, la llengua era parlada per més de cinc milió de persones.

4. «Els qui acusen al valencià d'ineptitud, diuen que es deu de limitar la seua acció a les esferes populars i familiars.» (14)

Segons Sanchis Guarner, a la València de 1933 aquesta afirmació era inexacta. La majoria de famílies ja havien fet el canvi de llengua amb els seus fills i els parlaven castellà. Aquest era l'entrebanc més greu amb què es trobava l'idioma. Especialment les dones sentien una especial resistència a parlar valencià. De tota manera, per a Sanchis era molt més important que es publicés un llibre, que cinc mil botiguers parlessen valencià, perquè la cultura arribaria a tot arreu si s'estimulava des dels centres de poder.

5. «Eparó l'argument més esgrimit, malgrat l'ofensiu desamor que implica, és el d'una suposada grolleria que el fa inservible per a persones que alardejen de certa elegància.» (15)

No s'estigué gens de qualificar aquesta afirmació d'imbècil i irritant. La causa d'aquest argument no era altra que el provincianisme de certes classes rectores de la societat valenciana, que feien per manera de distingir-se dels més pobres. Si els parlants de l'idioma no fossen només gent de classe baixa, si la classe culta valenciana parlés valencià, aquest seria un idioma correctíssim, fi i depurat.

Al següent capítol, «La bellesa de l'idioma», Sanchis Guarner tracta de demostrar, mitjançant la citació d'autors cèlebres i exemples concrets, les característiques de l'idioma, que podem resumir en harmonia i concisió, encara que volgué evitar els tòpics i només remarcà les qualificacions positives que la llengua havia rebut al llarg de la història. De tota manera, Sanchis Guarner no combaté els tòpics, segurament, perquè no era el moment de fer-ho. La llengua no estava prou consolidada ni tampoc la consciència nacional. Els tòpics i les valoracions positives de la llengua, doncs, eren encara necessaris.

El capítol IV està dedicat a la geografia de la llengua. Parteix de la possibilitat que el lector admeta la unitat de la llengua. I si no era així, la presentació de les dades, els arguments esgrimits, la descripció dialectal l'havien de

convéncer que realment la llengua era una i que els dialectes valencians formaven part de la diversitat lingüística catalana tant com el tarragoní o el lleidatà.

La part dedicada a la història de la llengua és la més problemàtica. El propi Sanchis Guarner ho veu així:

«Confie haver concordat amb la generalitat dels lectors al tractar de les qüestions anteriors, però a l'entrar en l'estudi d'este problema presumixo que va a trencar-se eixa simpàtica unanimitat. Es curiós que en un punt doctrinari, en una qüestió política, hi haja acord de la majoria dels valencians, i que en canvi este problema, científic exclusivament, de la història de la llengua, ocasione tan apassionades polèmiques.» (43)

Aquest capítol maldava per donar compte de la pertinença lingüística del valencià. Sanchis Guarner parteix de les teories llemosinistes, explicant-ne l'origen i la raó de l'equívoc. Després exposa les teories catalanistes, basades en els documents que anomenaven la llengua amb el nom de llengua catalana i dóna com a exemples dels defensors d'aquestes tesis els propis ratpenatistes de finals del XIX i principis del segle XX: Llorente, Labaila, Boix, Chabàs, Ribelles Comín, etc. Després exposa la teoria de Meyer-Lübke, segons la qual, el valencià és part de la llengua catalana però aquesta no té un origen peninsular sinó gal. lo-romànic. Per contra, Menéndez Pidal amb Amado Alonso la consideren ibero-romànica⁷⁶.

Exposa les teories dels secessionistes com Carreras i Candi,

Nebot i Fullana, tot i subratllar d'aquest últim les defenses de la unitat lingüística al I Congrés de la Llengua Catalana i les cartes publicades per Alcover al *BDLC*, reconeixent-la.

Finalment, parla de les tesis d'Alcover sobre la influència del mossàrab de Lleida -que parlaven també català- en la llengua parlada pels mossàrabs que vivien al País Valencià -que era una llengua híbrida de nissaga llatina-. Aquesta hipòtesi d'Alcover (1922) va ser formulada a «Los mozárabes baleares», article publicat a la *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* de Madrid.

Finalment, Sanchis Guarnier donà compte de la teoria de Griera, que només atribuïa en part la diferenciació dialectal a la separació dels territoris de la Corona d'Aragó i a la integració per separat a Espanya. Griera també era partidari de la teoria de la reconquesta. Segons aquesta teoria, la repoblació del País Valencià amb lleidatans determinà la caracterització del valencià (Griera, 1931).

La solució a tot aquest embalum de teories només podia ser una, l'estudi de la llengua.

Tot i que feia vaure que no prenia part per cap d'aquestes teories, l'exposició dels arguments encaminava el lector a reconèixer la unitat lingüística del català. A més a més, buscà maneres subtils per apuntar-se a les tesis catalanistes:

«Tots els valencians castellanisats ens acusen als valencianistes

militants de manca de valencianisme i ens titlien de catalanistes, precisament ells que mai no han fet res per València i que es declaren públicament castellanistes.» (73)

Malgrat això, com subratlla Ferrando (1984:XXVIII), Carles Salvador després de lloar extensament l'obra, li retrau que no prenga part declaradament pel nom de català:

«Ara cal que les vostres recerques us porten prompte a donar al poble el nom del seu parlar, si és que el que porta no li és el més ajustat» («La llengua dels valencians», *El Camí*, núm. 102, 17-2-1934)

Altre llibre que, sens dubte, degué ser una de les obres més consultades pels valencianistes de l'època va ser el *Vocabulari Ortogràfic Valencià* de Carles Salvador. Aquest *Vocabulari*, com ja hem esmentat abans, anava precedit de la *Declaració i Normes Ortogràfiques*. Com diu Simbor (1983a:95-96), el *Vocabulari Ortogràfic Valencià* consta d'uns 6000 mots d'ús corrent i d'ortografia dubtosa entre noms comuns i noms propis i geogràfics. Es tracta d'una adaptació de l'obra de Fabra *Diccionari Ortogràfic Abreujat* de l'any 1926, de la qual discrepa només en alguns punts. Aquest són:

1. La utilització de s per tot so ç, contràriament al que fa Fabra, en el cas del sufix *-isar*, que Fabra escrivia *-itzar*. En

la resta de casos sí que apareix escrita la grafia tz: *dotze, atzar, etc.*

2. Dóna a algun mot la grafia més d'acord amb la pronunciació valenciana: *stre, mol.le, mol.lura.*

Però, curiosament, Carles Salvador no modificà el sistema d'accentuació de Fabra, tot i que no es corresponia en alguns punts amb la pronúncia del valencià general i escrivia *aprèn, Ambrós, cafè.*

Aquest vocabulari, com el de Fabra, té un caràcter didàctic, ja que dóna al costat de la forma ortogràficament castellanitzada la forma corresponent d'acord amb la normativa: no *envigar*, sinó *embigar.*

L'última època d'El Camí i l'aparició de noves publicacions

La crisi de les idees del valencianisme totalitari de Reig van provocar en *El Camí* un petit terrabastall. En l'editorial del número 100, *El Camí* exposava la greu crisi de la publicació, a conseqüència de la crisi del nacionalisme valencià:

«Hem de fer -fidels a les nostres normes amigues de la sinceritat- una confessió als lectors. Els que redactem EL CAMÍ hem tingut la idea de suspendre la seua publicació i l'hem rectificada. (...) ,,hem patit la dubitació de si EL CAMÍ devia suspendre la seua aspra funció patriòtica o sí, per el contrari, era obligació ineludible mantenir-la. (...)

Davant la tràgica desnacionalisació del País Valencià, davant del seu vanciment espiritual, hem cregut sempre equivocat plantejar el nostre problema com un vulgar plet de dretes i esquerres. (...)

La constatació de que no existia un ambient favorable a la tesi patriòtica de que els valencians conscients tenen el dret i la obligació d'impulsar el nostre moviment, en una orientació comuna, qualsevol que siga el seu pensar en altres matèries, ens féu meditar, si convindria suspendre, per manca d'eficàcia la nostra obra. (...)

EL CAMÍ creu que sense l'aspiració, sincerament sentida d'arribar a la unió valencianista, la pàtria seguirà tancada al ciòs envilidor dels pobles vençuts. (...)

Però ara els que fem EL CAMÍ procurarem encara més apartar-lo de tota política partidista unilateral, sectària, intolerant, EL CAMÍ farà valencianisme pura i simplement. Marcarem, com fins a hui, una posició doctrinal i espiritual ferma. Refusarem tota col·laboració espontània que vinga afectada per un criteri unilateral i que no tinga posada la mirada en els interessos superiors del nostre poble; tallarem de manera implacable les polèmiques que tendixquen a ferir i a dividir als patriotes conscients, però no dubtarem -com fem en este mateix número- en publicar aquells parers

exposats en un to adient al nostre setmanari, que sense atac per als altres afirmen idees dignes de ser conegudes per els valencianistes.» («Claredat», *El Camí*, núm. 100, 3-2-1934)

La situació era greu. La majoria dels membres de l'AVR no volien saber res de Reig, ni del grup que l'envoltava. Contràriament Reig va mantenir-se dialogant i va continuar la tasca mampresa (Pizcueta, 1990:62).

L'opinió política ocupà a partir d'ara menys planes, tot i que sempre havia estat escassa. *El Camí* va centrar-se més en els aspectes culturals i doctrinaris del valencianisme.

Les qüestions lingüístiques continuaren omplint-ne moltes planes. Carles Salvador havia acabat ja el cursset d'ortografia i ara, tot just, en començava un de morfologia valenciana. Però a part de les lliçons de Carles Salvador, Josep Giner -amb el pseudònim de Guillem Renat-, Francesc Moreno Ferris i Nicolau Primitiu van publicar-hi alguns articles lingüístics ben interessants.

Giner escriu un article on fa una valoració del model lingüístic estàndard -així l'anomena- pres a Catalunya i argumenta els problemes de l'adaptació estricta d'aquest model al valencià. Per a ell, la cosa és prou complicada, ja que no es tracta d'incloure-hi uns quants dialectalismes lèxics o morfològics. Tot això esdevindria dialectal respecte a l'oficial establert. Així, doncs, el que calia era fer una valoració de les

formes que en concepte igualitari havien de constar-hi com a pròpies del "català normal", és a dir de l'oficial. Proposava que determinats mots del català oriental no fossen escrits pels escriptors valencians. Per exemple, calia escriure sempre: *agranar, rent, dacsà titot o polit, poal, tramús, bacora, pallús, vesprada, safanòria, birbar, engolir-se, funeral, etc.*

També calia tenir en compte aquells mots que, provenint d'una mateixa arrel, havien donat solucions diferents en valencià que en català oriental. Els mots amb formes valencianes que havien de prevaler entre els escriptors valencians eren: *ensisam, ansa, afonar, tomaca, foguer, llibrell, ametla, motle, guatla, cordell, gallet, matalap, huf, denou, cudol, arrapar*. Després afegia una llista de sinònims que tenien altres acepcions en un dels dialectes i, per tant, no podien ser tractats com a equivalents sempre: *fam-gana, fem-escombraries, llavar-rentar, prompte-aviat, pardal-ocell, etc.* Finalment donava una llista de mots que, segons ell, no tenien equivalència en català oriental: *refilar, oix, adés, calbot, camal, cavalló, torcar, ausades, escarotar, arropir, etc.* Com veiem, hi ha alguns que sí tenen aquesta correspondència (*torcar-eixugar*) o fins i tot que són també mots propis de tots dos dialectes (*camal*). Però el que interessa de debò en aquest treball és la filosofia que l'inspira. Giner no intenta facir el català literari de formes valencianes, sinó crear un paraestàndard. («Sinònims dins la nostra llengua», *El Camí*, núm. 110, 14-4-1934). Malgrat això, no

queda gaire clar on començava per a ell el català occidental, del qual, això sí, considerava hegemònic el dialecte valencià.

Salvador Donderis, arquitecte i escriptor, contesta a Renat. Primer descriu el dialecte apitxat com una forma empobrida de l'idioma. Després criticà de Renat que confongués l'apitxat amb el català occidental. Li féu les següents objeccions: 1er. la diferenciació dialectal entre el català oriental i el sud i occidental [sic] -que confon Renat amb l'apitxat- no està basada en cap criteri filològic. 2n. aquesta diferenciació suposava una frontera entre Catalunya i Sud-Catalunya -llegiu País Valencià-, que no existeix. 3r. les fronteres dialectals, segons Donderis, afirmen la unitat de l'idioma, etc.

Donderis deixa clar que la diferenciació en el lèxic no es dona entre els dos països només, sinó també entre comarques i, fins i tot, entre municipis. («Dialectalisme i cultura», *El Camí*, núm. 113, 12-5-1934).

No creiem que Renat hauria volgut establir una frontera idiomàtica entre Catalunya i València basada en la diferenciació dialectal, però potser, Donderis veié en l'article de Renat alguns aspectes confusos o, fins i tot, aprofitables per aquells que fonamentaven el secessionisme.

Renat hi havia d'estar d'acord quan no contestà, però continuà publicant articles sobre qüestions lingüístiques.

El segon article publicat per Renat fou una defensa de l'ús de la forma *lo que*. Per a ell, aquesta forma era ben clàssica i

ben catalana i, doncs, permissible. Remarcà el valor sintètic de la forma *lo que* per a distingir oracions substantives d'adjectives. També argumentà quant a l'ús, ja que la majoria d'escriptors valencians es mostraven incondicionals d'aquesta forma castellanitzada.

Un altre article fou dedicat a l'«Ortografia dels noms valencians». Renat intentà fer una llista de topònims sobre els quals hi havia diferents criteris a l'hora d'escriure'ls. La norma, per a ell, era:

«Els noms de poblacions valencianes que tenen un so de *s* sorda intervocàlica han estat ortografiats de molt diverses maneres amb criteris capriciosos (...).

En l'actualitat, l'ortografia espanyola té noms geogràfics valencians amb *s* amb *c* i amb *z*, però cal dir que en valencià tots estos noms han de ser escrits tots amb *ss* o tots amb *c*, *ç*. Allò que és absurd és escriure uns noms amb *ç* (Vinaroç, Alnaçora, Ruçafa), uns altres amb *c* (Aibocàcer), uns altres amb *s* (Manises, Burjasot). I esta anarquia és a més un castellanisme servil.» (El Camí, núm. 117, 9-6-1934)

La fonètica valenciana que seguia Renat era l'apitxada. Així, mentre la regla s'ajustava bastant a un criteri clar i eficaç, en canvi no tenia en compte la fonètica no apitxada que faria distingir els topònims que s'havien d'escriure amb una sola *s* dels que s'havien d'escriure amb *ss*.

A aquest estudi de Renat sobre els topònims valencians hem d'afegir-hi l'article de Francesc Moreno Ferrí, amb unes regles

per ortografiar noms valencians. («Regles per a l'escriptura de noms valencians», *El Camí*, núm. 118, 16-6-1934)

Les regles són les que segueixen:

1. Per a escriure noms d'origen llatí o grec havien de valencianitzar-se: *Plató, Horaci, Homer, Neró, Aristòtil*, etc.

2. Per a escriure noms propis sense cognoms, perquè eren mundialment coneguts així, calia també valencianitzar aquests cognoms: *Zoroastre, Salomó, Faust, Quixot*, etc.

3. Els noms dels reis i pontífexs havien de valencianitzar-se també. Si es tractava de reis estrangers calia afegir-hi la procedència: *Benedicte X, Carles IV d'Alemanya*, etc.

4. Els noms propis d'escriptors bilingües que havien escrit en el nostre idioma calia escriure'ls en valencià, malgrat no ser nascuts al País Valencià: *Vicent Blasco Ibañez, Reimon Llull* [sic]. La resta de noms havien de mantenir-se escrits tal i com ho eren en la llengua d'origen: *Karl Marx, William Shakespeare, Pedro Calderón de la Barca*, etc.

Nicolau Primitiu escrigué també sobre antropònims, afegint noves consideracions a les que ja havia apuntat Moreno Ferris.

Segons Nicolau Primitiu:

1. Els noms podien ser traduïts a la llengua pròpia si es tractava de noms vulgars de l'època contemporània. Però si eren històrics i estaven consagrats no: *Giordano Bruno*, *Walter Scott*, s'havien de mantenir en la llengua original.
2. En canvi, els noms de persones no conegudes es podien traduir. Indicà l'excepció: si són noms vulgars, però de la literatura tampoc no es podien traduir.
3. Tal i com ja havia apuntat Moreno Ferris, els noms que pertanyen a la cultura universal sí que es traduïen, segons criteris de la pròpia llengua: *Aristòtil*, *Miquelàngel*, etc.
4. En general, els noms provinents d'alfabets diferents com els grecs i els noms llatins calia adaptar-los.
5. Respecte als cognoms, fora dels casos ja esmentats (*Aristòtil*, etc.) havien de ser respectats en la forma originària. Per això, tots aquells cognoms valencians que havien estat castellanitzats s'havien de revalencianitzar.

(«Antroponímia. De com escriure l'onomàstica», *El Camí*, núm. 124, 28-7-1934).

Les conclusions d'aquest article aparegueren en un altre número d'*El Camí*, el 126, corresponent a l'11 d'agost de 1934, amb el títol de «Toponímia. De com escriure l'onomàstica». Segons Nicolau Primitiu, al poble li feia més falta la toponímia que el registre de la propietat i el cadastre. Per això calia revalencianitzar tota la toponímia castellanitzada. A més, considerava inútil la rotulació bilingüe dels carrers o dels noms dels pobles. La toponímia històrica s'havia de mantenir i la moderna s'havia d'adaptar a les formes populars de pronunciació de cada país⁷⁷.

La preocupació per tots aquests aspectes de la llengua va fer que *El Camí* escrigués un editorial en el número 128 demanant la creació d'un nomenclàtor oficial en català⁷⁸. L'acord ortogràfic, deien, havia estat un primer pas. Ara calia anar més endavant i normalitzar la llengua del país. Aquest aspecte de la toponímia estava absolutament lligat a l'ortografia. Ara que ja hi havia calia posar-se a treballar:

«La castellanisació dels noms de les nostres viles i llocs, per una banda; la corrupció dels mateixos noms, per una altra; la simplificació arbitràriament feta de formes compostes; la supressió de lletres per acomodar-les a l'ortografia oficial, etc, etc., han fet que molts dels noms dels nostres pobles no es reconeguen a si mateixos.» («Cap a un nomenclàtor ortogràfic dels pobles valencians», *El Camí*, núm. 128, 25-8-1934)

Com que *El Camí* va desaparèixer poc després -el mes següent- s'hagué d'acabar per força aquesta contribució a la normalització d'un dels aspectes que més maldecaps han provocat als filòlegs dels nostres Països Catalans.

Josep Giner publicà un altre article sobre les consonants palatals en valencià. Aquest estudi establí les diferències entre la pronunciació de les palatals del català oriental i l'occidental. El català oriental -diu Giner- té quatre palatals, dues de geminades, la palatal africada sonora (*sutja, mitja, desitja, metge*) i la sorda (*cotxe, fletja* [sic], *esquitxar, esclatxa*); i dues fricatives, sorda (*xàfec, xicra, xaixa, raixa, marxa, guix, gruixa*) i sonora (*pruija, enveja, jeia, gelosia, Girona, engegar*). En valencià, en canvi, les consonants no són mai geminades -diu- i sona igual *tj, tg*, que *j* i *g*, per això *metge, fetge, desitja, mitja*, etc. es podien escriure igualment *mege, fege, desija, mija*, etc.

Evidentment, les palatals no havia estat el tema fort dels gramàtics valencians. Ni la fonètica. En tot cas, si li semblava una geminació l'africació de l'oriental, amb més motiu li havia de semblar que els valencians geminaven. Però Giner, no se n'adonà, és més, sostingué que els valencians feien un sacrifici en pro de la unitat lingüística mantenint la grafia de la *t* davant de la *g, j*, quan en realitat es tractava d'una consonant muda (!) («Les consonants palatals del valencià», *El Camí*, núm. 119, 23-6-1934)

Encara hem de fer una altra observació sobre aquest article de Giner, la insistència en la creació d'un valencià literari hegemònic dels dialectes occidentals:

«(Nosaltres entenem que el valencià és l'occidental amb categoria literària i futura categoria estatal; per això en compte de parlar del dialecte oriental i del dialecte occidental parlem del català oriental i del valencià, denominacions més reals i amb base literària futura)» («Les consonants palatals del valencià», *El País*, núm. 119, 23-6-1934)

Hi hagué altres estudis lingüístics a destacar.

Poc temps després, fruit dels estudis de Sanchis Guarner amb Navarro Tomàs aparegué un article a la Revista Espanyola de Filologia «Análisis fonético del valenciano literario». Aquest treball és una anàlisi de la parla apitxada culta de la ciutat de València. L'informant va ser el mateix Sanchis Guarner. Així, doncs, l'anàlisi no està basat en la parla apitxada general, sinó en aquella que aspirava a un cert purisme idiomàtic. Sanchis Guarner i Navarro Tomàs no s'estan d'afirmar que la parla apitxada està molt mal considerada pels habitants del País Valencià en general.

L'apitxat, com ja sabem, es caracteritza, a trets generals, per la confusió de palatals africades sordes i sonores en un sol so sord, per la confusió també de la bilabial i la labiodental *b* i *v* en la bilabial; i finalment per la confusió en so sord de les alveolars fricatives sordes i sonores. Segons Navarro Tomàs i

Sanchis Guarner, els gramàtics valencians moderns⁷⁰ recomanaven de distingir entre b i v, tal i com és habitual en la resta de dialectes valencians no apitxats:

«La pronunciación recomendada por los gramáticos funda su prestigio en el hecho de figurar como aspiración a una norma lingüística común basada en los rasgos más extendidos y generales en el conjunto de los otros dialectos valencianos. Tiene, además, de su parte dicha pronunciación la correspondencia con el catalán en lo que se refiere a la diferenciación de las consonantes mencionadas. Por lo demás, en cuanto a las vocales, el valenciano se afilia con el catalán occidental.» (Navarro i Sanchis, 1934:114)

Per a Navarro Tomás i Sanchis Guarner, el parlar apitxat estava desprestigiat com a norma prosòdica del valencià literari. El desprestigi no venia només dels intel·lectuals de l'època, sinó dels mateixos parlants valencians, especialment els no apitxats (F. Martínez, 1912:8). Curiosament, el dialecte central valencià, promogut des de la capital, difós pels mateixos capitalins, no havia aconseguit constituir-se en model, tal i com passava en altres capitals com Milà o Gènova.

Després d'aquestes consideracions, començaren l'anàlisi de la parla apitxada⁸⁰.

Enric Navarro i Borràs se'n feu ressò i festejà que per fi hi hagués un estudi seriós sobre el parlar valencià general. («Análisis fonético del valenciano literario», *El Camí*, núm. 128, 25-8-1934).

Giner s'apressà a fer-ne un resum i publicar-lo («Análisis fonético del valenciano literario», *El Camí*, núm. 129, 1-9-1934). Però a més a més feu una sèrie de comentaris a aquest estudi, tot i manifestar que la intenció no era en cap cas esmenar-los la plana.

Parlem del vocalisme:

- discuteix Giner la distinció que feien Sanchis Guarner i Navarro Tomàs entre la *è* de *fel*, *melsa* etc., que consideren aquells ultraoberta, i la de *tendre* o *gendre*, que consideren només oberta. Segons Giner - i teia raó- no hi havia cap raó etimològica per fer aquesta distinció.

- també discuteix que la *o* àtona inicial s'obris en altres casos que *aulor*, *aulorar*, *aufegar* i *aubert*.

- no hi està d'acord, tampoc, que a part de *Jusep* i *Juan* pronunciats amb *u* es digués -com es diu- *cusir*, *tussir*. Considera que *juí* no és diftong, i en tot cas ho és creixent i no decreixent com diuen Sanchis Guarner i Navarro Tomàs.

-considera inexacta la transcripció fonètica de *lleya* i *lleig* amb *i* [liŋa] [liz]. En tots dos casos, diu Giner, es tracta d'una *e* ben clara.

- no entèn la vacil·lació de les vocals que poden ser obertes o tancades segons la contrada, en paraules com *peu*, *feſta*, *cirera*.

- li sembla vaga l'afirmació que hi ha paraules monosil·làbiques amb *e* acabades en oclusiva sorda. Ell només en coneix el mot *ſet*.

- respecte la *o* de *rossa* no admet que vacil·la en certs contextos.

- la *o* de *llop* i *llom* no es pronuncia *u*.

Les consonants:

- troba inexacta l'afirmació que en mots com *alcalde* i *ſoldat* el grup *-ld-* es pronuncie amb {ll}.

- tampoc no creu que la *s* de *permís* siga la mateixa que la de *patix*, que és la mateixa que la de *vixca*.

- els plurals de mots acabats amb *-ig*, segons Renat es fan en *-jos*: *pasſejos*, *feſtajos*, *llejos*, *deſitjos*, l'excepció

pot ser *raigs*, perquè es tracta d'una paraula culta no popular.

- respecte la *r* d'*arbre* i *perdre* justifica la pèrdua dient que es tracta d'un cas d'allargament de la vocal.

La bona voluntat posada per Sanchis Guarner i Navarro Tomàs amb aquest estudi de l'apitxat, els justifica sobradament les badades que van tenir. Però, a més a més, hem de tenir en compte una cosa. L'estudi està fet sobre la fonètica d'un valencià apitxat que aspira a no ser-ho. Això sense cap mena de dubte havia de desfigurar la realitat de l'apitxat i de contradir les mateixes intencions de Sanchis, en tant que era molt difícil per a ell deslligar-se de l'apitxament. El mateix pròleg del treball de Sanchis i Navarro Tomàs reconeix les múltiples vacil·lacions. Giner demostra tenir coneixements de fonètica valenciana, perquè com podem comprovar els encerts són superiors a les errades²¹. Però Giner no té raó en algunes de les crítiques que fa a Sanchis Guarner i Navarro Tomàs, com per exemple sobre la diftongació de *juí*. També caldria aclarir que el so [j] de *vixca* o *patix* s'ha anat perdent i al valencià apitxat també es pronuncia [s], com donen Sanchis Guarner i Navarro Tomàs. Respecte als plurals de mots acabats en *-ig*, tot i l'extensió que pren el plural en *-jos* cal dir que en l'apitxat encara es manté avui també la forma en *-s*, i que hem de tenir en compte que Sanchis Guarner intentava fer

una pronunciació culta. Finalment, Giner tampoc no sap explicar la pèdua de la *r* en *arbre*, *prendre*, etc. per dissimilació.

Sembla que Francesc de Borja Moll, al *Butlletí de Dialectologia Catalana*, fa unes observacions en aquest sentit, que *Acció*, publicació valenciana de dretes apareguda l'any 1934, reproduí^{es}:

«Val a dir que no ens convençem gaire de la realitat ni la conveniència d'aquesta pronunciació purista, ni de l'exactitud del nom que aquí li apliquem de *valenciàno literari*. Així com trobaríem absurd que ens parlessin de l'andalús literari, ens sembla incongruent que es parli del valencià literari; per escriure literàriament l'andalús s'escriu en castellà.» («Comentaris a una nota bibliogràfica», *Acció*, núm. 88, 11-1-1936)

Moll hi defensava que el valencià literari era el català. Així, doncs, pensava que l'article de Sanchis no volia sinó sublimar una realitat absurda, la creació d'una llengua literària diferent per al País Valencià. Per a Moll, era inútil l'esforç de reaccionar contra l'apitxat, dialecte històricament arrelat a una àmplia zona del País Valencià. Dins la capital veia impossible recuperar les distincions sonores ensordides durant segles. Es preguntava com es podria fer per a modificar la llengua de milers de valencians, poc preparats culturalment o gens sensibles nacionalment.

Giner li contestà en aquell mateix número i en el següent.

Potser, diu, calia entendre el terme *valencià literari* d'una forma diferent a com l'havia entés Moll. Potser calia aclarir que el terme *valencià literari* es referia a la pronunciació literària de la llengua nacional que es considerava preferible a València:

«L'*apitxat* no és cap dialecte, ans una castellanisació que consistix en pronunciar la *s* castellana en lloc de la *s* valenciana i la *ch* castellana en lloc de la nostra *j*. Els castellanismes fonètics no autorisen a poder parlar d'un dialecte especial.» («Comentaris a una nota bibliogràfica», *Acció*, núm. 85, 11-1-1936)

Per a Giner, la llengua literària havia d'estar per damunt de les varietats dialectals, i els dialectes havien de quedar al lloc que els corresponia. Per això, calia una llengua oral única per al País Valencià. Per a crear-la, calia aconsellar sobre les formes més prestigiades i autòctones. L'*apitxat* no hi entrava.

El Camí va representar lingüísticament al final del recorregut una plataforma important de difusió dels treballs lingüístics que es duïen a terme. Gairebé l'única, encara que caldria esmentar els articles de Jordi de Fenollar -Teodor Llorente- que donaven compte de les novetats editorials valencianistes des de *Las Provincias*. Per cert, hem de destacar que *Las Provincias* a partir d'agost d'aquest any 1934 dedicava una secció a la publicació de fitxes lexicogràfiques. Aquestes fitxes eren enviades pels lectors i amb elles es pretenia fer un

recull suficient per començar un diccionari valencià^{es}.

Com a tasca, en favor del conreu de la llengua literària, *El Camí* va convocar un concurs de contes, reportatges, cròniques i articles literaris, el mes de febrer de 1934.

S'organitzà la Fira del llibre, el mes d'abril. L'Ajuntament presentà el llibre d'Almela i Vives *La literatura Valenciana*, l'edità, però en castellà. Carles Salvador se'n queixà. («Al marge de "La Literatura Valenciana"», *El Camí*, núm. 114, 19-5-1934). I Daniel Tossal també trobà inoportú que l'Ajuntament publicàs el llibre en castellà («Un llibre sobre literatura valenciana», *El Camí*, núm. 113, 12-5-1934)

El CAV centrà tots els esforços en la III Setmana Cultural Valenciana. Aquest any l'èxit va ser total. Es van rebre 6.876 adhesions personals, 335 d'entitats culturals i polítiques del País Valencià, Catalunya, Euskadi, Balears i Galícia i de 124 ajuntament d'arreu del país.

Carles Salvador s'encarregà, per fi, dels cursos de llengua. La primera conferència començà remarcant el fet que la llengua vingué per via de les hosts de Jaume I i no per la corrupció del baix llatí, com havia sostingut Fullana. Ara, calia coordinar els textos clàssics amb els actuals en matèria ortogràfica, elevar el nivell del valencià, per aconseguir que fos prou apte literàriament. Aquestes afirmacions volien respondre a la campanya anticatalanista que constantment llançava *El Pueblo*. A propòsit de la III Setmana Cultural, un col.laborador d'*El Pueblo*

que signava Bort i Vela (1934a) escrivia que la llengua parlada al País Valencià era estrictament valenciana i que s'havia de fixar neta d'influències estranyes -llegiu catalanes- que destorbaven el procés cultural, tan artístic com literari.

Les afirmacions de Carles Salvador van molestar tant a Bort i Vela que es despatxà amb un nou article, llarguíssim, en el qual pretengué demostrar que la llengua parlada al País Valencià havia nascut i s'havia format al mateix país. (Bort i Vela, 1934b)

La segona lliçó de Salvador va ser «El valencià de la Renaixença», des de Villarroya fins als mateixos anys 30. Va fer una dissertació honorant el treball gramatical de Fullana i exigint que se li fes l'homenatge pertinent per la tasca realitzada en favor del país. Aquesta proposició va ser acceptada per Emili Cebrián, que feia de secretari del CAV, però mai no es dugué a terme.

Finalment, la darrera lliçó va ser sobre el valencià contemporani:

«Paró els nostres escriptors creuen que escriure el valencià que ara es parla és desfer-lo, triturar-lo, escarnir-lo, envilir-lo amb una punta de sadisme infernal. Escriure el valencià que ara es parla és més difícil del que algú es creu. És una tasca que comporta més dolor de parteratge, més constància, més estudi i més cultura que per a lliurar-se lliurement en braços de l'art. Per a ser escriptor populista es necessita -no ho oblide ningú- un gran talent, una gran intel·ligència, un gust ben depurat,

possedir una filosofia del llenguatge que certa i desgraciadament, tots no tenia.» («III Setmana Cultural Valenciana», *El Camí*, núm. 125, 4-8-1934)

Entre la llengua parlada i l'escrita hi havia d'haver un divorci necessari, més que més, quan bona part del vocabulari i de la sintaxi eren castellanes.

Las Provincias va fer-se ampli ressò de les lliçons de Carles Salvador, ja que contràriament a *El Pueblo*, el consideraven «una de las primeras autoridades de la Lingüística Valenciana actual, por la solidez de su preparación y el rigor de su método.» («La III Setmana Cultural Valenciana», *Las Provincias*, 27, 28 i 29-7-1934)

Hem de destacar també la presència a la III Setmana Cultural de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, que va organitzar un concurs d'escriptura valenciana.

Aquest any va ser també de molta significació quant a la consolidació de les Bases ortogràfiques. Les lliçons de Carles Salvador a *El Camí* i al curs per correspondència van ser arreplegats en un volumet i publicats per l'Estel amb el títol *Lliçons de gramàtica: Ortografia Valenciana amb exercicis pràctics*. L'objectiu del llibre és ben clar: «...facilitar el coneixement i pràctica de l'ortografia de la nostra llengua» (5) Es tracta d'una adaptació de l'obra ortogràfica de Jeroni Marvà, com diu Simbor (1983a:97), afegint-hi alguns problemes de sintaxi, trets de la *Sintaxi* dels mateixos autors. L'accentuació

gràfica dels mots aguts es manté, doncs, com en el dialecte oriental: *francés*.

Però això comportà uns guanys, l'explicació de les regles per a l'ús de les palatals i les alveolars sibilants (Simbor, 1983a:98).

La tasca gramatical de Carles Salvador continuà l'any següent, el 1935, amb la publicació de la *Morfologia valenciana*. En aquesta morfologia, Carles Salvador deia haver, seguit a més dels estudis de Marvà, els de Fullana, Revest i Giner -Guillem Renat-, però la realitat és que la morfologia és clarament una rèplica valenciana de l'obra de Marvà. Com diu Simbor (1983a:98-99) les solucions exclusivament valencianes són escasses, ni tan sols els demostratius *este, eixe...* els donà com a preferibles, o l'indefinit *atre*. Pel que fa a les formes verbals, tot i que seguí Giner, la seua concepció de la llengua literària era ben diferent, per això volgué triar com a preferibles les formes clàssiques de l'imperfet (en *és, és, ís*).

La *Morfologia valenciana* de Carles Salvador també tingué els seus defectes, assenyalats per Simbor (1983a:100):

..., la manca de claredat en l'exposició dels verbs de la tercera conjugació, on no divideix els purs dels incoactius i tracta els primers com a excepcions de la conjugació "*normal*" que és la incoactiva; així com decidir-se per l'increment *-ixc, -ix*, sense ni tan sols esmentar la solució del català clàssic i literari actual *-esc, -eix*. També manca de rigor en algun punt, com en els numerals cardinals en què accepta només la forma *vuit* (i no *uit*) junt a les formes *dèsset* (i no *díssat*) i *dénou* (i no

dinou), L'acceptació d'*avui* (i no *hui*, forma ben clàssica i exclusiva del valencià actual), etc.]

L'altra obra gramatical destacable d'aquest any 1934 va ser *La conjugació dels verbs en valencià*. Era la primera vegada que se sistematitzava la conjugació valenciana i Josep Giner -emprant sempre el pseudònim de Guillem Renat- va aconseguir un llibre reeixit.

Giner distingia les formes antigues de les modernes i partia de la diferenciació de les formes més característiques del català per explicar la diferenciació dialectal de les formes verbals valencianes, baleàriques i catalanes del Principat. Partia, doncs, de la unitat lingüística. Respecte a les formes en *-i*, *-is*, *-in* del present de subjuntiu, per exemple, Giner opinava que no havien de ser rebutjades pels escriptors valencians, en tant que representaven un avantatge respecte a les formes en *-e*, *-es*, *-en*, ja que aquestes últimes podien confondre's amb el present d'indicatiu. Aquest argument de Giner a favor de les formes en *-i* per al present de subjuntiu l'agafa de Fabra (1891), que l'usa des de la conferència al Centre Excursionista de Catalunya el 1891.

Encara que l'ortografia de Carles Salvador continuava insistint en l'accentuació oriental, Giner al seu llibre va fer una aclaració:

«Noteu en el valencià: *promés, admés, sotmés*, etc, amb *e* tancada (dialecte occidental on la *e* de totes les terminacions *-és* és sempre tancada) i en el dialecte oriental *promés, admés, sotmés*, etc.» (21)

«És de notar que en el dialecte occidental la *e* tònica de la terminació *-endre* s'ha conservat sempre tancada, En el dialecte oriental en aquells verbs en què prové d'una *e* llarga llatina s'ha canviat en *e* oberta i en els altres s'ha conservat tancada, d'on s'han format dos grups;

amb *é*: *ofén, depèn, suspèn, corprèn*, etc.

amb *è*: *atén, antén, estén, encén*, etc.

En el dialecte balear la *e* canviada ha esdevingut neutra (escrita *è*), » (27)

L'obra de Giner no és preceptiva, sinó descriptiva. No dóna normes d'ús, encara que sí que defensa alguna vegada les seues preferències verbals.

Carles Salvador va criticar-li alguna d'aquestes preferències («La conjugació dels verbs en valencià de Guillem Renat i Ferrís», *El Camí*, núm. 78, 2-9-1933), en favor de les formes clàssiques que ell defensava a tort i a dret. Li criticà:

1. La preferència de Giner per les formes populars com *compadèixer* i *tindre* o *vindre*.
2. El consell que s'adoptessen les formes en *-í*, *-is*, per considerar-les «una passa desproporcionada».

Però en general, Carles Salvador estava d'acord amb la proposta de Giner.

Les publicacions de la dreta

El Vèrs Valencià i Ribalta

L'infatigable Bayarri va traure l'any 1934 dues publicacions *El Vèrs Valencià i Ribalta*.

El 30 de juny de 1934 *El Camí* es fa ressó de l'aparició d'*El Vèrs Valencià. Breus quaderns poètics*. Havia aparegut concretament el 15 de juny. Es tracta d'una col·lecció de poemes quinzenals que anaven agrupant-se en volums. En total, n'hi van haver dos, de volums, fins a l'any 1936 amb 10 quaderns cadascun. L'últim número va aparèixer el maig de 1936. Passada la guerra, la publicació recomençà l'any 1942 i desaparegué finalment el 1946. Constava de 8 pàgines.

El Vèrs Valencià es mantenia amb els diners dels mateixos autors. Definiren la publicació com a cristiana, casolana, universal i ben valenciana, amb l'objectiu posat en la consecució d'una cultura valenciana i lliure. *El Camí* vaticinà que la publicació seria la manifestació d'un grup de poetes compenetrats no per raons estètiques, sinó més bé per afinitats o relacions d'altra mena. («El Vèrs Valencià», *El Camí*, núm. 120, 30-6-1934). Les relacions que s'establiren eren molt simples, es tractava de poetes de la dreta vinculada a Acció Nacionalista Valenciana:

«En "El Vèrs" els xerrens Casp destriaren sos primers tituvexants

vèrsos, Ramírez Bordes son mestraxe estrófiq, Martí Domínguez suqosos
vèrsos qalant valensianitat i via llenguaxe alxemesienq. El retor Xusèp Pla
els vèrsos més qlasicament llatins valensians, el P. Rubert ses llorentines
estrófes. I els mestres en poesia Cebrián Mezquita i son fillis Lluís i
Xaume, i la gran trovalla; el P. Mirex.» (Bayarri, qinqeni 1932-36; VII)

Com veiem, de tots aquests poetes van ser molt pocs els que
destacaren. Només els germans Casp, especialment Xavier, i
Cebrián Mezquita, que poc hagué de fer, perquè morí aquell mateix
any.

En aquests quaderns, hi va cabre de tot, versos de poetes
clàssics medievals, versos de la Renaixença, versos de poesia
contemporània de tot tipus, fins i tot festiva i barroera, etc.
També van publicar traduccions de poetes estrangers, per exemple
de Baudelaire. *El Camí* va insistir perquè dignifiquessen una mica
la publicació:

«A la vista d'este segon fascicle, ens caldria repetir l'afirmació
essencial que la poesia és selecció. Molt lloable el propòsit, però quan
més s'aparten els editors de les anécdotes i es facen exigents sense eludir
les aportacions espontànies, encara que els dediquen algun quadern, més
encertaran en la finalitat d'esta publicació, que a l'hora actual fa molta
falta, per manca d'atres, i pot constituir pel temps un magnífic exponent
de la literatura valenciana en el seu aspecte poètic.» («El Vers Valencià»,
El Camí, núm. 122, 14-7-1934)

En canvi, *Las Provincias* només va tenir elogis per a la nova
revista, la qual consideraven una original i interessant mostra

de la situació de la poesia actual i antiga. («El Vers Valencià. Originales publicaciones valencianas», *Las Provincias*, 22-7-1934)

L'octubre de 1934 van publicar un número extraordinari dedicat a Jaume I. Altres activitats relacionades amb el grup redactor d'El Vers Valencià va ser la d'homenatjar els poetes Teodor Llorente i Cebrián Mezquita o la de 'abril de 1935, quan van organitzar el I Congrés de la Poesia, en commemoració del cinquantè aniversari de la mort de Llorente.

En l'aspecte ortogràfic, el criteri primer va ser el de no seguir cap norma. Això va ser molt durament criticat per *El Camí*:

«Caldria dir que en l'aspecte ortogràfic es segueix el criteri de no subjectar-se a cap norma, detall que en una revista de poesia que deu ser literatura quintaessenciada, esdevé imperdonable.» («El Vers Valencià», *El Camí*, núm. 120, 30-6-1934)

Però sí que hi havia un criteri clar, no volien la llengua ortografiada d'acord amb les *Bases* de 1932, perquè la consideraven catalanitzant. S'acostaven, si bé de nou relativament al model de Fullana. Al núm. 1 del volum II, corresponent al gener de 1936 es defensaven de les moltes crítiques que rebien perquè utilitzaven una ortografia tan anacrònica i, respecte a un número especial que preparaven en homenatge a Llorente, deien:

«En definitiva edició apareixeran els versos valencians de Llorente

i cal recomanaria als valencians, Ara bé, serà de lloar, per respecte al nostre poeta i als filòlegs vers, valencians, es procure i esmerce la ortografia valenciana, sense catalanismes, Llorente, sinós, protestaria, i nosatros.»

En aquest mateix número apareix una lliçó gramatical sobre els diftongs. La lliçó recomana que es practique la mida de les síl.labes:

«La *i*, *a* (dèbil i fòrta), fan diftong *i*, per lo tant, s'ha d'accentuar la *i* per a desferlo; dia, atía. Així *Valencia* te tres sílabes i es paraula plana; com *euforia* i *vegonia*, (...) De mòdo que *Clio* i *poesia*, s'han d'accentuar. Lo contrari son barbarismes catalans que deven evitar per exòtics.»

És a dir, que la lliçó només està enfocada a plantejar punts de discordança amb l'ortografia que Bayarri mateix havia reconegut com la més generalitzada en la I Setmana Cultural Valencianista.

No aparegué una nova lliçó ortogràfica fins al número 10 d'aquest segon volum, corresponent al 15 de maig de l'any 1936. Aquesta lliçó confirma el que acabem de dir:

«L'apóstrof d'elisió directa, en la preposició *d'* no el posem quan seguix femení, a no ser que comence este per *e'*: De Analia som, De aquella vall, De una, Pero; D'Emilia som, D'estes còses,, D'ella.

I es que l'apóstrof en la lletra elidida que és *e'* té un sentit masculí i el dona a la paraula que afècta.

L'apòstrof d'elisió inversa atenta a la claritat i no l'escriuen; tu et cauràs, Ella en porta còses, Yo els dic.

Resulta mes procedent que no; Tu't cauràs, Ella'm porta, Yo'ls dic.»

Per tant, podem dir que l'ortografia que ara proposava *El Vèrs Valencià* era més o menys la de Fullana amb "trets de modernització" del propi Bayarri, com aquest de l'eliminació de l'apostrofació inversa.

Simultàniament a l'aparició d'*El Vèrs Valencià* hi hagué una altra publicació, aquesta mensual, impulsada per Bayarri, la revista *Ribalta. Revista valenciana d'art*. El seu interès rau en el fet que es tracta de la primera revista valenciana escrita en català referida a les arts. Constava de setze pàgines i de moltes il·lustracions. Va donar compte dels esdeveniments artístics dels anys 1934, 1935 i 1936, fins que desaparegué també com *El Vèrs Valencià* per la Guerra Civil. Com aquesta última, reaparegué l'any 1942, però en castellà. Lingüísticament no en podem destacar res, excepte que seguia les petjades d'*El Vèrs Valencià* exposades ara.

Acció

No ens ha de cridar l'atenció que les publicacions *El Vèrs Valencià* i *Ribalta* tinguessen un criteri tan poc encertat quant a

qüestions ortogràfiques i, en canvi, Acció Nacionalista Valenciana fos un partit absolutament adherit a les Bases ortogràfiques. Bayarri feia i desfeia en aquelles, però en els edictes, papers i publicacions del partit no el deixaren ficar cullerada.

Acció Nacional Valencianista maldava per consolidar-se. Eren catòlics, federalistes i exigien autonomia i llibertat absoluta per a poder confederar-se amb qui volgueren (Cucó, 1977a:182). Malgrat això, de vegades es manifestaven "segregacionistes", com demostra aquest escrit que anunciava l'aparició de *La República de les Lletres*:

«La convivència ab els centropeninsulars està descartada, puix tot el que conseguirem d'ells es la "conllevància". Perquè, doncs, preocupar-se tant de l'Espanya gran?

Com a nacionalistes valencians a nosaltres no ens importa res del que passa al mig de la península, Monarquia, República, dretes, esquerres... a nosatres, què?» («La República de les Lletres», *Acció*, núm. 32, 15-12-1934)

Aquesta reflexió venia a tomb per la declaració d'iberisme de *La República de les Lletres*. El valencianisme radical esquerrà de la publicació feria la susceptibilitat del dretans d'*Acció Nacionalista*.

La premsa recollia amb interès les iniciatives normalment sorolloses d'aquest nou partit. L'any 1934 van fer una campanya

perquè el 25 d'abril, dia de la Batalla d'Almansa, fos considerat dia de dol nacional. La instància a l'Ajuntament va ser acceptada i esperaven un ban de l'Ajuntament en aquell dia per declarar el dol. Però no va ser així, el 25 d'abril, la policia entrà als locals de l'entitat i obligà els membres a llevar la senyera a mitja asta que tenien al balcó.

La desunió del valencianisme s'havia consolidat de ferm, les esquerres i les dretes valencianistes semblaven irreconciliables. Acció Nacionalista considerava que això era una lluita fratricida i que calia buscar els punts comuns del valencianisme, a l'estil de Reig. Però el problema era que l'esquerra no podia acceptar l'actitud hegemònica de la dreta i les disparitats ideològiques que els separaven pesaven molt més que les coses que els unien, la llengua, la cultura, l'expansió, la dignificació i el foment d'una consciència nacional ja no eren suficients.

El 13 de maig de 1934, Acció Nacionalista va traure un setmanari *Acció*. Aquest setmanari destacà pel fet de ser l'òrgan d'expressió del partit; per això, els dos punts ideològics més destacables de la publicació van ser el nacionalisme valencià i el catolicisme:

Indubitable en la seua existència, estimable en sa força i bondat, pensa i lluita en totes les terres valencianes, gran unió i honrada comunió d'homens que tenen l'inestroncable acoblament suprem en la filosofia i pràctica cristianes catòliques, que són carn viva i esperit immortal de la tradició, de la vida i del pervindre de la nostra Patria.

ACCIO serà el seu portantveu, anunci i pregó sens poder deixar de ser ressó de tot el moviment nacionalista valencià per a lloar-lo i fiscalitzar-lo si hi ha cas, i ariet develador crepitant dels nostres seculars enemics i dels nous o rebordomits elements, que li entrebanquen la seua natural i lliure i l·legítima ascensió.» («Noblement...», *Acció* núm. 1, 13-5-1934)

Entre els redactors hi havia Francesc Soriano Bueso, els germans Casp, Xavier i Vicent, i Miquel Adlert. Es defineixen com a setmanari polític de dretes i cristià. La llengua, a més a més, era considerada el dogma per sobre del qual passava tota la ideologia i expressió nacionalista:

«Canviar-li a un poble que té una parla nacional este verb per a imposar-li'n atre estrany, val tant com arrancar-li l'òrgan d'expressió i assimilació espiritual possat per el Creador, privant a l'ànima d'una nació dels torrents de matissos i dolçors d'idees i sentiments que sols poden ésser evocats i sols poden vibrar ab el subtilíssim instrument de la llengua vernàcula.» («Llengua i nacionalitat», *Acció*, núm. 6, 16-5-1934)

Tot era vist des d'aquesta perspectiva. Això fa d'*Acció* més que un setmanari un butlletí ideològic amb pocs atractius, per massa doctrinari. Reprodueix fotografies de tant en tant, totes d'estudi i referides a temes religiosos. Van traure 112 números, l'últim dels quals aparegué en una data significativa, el 18 de juliol de 1936. Va ser l'última publicació valenciana a desaparèixer, perquè *La República de les Lletres* no havia tret el

número 9 corresponent al juliol-setembre.

El setmanari es caracteritzava per una primera plana absolutament doctrinària, on es defensaven a ultrança les essències de la pàtria, la llengua i la religió catòlica; la segona pàgina normalment era la més informativa, de la qual destacava molt especialment la informació cultural, molt de la corda ratpenatista i jocfloralesca; la tercera plana estava dedicada al moviment valencianista i als articles lingüístics; la quarta, normalment, era una plana sencera de publicitat; la cinquena tenia informació teatral i cinematogràfica; i finalment la sisena estava dedicada als articles d'opinió i alguns d'informatius lligats al moviment valencianista. Però el setmanari comptà una bona part de l'existència amb només quatre pàgines, tot i que el contingut i la distribució era similar.

Sembla que *Acció* va comptar també amb un projecte editorial, Edicions *Acció*, que va traure dos llibres, l'un l'any 1934 *Els Jocs Florals*, i l'altre el 1936, *Romanticisme i Renaixença* de Nicolau Primitiu.

Per a *Acció* hi havia dos problemes essencials. D'una banda, que el nom del País era Valencià, i doncs, Castelló i Alacant manifestaven sovint un gran desdeny pel valencianisme, perquè el consideraven correlatiu a capitalí. Això feia que el País Valencià no tingués gaires esperances de revertebració de la consciència nacional si no s'esmenava aquesta actitud recelosa i absurda. L'altre problema era l'enclavament de comarques

castellanoparlants dins del territori valencià. Aquest fet els condemnava al bilingüisme, contra el qual es manifestaren sovint, tot i que reconeixien que preferien el bilingüisme a res. Però la solució era clara, calia valencianitzar les comarques castellaneres, difondre-hi la llengua i modificar-ne els costums lingüístics, però mai per la força.

L'anticatalanisme d'anys abans va deixar pas a un nou enemic, l'espanyolisme feixista. El setembre de 1934 va ser colpejada amb martell l'estàtua de Mistral. Els agressors deixaren la signatura: arriba Espanya. Aquest moviment feixista era el pronòstic del que s'esdevingué en poc més d'any i mig, la Guerra Civil. Acció es va fer ressò del malestar que es respirava i que afeblia encara més el govern republicà. Va començar allò que els historiadors han anomenat bienni negre 1934-1936. Com explica Cucó (1977a:186) les protestes antifeixistes es multiplicaren i van ser freqüentment protagonitzades per AVR. Davant de la situació, Acció demanava la solidaritat entre els valencianistes:

«A estas horas de confusionismo, quan les masses van desorientades per totes bandes, els autèntics patriotes valencians tenim uns deures, tenim unes obligacions, la unió i el treball,

No penseu que al demanar la unió dels patriotes desitgem la fusió de tots dins un partit exclusiu. Açò és impossible, açò és irrealizable. El que volem, el que demanem, és la pau unificadora dels esperits valencianistes. Ho exigix l'hora, ho exigix l'ambient.» («Valencianistes de totes les rames, uniu-se!!!», Acció, núm. 25, 27-10-1934)

Acció va intentar de nou crear ambient nacionalista i que els valencianistes de totes les tendències s'hi aplegaren a l'entorn. («Moments de reflexió», *Acció*, núm. 44, 30-3-1935). Però la crida no va ser contestada. Només alguns esquerrans hi col.laboraren fent tasca lingüística, com Carles Salvador. Tots dos van centrar-se en aspectes de lèxic i de sintaxi, era el tercer graó cap a la consolidació de la llengua literària.

Per un altre costat, *Acció* treballà enormement per la consecució d'una normalització lingüística com calia. Insistiren molt en l'ús del català en la predicació. («Preguem en valencià», *Acció*, núm. 27, 10-11-1934). El gran exemple a seguir era Sant Vicent Ferrer, que havia aconseguit

«...portar la pau al món i la unitat a l'Església, fent servir de vehicle de la gràcia divina la nostra llengua valenciana que mai no deixà d'emprar.» (Francesc Soriano i Bueso «La llengua valenciana, viaducte de la pau del món i la unitat de l'Església» *Acció*, núm. 99, 18-4-1936)

Amb aquest objectiu, *Acció* Nacionalista Valenciana reeditava els fulls que alguns diumenges, durant el Rosari de l'Aurora, es repartien a la Catedral de València, amb les oracions escrites en valencià.

Un altre objectiu era la valencianització de l'escola. Seguiren de prop la tasca de la Protectora i publicaren nombrosos articles defensant la valencianització absoluta:

«Pero tornem on anavem, el obrer es el primer interessat en que no se li oblige a dependre un idioma extrany al seu, mes que en lo necesari per a poder-se entendre els demás habitants de la Península, però no per en éll dependré les demes disciplines del saber huma. Es sabut que el obre disposa de pocs mijos per a la seua cultura, i son pocs els anys que pot anar a l'escola i d'ells se'n passa la mitat deprenint un idioma completament desconegut per d'ell i que despres no ha d'emprar sino en rares ocasions. Sera preferible que aixos pocs anys que pot anar a la escola els emplee en dependre còses de mes profit que no en voler saber un vocabulari que mai dominarà.» (Juan Puig «Defectes que té el emprar una llengua extranya», *Acció*, núm. 4, 2-6-1934)

Primitiu Gómez Senent considerava que el bilingüisme era el fet més pernicios, ja que el revers de la moneda era l'analfabetisme:

«A Valencia, encara que no hi han estadístiques, té aproximadament un cinquanta cinc o sixanta per cent d'habitants de parla valenciana; el quaranta per cent restants són els transeunts, empleats del Estat i els individus que perteneixen a les parts ja completament castellanisades. La llengua més parlada és, per lo tant, la valenciana; i a pesar d'asó continua parlant-se la castellana en l'escola, sense que per lo vist se tinga interès de fer ninguna innovació bilingüística.» («L'us de la llengua valenciana a l'escola», *Acció*, núm. 9, 7-7-1934)

Acció també va servir com a plataforma per a la discussió lingüística. El 26 de juliol de 1934 Carles Salvador va donar una conferència al Saló de Sessions de l'Ajuntament. Hi afirmà que la llengua valenciana havia estat portada pels catalans, que no hi

havia cap prova que ho pogués desmentir i que a València el conreu literari abans de la Conquesta era només de literatura aràbiga. Emili Lluch publicà una «Lletra oberta» on posava en dubte les afirmacions de Carles Salvador. Segons Lluch, quan hi hagué la conquesta, la població valenciana ja tenia formada la seua llengua particular. La majoria de la població restà als pobles on sempre havien viscut i, doncs, mantingué els costums i la llengua. La invasió de catalans vingué acompanyada d'aragonesos, que cohabitaren amb els valencians autòctons fins que Felip II manà foragitar-los. Per a Lluch, la llengua valenciana tenia un origen tan antic com la catalana, de la qual era germana. Acabà demanant a Carles Salvador que presentés algun document per avalar la seua teoria i l'acusà de ser un mal patriota, per la qual cosa donà per tancada qualsevol possible polèmica amb ell (Acció, núm. 15, 18-8-1934).

La resposta arribà de seguida. Carles Salvador es mostrà molt molest per aquestes acusacions d'antipatriotisme i perquè intentava privar-lo del dret a la rèplica. Pel que feia a les observacions de Lluch, Carles Salvador li contesta que cap no era suficient per a demostrar que abans de la Conquesta es parlava la mateixa llengua al País Valencià que l'actual. Si el que buscava, deia, eren arguments al seu favor, els podia trobar a *El Pueblo* en els articles que Bort i Vela (1934a i b) publicava aquells mateixos dies.

Carles Salvador argumentà que fins i tot si els àrabs havien

parlat valencià abans de la Conquesta això no negaria la unitat de la llengua catalana:

«Dues coses certes sabeu, però. Que els cataans que portava el rei En Jaume parlaven català i que si algú d'ells escrivia ho feia en català sino escrivia, també, en llatí, i que els àrabs que vivien al País Valencià ens han deixat escrits en àrab. Com parlava el poble? Els erudits ho diràn, si poden algun dia. Per ara només es pot dir que els catalans portaren el català a les nostres terres.» («Resposta a una lletra oberta», *Acció*, núm. 17, 1-9-1934)

Però qui tancà la polèmica va ser Emili Lluch demanant a Carles Salvador no un document sinó una raó que demostrés que el poble valencià canvià la llengua per la del conquistador català i no la de l'aragonés, que era -segons Lluch- l'element predominant de la colonització. Com ha d'admetre que la seua teoria és indemostrable dóna un bon argument de pes per creure-la:

«I mentres açò no se demostre; mentres no se puga provar documentalment quina era la llengua parlada al País Valencià abans de la Conquesta, devieu admetre, a manca de proves contràries, la explicació més lògica i natural i que més afalaga nostre patriotisme. Cò és; que no se parlava altra llengua que la valenciana.» («Resposta a Carles Salvador», *Acció*, núm. 20, 22-9-1934)

Seguim amb altres qüestions relacionades amb els escrits sobre llengua de la publicació. *Acció* va publicar la llista de municipis valencians on no es parlava català. De pas, s'adheriren

a les tesis de Nicolau Primitiu que ja començaven a circular i que ells, pròxims al ratpenatisme i convençuts del mal que feia el bilingüisme valencià, desitjaven del tot que fos certa. La tesi que defensava Nicolau Primitiu respecte a la llengua dels pobles castellanoparlants, recordem, era que es tractava d'un valencià rebordonit.

Van ser visitats per Pompeu Fabra l'any 1935, que es mostrà orgullós de la valencianització de la premsa valenciana («El senyor Pompeu Fabra visita Acció Valenciana i la redacció d'Acció», *Acció*, núm. 79, 30-11-1935). De fet *Acció Valenciana* -nom que el 1935 van prendre en lloc d'Acció Nacionalista Valenciana- tenia Fabra pel mestre que havia aconseguit no sols la normativització de la llengua a Catalunya, sinó també a totes les terres catalanes, ja que reconeixien la unitat de llengua, i doncs ortogràfica, malgrat les moltes desviacions ortogràfiques d'Acció. La visita de Fabra tingué a veure, sens dubte, amb les relacions entre Acció Valenciana i Acció Catalana, partit, aquest últim, que comptava amb les simpaties de Fabra, tot i que no és segur si va arribar a afiliar-s'hi.

Acció volia demostrar que la llengua tenia suficient extensió i parlants com per ser reconeguda oficialment. Prenia les dades publicades al *Butlletí de Dialectologia Catalana* i altres fonts sobre l'extensió de l'idioma i les publicava a tota plana. Subratllaven la insignificància de castellanoparlants al País Valencià respecte als catalanoparlants, afirmaven que només

es parlava tres vegades més al món l'espanyol que el català i que quant a nombre de parlants érem la vint-i-setena llengua del món i l'onzena d'Europa («La nostra llengua», *Acció*, núm. 55 i 57 i «La llengua valenciana», *Acció*, núm. 45).

La publicació va traure nombroses lliçons ortogràfiques i lingüístiques en general, de depuració del llenguatge, escrites sobretot per Carles Salvador i Josep Giner -Guillem Renat-.

Les classes de Giner no sols eren de lèxic, també de morfologia. I alguna d'ortografia. Volem destacar un article parlant del sufix verbal -itzar. Míla Segarra (1985a:314 i ss) explica els maldecaps que aquest sufix va provocar en la redacció de les *Normes* ortogràfiques. Sintetitzant direm que Fabra era un gran defensor d'aquest sufix, en representació de tota ζ intervocàlica, ja que considerava que representar-la per s era un castellanisme. Va proposar-ho a votació a la primera redacció de les *Normes* i va ser aprovat per majoria. En la segona redacció, aprofitant l'absència de Fabra, la norma va ser esmenada. Quan Fabra va corregir el «Preàmbul» a les *Normes* de la sisena redacció va restituir tota s per -tz-.

Els arguments de Fabra en favor d'aquest cultisme van arribar a Giner. Com ja sabem, la premsa valenciana i els escriptors havien adoptat s per transcriure el so intervocàlic ζ. Però arran de l'esmena de Fabra i dels arguments que hi donà, Giner proposa l'adopció d'aquella grafia, que havia prosperat de ple al Principat.

Giner declara haver estat un dels partidaris més acèrrims de les formes en *s* però «jo estava equivocad, que *itzar* amb *tz* és la bona solució»:

«Hom dirà: cap valencià pronuncia *legalitzar*, *nacionalitzar*, etc. però aixes paraules artificials, és a dir, erudites, són pròpies dels llauradors valencians? Qui té necessitat de dir *etimologitzar* o *faradització* (...) És a dir, que *-itzar* és una cosa erudita, tècnica i això explica que es pronuncie a la castellana, però això no ens ha d'impedir que adoptem *-itzar* d'acord amb la bona tradició, amb l'etimologia i amb la descastellanització.» («El sufix verbal *-ITZAR*», *Acció*, núm. 76)

Giner diu que havia pres aquesta decisió després de llegir l'obra de Fabra, que ho havia pres d'Antoni Bulbena i Tosell²⁴.

Malgrat la proposta de Giner, *Acció* continuà escrivint *s* per a representar el so *ç* i no *-tz-*. Un altre dels trets ortogràfics més particulars dels escriptors i la premsa d'aleshores, i per tant, d'*Acció* era l'ús dels verbs no purs de la 3a. conjugació amb l'increment *-ix* i no *-eix*, tal i com havia estat estipulat a les *Bases*.

L'adhesió a les *Bases* per part d'*Acció* era total. Per a ells, era imprescindible que tots els escriptors les seguiren:

«...l'existència d'una ortografia única tenia escassa importància; des del moment que el valencià esdevé una llengua de cultura i de civilització, que aspira, com totes les llengües cultes, a tindre les seues escoles maternes, els seues centres de cultura superior i tècnica, l'oficialitat en l'esfera pública, etc., el problema ortogràfic adquireix una importància

capital.(...)

La unificació i la fixació de l'ortografia s'imposa a tots els escriptors, el deure dels quals és depositar tota actitud d'intransigència.»
(«La consolidació de la unitat ortogràfica», *Acció*, núm. 97, 1-4-1936)

La coincidència de dates entre aquest article i les declaracions ortogràfiques de Bayarri en el *Vers Valencià* ens fa creure que aquest article d'*Acció* n'és la conseqüència. *Acció* demana que s'abandoni la intransigència davant les *Bases* i el sistema de les "concessions". Però, ells, en canvi, havien adoptat sistemàticament l'ús de *ab*, i l'article neutre *lo* amb valor intensiu. Sospitem una certa responsabilitat en això de Nicolau Primitiu.

Josep Giner tragué molts altres articles sobre sintaxi i lèxic, àdhuc sobre diccionaris. Comentà el *Lamarca* i un del *Maestrat* que preparava Garcia Girona, del qual després donem compte. La finalitat dels articles de lèxic no era altra que combatre els barbarismes lingüístics. Va seguir a *Acció* la tasca que Francesc Caballero havia començat en *El Camí*, aportant llistes de barbarismes. L'any 1935 l'editorial Barcino publicà *Els barbarismes* de F. Bernat Montsià -pseudònim de l'escriptor C.A. Jordana-. Giner agafà aquest llibret i en destrià tots els barbarismes que havien arrelat especialment al País Valencià («Els barbarismes del llenguatge», *Acció*, núm. 58). També va publicar un article amb els barbarismes apareguts a la premsa

valenciana, on destacava els dels *Anales del Centre de Cultura Valenciana*, els de *La República de les Lletres*, els d'*Acció* i els de *Timó*, butlletí de Proa, que va ser la promotora cultural valenciana apareguda l'any 1935. («Barbarismes del llenguatge», *Acció*, núm. 70). Si bé hem d'aclarir que la majoria de les paraules rebutjables per Giner eren realment castellanismes, pel que fa a les que censurà de *La República de les Lletres* no eren realment castellanismes sinó, en gran part, catalanismes poc corrents en valencià: *homes*, *motllos*, *resar*, etc. Altres articles sobre barbarismes, amb llistes confeccionades per Giner, van apareixent en les pàgines d'*Acció*, algunes vegades amb puntualitzacions respecte a la pronunciació de determinats mots amb grafies que podien resultar confuses per al aprenent:

«tildar - titlar (*tl* es pronuncia *l.l* en *ametla*, *batla*, *butla*, *vetlada*, *espatla*, *notla*, etc. en València, Tortosa, Lleida, Mallorca, etc. A Barcelona el nexa valencià *tl* es pronuncia *ll*, *ll* escrit *tl*, per això *tl* barceloní: *ametlla*, *vetllada*, etc. és pronunciat en valencià *l.l*)» («Nova llista de barbarismes del llenguatge», *Acció* núm. 75)

Enric Navarro i Borràs va traure un llibre de poemes *Vol en arc*. Carles Salvador en féu una crítica molt elogiosa. Giner volgué fer-ne una crítica lingüística remarcant-ne diversos aspectes, com eren els vulgarismes i dialectalismes excessius, *potenta*, *ferventa*, *espaiet*; els catalanismes injustificables, *nedar*, *febra*, *esprit*; els castellanismes, *cabalgada*, *estrelles*,

entregar, nuvolat, auxilia, concília, haver per haver-hi, patejar, gojar; problemes amb la mètrica per la mesura de les síl·labes, en considerar diftongs aplecs que no ho eren; i problemes d'estil com l'ús dels plurals finals en -os, l'alternança de les formes eres i est, l'ús de formes com aus en compte d'ocells, que per a Giner era més elegant, etc. El problema és que tot això anava sota un sol rètol: barbarismes.

Carles Salvador era el corrector i responsable de l'editorial de *La República de les Lletres*, de la qual ara en parlarem, i s'havia sentit molt molestat per la crítica a la llengua de la publicació. També se sentí ofès per la crítica lingüística a Enric Navarro i Borràs, ja que se suposa que també havia corregit el llibre en qüestió, i contestà amb un article que era pràcticament una lletra de batalla. Criticà que hagués pres el llibre de Navarro i Borràs com a conillet d'Índies, per destrossar-lo sense pietat: «em sembla bé que hom vulga rebentar allò que a un no li agrada» deia irònicament. Carles Salvador li retreu que criticés un llibre valencià d'un dels millors autors valencians i considerava millor per a les lletres valencianes que Giner no hagués dit el nom de l'autor ni el llibre de què es tractava.

Segons Carles Salvador, Giner no seguia ni Fullana ni Pompeu Fabra, cap dels dos, perquè unes vegades defensava el dialectalisme i d'altres la unificació. Després Carles Salvador retragué una a una les formes criticades per Giner, de les quals

només reconegué com a castellanismes *entregar*, *tal volta*, *cabalgada*, *auxíllia* i *concíllia*. La resta les considerarà llicències poètiques o demostrà que eren formes ben admeses pel *Diccionari General de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra. Realment, l'article de Carles Salvador és molt dur i combatiu. En el transfons, Carles Salvador veia un problema polític, el problema de la divisió dels valencianistes. L'acabament de l'article de Carles Salvador és tot un bon document a tenir molt en compte, per a poder entendre moltes coses de les que passaven:

«...que voríem amb molt de gust que el jove filòleg [Giner] vingués a la ciutat de València i que escrigués força llibres sobre lingüística, i que ens ensenyés molta gramàtica valenciana, i que es fes corrector d'impremta de tot quant es publica per ací, i que anés convencent la gent que tal grafia és la bona, i que tal mot que sembla català és valencià i que aquell altre mot que sembla valencià és castellà, i que s'assabentés, encara, per què tal periòdic de dreta vol publicar crítiques contra un escriptor que suposa d'esquerra, i per què tal altre periòdic d'esquerra no vol publicar notes gramaticals perquè suposa que qui les redacta és de dreta... Voríem amb molt de gust que presenciés el tracte acarnissat que per ací es donen molts valencianistes, tracte inhumà que va cansant els millors escriptors, els més nobles, els més voluntariosos valencianistes. Si el senyor Renat visqués ací hauria perdonat les tres o quatre errades que ha sabut trobar en el llibre de poemes de l'amic Enric Navarro i Borràs.» («Sobre la "Crítica lingüística" de "El Voi en arc, del senyor Renat i Ferrís», *Acció* núm. 73, 19-10-1935)

Carles Salvador havia deixat clar que *Acció* havia publicat aquest article de Giner, perquè Navarro i Borràs era un poeta

d'esquerres. Quant a la menció a un periòdic d'esquerres que no permetia la publicació de notes gramaticals s'està referint a *El País Valencià*, del qual després en parlarem.

Nacionalisme lingüístic

A partir del número 68 i fins al 90 d'*Acció* va publicar-se en fascicles un fulletó de Nicolau Primitiu *Nacionalisme lingüístic*. Aquesta obra volia convèncer de la necessitat de l'aprenentatge en llengua materna de totes les ensenyances que es van adquirint al llarg dels anys. Les classes cultes i burgeses valencianes havien abandonat la llengua, això creava una inèrcia en les capes inferiors, que volien aproximar-se, si més no perquè no podien però sí en la forma externa, a les classes benestants. Per això:

«Per a d'esta recobrança preconisem la unitat de cultura inter-estamental mitjançant l'ús d'una rònega llengua; la nostra. Les classes cultes, aristòcrates o adinerades que ensenyen als seus fills una llengua distinta de la consuetudinària, ab exclusió d'esta, no es donen conte que aixquen insuperables barreres entre elles i el poble, impeding la mútua intel·ligència i cordialitat, agreujant els conflictes socials que alimenten la guerra civil entre els estrats humans que constitueixen la nació, la qual harmonia serà la vida quan les distintes llengües usades com a nacionals no les facen estranyes les unes a les altres.» (*Acció*, núm. 76, 9-11-1935)

Un altre aspecte remarcable del fulletó és la crítica a la imposició de la llengua espanyola com a llengua nacional. Nicolau Primitiu defensa que cada nació té la pròpia llengua i, doncs, ha de tenir una llengua nacional culta. La nació reapareix quan reapareix la llengua. Però quan una nació recupera els diversos dialectes al mateix temps, enlairant-los simultàniament, aspira a la disgregació, perquè només ha de tenir una llengua culta:

«És el cas de Catalunya i València, el qual procés d'unificació cultural ha estat interromput pel xovinisme d'alguns i la monomania de certs filòlegs de confondre la ciència ab la política i no voler comprendre que les denominacions de llengua catalana i llengua valenciana tenen un contingut polític i sentimental, més que històric i filològic, i que no hi haurà manera de resoldre esta dualitat mentre que no es trobe un nom neutral que les denomine a les dues.» (*Acció*, núm. 77, 16-11-1935)

«...mentre existixca una llengua catalana que aspire a ésser nacional, fatalment se li oposarà una llengua valenciana ab les mateixes pretensions, tot i no essent les dues més que una rònega, filològicament.» (*Acció*, núm. 79, 30-11-1935)

Per això, ell defensava el nom de Bacàvia, concepte que podia superar les susceptibilitats d'una i altra banda.

Nicolau Primitiu, a més a més, combat els tòpics de l'universalisme lingüístic i defensa la llibertat de les nacions per a difondre la pròpia llengua.

En conclusió: els pobles tenen tot el dret a utilitzar la pròpia llengua; des de la llar a la burocràcia, la llengua ha de

ser la de la nació.

Una altra qüestió transcendental que el llibre tracta és la qüestió de la llengua literària oposada a la dialectal:

«Creguem haure dit en altres ocasions que els dialectes són l'índex de la civilització dels pobles que els empen; per çò, i com a corolari, es pot afirmar que els pobles (...) no tenen més civilització que aquella indicada per llurs dialectes. (...) Els dialectes, doncs, són a cada moment el resultat de lo que el poble aprèn i oblida.» (*Acció*, núm. 84, 4-1-1935)

Nicolau Primitiu subratlla que les llengües literàries han perdut el caràcter narcisista de les antigues i tenen un valor instrumental. Aquestes han de recollir dels dialectes la base de la saviesa i l'esperit de la llengua:

«...cada renaixença nacional implica una major aportació del poble a la cultura una major aportació del poble a la cultura i, per lo tant, una major participació dels dialectes en les llengües literàries, sustraguent-les de la exclusivitat dels gramàtics i retòrics tornant-les cada volta més aptes per a la difusió de la cultura; és a dir, a mesura que les llengües literàries s'aproximen als dialectes, es tornen vehicles de cultura més apropiats a la seua difusió.» (*Acció*, núm. 88, 1-2-1935)

Per tant, la llengua literària havia d'anar bastida de materials dels dialectes, contrastada amb els clàssics i havia de ser apropiada a les necessitats contemporànies. Per això, la importància de la llengua literària era cultural i política, no lingüística. Calia treballar per una única llengua literària per

a tots els països que formaven Bacàvia:

«I hui, no us càpia cap dubte, contra els esforços estuables dels filòlegs, per a fer resaltar el fet diferencial arribarem a una nova coincidència fatalment com allavors; més diguent així mateix, com aleshores, *bell catalanesc* en Catalunya i *valenciana prosa* al nostre País; car no es deu oblidar que si un sentiment cultural tendix a la unitat literària un altre sentiment patriòtic, més fort, avivat a la renaixença política, tendix a la diferenciació, i, a mesura que eixa renaixença política s'accentue, així mateix s'accentuarà la sima política dels països germans, perquè els polítics no entenen de sentimentalismes i aviven aquell que els convé per a llurs fins.» (*Acció*, núm. 90, 15-2-1936)

Però això era la teoria i altra cosa era la pràctica. La defensa d'una llengua literària única podia portar-nos a l'error de creure que Nicolau Primitiu estava perfectament d'acord a assumir la llengua literària manada des de Barcelona, amb les variacions que les *Bases* ortogràfiques estipulaven. Però això no era del tot cert. Si bé, la base de la seua proposta ortogràfica podem reconèixer a la vista dels escrits que era "l'oficial", ell proposava diversos dialectalismes, alguns difícils d'empassar.

Hem pogut veure, per exemple, als escrits que acabem de reproduir la utilització sistemàtica de la preposició *ab*. Nicolau Primitiu insistí sempre, al llarg dels seus escrits ho podem comprovar, a usar aquesta preposició i no *amb*. També tenia perfectament assumit l'ús de *lo* amb valor intensiu, però això era un tret generalitzat dels escriptors valencians menys il·lustrats

-si bé, ell no ho era- i del llenguatge utilitzat a les publicacions en general. Però, a més a més, feia campanya per l'ús de les formes *dèsset, dèhuit, dènou* («De paleolingüística», *Acció*, núm. 96, 28-3-1936) o per escriure *dimenge* i no *diumenge*, forma absolutament desconeguda en la parla valenciana.

El front esquerrà

L'any 1933, AVR havia participat en les eleccions amb el Front d'Esquerra, que havia de ser el nucli del futur Front Popular (Cucó 1977a:177). S'havia consolidat el divorci entre les dretes i esquerres valencianistes i *El Camí* se n'havia ressentit, malgrat que continuà endavant.

Coincidint amb aquest moment de desconcert valencianista, es constituí un grup sota el nom Els 7 del Bloc Valencià Republica. ¿Qui eren aquests 7? Només en tenim coneixements de quatre d'ells, Miquel Duran i Tortajada, Eduard Martínez Ferrando, un tal Roig i Víctor Major. Podem suposar que es tractava d'un grup de valencianistes republicans que volien crear allò de la Catalunya Gran. Era el moment que Duran i Tortajada tornava de Barcelona, havia deixat la tasca periodística de *La Publicitat* i es mostrava coratjosament mogut a crear els llaços d'unitat entre les terres catalanes. Fruit de l'empenta de Duran i Tortajada i altres valencianistes convençuts també de la pròpia catalanitat, aparegué un comunicat a la premsa. El comunicat portava el nom *Per l'enaltiment de la nostra pàtria i del nostre idioma. Unitat de llengua, comunitat d'història i germanor d'esperit.*

L'objectiu del comunicat era contestar l'anticatalanisme que prenia cada cop més ales a València. Hi declaraven que la reconstitució de la personalitat valenciana i la dignificació de l'idioma no estaven en pugna amb la restauració de la

personalitat de Catalunya:

«Nosaltres, col·lectivament, i deixant a tothom en llibertat per a que anomenen la nostra llengua catalana, valenciana, castellanenca, alacantina, mallorquina, eivissenca (...) l'anomenarem llengua valenciana - això si més alacantins i els castellanencs no s'oposen- però cal convindre que la llengua que es parla al País valencià, a Catalunya, a les Balears, al Rosselló, a la República d'Andorra, és una mateixa llengua. (...)

Que per a adoptar actituds contràries a les autorisades opinions d'eminents filòlegs, escriptors, prestigiosos, Centres de cultura i Universitats d'Espanya i de l'estranger, (...) no hi ha prou amb dir que el català i el valencià són dues llengües distintes, cal provar-ho amb raons i amb documents.» («Unitat de llengua, comunitat...», *El Camí*, núm. 100, 3-2-1934)

Aprofitaven també per criticar aquells ratpenatistes que es declaraven valencianistes i no sabien ni llegir ni escriure en valencià i que, a més a més, s'atrevien a defensar l'autoctonia de la llengua.

Finalment declaraven la unitat de llengua, història i germanor espirituals amb la resta de catalans.

Al març aparegué publicat el manifest-programa d'Esquerra Republicana del País Valencià, que recollia sobretot el grup castellanenc valencianista. El model era Esquerra Republicana de Catalunya i hi coexistien diverses tendències esquerranes, l'azanyista, la radical socialista i la valencianista republicana (Cucó, GERV, 4:173). El segon punt del manifest fundacional exigia la cooficialitat de les llengües valenciana i castellana,

a fi que en cada comarca es pogués emprar la llengua pròpia²⁶.
(«L'Esquerra Republicana del País Valencià, *El Camí*, núm. 105,
10-3-1934).

Al juliol es constituí Esquerra Valenciana, amb membres del
PURA. *El Camí* no se'n féu ressò.

Els primers mesos de 1934, molts valencianistes del Centre
d'Actuació Valencianista es donaren de baixa per
incompatibilitats amb Reig i el mes de setembre, el CAV rebutjava
les tendències del valencianisme totalitari.

Divendres 7 de setembre de 1934 es va renovar el Consell
directiu del CAV. Coincidint amb aquest fet es va crear al seu
si l'Agrupació Femenina Valenciana:

«El Centre d'Actuació desitja, puix, unir sota son escut a totes les
dones valencianistes, per damunt d'una diferència estúpida de classes,
oficis, posicions ideològiques, car tots són obrers de la mateixa tasca, en
la construcció d'una Pàtria nova, tots som oberts de la mateixa categoria
moral: de la categoria de ciutadans.» (Tereseta Calatayud «A les dones
valencianes», *El Camí*, núm. 132, 22-9-1934)

Aquest va ser el principi del final quant al predomini de
Reig en el món cultural valencià, perquè, a més a més, el 29 de
setembre es publicà el darrer número d'*El Camí*, el 133. Però
gairebé simultàniament n'aparegué una altra, de publicació, *La
República de les Lletres*.

La República de las Lletres

L'última publicació que aparegué l'any 1934 va ser *La República de las Lletres. Quaderns de literatura art i política*.

Duran i Tortajada tornava de Barcelona aquell any, després d'haver estat director de *La Publicitat*. Va pensar de publicar una revista literària i buscà suport en el seu amic Salvador Donderis Tatay (Guarner, 1984). Segons *El Camí*, *La República de las Lletres* havia de ser l'exponent de la vida espiritual valenciana, afermant-se en els principis nacionalistes republicans esquerrans («Nova Revista de literatura, política, art», *El Camí*, núm. 122, 14-6-1934).

La revista venia avalada per un ampli grup d'intel·lectuals dels Països Catalans, de Duran i Tortajada i Salvador Donderis, els tres germans Martínez Ferrando, Enric Navarro i Borràs, Francesc Almela i Vives, Lluís Guarner, Emili Gómez Nadal, Manuel Sanchis Guarner, Carles Salvador, Josep Giner, Adolf Pizcueta, Pere Coromines, Ventura Gassol, Jaume Aiguadé, Sebastià Sánchez i Juan, Gabriel Alomar, Josep Farran i Maioral, Miquel Fortesa, Josep M. de Sagarra, Pompeu Fabra, Sebastià Pons, Carles Grandó, Manuel Folguera i Duran, Sebastià Juan Arbó, Ramon Cavanilles i A. Vilar Ponte. («Nova Revista de literatura, política, art», *El Camí*, núm. 122, 14-6-1934).

Duran havia connectat amb la flor de la intel·lectualitat catalana. Gràcies a això, podia fer una revista d'àmbit català,

tal i com concebia que havia de ser.

La revista va ser presentada a la Fira del Llibre de 1934 i fou molt ben acollida per la premsa en general («Nueva revista literaria», *Las Provincias*, 27-7-1934). El número 2 (oct.-des. de 1934) va recollir les adhesions individuals i de les publicacions que se'n van fer ressò. Aquestes arribaven de tot arreu de Catalunya i del País Valencià. La portada era un magnífic dibuix de Josep Renau i es definia com una publicació contra «els enemics de la diversitat, veritable i fecunda, els unitaristes, centralistes, castellanistes, monàrquics, feixistes» («Confederació de Repúbliques literàries d'Ibèria», *LRL*, núm. 1, juliol-set. 1934)

L'objectiu de la revista va ser exposat al primer número:

«Amb la publicació de LA REPÚBLICA DE LES LLETRES expressem la voluntat de constituir la Confederació de Repúbliques Literàries d'Ibèria. Catalunya, València, Mallorca -Balears-, Rosselló, s'uniran en una República Literària Federativa de la Llengua Catalana» («Confederació de Repúbliques literàries d'Ibèria», *LRL*, núm. 1, juliol-set, 1934)

Per a ells, les lletres i l'art no es podien deslligar de la vida política. Perquè les actuacions dels escriptors, artistes, etc. eren també actuacions polítiques. Publicaren poemes de tendències estètiques diferents, per això en aquest sentit podem considerar que seguia un criteri eclèctic.

Aznar exposa els objectius concrets de la revista, basats en

els ideals d'unitat de llengua i pàtria, a més de la creació d'una infraestructura cultural (Aznar i Blasco, 1985: 62-64) .

El projecte polític que defensà fou la Confederació de Repúbliques Literàries d'Ibèria:

«proclamarà la llibertat i la sobirania dels idiomes; procurarà un eficaç i pròsper desenvolupament de les lletres, les arts, la cultura dels països confederats; decretarà l'autonomia de les Universitats respectives; realitzarà una política eficient de biblioteques i museus; afermarà i extindrà l'obra admirable de les Biblioteques Populars; multiplicarà l'Escola amb els més pràctics avenços pedagògics; protegirà els escriptors i els artistes; donarà al proletariat llibres i cultura -pa de blat i pa espiritual- i finalment, obrirà les portes de llurs fronteres per a'què entren lliurement les aures pures i benfactores de la cultura universal.»
(«Confederació de Repúbliques literàries d'Ibèria», *LAL*, núm. 1, juliol-set, 1934)

Constava majoritàriament d'articles d'opinió política, històrica i lingüística. Carles Salvador s'encarregava d'escriure els editorials i de corregir de cap a peus tota la revista, a més a més hi publicà narracions breus. Només hi havia quatre seccions fixes. La literària va ser «Paradisos de paper», dedicada a la crítica de les novetats literàries, fetes per Eduard Martínez Ferrando i Enric Navarro i Borràs. Quan el primer va morir accidentalment, l'any 1935, va ser substituït en la crítica per Enric Valor. També hi col.laborà Carles Salvador, V. Arnau i el mateix Duran i Tortajada.

Altra secció fixa va ser «Repúbliques Literàries d'Ibèria», que recollia col.laboracions de Castella, Galícia, Euskadi i Portugal. Amb el nom «L'Art i els artistes» es publicava una secció que donava compte de les exposicions artístiques i de les notícies més importants referides a aquest món artístic. I l'última de les seccions fixes era «Diversa», que apareixia sempre al final del quadern, des d'on es donaven les notícies més significatives del món cultural valencianista. En total, publicaven entre 30 i 36 pàgines, normalment 32.

El primer número el presidia un article de Gabriel Alomar en defensa de la unitat de l'idioma, en el qual deia que es podia discrepar políticament del catalanisme però no lingüísticament. Els valencians, els balears són catalans de llengua. («Unitat d'idioma», *LRL*, núm. 1, juliol-set. 1934). Era aquest el sentir de la publicació, encara que van fer l'impossible per aconseguir de bastir una consciència nacionalista republicana i federalista tal i com ells l'entenien. Duran i Tortajada hi escrigué articles que constituïen un veritable programa polític i d'organització d'un nou món federal. En destaquem «Diversitat i esdevenidor», en el qual feia una anàlisi crítica molt esmolada de la situació de les nacionalitats a Europa i Amèrica. Hi dedicava, a més a més, un apartat a l'anàlisi del tractament de les llengües en les constitucions modernes d'Alemanya, Txecoslovàquia, Finlàndia, Irlanda, Polònia i la URSS i concloua:

«Catalunya té raó. L'idioma, la personalitat, la cultura han d'ésser les principals característiques, com ho són a Catalunya, de les autonomies o Estatuts autonòmics de València, d'Euzkadi, de Galícia; l'idioma, la unitat espiritual de cada una de les nacionalitats ibèriques, les cultures autòctones, el recobriment, per l'idioma i la cultura, de la personalitat.» (LRL, núm. 1, juliol-set. 1934)

També al número 1 es fa la proclama ortogràfica:

«LA REPÚBLICA DE LES LLETRES adopta l'ortografia de la superior autoritat del nostre idioma, que és l'Institut d'Estudis Catalans; i al mateix temps, desana l'ingrés a l'esmentat Institut d'una representació de València.

Unitat d'idioma; un idioma, una sola ortografia.» («Diversa», LRL, núm. 1, juliol-set. 1934)

Com deia Rovira Virgili a *La Humanitat*:

«Els redactors de LA REPÚBLICA DE LES LLETRES abandonen els darrers vestigis del dialectalisme lingüístic i polític, i apareixen plenament situats en el centre mateix de la consciència catalana i de l'ideal de nació.» («Diversa», LRL, oct.-des 1934)

De fet, és la primera revista valenciana que accepta les Normes de l'IEC, morfologia inclosa, sense passar pel sedàs de les Bases. Això anava d'acord amb l'ideal polític d'alguns dels inspiradors de fer del País Valencià la Catalunya del Sud. Així, doncs, el model lingüístic de *La República de les Lletres* va ser

diferent a la resta de publicacions valencianes. Utilitzaren *tz* per tot so *ç*, vacil·laren quant a la utilització del possessiu *meua/meva*, *teua/teva*... També s'utilitzava simultàniament *eixir* i *sortir*. Però preferien *avui* a *hui*. Duran i Tortajada, sobretot, utilitzava la morfologia del català oriental, però els altres, continuaren escrivint amb morfologia occidental. Hi havia pocs dialectalismes: *vore*, *eixe -però aquest-*, etc.

Quant al registre, en general podem dir que la revista està redactada amb un to molt literari i amb un llenguatge molt acurat, sense dialectalismes.

No hi havia una tribuna lingüística, perquè a diferència de les altres publicacions del moment no es preocuparen per difondre l'idioma amb lliçons de gramàtica o articles sobre determinades qüestions lingüístiques. La concepció de la revista no ho permetia. Perquè era una revista que partia de la normalitat social del moviment, sense cap mena de prejudici. Per això, va constituir-se en una revista de minories estrictament.

Però sí que hi hagué nombrosos articles de reflexió, on la llengua era omnipresent. Pizcueta, per exemple, arremetia contra el bilingüisme a propòsit d'un article sobre l'obra de Blasco Ibañez. («Entorn d'un aniversari», *LRL*, núm. 3, gener-març 1935). A més, de la revista surava, com diu Aznar, la necessitat de responsabilitzar l'escriptor valencià en la feina de normalitzar l'idioma com a llengua de cultura i nacional (Aznar i Blasco 1985: 63) .

Des de la secció «Diversa» instaren a la creació de l'Institut d'Estudis Valencians, independent de la Universitat. L'IEV havia d'engolir el Centre de Cultura Valenciana, il·lògicament bilingüe, el qual havia de deixar d'existir (LRL, núm. 3, gener-març 1935). També batallaren pel restabliment de la càtedra de llengua a la Universitat, per a la qual creien adequat Carles Salvador. El mateix Carles Salvador s'encarregà d'escriure un llarg article en defensa d'«El valencià a les escoles», on aportava dades d'alguns estats estrangers amb problemes similars i les contrastava amb les del País Valencià. (LRL, núm. 4, abril-juny 1935).

De la revista, n'hem de destacar, a més a més, que dedicaren un número especial a Teodor Llorente, per celebrar l'aniversari de la naixença del poeta. Va ser el número 7, corresponent a gener-març de 1936.

Duran i Tortajada volgué retre homenatge a Llorente, pel qual sentia una forta devoció. Aquell any mateix, el 1936, publicà el llibre *Teodor Llorente*, que vingué a afegir-se a l'homenatge que li tributà.

Un article força significatiu va ser l'escrit per Adolf Pizcueta on feia una proposta de commemoració del 9 d'octubre de 1238. Pizcueta hi proposà una celebració com calia, fent un Congrés de la Llengua, creant una Biblioteca Valenciana, restaurant el Monestir del Puig, constituint el Museu de la Ceràmica, acabant de restaurar el Palau de la Generalitat i

organitzant una Conferència Econòmica del País Valencià. Aquest article resumeix algunes aspiracions dels valencianistes, que any rere any s'anaven posposant.

En total se'n publicaren 8 números, l'últim dels quals correspon a l'abril-juny de 1936. En aquest, donades les circumstàncies polítiques que feien pensar en un relatiu triomf del valencianisme polític, reformaren els principis exposats al primer número, ampliant-ne el sentit:

«Aquell nostre programa purament espiritual, que no traspassava l'òrbita literària i artística, es converteix avui en un ideari polític. Aquella Confederació de Repúbliques literàries d'Ibèria pot transformar-se en una Confederació de Repúbliques o estats ibèrics, nova estructura política d'Espanya.»

Paral·lelament, volgueren fer una reestructuració de la revista, convertint els quatre números anuals en quatre llibres o fascicles. L'un mantindria el nom de la publicació i trauria en forma de llibre un monogràfic fet per diversos autors sobre valencianisme polític, poesia, narracions en prosa, art, teatre, temes de cultura valenciana, etc. El segon aniria dedicat a la divulgació i propaganda valencianista liberal i de caràcter literari popular. També a qüestions de política i cultura universal. El tercer número, pensaven dedicar-lo a la col·lecció Sembra, en la qual publicarien llibres de doctrina, d'història, de literatura pedagògica, biogràfics i de diverses disciplines.

Finalment, el quart el constituïria la Biblioteca *La República de les Lletres*, que trauria a llum llibres de literatura. Només hem vist dos volums editats per *La República de les Lletres*, un de l'any 1935 i que correspon a l'obra de Duran i Tortajada *La personalitat valenciana en el museu històric de la ciutat*, que, com diu Carme Gregori (1990a:13), va ser fruit de la seua experiència com a funcionari de l'Arxiu Municipal. L'altre va ser *El vol en arc*, de Navarro i Borràs, aparegut l'any 1936. I suposem que el projecte editorial no pogué tirar endavant, ja que el mateix Duran i Tortajada publicà l'any 1936 el seu llibre sobre Llorente en l'editorial Barcino.

El número 8 va ser el darrer de la revista, que desaparegué, també, a causa de la guerra.

El valencianisme cultural del bienni 1934-1936

Lo Rat-Penat presentava símptomes de crisi. Continuava, però, fent tasca valencianista, mínima, com la convocatòria de concursos de llibrets de falla en els quals es considerava l'ortografia i correcció literària. Això i l'oficina correctora del CAV per a aquest menester van aconseguir dignificar en bona mesura els llibrets. («Lletra als "falleros"», *El Camí*, núm. 105, 10-3-1934).

En una conversa mantinguda amb *El Camí*, al final dels seus

dies, Nicolau Primitiu intentà demostrar la vitalitat de la societat:

«La finalitat de Lo Rat Penat no és, com alguns pensen, el fer uns Jocs Florals, (...)»

Lo Rat Penat té per missió el recobriment íntegre de l'Ànima Nacional Valenciana. Sense esta és inútil pensar en autonomies o seran efímeres i subjectes als trágols polítics de dretes i esquerres com abans ho foren als de Maulets i Botiflers, o Botiflers i Maulets, com vulgau, puix que tots eren i són igualment traidors a la santa causa del recobriment de les nostres llibertats.» («Una conversa amb el President de Lo Rat Penat, Nicolau Primitiu», *El Camí*, núm. 123, 21-6-1934)

Lo Rat-Penat no es transformava del tot. Hi havia un nou aire de modernitat, d'estar a to, però mai no superaven l'estancament en els tòpics dels Jocs Florals. L'any 1934, per cert, n'actuà com a mantenidor el castellanenc Àngel Sánchez Gozalvo, que representava el valencianisme més radical de la Castellonenca⁸⁶.

Aquell any, Lo Rat-Penat organitzà les II Jornades de la Renaixença. Les primeres, organitzades l'any anterior, havien passat una mica desapercibudes. Novament reprenien la iniciativa de celebrar alguns actes valencianistes, com a excusa d'aquestes jornades. Però els actes no podien ser més tòpics. Inauguraren làpides, homenatjaren Escalante, feren la festa del sàinet, van aplegar-se al Puig 1, per acabar, feren una processó cívica fins al monument de Jaume I.

Navarro i Borràs va fer a través d'*El Camí* una proposta per als Jocs Florals, la qual es basava en la recuperació de la tradició poètica de la Renaixença. Demanà que als Jocs Florals es llegissen poemes dels renaixentistes i totes les poesies premiades, i que es limitessen els accèssits a un «per premi en gràcia a la brevetat». Navarro i Borràs es proposava així protegir la poesia valenciana, que necessitava amb urgència d'un poeta significatiu. («Parlem dels Jocs Florals», *El Camí*, núm. 126, 11-8-1934).

Aquest article de Navarro i Borràs va ser contestat per un «humil ratpenatista de la dotzena que hi roman». Es tracta de Pere Barrot de Ribalmaig. L'autor es lamentava que Lo Rat-Penat no hagués sabut evolucionar i situar-se en el punt predominant del valencianisme, per sobre de les lluites partidistes. Reconeixia que el CAV havia substituït Lo Rat-Penat, perquè l'activitat que duia endavant el CAV era la que li hagués pertocat en aquells temps a la societat ratpenatista. De fet, diu que, si no hagués estat pel CAV, Lo Rat-Penat ja no celebraria ni Jocs Florals, per haver-se'ls acabat la corda que els donaren els primers renaixentistes. A més a més, ara s'acabava de formar l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, completament estranya al vell Casal:

«I què farem, oh exquisit poeta Navarro Borràs! per a transformar el Bressol de la Renaixença, i tornar-lo al solc que volgueren llaurar-li els Llobart i els Cebrián Mezquita, i que d'eixa manera tan inconscient ha

anat abandonant-se permetent que el moviment renaixentista se'n ixquera del vell Casal a l'apoderar-se'n dels ramals de Lo Rat Penat durant tants anys, la incomprensió i la desídia dels no valencianistes, i encara, dels antivalencianistes?» («Parlem dels Jocs Florals», *El Camí*, núm. 128, 25-8-1934)

L'única solució que hi havia era que els valencianistes tornessen de nou a Lo Rat-Penat, cosa poc factible en aquells moment, en què tothom havia trobat el corresponent aixopluc.

Navarro i Borràs li contestà:

«No és que fora de Lo Rat hi ha molta ratpenatistes, sinó molts valencianistes. Que estos són els que haurien d'estar al Rat? Evident. Però com la tònica de la Societat la dona en totes bandes la majoria, resulta que el ratpenatista típic no és el que voldria Pere Barrot, sinó el que potser no vol.» («Conclusions respecte dels Jocs Florals», *El Camí*, núm. 129, setembre de 1934)

La República de les Lletres també era del parer que els Jocs Florals s'havien de renovar:

«Els Jocs Florals de València, especialment, s'han de transformar de manera radical. I qüestió important: que tots els poetes i escriptors que intervinguin en la festa, organitzadors i llorejats, parlin i escriguin la nostra llengua.

Renovar-se... Renovar-se o morir.» («Diversa», *LRL*, núm. 1, juliol-set, 1934)

La renovació era absolutament necessària, perquè en aquells moments el ratpenatisme no sols era anacrònic, sinó que, a més a més, simbolitzava tot el contrari del que el moviment valencianista pretenia, que era demostrar que podia ser un projecte de futur engrescador. Eduard Martínez Ferrando deia:

«Valencianisme, els horitzons del qual no van més enllà de la recerca del llenguatge arcaic, subaltern i fins sense vàlua lèxica; del conreu del folklorisme, sobretot quant a l'ingenu de les festes de l'any; de la rutina anyal en l'organització dels Jocs Florals, amb les seves poesies, devagades rublertes de tòpics rebregats i divorciades de l'inquietud dels temps presents i a venir, poesia només de circumstàncies, segons la qual al món no passa res...» («Paradisos de paper, La constitució interior de Catalunya», *LRL*, núm. 2, oct.-des, 1934)

Però els Jocs no canviaren. L'any següent, el 1935, es tornà a repetir la festa, sense que s'entrelluqués el més mínim símptoma de renovació. *La República de les Lletres* es desfeu en crítiques:

«La vetllada demostrà, si no ho estiguera fins l'evidència, que els Jocs Florals o es renoven o acaben. Escassament mitja dotzena de senyors pujaren a recollir el premi; es va llegir un interminable seguit de *deserts* que demostren per mil·lionèsima vegada que quan no ha hagut combinació prèvia no es pot fer un tema històric que requereix anys, en un parell de mesos; s'ha premiat un autor quatre o cinc vegades la qual cosa demostra que un pianista sap el que convé a l'agricultura, coneix la pedagogia i té tal domini de la indústria, que és capaç de girar-la com un calcetí; i si no demostra açò, demostra que el Jurat no entén el que té al davant dels ulls

i en veure un munt de papers dona el premi. Així es fan *honorables escriptors i Mestres en Gai Saber* que ja, ja...» («Diversa», *LRL*, núm. 5, juliol-set, 1935)

El Centre de Cultura Valenciana continuava pràcticament emmudit. Malgrat la incorporació de valencianistes, el Centre era inoperant per manca de subvencions. El febrer de 1934 hi va entrar Francesc Alcayde i Vilar, catedràtic de la Universitat de València. El seu discurs d'ingrés, *Contra el valencianisme*, va ser publicat. Amb aquest discurs Alcayde volia demostrar que les crítiques que al valencianisme rebia des del centralisme no eren certes ni justes. En farem un resum.

Alcayde hi criticà la posició universalista, que amagava en el fons una actitud intransigent envers les llengües dels pobles, també l'actitud de menyspreu o la d'indiferència, que anaven a parar en la injusta marginalitat dels ideals valencianistes. Denunciava que durant segles hagués estat prohibit l'ensenyament en llengua materna als centres oficials, cosa que havia portat la llengua a la decadència i a la pèrdua de puresa. Encara s'estranyava que, malgrat tants atacs, la llengua continués viva. Això demostrava que estava ben viva, amb plena potencialitat.

Per a Alcayde, el deure de tot bon valencià era preocupar-se per la llengua, aprendre-la a llegir i escriure correctament, llevar-li les impureses. Aquells valencianistes que fruien degradant-la no eren sinó uns falsificadors.

Arremeté contra l'autoodi, la consciència diglòssica que "el valenciano no es distinguido". Volgué demostrar que la llengua era útil en molts aspectes, per a aprendre altres idiomes i per a reafirmar la personalitat, especialment.

En fi, Alcayde centrà el discurs en l'aspecte lingüístic com a nucli de l'ideal valencianista, defensant tant bé com sabia l'ús i conreu de la llengua.

Una altra entrada al Centre de Cultura Valenciana ben significativa, aquesta molt especialment, va ser la de Carles Salvador el gener de 1936. Va ser elegit director de número i president de la Secció de Llengua i Literatura. El discurs d'entrada fou *La depuració del llenguatge*. En aquest discurs, Carles Salvador va insistir sobre la importància de l'acurament lingüístic. El valencià literari -deia- estava plagat de castellanismes, perquè molts autors despreocupats continuaven deixant escapar un munt de paraules castellanès. També hi havia molts escriptors que desconeixien els principis de la morfologia valenciana.

Però el més destacable de la conferència de Carles Salvador era la concepció d'una llengua literària depurada i moderna com la que defensava Fabra. Aquesta llengua havia de consolidar-se d'acord amb una doble base:

- a) la incorporació de la llengua clàssica a l'actual, per substituir els castellanismes de tot ordre, sense caure en

l'abús d'arcaïsmes innecessaris que desnaturalitzarien la llengua.

b) la incorporació de la llengua viva al corrent literari. Per això calia conèixer bé la llengua de totes les contrades valencianes, fer un estudi de les paraules, esbrinar el sentit en què eren utilitzades i si estaven desfigurades buscar la forma que les corresponia. Després, calia fer un estudi de l'ortografia adequada, per incorporar-les a la llengua escrita.

Per a Carles Salvador:

«La incorporació dels arcaïsmes i la incorporació dels dialectalismes a la llengua escrita, a la llengua literària, ha de fer-se amb un tacte tal, amb una tal tàctica, producte d'un coneixement profund de l'idioma, ha de fer-se segons l'evolució de la llengua, com si aquesta no hagués patit el col·lapse dels segles.» («Carles Salvador al Centre de Cultura Valenciana», *LRL*, núm. 7, gener-març de 1936)

Per acabar, Carles Salvador afirmà que calia donar-li unitat a l'idioma apostant per una sola ortografia i una sola sintaxi, perquè de no ser així la llengua es desballestaria, es descompodria i es desfaria en dialectes no només parlats sinó escrits.

En aquest article de Carles Salvador hi és present tot

l'ideari fabrià del moment. Evidentment, ens recorda l'article de 1927 *De la depuració de la llengua literària*. I concretament, el fragment que acabem de reproduir recorda la resposta de Fabra a les preguntes del «Questionari» de *La Revista* (gener-juny, 1933):

«Quin ha estat el meu ideal en l'obra de redreçament de la llengua, és prou conegut; fer del català provincià de la decadència la llengua moderna que el nostre català medieval hauria esdevingut si, a l'hora del Renaixement, no hagués sobrevingut la nostra decadència política i la supeditació a una cultura aliena; una llengua, doncs, recolzada en el passat, però que, en el futur, depurada i enriquida, pogués elevar-se a la categoria d'una llengua de cultura.» (150)

Aquestes idees de Carles Salvador no eren noves. Ja havien estat expresades anys abans per ell mateix (Simbor 1983a: 88-94). Finalment van ser publicades el mateix 1936 amb el nom *Questions de llenguatge*. L'entrada de Carles Salvador va ser entesa com un principi de canvi dins del Centre de Cultura:

«El Centre de Cultura Valenciana -entitat que sembla voler seguir el camí gloriós de l'Institut d'Estudis Catalans- va ràpidament a la proclamació de la nostra llengua com a *única* llengua oficial de la docta corporació. I ha creat la secció lingüística; ha encarregat al seu il·lustre president, Carles Salvador, la redacció de la morfologia oficial de la nostra llengua segons el Centre de Cultura Valenciana i els millors escriptors valencians.» («Morfologia valenciana», *Tiro*, núm. 10-11, abril-maig 1936)

La Universitat Popular Valencianista continuà amb gran èxit durant tot el bienni, impulsada per l'Agrupació Valencianista Escolar. Enric Valor hi feia cursos d'ortografia, Navarro i Borràs impartia conferències sobre literatura, Carles Salvador sobre Sintaxi, Nicolau Primitiu sobre toponímia, en fi, tots els valencianistes que podien aportar el seu gra de sorra ho feien. («Diversa», *LRL*, núm. 6, oct.-des. 1935).

En l'aspecte educatiu, hem de destacar la creació de l'Associació de Mestres Valencians dins del CAV, sota les bases defensades per Carles Salvador, quant a pedagogia, en les reunions de mestres d'anys anteriors. Recordem que les conclusions d'aquelles reunions havien estat assumides pel CAV. («A. de M. V.», *El Camí*, núm. 108, 31-3-1934). L'any 1935 van organitzar una Setmana Pedagògica de Primavera:

«El projecte de celebrar una Setmana Pedagògica de Primavera que fou aprovat en la tercera Assemblea de l'Associació de Mestres Valencians, té la nostra més entusiasta adhesió. Valencianitzar l'escola, portar a la labor quotidiana de l'escola la nostra llengua i amb ella l'esperit autòcton de la nostra Pàtria és l'afer més trascendental del valencianisme.» («La Setmana Pedagògica de Primavera», *LAL*, núm. 2, oct.-des. 1934)

Aquesta Setmana Pedagògica pretenia aportar instruments de treball per als mestres d'acord amb la més nova pedagogia. Respecte a la llengua a l'escola hi hagué un parlament de Nicolau

Primitiu (1936b). Aquest parlament pretenia aportar entusiasme en la valencianització de l'escola i argumentar la importància d'aquesta valencianització. Per a Nicolau Primitiu la cultura consuetudinària era la base de la Cultura Nacional. Sense aquella, el país esdevenia feble. Quedaria restringit a una cultura de museus i biblioteques. Per això calia posar-s'hi, defensar el dret a la cultura i combatre els tòpics de l'universalisme i de la llengua universal:

«El camí de la pau i de la germania humanes passa per l'escola, i és a l'escola on s'han d'incubar els elements de la cultura humanals i lògics que alimenten la futura civilització per a que es fonamenta sobre bases més justes i veritables que la que patim.» (43)

Nicolau Primitiu intentà convèncer de la conveniència d'elevat les cultures populars, perquè això comportaria la creació d'una alta cultura, d'una cultura universitària. El mestratge a l'escola podia elevar la cultura nacional o soterrar-la, segons s'identifiqués amb la cultura pròpia o amb la dels dominadors:

«però el mestratge en l'escola deu ésser la palanca propulsora de l'avançament del poble, elevat la seua cultura, i no la barrera infranquejable entre el poble i la civilització, intentant infondre-li una cultura estranya.» (50)

L'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana i la llengua a la Universitat

L'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana es va constituir de nou a principis de febrer de 1934. El president primer va ser Antoni Tarín i el president segon Francesc Caballero. Carles Salvador n'era el vocal primer. Com a conseqüència del relançament de l'associació van traure un manifest, on expressaven els punts bàsics de l'Associació. L'objectiu era impulsar l'ensenyament en català a les escoles del País Valencià i evitar d'aquesta manera l'analfabetisme entre els xiquets valencians. Volien estimular el conreu de la llengua, publicar llibres docents, convocar concursos i fomentar la creació d'escoles valencianes.

Una de les primeres tasques de la Protectora va ser l'organització de cursos d'ortografia per correspondència. Convocaren un concurs de lectura i escriptura infantil «tenint en compte les redaccions i l'ortografia dels treballs» («Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana», *El Camí*, núm. 114, 19-5-1934). Crearen l'Oficina de Divulgació i Conreu de la Llengua, instaren la Caixa d'Estalvis de València a l'expedició de llibretes d'estalvi totalment escrites en valencià -cosa que aconseguiren-, etc.

Publicaren un butlletí, del qual només hem vist un número, el primer, corresponent a l'any 1934 i creiem que no n'isqué cap

més. En aquest número es donava compte de la creació de l'associació i del manifest de formació. Va aparèixer el maig de 1934, però reaparegué amb nova numeració l'any següent.

La reaparició del *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana* va produir-se amb un canvi de Consell Directiu. L'anterior, Antoni Tarín, va eixir malparat. El nou president fou Joaquim Rieta i el president segon Emili Beut. S'organitzaren en seccions.

L'ideari de la Protectora es veia resumit entre aquelles planes. Carles Salvador hi argumentava en favor de la reforma pedagògica que s'imposava a Europa, en la qual el punt essencial era el de l'ensenyament als xiquets en llengua materna:

«És una aberració pedagògica l'educar i instruir amb un mateix idioma infants de llengües diferents. L'aberració, o si voleu absurd, no és una conquesta moderna, sinó de la governació del primer Borbó, qui reduí tot l'Estat espanyol "a las mismas leyes de Castilla". Però l'absurd es fa monstruós quan la pedagogia pren volada, quan l'home civilisat considera inalienables els drets de l'infant i declara que ningú no pot destruir la seua personalitat d'infant.» («Necessitat d'una ensenyança valenciana», *BAPEV*, núm. 2, nov. 1935)

El llibre d'Antoni Rovira Virgili *La nacionalització de Catalunya* (1914) serví també per bastir els fonaments ideològics de la Protectora. Ismael Rosselló i Zurriaga, inspirat en aquesta obra afirmava:

«No avançarem sensiblement en el conreu del nacionalisme valencià tan i mentre no ens apoderem d'aquest centre on s'atén a la formació primària del ciutadà, i com és racional induir que no va ésser l'Estat centralista qui ens concedisca als valencianistes el control i govern de les nostres Escoles, haurem d'estar nosaltres sols els qui les creem amb mitjans propis, si volem que els xiquets del País Valencià, que seran els ciutadans de demà, no reben una educació que suplante en el seu cor i en el seu intel·lecte el principi de l'únic patriotisme possible d'acord amb tots els signes que ens determine com un poble totalment diferencial.»
(«Contraofensiva necessària», *BAPEV*, núm. 2, nov. 1935)

En aquesta nova etapa del *Butlletí* en van aparèixer tres números, el primer corresponent al setembre de 1935; el segon, al novembre i el tercer al març de 1936. Constava de 4 pàgines. El primer número va estar totalment dedicat a donar compte dels canvis de l'entitat. Al segon i tercer, les pàgines anaven distribuïdes de la següent manera: la primera amb un llarg editorial i un anunci de concursos. La segona amb articles d'opinió de Carles Salvador i Adolf Pizcueta. La tercera i la quarta resumien les activitats de l'entitat quant a economia, biblioteca, secretaria. També hi havia algun article d'opinió.

La llengua del *Butlletí* no presentava diferències respecte a la d'*El Camí* quant a ortografia, i millora sensiblement la d'*Acció*. Utilitza *s* per representar la *ç* del sufix *-itzar* i l'accentuació segueix la fonètica valenciana. El que sí que volem destacar és que sobretot els editorials estan redactats en un registre prou més culte del que era freqüent trobar. Preferien la

forma ésser a ser o llur a el/la d'ells. Escrivien *jamaí*, *àdhuc*, etc. Paradoxalment, utilitzaven sempre les formes verbals més col·loquials *tindre* i *vindre*. També hem de destacar que, contràriament a la resta de publicacions, excepte *La República de les Lletres* que ja hem dit que es tractava d'un cas a part, utilitzen el demostratiu *aquest* però les formes valencianes *ací*, *açò*. Suposem que els mestres valencians, més avesats a la lectura de les obres de literatura catalana, havien de preferir les formes reforçades del demostratiu perquè les consideraven més catalanes. De tota manera pensem que el *Butlletí* era l'òrgan intern d'una associació valencianista i que, per tant, no anava dedicat a un públic mitjà sinó al conscienciat. La mà de Carles Salvador, segurament també *ací*, va tenir molt a veure en la tendència lingüística del *Butlletí*.

L'editorial del primer número resumia la intenció de la Protectora amb la publicació d'aquest *Butlletí*:

«El *Butlletí* (...) serà l'òrgan i portantveu de la Protectora, i medi pel qual el Consell es posarà en relació amb els associats, éssent l'espill on es reflectiran els nostres neguits, els nostres propòsits, les nostres actuacions.» («Avant per la Pàtria», *BAPEV*, núm. 1, set, 1935)

També aprofitaren aquest editorial per queixar-se de la manca de suport oficial que l'Estat donava a les escoles per l'ús de la llengua. Amb el suport de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana convocaren un concurs de lectura i

escriptura i un altre d'ortografia. Ja havien participat en els Jocs Florals d'aquell any, concedint un premi de 50 pessetes al millor treball sobre monolingüisme valencià, que es va emportar Primitiu Gómez Senent. Recolliren fitxes per a l'elaboració d'un fitxer de mestres de tot el País Valencià, tant dels castellanoparlants com dels catalanoparlants, per a poder fer així un estudi estadístic de les possibilitats del magisteri valencià. També organitzaren festes per als infants. En fi, se centraren en tot allò que podia crear ambient valencianista entre els xiquets.

Però de totes les tasques de la Protectora, potser la més ambiciosa fou la de crear una Escola Valenciana a la ciutat de València, tal i com fan constar al *Butlletí*:

«...volem arribar a l'escola netament valenciana. Serà aquesta una institució moderna, on l'infant es forme d'acord amb les novíssimes concepcions pedagògiques. Serà una escola activa i respectuosa amb la consciència de cadascú, on es desperta l'interès del deixeble, per a què siga ell qui cerque, estudie i escorcolle per propi impuls, i sense imposicions estranyes.» («Per l'Escola valenciana», *BAPEV*, núm. 2, nov. 1935)

Pizcueta hi aportà idees. Havia de ser una escola situada en un lloc cèntric de València, cosa que no volia dir que estigués a prop de l'alumnat. Per tant, calia fer un estudi de la disponibilitat dels valencianistes a portar els xiquets a

aquella escola. Segonament, hi havia el problema econòmic. Era evident que l'Escola no es podria mantenir amb els diners de matriculació. Calia, doncs, que tots els valencianistes, tinguessen o no fills en aquella escola, fessen aportacions econòmiques que subsanessen les deficiències, almenys fins que l'Estat no se'n fes càrrec. («Per l'escola valenciana», *BAPEV*, núm. 3, març de 1936).

Finalment inauguraren l'escola el 15 de juny de 1936, amb dues classes per alumnes de deu a catorze anys. En total s'havien matriculat 139 xiquets i xiquetes. El curs no pogué començar, a conseqüència de la sublevació feixista.

Altres de les reivindicacions de la Protectora, manifestades a través del *Butlletí* van ser la demanda d'aplicació del decret del 29 d'abril del 1931, que es referia al Decret de Bilingüisme concedit a Catalunya, la creació de càtedres de valencià a les Normals de Mestres del País Valencià, la creació d'una càtedra de valencià a la Universitat i l'autorització a emprar la llengua als organismes oficials universitaris, com la càtedra Lluís Vives o en seminaris.

A la càtedra Lluís Vives, regentada per Francesc Alcayde i Vilar havia estat prohibit l'ús del català, el febrer de 1935.

Davant els guanys electorals del Front Popular a les eleccions de 1936, l'Associació Protectora començà una llarga i ferma campanya pel decret de cooficialitat:

«Convocades per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana s'han celebrat unes sessions d'entitats valencianistes per tal de demanar conjuntament la cooficialitat del valencià i el castellà als centres d'ensenyament oficials, (...)

Les entitats valencianistes, presidides per l'A. P. de l'E. V., han pres la iniciativa d'aixecar la nostra llengua d'esta situació d'inferioritat per aconseguir situar-la al mateix nivell que la castellana als medis oficials.» («La cooficialitat de la llengua», *Acció*, núm. 95, 1-3-1936)

Altres entitats, com *Acció* i *Proa* donaren suport a la Protectora en la campanya per la cooficialitat. Però *Acció* va manifestar reserves davant el que suposava la cooficialitat, ja que, per a ells, l'única llengua del País Valencià era la valenciana, -tal i com l'anomenaven-.

La Protectora també inaugurarà cursos de Geografia, Història i Llengua, amb l'ajut de l'Ajuntament.

El començament de la Guerra Civil acabà amb aquest projecte tan engrescador. Però l'Associació es mantingué en actiu fins l'any 1938. Quan l'alçament militar feixista del 18 de juliol, la Protectora va ser la primera a reaccionar, amb un comunicat de condemna i reafermament en la tasca cultural iniciada. De fet, segons Blasco, de totes les entitats que condemnaren la sublevació la Protectora va ser segurament la que més ho sentí (Aznar i Blasco, 1985:163).

Tal i com diem, l'Ajuntament de València va col.laborar amb la Protectora a l'organització de cursos i conferències. Manuel

Gisbert va ser nomenat alcalde de la ciutat a finals de 1934. Era un polític ben vist pel valencianisme, perquè en el temps que havia estat tinent d'alcalde s'havia manifestat com un valencianista sincer.

El discurs d'entrada a l'alcaldia ja va ser un bon símptoma. Com resumeix *La República de les Lletres*:

«Digué, en començar, que anava a expressar-se en llengua valenciana perquè parlava en moments d'intensa emoció per a un home tan modest com ell, que mai podia somniar amb ostentar la primera magistratura de la ciutat de València; que parlava en valencià perquè és el llenguatge de la seva mare i dels seus fills i perquè així podia expressar millor les seves idees i els seus sentiments, dins de l'immensa emoció que envaïa el seu esperit.» («Diversa», LRL, núm. 2, oct.-des, 1934)

L'alcalde blasquista, però valencianista epidèrmic, va ser ben interpretat per *El Pueblo* que fins aquell moment havia batallat contra el valencianisme. Ara, davant el desastre electoral que se'ls acostava (Cucó, 1977a:190) i preveient un afiançament del valencianisme, moderaren la seua actitud. («"Facta non verba". Así se prueba la valencianía i el espíritu que la informa.», *El Pueblo*, 2-1-1935)

L'Ajuntament va subvencionar la creació d'un Semanari d'Estudis Valencians dins la Universitat amb 50.000 pessetes i va col·laborar amb la Protectora i altres empreses valencianistes.

Paral·lelament, la Universitat Popular continuava les

conferències i el curs de llengua que donava Carles Salvador. Entre els conferenciants de l'any 1935 podem trobar a Nicolau Primitiu, Duran i Tortajada, Carles Salvador i Calvo Acacio.

El 8 de gener de 1932 morí Mossèn Alcover i Francesc de B. Moll havia pres la responsabilitat del *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Els anys 1934 i 1935, Moll i Sanchis Guarner es trobaren a Madrid en el curs que impartia Tomàs Navarro Tomàs al Centre d'Estudis Històrics. Així van començar tots dos a recollir material per a l'*Atlas Lingüístico de la Península Ibérica*. Això suposà viatjar per les terres de llengua catalana. (Moll, 1985: XIX). L'agost de 1935 passaren per València, on van ser rebuts pel governador civil, el qual els va donar cartes de recomanació per als alcaldes de les ciutats que pensaven visitar. («Gobierno civil en el área lingüística valenciana», *El Pueblo*, 28-8-1935). Entre els anys 1939 i 1943, Sanchis Guarner va estar empresonat a Montolivet. Fruit de l'amistat que uní Sanchis Guarner amb Francesc de B. Moll per la confecció de l'ALPI, Sanchis Guarner l'any 1943, sota llibertat provisional se'n va anar a Mallorca invitat per Francesc de B. Moll. El juliol de 1947 va ser indultat. Quan va tornar a València, l'any 1951 va publicar-se el volum IV del *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Aquest va ser el primer volum que va comptar amb la col.laboració de Sanchis Guarner.

El País Valencià

El moviment valencianista esquerrà passà a ocupar l'espai hegemònic de la política nacionalista que fins aquell moment havia ocupat la dreta valenciana.

El CAV s'aproximava més que mai als ideals d'esquerra i es pot dir que en aquests moments el valencianisme esquerrà havia arribat a la maduresa i a la consolidació.

Fruit d'aquest nou estat de coses, aparegué un nou setmanari esquerrà de línia ideològica pròxima a l'antic *Avant*. Es tracta d'*El País Valencià. Periòdic d'Esquerra Valencianista*:

«Com a valencianistes, la més ampla concepció totalitària de la nostra personalitat històrica, amb llurs singulars característiques geogràfiques, econòmiques i espirituals, que defensarem amb ferma voluntat i leal sacrifici, baix una sola bandera: «VALENCIA, PER ALS VALENCIANS»...

Combatrem als que, per feblesa en les conviccions o manca de sinceritat, tracten d'enganyar el poble, esvaint o falsejant el crit de «PAU, JUSTÍCIA I GERMANIA» dels nostres revolucionaris del segle XVI, admirables precursors del daler redempcionista que inspira i anima les gestes maravolloses del segle actual. (...)

Deslligats de tota disciplina de partit, estem al servei de tots els patriotes d'esquerra i al de tots aquells que, desenrollant llurs activitats al nostre país, signifiquen una coincidència en lo polític i lo social.» («Valencianistes i republicans», *PV*, núm. 1, 18-5-1935)

La República de les Lletres festejà l'aparició d'aquesta nova publicació:

«*El País Valencià*, Heus ací que han quallat les esperances en un fruit de prometença. Des del 18 de maig que tenim un setmanari republicà d'esquerra. Recordem aquell *Avant* sorgit per l'ofegament que ens produïa la Dictadura, primer setmanari valencianista i republicà, Ara, aquest *País Valencià* ja ha fet la passa ferma del que camina volenterosament i decididament endavant.» («Diversa», *LRL*, núm. 4, abril-juny 1935)

El número 1 aparegué el 18 de maig de 1935 i l'últim fou el 21, corresponent al 18 d'abril de 1936, amb un parèntesi enmig. El número 18, corresponent al 28 de març de 1936, va suposar el retorn del setmanari, que havia desaparegut al número 17, del 7 de setembre de 1935. Ara hi constava com a director Josep Castanyer i Fons.

El periòdic constava de vuit pàgines de mida tabloide, però en l'etapa corresponent al 1936 només en tingué quatre. Es venia a València, Barcelona, Castelló, Alacant, Xàtiva, Tortosa, Tarragona i Alcoi.

Els continguts eren bàsicament la informació i l'opinió política. A més a més, hi hagué articles històrics, que normalment n'ocupaven la segona plana; notícies del moviment valencianista, les arts i les lletres, reflexions, notícies breus, esports, articles de col.laboradors i notes de redacció, publicitat i crònica o crítica cinematogràfica.

Segons la pròpia publicació, l'acollida fou molt favorable, s'esgotaren els números dels quioscos i es reberen un munt de

subscripcions. («El nostre primer número», *PV*, núm. 2, 25-5-1935).

Un dels col.laboradors més notables va ser Enric Valor. Feia poc que havia entrat en contacte amb el nacionalisme de la ciutat a través dels articles d'*El Tio Cuc* que *El Camí* li publicà. El seu patriotisme esquerrà remintolava dels articles d'*El País Valencià*, que estaven en la línia editorial de la publicació i, doncs, dins dels idearis de l'esquerra valencianista. Des d'*El País Valencià* atacà el centralisme, que per a ell no era sinó l'imperialisme uniformista i esterilitzador de Castella. («El Centralisme», *PV*, núm. 1, 15-5-1935) i defensà el federalisme, sistema que desitjava instaurar a l'Estat espanyol:

«Combatem Madrid, però no perquè centralitze a Espanya, que seria tan com negar el nostre fet nacional, sinó per ésser el cap i casal, l'òrgan primordial pel qual aquesta Espanya imperialista exerceix el seu assimilisme, que amenaça atuir per sempre la nostra existència com a poble lliure, com a poble de subjectivitat remarcada, com a poble que té dret a un pensament i una cultura pròpies i a tenir en el món civilitzat el lloc que li pertoque. («El federalisme», *PV*, núm. 2, 25-5-1935)

Eduard Buïl també en va ser un dels col.laboradors destacats. Hi va publicar un article molt ajustat al moment, on criticava el tòpic de l'universalisme, en què s'emparava l'espanyolisme. Buïl defensava el sentit nacionalista des de la perspectiva de la llibertat dels pobles a organitzar-se com els

convingués, contràriament al nacionalisme feixista, xenòfob i insolidari que conduïa a la guerra. («El tòpic de l'universalisme», *PV*, núm. 3, 1-6-1935)

L'altre col·laborador que voldriem destacar és Antoni Igual. Després dels fets del 6 d'octubre de 1934, el valencianisme havia quedat una mica trastocat. Antoni Igual volgué amb els seus articles revitalitzar el moviment, donant-li esperances de superació. («Parlem-ne», *PV*, núm. 8, 6-7-1935).

Un article signat amb el pseudònim Tyrís posava l'accent en la qüestió religiosa, tal i com era vista des de l'esquerra:

«Nosaltres estinem que hi ha que creure sí. Que hi ha que tindre Fe. Però eixa Fe, creem que s'ha de tindre en l'Home que és el què amb el seu esforç continuat, ha fet possible en el món les millores que tots disfrutem. No en aquell Home de cara angelical que, segons ens diuen és allà al cel, espiant els nostres fets, mentre el volten un grapat de nuvolets blancs i d'angelets color rosa...» («Som creients», *PV*, núm. 15, 24-8-1935)

Per acabar aquest breu passeig pels articles ideològics de la publicació volem remarcar una sèrie d'articles de Jordi Arquer, que escrivia des de la presó de València. Jordi Arquer va ser un dels fundadors del Bloc Obrer i Camperol de Catalunya (BOC), després formà part del POUM. *El País Valencià* justificà la publicació dels articles per l'interès que es desprenia del fet que un obrer reivindicués la qüestió nacional. Jordi Arquer hi

advocà per la Universitat única, contra el bilingüisme a les universitats dels Països Catalans i per la mobilització de les consciències dels obrers en favor de les essències nacionals:

«La llengua valenciana continuarà proscria de la vostra premsa i dels vostres actes, i continuarem amb la vergonya que hi senyorege com país conquistat la llengua dels vostres esclavisadors nacionals sostinguts pels valencians renegats, la burgesia que recolza l'imperialisme pan-espanyol.» («El moviment obrer i renaixentista valencià», *PV*, núm. 18, 28-3-1936)

Entre els ideals dels valencianistes d'*El País Valencià* hi havia la unitat de llengua i de nacionalitat amb la resta de Països Catalans i la lluita per la conquesta d'un espai d'ús:

«Si els valencians tingueren tota la premsa diària en valencià, si els valencians impossibilitarem la vida de cap diari de llengua forastera, si tots els valencians escriguerem i parlarem en valencià i només en valencià, si els valencians tinguérem una forta literatura en la nostra llengua, si tinguérem unes revistes literàries i científiques escrites exclusivament en valencià, si els valencians tinguérem unes ciutats on tots els rètols públics i privats estigueren escrits en la nostra llengua, si els valencians tingueren una poca d'estimació per la nostra llengua... Fins on arribarien les nostres possibilitats?» (Francesc Vinatea «Notes sobre la nostra llengua», *PV*, núm. 16, 31-8-1935)

Els valencianistes començaren un programa a la ràdio que consistia en la difusió d'obres valencianes, a càrrec de la Societat Valenciana d'Autors. La Societat Valenciana d'Autors

havia estat fundada l'any 1933 per Josep Castanyer i Fons, Josep Peris Celda i Josep Serrano. El naixement de la Societat era fruit d'aquella inquietud que ja s'havia manifestat a les pàgines de *Teatro Valensiá* de Gayano Lluch, els anys 1925 i següents. L'any 1932, la *Sociedad de Autores Españoles* va esdevenir *Sociedad de Autores de España* i va prendre una estructura federativa. D'ací va nàixer aquesta Societat Valenciana d'Autors, en la qual participaven com a socis Enric Duran i Tortajada, Jesús Morante Borràs i molts altres. La finalitat de la Societat era estimular l'expansió del teatre valencià i constituir una Federació Catalano-Aragonesa-Valenciana d'Autors, que mai no es pogué dur a terme²⁷ (GERV, 11:61).

L'any 1935, doncs, la Societat feia una emissió de ràdio a través de la Unió de Ràdio València, amb el programa *La mitja hora dels autors valencians*. Però a les poques emissions, per un conflicte amb la *Sociedad de Autores Españoles* les emissions van ser suspeses. *El País Valencià* va donar compte d'aquesta supressió:

«Conseqüència de les diferències sorgides amb la *Sociedad de Autores Españoles* i la *Unión Ràdio*, se'ns impedit seguir radiant «La mitja hora dels autors valencians» («Ràdio», *PV*, núm, 2, 25-5-1935)

El País Valencià mostrà indignació. Era un espai més que llevaren a la difusió de la llengua, que no li va ser retornat.

Aquest fet venia a afegir-se a alguns altres atemptats, ja tòpics, contra la difusió de la llengua, que *El País Valencià* contestà. Perquè *El País Valencià*, malgrat ser una publicació política, es preocupà ostensiblement per la qüestió lingüística. («El seny de l'idioma valencià», *PV*, núm. 9, 13-7-1935)

Com a exemple de la preocupació lingüística d'*El País Valencià* sabem de l'existència d'un llibret doctrinari que publicà el juliol de 1935. Només en tiraren 100 exemplars a un preu de 5 pessetes. Però, desgraciadament, no l'hem pogut trobar. Aquesta va ser, creiem, la primera i única edició que impulsà el col·lectiu de la revista.

Enric Valor, per descomptat, també hi féu col·laboracions tocant el tema lingüístic. En un article sobre «La importància de l'idioma» defensava la idea que els pobles forts tenien idiomes puixants, perquè reflectien el seu esperit. Per contra, els pobles dominats i col·lonitzats eren aquells que sentien menys impuls davant la renaixença lingüística. Els moviments renaixentistes començaven sempre pel vessant literari, però el fet nacional n'era el resultat. Així, doncs, calia treballar per la llengua si volíem enlairar la pàtria. (*PV*, núm. 11, 27-7-1935).

Però també hem de subratllar que *El País Valencià* no publicà articles amb notes gramaticals, segurament perquè Carles Salvador, la persona més indicada per a fer-ho, no era de la mateixa corda política²²². (Carles Salvador «Sobre la "Crítica

lingüística" de "El vol en arc", del senyor Renat i Ferris»,
Acció, núm. 73, 19-10-1935)

Volem finalment destacar que un dels darrers escrits d'Eduard Martínez Ferrando, abans de morir d'accident, va ser escrit a *El País Valencià* en defensa de l'ensenyament en català a les escoles valencianes:

«A l'escola ensenyen als nens el castellà de cop i volta, i no per al vehicle de la llengua vernacle, com aconsella la més elemental pedagogia universal, puix que a la llar i al carrer no deprenen altra, i la nostra cultura esdevé, migrada, quasi nul·la.

Els nens deprenen només a resar, comptar, parlar i escriure el castellà més malament encara, per no iniciar-se en la cultura que, per aliment necessita, de la paraula viva, que sols anima l'esperit propi en la llengua que es parla.» («València oblida la seua missió de capitalitat»,
PV, núm. 1, 15-5-1935

Les escoles catòliques castigaven els nens que parlaven català perquè no és «distinguido» i les escoles públiques hi mostraven una total indiferència. *El País Valencià*, en boca de Gaetà Huguet i Segarra, arremet contra aquesta actitud:

«Segurament que el més adient de tot el que millor s'escau al concepte de «distinguido» que tenen les monges dels col·legis que malcrien els fillets valencians és la «majestat real» amb la seua cort de «grandes de España» seguida de un exèrcit de comptes, ducs i marquesos; després vindran coses tan castellanques com són els instituts uniformats, les ordres religioses, els latifundistes i l'estament de funcionaris, els quals golafres de llur funció la desorbiten i es xuclen de passada mig presupost

espanyol; en acabant i a mode de seguici tràgic de tanta opulència i tanta lluentor s'hi acobla un poble miserable i famolenc, el qual per a mantenir en l'estepa tanta gent que no produeix riquesa, es fa arancelar el blat amb la quantitat de mil milions de pessetes a l'any; milions dels quals nosaltres, -que no somos distinguidos- en paguem en concepte d'explotats una proporció exorbitant.» («El valenciano no és distinguido», *PV*, núm. 8, 6-7-1935)

Un altre article significatiu quant a la llengua en l'ensenyament i les conseqüències que es derivaven de l'ensenyament en castellà va ser escrit per Alfred Badenas i Andrés des d'Alacant:

«...a l'Escola ¡com no! aprenen les primeres lletres del saber en una llengua que no és la nostra, i a casa, per que la xicota siga «nifia bien», els pares -que ells dos parlen sempre valencià- li parlen en castellà i quin castellà!- "parese mentira cayas rompido el baso", i lo demás tot per l'estil.» («Valencianisem-se», *PV*, núm. 10, 20-7-1935).

El País Valencià també es féu ressó de la situació política del nacionalisme valencià. La dreta espanyola demanava la revisió de la Constitució per acabar amb les autonomies. Tots els partits valencianistes denunciaren i treballaren contra aquesta voluntat de la dreta espanyola, des d'*Acció Valenciana* a *Esquerra Valenciana*.

Al número 7 d'*El País Valencià* apareix una nota significativa del Centre d'Actuació Valencianista (CAV):

«El "Centre d'Actuació Valencianista" afirma que els nostres dalers de recuperació patriòtica i lliberació dels alts ideals de llibertat i germanor sols poden assolir una realitat des de els partits d'esquerra i al efecte acordà estar disposat a col·laborar en aquells partits quin contingut polític i social recullguen l'esperit de l'assemblea. (...)»

La nova orientació a que obliga l'acord anterior aconsella renovació total del Consell Directiu i el nomenament d'una comissió política.»
(«Centre d'Actuació Valencianista», *PV*, núm. 7, 29-6-1935)

Aquest fet, segons Cucó (1977a:180), suposà un nou impuls i una renovació del valencianisme d'esquerra.

L'activitat del CAV continuà, ara amb la creació d'una nova colla excursionista, El Pàmpol, que organitzava excursions familiars de germanor. També continuava la Colla Excursionista El Sol, que feien més aviat excursions d'alta muntanya.

Però la nova direcció del CAV es trobà de sobte amb la caixa de cabals buida. Així no van poder organitzar la IV Setmana Cultural Valencianista. *Tímó*, butlletí de la societat cultural Proa, va donar com a excusa el caràcter eminentment polític que prenia l'associació i va substituir-la en l'afer.

La nova etapa d'El País Valencià

El País Valencià desaparegué segurament per ordre governativa el setembre de 1935. La seua reaparició suposà un

canvi de capçalera, que aparegué modernitzada, i un altre canvi, aquest molt subtil, en el subtítol. Passà de ser *periòdic valencianiste d'esquerres* a ser *periòdic valencianiste d'esquerra*. La portada del primer número publicà una fotografia, dedicada al setmanari, de Lluís Companys, que era vist per la redacció com un ídol i una aspiració. El triomf del Front Popular suposà la reaparició del setmanari:

«Han passat les hores amargues de la persecució indigna a la lliure emissió de pensament i han acabat per ara les coaccions de tipo inquisitorial contra els hòmens i els seus òrgans de premsa que virilment han sabut mantindre's al marge dels procediments oligàrquics i imperialistes del període designat per "el bienni negre", sense que les amenaces ni els impediments posats hagen estat prou eficaços per a doblegar el nostre esperit obert a totes les ànsies reivindicatives de llibertat i justícia social (...)

Visca la llibertat! Visca el País Valencià!» («Novament al lloc de responsabilitat que el poble ens té designat», *PV*, núm. 18, 28-3-1936)

Conseqüència de la victòria del Front va ser l'obtenció d'un diputat per València, Vicent Marco, d'Esquerra Valenciana, i la constitució del Partit Valencianista d'Esquerra, format per membres de l'Esquerra Valenciana i d'El Partit Valencianista d'Esquerra. Ara hi havia només una esquerra valenciana, per això *El País Valencià* havia canviat la capçalera. Això, junt a l'enfonsament definitiu del blasquisme suposà un gran reforçament per al valencianisme polític. A més a més, obtingueren

representants en l'Ajuntament i la Diputació. Com diu Blasco:

«No comptaven amb grans masses, però sí amb eficàcia, i havien assolit una certa extensió territorial; cohesionaven diverses tendències, algunes més avançades que altres. Al seu entorn giraven grups independents, més progressistes i radicals, poc nombrosos; el més rellevant, el de Nova Germania (NG).» (Aznar i Blasco, 1985:152)

Malgrat l'eufòria política, la situació lingüística no era d'esperar que canviés en un tancar i obrir d'ulls. La campanya autonòmica podia afavorir un reviscolament definitiu per la llengua, però no va poder ser.

La situació de la literatura valenciana continuava sent anormal. Faltaven novel·les malgrat les festes del llibre i les Setmanes Culturals, els valencians no havien pres el gust de la lectura i menys en llengua catalana. Navarro i Borràs es queixava de la situació, tot i que, com a consolació, quedava la novel·la catalana publicada al Principat, que al cap i a la fi també era nostra. («Tenim o no tenim novel·la?», *PV*, núm. 20, 11-4-1936)

Lingüísticament, el setmanari seguia assenyadament les *Bases* ortogràfiques, sense gaires vacil·lacions. El procés de consolidació semblava aconseguit. Només volem destacar que continuaren fent servir els mateixos dialectalismes que *El Camí*, *Acció* i el *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana*. És a dir, utilitzaren la morfologia valenciana verbal, els demostratius *este*, *eixe*, *ací*, *açò*; els possessius

meus, teua, seua; preferiren l'indefinit al perifràstic, tot i que alternaren força els dos usos, i empraren alguns dialectalismes lèxics generals al País Valencià com *hui*. També hem de dir que continuaren utilitzant *s* per tota *ç*, enlloc de *-tz*, encara que hi trobem excepcions, com els articles d'Enric Valor escrits sempre amb *-tz*.

L'últim número, el 21, aparegué el 18 d'abril de 1936. Això fa pensar que la reaparició de la revista només va ser un moment de nova eufòria, que només durà un mes.

El Consell de Cultura i Relacions Valencianes PROA

La primavera de l'any 1935 es va constituir PROA, Consell de Cultura Popular i Relacions Valencianes. La idea va ser de Gaetà Huguet i Segarra, que des de Castelló venia fent tasca nacionalista tan política com cultural:

«PROA assolix des d'avui vida plena i real i pot tindre en la resurrecció de la nostra ànima nacional la mateixa influència que atres organismes de tendència semblant han exercit en atres pobles renaixents si, a més del nostre esforç i del nostre entusiasme patriòtic hi posem també aquell esperit de convivència i sacrifici que cal que anime les obres col·lectives.» («Paraules d'En Gaetà Huguet, en constituir la nostra entitat», *TINÓ*, núm. 1, juliol 1935)

Gaetà Huguet pensava que tots els vers valencianistes necessitaven d'un punt de convergència bàsic i aquest era la cultura, entenent-la com un lloc de treball i ordenació que possibilitaria tota activitat cultural. Proa volia coordinar els esforços de les diverses tasques valencianistes.

Nicolau Primitiu en va ser el president, Adolf Pizcueta el secretari general i els col·laboradors més destacats van ser Emili Gómez Nadal, Miquel Duran i Tortajada, Maximilià Thous Llorens, Carles Salvador, Enric Navarro i Borràs, Angelí Castanyer, Pasqual Asins i Francesc Soto. Van crear delegacions en tots aquells pobles on tenien adherits, van col·laborar amb

els diaris, publicant-hi articles en català, van crear una secció de llibreria, des d'on es podien comprar els llibres en llengua catalana per correu i van dinamitzar la vida cultural valenciana tant com van saber.

Com a portaveu de l'entitat van editar *Timó. Butlletí de "PROA", Consell de Cultura i Relacions Valencianes.*

Per a *La República de les Lletres*, *Timó* era un *Butlletí* ben fet. Ens el descriu així:

«És d'una presentació molt digna i simpàtica i servirà per a establir contacte amb els seus afiliats, ans per a informar tots els grups nacionalistes mundials, puix que per a establir intercanvi i corrents de germanor ha estat creada aixà institució de cultura. El *Butlletí* du un gràfic que explica a satisfacció les múltiples activitats a realitzar; informació de llibres i del moviment nacionalista; notes gramaticals, propaganda, etc.» («Diversa», *LAL*, núm. 5, juliol-set, 1935)

El primer número de *Timó* aparegué al juliol de 1935 i l'últim correspongué als mesos d'abril i maig de 1936. En total van traure set números. Excepte els de juliol, octubre i novembre de 1935, els números eren dobles. Per això, la numeració va arribar fins al 10-11. *Timó* fou un butlletí molt interessant. Es recolliren articles d'entusiasme valencianista orientats cap a l'aspecte cultural i lingüístic, però hi faltava una mica d'esperit batallador. Hi hagué, a més a més, una secció de correcció lingüística, on escrivia Carles Salvador, i una sèrie

d'articles sobre la bibliografia catalana publicada, que
escrivien alternadament Manuel Sanchis Guarner i Guillem Renat -
Josep Giner-.

Dels articles lingüístics, en volem destacar un molt
especialment. L'article fou publicat com a rèplica a la llista de
municipis valencians publicada per l'Instituto Geográfico,
Estadístico y Catastral. Manuel Sanchis Guarner, Nicolau Primitiu
i Josep Giner donen arguments sobrats per demostrar que la
llengua amb què s'havien escrit els noms dels municipis no era
altra que la castellana, amb un conjunt d'incrongruències i
absurditats que superaven totes les expectatives.

Primerament, l'article denunciava que el Nomenclàtor havia
estat fet sense tenir en compte la realitat del país. No
distingien ni fonèticament ni gràfica les diferències entre sons
sonors i sords de les alveolars sibilants, ni de les palatals
africades, escrites gairebé sistemàticament amb *ch*. Sovintejaven
les confusions entre *b* i *v* o la transcripció en *J* de tot so
palatal fricatiu sord representat tradicionalment per *x*.

Els valencianistes Sanchis Guarner, Nicolau Primitiu i Josep
Giner no s'acontentaren amb la demostració de tots aquests
desgavells. Feren una proposta d'acord amb la realitat científica
de l'idioma per a la fixació dels topònims. Els criteris a seguir
havien d'atendre al següent:

1. La pronunciació popular, rebutjant els vulgarismes i dialectalismes.

2. Les etimologies conegudes.

3. L'ortografia tradicional.

Hi proposaren també solucions per resoldre els problemes derivats de l'ús de determinatius davant dels noms. En els casos d'homonímia entre noms de pobles de llengua catalana proposaren desfer-les amb els determinatius seguint unes normes generals. Finalment, donaren tota la llista de municipis amb l'ortografia d'acord amb els criteris de tots tres autors. («Llista de noms de municipis de llengua valenciana», *Timó*, núm. 6-7/8-9, desgener/febrer-març de 1935-36).

Timó reservà un espai per a la informació bibliogràfica de les novetats editorials i per a les notícies sobre els moviments minoritzats -ells en deien minoritaris- d'arreu d'Europa.

De les novetats bibliogràfiques comentades per *Timó* volem destacar-ne l'aparició de l'article de Sanchis Guarner «Extensión y vitalidad del dialecto valenciano apitxat» publicat a la *Revista de Filologia Espanyola*, XXIII, l'any 1936. En aquest article Sanchis Guarner establí els límits de l'apitxat en la zona central del País Valencià, del Palància fins al Xúquer, excepte Sueca i Cullera i rectificà els límits establerts per

Pere Barnils el 1914. Anys després se n'adonà que a la Vall d'Alcalà, en la Ribera Alta del Xúquer, hi ha un illot a Catadau i Alfarb on no es parla apitxat, cosa que per a Sanchis confirmava la relativa modernitat del fenomen (Sanchis, 1933-1962:87, nota 2).

Sanchis intentà demostrar que l'apitxat no es generalitzà fins al segle XVII i que el seu origen consisteix en una corrupció motivada per influència del castellà.

També hem de destacar l'aparició de *Qüestions de llenguatge* de Carles Salvador, que recollia el discurs d'entrada al Centre de Cultura Valenciana. Josep Giner aprofita l'avinentsa per ressaltar la importància de l'acord ortogràfic i la tasca gramatical de Carles Salvador:

«L'ingrés de Carles Salvador al Centre de Cultura Valenciana significa la consagració nacional i definitiva de les normes ortogràfiques i gramaticals que han estat aprovades i acceptades per la totalitat d'escriptors bons i que tots els escriptors dignes han de practicar. Carles Salvador és el bon gramàtic valencià que necessitàvem. D'ara en avant no hi ha d'haver disputes sobre qüestions de llenguatge. Tenim ja una ortografia *una*, una morfologia *una*, una sintaxi *una*. I per als dubtes que se'ns presenten tenim una autoritat gramatical. (...)»

Les normes gramaticals defensades per Carles Salvador és l'única cosa que demostra que el valencià és una llengua. Altrament, els escrits dels escriptors patoisants i antinormistes -anarquia incivíl- demostrarien que el valencià és un dialecte, un patois...» («Qüestions de llenguatge», *Tiro*, núm. 8-9, febrer-març 1936)

D'articles ideològics estrictament polítics, n'hi hagué pocs, només en destacariem un d'Angelí Castanyer en defensa del totalitarisme, entenent-lo ara com a punt de mampresa del moviment valencianista. («Totalitarisme», *Timó*, núm. 5, nov. 1935).

Dels articles d'opinió sobre el moviment cultural, en volem destacar un de Navarro i Borràs, en el qual es planyia de la situació del llibre valencià. Els autors havien de pagar de la seua butxaca les edicions i el públic no responia a aquesta bona voluntat. Era un problema d'alfabetització en la nostra llengua, de culturalització, de desconeixement de les arrels i de manca d'inquietud. Tot plegat donava un resultat ben trist:

«Pensem que si el País Valencià té uns poetes i uns prosistes que, més o menys selectes i formats, representen la seua literatura, són tots un romàntics dels que en cap altra activitat es donen. Ningú no cobra, ans al contrari: l'amor a la llengua pròpia és tan gran que el dèficit de les publicacions el paguen, sovint, els que les escriuen, (...)»

La cultura és la lletra impresa i cal alguna vegada no prendre un café al mes i comprar un llibre, encara que l'autor no siga del nostre partit, si és obra que ajuda al nostre redreçament.» («Trista realitat del llibre valencià», *Timó*, núm. 2-3, agost-set, 1935)»

També hi hagué articles sobre l'actitud lingüística dels valencians. La consciència que «el castellano es más fino» es reforçava. Els valencians identificaven la pròpia llengua amb la dels ignorants i per això preferien que se'ls parlés en castellà,

segons Nicolau Primitiu:

«És que al nostre poble li han malpariat de la seua llengua, en tots els tóns i per tots els castellanistes, des del mestre d'escola fins el notari i el cobrador de la contribució, i li han posat pels núvols la llengua de Cervantes, per medi de la qual, a través de segles i generacions, li ha pervingut gairebé tota cultura; mentre que per la llengua valenciana, rebordonada i abandonada per lletrats i altres hòmens de cultura, no li parvenien més que procacitats i xaronades.» («La llengua valenciana en l'oratória», *Timó*, febrer-març 1936, núm. 8-9)

Al mateix article es fa menció que als mítings, el públic demanava als oradors que parlessen castellà, perquè el poble se sentia menystingut si li parlaven en valencià. Aquesta actitud, segons Nicolau Primitiu començava a canviar gràcies als esforços dels valencianistes que sempre utilitzaven el valencià i si calia explicaven al públic que no s'havien de sentir humiliats perquè els parlessen el valencià.

També *Timó* denuncià la "moda" novedosa d'escriure els llibrets de falla en castellà, sota l'argument que així els podrien entendre els "turistes". PROA féu un manifest que *Timó* publicà increpant els autors per aquesta actitud.

Davant del 9 d'octubre de 1935, PROA cridà els valencianistes, per fer un acte conjunt davant l'estàtua de Jaume I al Parterre. Tots els grups valencianistes, culturals i polítics hi estigueren d'acord, excepte AVR, que pensà que no els pertocava participar-hi com a tals. PROA preparà de forma

grandiloqüent la diada, entenent-la com una jornada reivindicativa per a la reconstrucció del País Valencià. Feren també un aplec al Puig, que els dretans d'Acció valenciana aprofitaren per a organitzar uns actes religiosos al monestir ruïnós encara.

PROA també va ser la societat convocant per a la celebració del centenari de naixement de Llorente, que a més a més homenatjà també Querol.

Un moment especialment significatiu per a PROA i *Timó* va ser el triomf del Front Popular i l'alliberament de Companys i dels consellers de la Generalitat de Catalunya. Aquests dos fets podien significar per al País Valencià la consecució de la cobejada autonomia. PROA, a través de *Timó* va manifestar-se eufòricament esperançat («Catalunya alliberada», *Timó*, núm. 8-9, febrer-març 1936). Immediatament féu una crida al Partit Valencianista d'Esquerra, Acció Valenciana, Unió Valencianista -que feia poc havia reaparegut-, Nova Germania, Esquerra Valenciana i Esquerra Republicana del País Valencià en favor de l'Estatut:

«Ens cal pensar als valencianistes en una actuació ràpida i eficaç, que cohesione totes les ànsies d'autonomia disperses per la nostra terra, a fi d'aconseguir que el nostre Estatut, ja iniciat per l'Ajuntament i la Diputació de València, acceptat en principi en assemblees de Castelló i Alacant i propagat des de punts de vista que poden arribar a la convergència, per tots els partits polítics, es presente també a les Corts després de complir els requisits que marca la Constitució i als quals seria

fàcil d'arribar per mig d'una campanya coordinada de totes les forces que compartixen el principi autonomista.» («Per l'Estatut valencià», *Tiro*, núm. 8-9, febrer-març 1936)

Com el CAV no pogué assumir l'organització de la IV Setmana Cultural Valencianista va ser PROA qui se'n va cuidar. Va fer una crida a tots els valencianists, perquè col.laboressen en els actes d'aquesta IV Setmana, la qual s'organitzaria de manera similar a les anteriors. Dedicarien un dia a les lletres i a les arts, el segon a l'ensenyament, el tercer a la llengua, dia que havien de participar Sanchis Guarner i Carles Salvador, el quart a la història, el cinquè a la música, el sisè a l'economia i l'últim a clausurar la Setmana. La preparació quedà enllestida. Es fixaren dates, la IV Setmana es realitzaria entre el 26 de juliol i el 2 d'agost. Evidentment, les circumstàncies particulars de la ciutat després del 18 de juliol feren desistir els promotors de dur-la a terme. La situació no ho aconsellava.

Lo Rat-Penat encara fou a temps de celebrar el centenari de la naixença de Llorente i els Jocs Florals d'aquell any. L'ex-alcalde de València Manuel Gisbert va fer de mantenidor dels Jocs, però sembla que no es va lluir gaire:

«El discurs del Mantenador ha estat ben pobre de forma i de contingut i no arribà a ésser ni discret. Afirmacions, sense emoció de valencianisme; tòpics i ganas de quedar bé amb les dretes i les esquerres... Vacuitat i intenció del moderador de passar l'estona.»

Després de tants anys, el resultat continuava sent el mateix. Malgrat això, l'actitud de Lo Rat-Penat davant l'alçament va ser d'incondicional adhesió al govern de la República, si bé, alguns dels membres no s'havien de sentir especialment molestos amb la nova situació (Aznar i Blasco, 1985:161-163).

El Popular i Lo Nòstre

Les publicacions valencianes dels darrers mesos abans de la Guerra Civil no van gaudir de gaires possibilitats de consolidació. De tota manera, no creiem que en altres circumstàncies haguessen pogut ser editades un parell de mesos més.

La primera publicació nova de l'any 1936 va ser *El Popular*, que es definia com a *setmanari valencianista d'esquerres* i que estava particularment influït per Esquerra Valenciana. No hem pogut veure més que un sol número, corresponent al 26 de gener d'aquest any 1936 i segurament no en van traure cap més. Era bilingüe.

El setmanari, en canvi, nasqué amb un peculiar optimisme, el d'esdevenir diari i amb un ideari força radical:

«Es com ideari el de un valencianisme exaltat, el que correspon al desitj d'un poble que se considera esclau i goja de ferma voluntat per a conquerir les llibertats que fa segles li foren arrebatades.

Som, doncs, nacionalistes purs i aspirem a una federació dels pobles ibèrics, qual lliure autodeterminació senyalarà el desenvolupament de les activitats pròpies i marcarà les fites que corresponen a les relacions de general convivència.» («Orientació», *El Popular*, núm. 1, 26-1-1936)

Al peu de la primera plana, unes paraules de Companys des de la presó del Puerto de Santa Maria.

L'Esquerra valenciana es preparava per a l'èxit en les eleccions de febrer. *El Popular* ja avançava aquest triomf i es preparava cap a la consecució de l'estatut:

«Ara amb la pròxima victòria de les esquerres podem escomençar a parlar de nou del nostre estatut Valencià a base de tot el País Valencià. Però de un verdader estatut sense mires egoistes i signes enganyosos. Un Estatut de la nostra terra que siga un casal de la més pura democràcia i de les intangibles llibertats del poble. Tot al revés de lo que intentaven fer les òvies cavernaries de la D.R.V. i els quatre caps visibles de burumballes de la P.U.R.A.» («Per l'Estatut Valencià», *El Popular*, núm. 1, 26-1-1936)

En total el setmanari comptà amb 8 pàgines de les quals almenys 5 estan escrites en castellà. Els escrits en català es ressenteixen de manca de criteri ortogràfic, tot i que intenten seguir-ne l'oficial.

El març de 1936 aparegué *Lo Nostre*, revista quinzenal il·lustrada. Aquesta revista editada per la impremta Pont la dirigí Josep Barrachina Camellín. Intentà ser una publicació moderna,

d'acord amb les tendències periodístiques contemporànies. Publicà fotografies. Ens estranya la proclama de la revista, on manifestava la seua intenció, que era d'«exaltar les glories valencianes passades i d'ara», perquè no correspon al contingut. Només n'hem pogut veure els números 4, 5 i 6, però sospitem que no n'hi hagué més. L'últim, doncs, correspon a l'1 de juny de 1936. Es tracta d'un setmanari bilingüe, escrit amb una ortografia molt dialectalitzada i descurada. De fet, es tracta de la primera publicació seriosa que des de l'acord ortogràfic de 1932 es permet el luxe de transgredir-lo. El mateix títol ho indica *Lo Nòstre*. Ortogràficament suposà un pas endarrere, perquè no seguien ni tan sols el model ortogràfic de Fullana, sinó encara un model més dialectalitzat. Paradoxalment, apareixen barrejades formes del català oriental en alguns dels articles com *seves* i fins i tot, algun escrit amb morfologia verbal totalment oriental. («L'Estatut valencià», *Lo Nòstre*, núm. 4, 1-5-1936). De tot això deduíem que hi havia una total despreocupació lingüística de la redacció de la revista. No hi havia cap criteri, cap model.

En canvi, ideològicament sembla un setmanari de la corda valencianista. Publicà una comèdia en castellà, per fascicles. En català apareixien les notícies sobre la situació del valencianisme, alguns poemes i col·loquis. Els articles de música, cinema, teatre, esports, etc. estaven sempre en castellà.

Dels pocs articles valencianistes que hem pogut llegir destaquem només un d'Alcayde i Vilar que féu una reflexió sobre

el moment del valencianisme:

«Sembla evident que el poble valencià deu caracteritzar-se per la adhesió al valencianisme que representa les essències seves valencianes (...). Però la essència de nostre poble valencià no pot ser altra que la valencianitat. La exaltació de la valencianitat i el refus de tot lo que la desfasa o amague es el postulat valencianista (...).

«Pot ésser els valencians tingam ànima de esclaus? ¿Tal volta el meu poble valencià tinga ànima de colònia? Molts detalls me fan sospitar-ho, i eixa sospita tràgica explicaria moltes actituds i posicions i actuacions de nostre poble. ¿Pot ser tants segles de opressió borbònica han conseguit castrar al meu poble? Si es aixís, no hi ha solució.» («Què es lo nostre», *Lo Nòstre*, núm. 4, 1-5-1936)

Malgrat l'acurada presentació de la revista, el resultat no era gaire convincent. *El País Valencià* li féu una justa crítica:

«Manca fotografies d'autoritats, d'una actualitat tan passatgera, i més interès per totes les manifestacions artístiques en totes les seues varietats, al mateix temps que dedicar una major cura a totes les nostres activitats que incloquen una recuperació nacional, farien d'esta revista valenciana quelcom "nostre" i a la que forçosament hauríem de dedicar l'atenció que mereix. (...) Per a lograr-ho cal cuidar més el nostre idioma, abans de lo abans exposat, i desprendre's dels prejuïns castellanistes, que li manquen personalitat.» («Lo Nostre», *FV*, núm. 21, 18-4-1936)

L'únic diari valencià: L'Hora

Hauria estat desitjable acabar aquest repàs de la vida periodística valenciana amb una publicació diària ben consolidada que fos el fruit del treball de valencianisme d'aquells anys. Però no va poder ser així per una causa fonamental, la burgesia valenciana no arriscà absolutament res del seu patrimoni en un projecte valencianista. L'excepció van ser Joaquim Reig i Ignasi Villalonga. D'altra banda, un diari dretà escrit en català no tenia públic, perquè la burgesia valenciana, públic potencial d'un diari dretà, s'havia castellanitzat. El triomf de l'esquerra en les eleccions de febrer pronosticaven a la dreta també un futur incert. La divisió del valencianisme impedia que l'esquerra assumís com a propi un nou projecte que, com *El Camí*, vingués impulsat i finançat per la dreta. L'esquerra, per contra, no comptava amb possibilitats econòmiques per a garantir una premsa diària competitiva. Els diaris d'opinió havien deixat pas als diaris d'informació, constituint la societat de masses. Però el valencianisme no tenia capacitat per assumir aquesta normalitat i es barallava encara entre projectes bàsicament d'opinió valencianista, tal i com hem vist. Això retreia les masses de la compra de les publicacions, ja que no se'ls ofería un producte atractiu i modern. La premsa publicada en aquests anys havia estat una premsa dirigida estrictament als convençuts. Per a Josep-Lluís Gómez Mompert (1991), la inviabilitat d'un projecte

periodístic com aquest era conseqüència de dos factors, l'escassa consciència nacional-cultural dels valencians i la impossibilitat de supervivència d'un rotatiu sense mitjans econòmics que l'escudessen. Però cal afegir-ne una altra, l'absència d'un públic lector massiu capaç de llegir en català diàriament i, per tant, alfabetitzat en català.

Aquesta manca de consciència nacional que apunta Gómez Mompert, conseqüència també de la incompetència lingüística, portava els valencians a la deslleialtat lingüística. Just això és el que hem pogut observar en la societat valencianoparlant d'aquells anys. Les raons de l'autoodi són també fàcilment comprensibles.

Un diari en català al País Valencià havia estat el somni de molts valencianistes. Malgrat tots aquests entrebancs coneguts pels valencianistes, es feia necessari de concretar-lo. Potser el juny de 1936 no era el moment més oportú per a llançar-se a l'aventura, però la dreta valenciana ho provà.

Si ho recordem, Emili Cebrián Navarro havia estat president del CAV durant els primers anys d'existència. Després va ser substituït per Reig, però quedà com a secretari. Finalment, quan el CAV prengué orientació esquerrana, tots dos quedaren desplaçats del moviment valencianista. Però ara havien restablert la Unió Valencianista i a poc a poc buscaven novament el lloc polític en la societat valenciana.

Emili Cebrián Navarro amb l'ajut, sense cap mena de dubte,

de Reig i potser Villalonga dirigi el primer i únic diari valencià de la història *L'Hora, diari d'orientació valencianista, informació i anuncis*. Aquest subtítol ho diu tot. Va ser realment un diari sobretot d'orientació valencianista, molt dogmàtic, molt dretà i molt essencialista. Figurà en la capçalera el nom del propietari, E. Gómez Pastor, identitat que desconeixem absolutament.

Gómez Mompert (1991) qualifica el diari com un òrgan periodístic a cavall de la vella premsa d'opinió i la nova premsa d'informació. Això, des del seu punt de vista, era un gran error, perquè condemnava el diari a la mort súbita, tal i com va ser:

«...el partidisme -en aquest cas el valencianisme ultrancer- no garantia la vida d'un rotatiu si el producte no podia gratificar un nombre ampli de lectors, si no acomplia satisfactoriament tots els requisits de diari-objecte de consum propi de la cultura de masses.» (36-37)

Quedava fora del model de diari dels anys 30, i doncs no podia ser competitiu en cap cas, més que més perquè portava escassa informació i pocs serveis respecte als altres i, per descomptat, poquíssimes pàgines.

El primer número de *L'Hora* aparegué el 7 de juny de 1936, amb un editorial que en destacava l'objectiu:

«...vol oferir als valencians cada dia quatre pàgines, vibrants i dignes, per a que puguen llegir la seua pròpia llengua, amorosament cuidada i lliure de màcules estranyes, que li trauen gràcia i armonia; vol que els

seus lectors se n'adonen que som un poble amb personalitat pròpia i amb característiques que ni els segles de decadència ni la pressió dels altres han pogut esborrar, característiques diferencials que tenen llur exponent en la llengua, la història, la economia, les costums, etc.» («Nostre propòsit», *L'Hora*, núm. 1, 7-6-1936)

Com veiem a l'editorial, el plantejament no pot ser més essencialista. En cap cas volgueren fer un diari d'informació, sinó un servei a la pàtria. Juntament a l'editorial un article «L'amor a la llengua», dirigit a nodrir el fonamentalisme simbòlic de la pàtria, la llengua, etc.

L'ideari era plenament autonomista i vocacionalment catalanista, encara que optaren pel regionalisme.

En aquell moment, la dreta valenciana creia en el projecte autonomista dins d'una Espanya unida, però concebuda amb una dimensió peninsular, federalista. Per això *L'Hora* distribuï les pàgines d'informació general en quatre apartats generals: País Valencià, Península, Catalunya i Estranger. Aquestes informacions eren notícies molt breus, preses segurament de les agències de notícies valencianes. Però aquesta pàgina informativa era la tercera. Per tant, es destacava molt més la secció cultural, esportiva, de successos i de programació radiofònica, que apareixia en la segona. L'última pàgina l'ocupà la informació dels Jocs Florals, la crònica esportiva i la publicitat, en el primer, segon i tercer números, respectivament. Com assenyala Gómez Mompert (1991), no porta secció de cartes al director ni

cap mena de suplement.

En total només aparegueren aquests tres números, corresponents als dies 7, 9 i 10 de juny. Les dificultats econòmiques els feren plegar als quatre dies d'eixir al carrer. Tingueren problemes de subsistència des de bon començament. El primer número ja en donava compte en una nota a peu de pàgina:

«El tamany de L'HORA de hui guarda relació amb els habers en metalec de que comptem. Pot ésser que ans de quinze dies pogam fer-lo del tamany qu'es mereix, L'habit no fa al frare»

i novament, al tercer número hi insistiren:

«...no ens mancaran les forces que ens desitgen i que per part nostra no deixarà de publicar-se, però volem fer constar que no sols del nostre esforç personal pot viure, sinó que és necessari que cada un dels nostres lectors i cada ponent major responsabilitat als valencianistes es convertixquen en propagandistes de la nostra publicació.» («Nostre agraïment», *L'Hora*, núm. 3, 10-6-1936)

Lingüísticament, trobem un setmanari ben escrit, en general. El primer número té moltes faltes d'ortografia, però de segur que són involuntàries. Empren dialectalismes com *huí*, *este*, *eixe*, *teua*, etc. Però la voluntat és d'escriure una llengua molt correcta, àdhuc culta. Empren molts arcaïsmes i formes desconegudes del dialecte valencià com *puix*, que s'havia generalitzat en les publicacions valencianes molt més que *doncs*,

car, *adhuc*, *llur*. Continuen fent servir *-isar* i no *-itzar*. El número 3 ja presenta una ortografia molt més acurada respecte als dos anteriors. L'opció lingüística, doncs, no era altra que la de les *Bases* ortogràfiques i la normativa oficial.

Arribat l'alçament franquista no acabà tot. El valencianisme es desballestà momentàniament i perdé les forces de l'embranchida, però continuà treballant. Alguns com Emili Gómez Nadal s'arrezeraren sota *Nueva Cultura*, publicació marxista iniciada el 1935. Des d'ací es gestà la creació de l'Institut d'Estudis Valencians l'any 1937. (Aznar i Blasco, 1985:149-235). El que sí que desaparegueren definitivament van ser les publicacions periòdiques valencianistes. Només *Pensat i Fet* sobrevisqué.

Volem acabar aquest apartat amb unes frases de Fuster (1968 [1976b]: 17):

«Del 1931 al 1936, l'efervescència política del País Valencià és només això, simple efervescència. La marginació perifèrica hi perdura, automàtica, a pesar que els partits locals majoritaris s'integren en coalicions -en disciplines- extravalencianes, i a pesar que uns quants valencians entren a formar part de Governos, a Madrid. La Constitució del 31 i el clima espanyol del moment eren propicis a suggerir un camí per a una política que fos, per fi, verdadera política, i política valenciana. Però els uns i els altres ho van desapropitar. Hi hagué unes excitades campanyes pro Estatut; campanyes que, sospitosament, es produïen per duplicat i en

competència agressiva. Tot compte fet, és que ningú no hi creia. O millor:
ningú no estava en condicions de creure-hi.»

Desgraciadament, nosaltres en traïem una conclusió similar.

LES OBRES LINGÜÍSTIQUES I GRAMATICALS DEL XX

(fins a l'Acord Ortogràfic de 1932)

Josep Nebot i el Tratado de Ortografía Valenciana Clásica

La confecció d'aquest *Tratado* era una obra ja anunciada. Es tractava de l'acabament de l'obra que havia encetat Nebot amb els *Apuntes para una Gramática Valenciana Popular*. La part popular, doncs, l'havia deixada enllestida deu anys abans i, malgrat l'escàs o nul èxit aconseguit, Nebot va voler continuar la tasca lingüística, tot esperant que ara tindria més continuadors.

Ja hem explicat que Nebot trobava necessàries dues gramàtiques, una de clàssica i una de popular, les quals havien estat pensades per a dos tipus de literats, els conreadors de la premsa satírica i el teatre de sàinet i els escriptors de poesia renaixentista d'inspiració romàntica. Però no es va veure capaç d'escriure una nova gramàtica i féu només una ortografia clàssica. Nebot escrigué aquest *Tratado* perquè «permanece el valenciano literario en un *statu quo* imposible de conservar, sin más regla ni guía que el capricho de cada cual».

Ja sabem que Nebot defensava la particularitat del valencià respecte del català, però això el portava sovint a contradir-se. Per a ell, el valencià es va constituir en llengua independent ja al segle XV. Estableix, doncs, l'inici de la modernització de la llengua quan aquesta deixa de ser la mateixa que la catalana: «la ortografía valenciana *legítima* está hace ya siglos tan distanciada de la catalana como de la castellana». Malgrat tot, després afirma que, «si la ortografía valenciana tiene algo de

común con la castellana, es indudable que tiene más con la catalana; pero no tanto que pueda ni deba fundirse con ésta en un solo cuerpo de doctrina».

Nebot critica els que escriuen amb abundants castellanismes, però sobretot els que s'inclinen per un *catalanismo afrancesado* «que hoy está de moda, hasta el punto de saltar por encima del *nosaltres*, el *papalló* y el *aixecar*, para llegar hasta el *nombre*, el *embaumar* y el *amusant*; que á esto se ha llegado también en escritos valencianos».

Curiosament, per a Nebot, el que diferencia el valencià del català i del castellà és, només, l'ortografia:

«Salta á la vista que lo primero, es decir, aquello en que la ortografía valenciana se diferencia esencialmente de la catalana y la castellana, ha de ser muy poco; pero como es precisamente lo que da carácter independiente á nuestra lengua y por ende lo que justifica y legitima la publicación del presente tratado(...）」 (18)

Les discrepàncies ortogràfiques amb el català es limiten a les palatals. Nebot admet la grafia *ch* en inici i mig de paraula, en aquells mots en què la porta el castellà, argumentant-ne la tradició històrica. No admet les grafies *x-* ni *tx* en el lloc de les quals hi haurà sempre una *ch*. En canvi, sí que admet les grafies *-ig/g/j* però no *tg/tj*. En aquest sentit, va rebre algun suport explícit dels ratpenatistes, com el mateix Llorente, tal i com va manifestar en el preàmbul a aquesta ortografia²².

La *x* queda reservada només per al dígraf *-ix*. Malgrat les controvèrsies i diverses posicions dels gramàtics catalans del XIX sobre l'ortografia del so [j], Pompeu Fabra i els editors de *L'Avenç* van utilitzar sempre la grafia *ix* en posició final i intervocàlica: *segueix*, *naixement*, etc. perquè el sistema era el que estava més d'acord amb la pronunciació occidental i distingia la *x* palatal de la dels manlleus: *exemple*, *òxid* (Segarra, 1985b:57). També escrivien *x-* en principi de dicció i en canvi Nebot no la considerava pròpiament valenciana:

{Respecto á la *x* en principio de dicción, hay que confesar con entera franqueza, quieran ó no quieran los partidarios de la catalanización del valenciano, que hace ya muchos años que no existe en nuestro lenguaje hablado; y hay que desterrarla del escrito, por lo tanto, para evitar dificultades y confusiones; por todo lo más que puede concederse, es que la conservemos en media docena de nombres geográficos por respeto á la tradición}, (71)

Els gramàtics del Principat de feia temps ja utilitzaven els finals femenins en *-es*, a excepció d'algun cas esporàdic. Nebot, ignorant d'això, basà també en aquest fet la diferència entre l'ortografia catalana i valenciana. Partint, doncs, de la idea bàsica de conferir una ortografia diferenciada i diferenciadora, exposa les seues particulars normes sense teoritzar ni donar arguments sòlids per defensar-les.

Les característiques del *Tratado* són exposades per l'autor a

la introducció i al primer capítol. Primerament, diu que la sintaxi i l'analogia són les mateixes que les que va exposar a la *Gramática Valenciana Popular*, és a dir, les de la llengua castellana. Ací demostra Nebot que per a ell era més important la convenció ortogràfica que l'estructura lingüística d'una llengua. Perquè escriure amb sintaxi castellana les paraules catalanes no deixava de ser escriure bàsicament el castellà. Fins i tot, criticà aquells que seguien la sintaxi i l'analogia del català «perjurando que escriben en valenciano puro y castizo», i no reconeixien que escrivien en «catalán atenuado» -com ell deia-, com el de Lleida o Tortosa. Però, curiosament, de vegades, argumentà en favor d'alguna forma ortogràfica basant-se en el fet que és així tal i com es fa en català;

AAVA, AVAVES que deben escribirse con v, porque los pronuncian así todos los valencianos que distinguen estas letras y así se pronuncian y escriben en catalán.)

Ja sabem que Nebot coneixia les gramàtiques catalanes, ja superades aleshores, especialment la de Pau Estorch i la d'Antoni de Bofarull i Adolf Blanch, en les quals es va basar per defensar algunes opcions, i els *Estudios de Lengua Catalana* i altres obres de Manuel Milà i Fontanals. Aquestes fonts i l'ortografia de la RAE van ser suficients perquè establís els paràmetres de les seues propostes, prenent indiscriminadament de l'una o de l'altra

sense cap motiu que ho justifiqués.

Referint-se a la *-h* en posició final diu:

«Seguiremos en cambio añadiendo la *h* á los finales en *ac, ec, ic, oc, uc*, hasta que los escritores catalanes, mallorquines y valencianos se convenzan de que no hay en ninguna ortografía del mundo una regla con menos sentido común que esta.» (43)

Aquesta afirmació ja no tenia gaire sentit, perquè tot i que al XIX els gramàtics i escriptors catalans havien utilitzat la *hac* final -que malgrat no tenir justificació etimològica havia estat usada pels escriptors clàssics-, des de 1892, *L'Avenç* n'havia proposat la supressió, fins i tot de totes les *h* inclosa la inicial. D'aquesta modificació se n'havia fet ressò una part de la societat catalana, però també és cert que la majoria encara feien servir *-ch*. Després va ser restablerta la *h* inicial per les protestes dels escriptors, però suprimiren la intervocàlica i la final. (Segarra, 1985b: 39-41)

Però Nebot continuava, a més a més, propugnant l'ús de la *-h-* intercalada en els plurals de mots on s'hi aplegaven tres vocals com *mehues, crehuen*, etc., adduint que en l'ortografia castellana es feia així (!), sense més.

Per què, ara, prenia en consideració el que els escriptors no valencians feien ortogràficament, si es tractava de llengües diferents, en cap moment ens ho explica.

Segonament, justificà que el *Tratado* estigués redactat en

castellà. És aquesta la llengua de cultura, en la qual la societat valenciana està acostumada a rebre els ensenyaments. Per tant, era més fàcil el coneixement de l'ortografia valenciana, si utilitzava com a suport la castellana:

¡Aparte de esto, escribir una ortografía valenciana en valenciano, sería prejuzgar la cuestión; y aunque no poco por exceso de modestia, no llega á tanto mi orgullo). (16)

Nebot es considerà justificat, perquè molts ratpenatistes havien escrit també les seues obres en castellà. Cita Teodor Llorente, Roc Chabàs, Antoni Chabret, Josep Serrano Morales, el Baró d'Alcalahí, Josep Sanchis Sivera, Josep Martínez Aloy, Vicent Vives Liern, Lluís Tramoyeres, etc. La consciència diglòssica s'hi entrelluca a tot arreu.

L'ortografia consta de vuit capítols, en els quals justifica el model de llengua que prefereix i exposa les particularitats de l'alfabet valencià, de les convencions ortogràfiques i de l'accentuació. Realment, és una ortografia, a més d'acientífica, molt incompleta i poc útil.

Nebot considerava imprescindible modernitzar l'ortografia, rebutjar, doncs, les formes més arcaïques i adoptar-ne les més pràctiques. Això, per a ell, no volia dir fer estudis aprofundits sobre la llengua, buscant-ne les diferents opcions lingüístiques i triant-ne les més comunicatives o les més pròximes a la llengua parlada d'acord amb la tradició literària.

«Deseamos sirva de libro de consulta á los jóvenes escritores valencianos». És per tant aquest el públic a qui va dirigida. Respecte al poc tractament científic amb què Nebot argumenta i observa els fets lingüístics, ho justifica en una nota apareguda al capítol III, on diu:

«escribimos para principiantes, somos meros vulgarizadores de una especie de gramática comparada entre nuestra lengua y sus similares, y nuestra primera obligación, y nuestra primera aspiración consiste en hacernos entender hasta de los más humildes.»(45)

En general, l'ortografia més que res embolica del tot en qüestions que més o menys ja havien estat «consensuades» i posades a la pràctica. Per exemple, l'ús de la *y* en alguns aplecs vocàlics com *pleyt*, *psysà*, etc.

No troba important la distinció ortogràfica entre el pronom *hi* i el verb *haver* en les formes impersonals *hia*, *hijen*, *hian*, *hias*, etc. Fins i tot diu que com aquest pronom és del tot inexistent ja en valencià no val la pena mantenir-lo com a forma separada del verb. Nebot era conscient que *hi* ja no tenia un ús pronominal en valencià i que, per tant, allà on es conservava sense valor pronominal -o sigui, en el verb *haver-hi*- no caldria escriure'l separat del verb, perquè s'havia gramaticalitzat. La proposta de Nebot tenia sentit si el que volia era fer una ortografia diferenciada de la catalana.

Però en els casos en què els populistes no diferenciaven entre

altres pronoms que *hi* i el verb *haver*, Nebot els tracta d'ignorants:

Escriptors a quienes les caeria la cara de vergüenza si se les probara que habian escrito en castellano; *man dicho*, ó *mean dicho*, *tas caído*, *lotro día*, y otras incorrecciones por el estilo, escriben a todas horas en valenciano, que es su lengua propia, *man dit*, *tas caigut*, *latre día*; trabucan los pronombres posesivos hasta el punto de emplear indistintamente masculinos y femeninos; y estampan al pie de la letra barbaridades del vulgo, como: *pos*, *sensia*, *anteniment*, *astirar*; porque escribiendo en valenciano, no hay en esta tierra quien se avergüence de nada.» (90)

Es referia en aquest cas als escriptors d'*El Cuento del Dumenche*, *El Palleter*, *La Troná* i els llibrets de falles i sainets que corrien aleshores per la ciutat.

Un altre cas és el de les formes en *-ada* i *-ador* procedents del llatí *-ATA* i *-ATORE* que ja havien sofert la pèrdua de la *-d-* en moltes de les comarques valencianes. Nebot argumentà en favor de l'ortografia fonetista *acabá*, *llaursor*, *mocaor*, etc. però com això li havia de suposar un cert enfrontament amb alguns dels amics ratpenatistes optà per l'actitud ambigua «Escoja, pues, cada cual la que mejor le parezca».

No es mostrà partidari de l'ús de la *ela* geminada, ja que considera que no és un fonema propi del valencià. Al segle XIX, els escriptors del Principat i alguns gramàtics com Bofarull i Estorch escrivien la *ela* geminada com una doble *ela* «partida»:

l-l, tret de Ballot (1813) que l'escrivia ll com la llatina. L'Avenç adoptà bé la ll bé simplement l: *sillaba/silaba*. Pompeu Fabra, per evitar ambigüitats volgué inventar un signe que distingís aquesta geminada de la palatal [ɫ] i optà per ortografiar la palatal amb la grafia *yl*. Com l'Institut no va considerar convenient aquesta nova grafia, Fabra va decidir-se per la solució proposada per Alcover d'escriure l.l la l doble dels cultismes i d'alguns mots populars (Segarra, 1985a:305). Fabra desestimà la grafia de la *ela* partida, per considerar que es podia confondre amb un mot compost (*para-sol*). (Segarra, 1985b:32-36).

Però cap d'aquest maldecaps van preocupar Nebot, que considerà que aquest so no existia en valencià i prou.

Per a Nebot les grafies *z* i *ç* són una mateixa, per tant «las imprentas que no tengan cedillas, pueden en su lugar emplear la z sin ningún inconveniente». (67) Veurem d'on trau Nebot aquesta argumentació.

Com explica Segarra (1985b, 49-51) la grafia *ç* es va usar fins al final de la Decadència i s'emprava al costat de *s* i *ss* tant en mots d'origen llatí com en mots d'origen àrab. Al segle XVIII alguns gramàtics preferiren suprimir-la, substituïnt-la per les grafies *s* i *ss* però no per *z*. Ballot (1813) la donava per morta, encara que la creia indispensable en mots com *perçó*, *ço* es, *força*, *braços*, *terça*.

Durant la Renaixença els autors catalans, no utilitzaven mai

la ç «per la comoditat de la estampa y per no véurer constant lo seu ofici» (Milà, 1862, tret de Segarra, 1985b:49).

Aquest argument de Milà, segons Segarra, va ser esgrimit per la major part dels gramàtics del XIX, entre els quals hi havia també Bofarull (1864), tot i que sí que utilitzaren c per a representar [s] quan el so procedia de C(+e,i) o de manlleus amb TJ, CJ: *nació, oració, prudència, incinerar*.

Però cap a finals de la Renaixença, Marià Aguiló i Jacint Verdaguer utilitzaren la ç, malgrat l'opinió de la majoria dels gramàtics. Va ser *L'Avenç* qui n'estengué l'ús. Recordem que va ser molt significativa aquesta opció, perquè suposà el canvi ortogràfic de la capçalera de la revista, abans *L'Avens*.

A principis del XX, seguint Segarra, la grafia de la ç encara no s'havia introduït del tot. El mateix Pompeu Fabra al I Congrés de la Llengua Catalana havia preferit escriure amb s o ss paraules com *coneixensa, recansa, reemplaçar, comensar-se*. Però hi havia un fet inel.ludible, no era coherent escriure *dolces* però *dols*. Malgrat que Fabra hauria pogut optar simplement per s per reemplaçar també ce, ci, preferí optar per l'ús de la ç, però això no ho confirmà fins poc abans de la promulgació de les *Normes*, concretament fins l'any 1910.

Per tant, aquest argument de Nebot correspon a l'argument general i estés a l'època, malgrat que alguns com *L'Avenç* ja havien pres l'opció definitiva de la ç des de molt abans. Però Nebot diu que ç correspon a z. La raó és ben senzilla. Ell veia

la correspondència de sons entre molts mots castellans amb z i els catalans amb ç. Per tant, havia de considerar lògic que en compte de sustituir ç per s se substituís per z, ja que no distingia entre el so sonor i sord de l'alveolar fricativa ni considerava distintives, doncs, aquestes grafies.

Però segurament hi havia una altra raó per a la recomanació de Nebot d'usar z quan no es volia recórrer a ç. És la tradició valenciana de tipus curialesc dels segles XVI-XVII. En els escrits dels notaris dels segles XVI i XVII la z s'usa sovint allà on abans s'havia utilitzat ç. Aquest ús es va estendre per influència italiana primer i, després, per la confusió castellana dels fonemes [ts] i [dz] en [s], que porten a la preferència per z -i c- i a l'exclusió de ç. Aquesta tradició la recull Carles Ros, com a notari que era i, doncs, coneixedor de la manera de fer en ortografia de Marc Antoni Ortí, de Joan Exulve, de Joan Baptista Ballester, etc. En els seus escrits ortogràfics Ros usa s, ç primordialment, però z sempre amb valor distintiu, i sovint en cognoms, topònims castellans i autòctons (Segarra, 1985a:62-64 i nota 68).

Pel que respecta a l'apostrofació, Nebot l'admet en l'article, els pronoms febles, les preposicions i les conjuncions. L'article plural pot apostrofar-se amb el mot anterior al seu determinat, per exemple *contra'ls vents, sense'ls papers*, però mai amb el mot al qual determina *els aragonesos, els òrfens*. El mot femení només s'apostrofa quan comença per la vocal

a, l'amistat, però mai quan comença per una altra vocal diferent a la a, la honestitat, la ensenyanza, la hipocresia.

Els pronoms *el, la, els, les* segueixen les mateixes regles d'apostrofació que els articles i també el pronom *en, ya'n tinc, no'n vull*.

Dels relatius, segons Nebot, només se n'ha d'apostrofar *que, el qu'anirà, les qu'ixquen*, etc. de la mateixa manera com s'apostrofa quan *que* és conjunció.

Les preposicions que admeten apòstrof són *en* i *entre* al principi i *de, desde, caba, contra, entre, pera* i *sobre* al final. En fi, ja ens fem càrrec que Nebot no tenia ni idea del que volia dir reglamentació ortogràfica amb criteris científics.

Al final del *Tratato* hi ha un «Catálogo de voces de escritura dudosa», paraules a les quals són aplicades les normes ortogràfiques de l'autor. Hi ha algun mot que crida l'atenció. Ens referim a escadussers arcaïsmes que s'hi entreveuen en el conjunt de gairebé mil paraules de vocabulari bàsic que componen el catàleg. Es tracta de mots com *aucell, enjorn, jamey* i pocs més. Al costat d'aquells, els mots escrits amb ortografia castellana o amb les reproduccions de les hesitacions i de les variacions locals de la parla de la ciutat de València.

L'ortografia de Nebot, evidentment, no va tenir cap seguidor. L'ortografia no acontentà ningú, tot i el prestigi de Nebot dins Lo Rat Penat. Lluís Fullana ja li havia pres la tribuna de gramàtic i lingüista a Lo Rat-Penat⁹⁰.

La segona polèmica entre Nebot i Alcover (1913)

Al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* núm. VII, publicat el 1913, Alcover fa unes «Til·les a l'obra de Nebot», que constitueixen la continuació de la polèmica encetada l'any 1908. Les «Til·les» reproduïxen uns articles d'Alcover i Nebot de l'any 1912, on es reafirmen en els seus postulats.

Primerament Alcover es desfà en lloances a Nebot, per "la gran llum" que havia donat sobre el valencià d'aleshores amb la publicació de les seues obres lingüístiques i per "la destresa i el realisme" que hi manifestà.

Tot just acaba de dir aquestes paraules de compliment i comença a despatxar una per una totes les incongruències de l'ortografia clàssica. Alcover, com Llorenta, acusa Nebot de considerar que la diferència entre la llengua literària i la popular estigués en l'ortografia, així com també censurà la defensa que fa Nebot de la necessitat de dues ortografies per a una sola llengua: «Dins quina llengua, dins quina literatura s'es vist mai una tal cosa, una ortografia per lo que parla el poble i una altra per lo que escriuen els literats?» Les diferències entre llengua popular i literària rauen en la morfologia i en el lèxic, diu Alcover, i defensar una ortografia diferenciada és allunyar el poble de la instrucció.

Alcover troba inacceptables les tesis secessionistes de Nebot. Rebat la teoria que els catalans desconeixen la -ix dient-

li que en tota la zona occidental i sud de Catalunya es pronuncia i també li fa saber que eren ja ben pocs els escriptors catalans que encara no havien adoptat els femenins en -es. Segons Alcover, Nebot creia encara que estava en els temps de Bofarull i Estorch, gramàtics -com ja hem dit abans- del tot superats de feia uns quants anys. Com sospita Alcover, Nebot desconeixia la majoria de les parles catalanes. Per això, Alcover s'irrita i canvia absolutament el to de l'escrit:

«Doncs els que no vullen o no puguen emprendre tal pelegrinatge, els pertoca un bon callar, no tenen dret a aficarse a donar sentència sobre lo que son i deixen d'esser el valencià i el català; i si s'hi afiquen a la babal.lana, que no's queixin si llavò quaicú els diu els quatre mots de veritat», (252)

Després, Alcover contraargumentà les explicacions i les opcions de Nebot. De primer, diu que no té cap sentit l'ús de la -h- en els plurals *mehues*, *tehues*, *crehuen*, etc., perquè l'opció de Nebot és una concessió a la gramàtica castellana que no està prou argumentada i que no té cap valor històric.

En un altre apartat, critica la teoria de Nebot sobre la forma impersonal *hi ha* i li fa veure la contradicció en què cau.

Respecte a les alveolars, Alcover opina que Nebot dóna massa importància a la parla de la ciutat de València, perquè no gaire lluny de la ciutat la distinció entre els sons sonors i sords és ben evident. A més a més, Nebot proposà d'utilitzar la -ç- per

transcriure el so sonor, la qual cosa ja ratllava l'absurditat, com el fet de confondre-la amb la z, aquesta sí, sonora.

Quan es refereix a les palatals, Alcover ja escomet de ple, perquè realment Nebot no hi va estar gaire encertat. Evidentment, els coneixements d'Alcover superaven en molt la preparació de tots els valencians junts posats a fer gramàtiques, encara que les seues opcions ortogràfiques foren més que discutibles. Les confusions de les palatals va anar rebatent-les una a una, donant-hi arguments de tota mena. Va posar un especial èmfasi en la qüestió de la *ch* que, segons Alcover, ni el llatí clàssic ni el vulgar havien conegut. L'acusà de confondre sons africats amb fricatus, sords amb sonors i de desconèixer la tradició literària d'aquests sons, mostrant-li com, per exemple el grup *tx* estava del tot documentat a la literatura valenciana, grup que Alcover tampoc no utilitzava amb excessiu encert⁹¹.

També li fa remarques al lèxic. Respecte a la paraula *nombre* que Nebot considera d'un *catalanismo afrancesado*, diu Alcover que era ben viva a Mallorca, i també ho era aleshores a Menorca, però això a Nebot no havia d'interessar-lo gaire.

En fi, Alcover acaba insistint que es tracta d'una mateixa llengua, ho vulga o no Nebot, i que les diferències dialectals són insuficients per creure el contrari.

La publicació dirigida per Mn. Antoni M. Alcover *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* va fer forat entre els valencians. Com ja sabem, Faustí Barberà va ser un gran amic

d'Alcover i també Roc Chabàs i el mateix Lluís Fullana.

Alcover, des del *Bolletí* interpel.lava sovint els valencians perquè prenguessen cura de la llengua, la utilitzessen i la depuressen, recomanava «fugir de tot castellanisme; conservar-se ben valencians de llenguatge i esperit; refer i suplir les deficiències de mots i de formes acudint an-els tresors imponderables de llurs clàssics, que son l'honor de la literatura catalana. «No no'ls-e demanam que catalanetjin, axò es, que copiïn el català de Barcelona. No, no han de catalanetjar; han de *valencianetjar*.» (Alcover, 1910:44)

Com a bon mallorquí, entenia el cas valencià, però volia evitar que el "fet diferencial" que molts dels valencians defensaven, els allunyés de la recuperació lingüística que, segons ell, calia fer conjuntament amb totes les terres catalanes (Moll, 1962). Un dels seguidors de les idees d'Alcover, Lluís Fullana, fou un dels gramàtics més controvertits que hem tingut.

L'obra lingüística de Lluís Fullana i Miró^{ez}

Hem volgut fer una tria dels treballs més significatius de Fullana, per trobar els arguments que el portaren a defensar les propostes gramaticals diferents a les de l'Institut d'Estudis Catalans. Hem pres l'*Estudi de Filologia Valenciana* (1907), la *Gramática de la Llengua Valenciana* (1915), el *Compèndi de la Gramática Valenciana* (1922), *Temes pràctics per a l'Ensenyança de la Llengua Valenciana girats a l'estil de Martorell* (1926) i l'*Ortografia Valenciana* (1932). Creiem que amb aquesta selecció podem almenys entendre quins eren els pressupòsits bàsics de les normes lingüístiques proposades per Fullana.

De tota manera, hem d'aclarir que a diferència d'altres gramàtics com Carles Salvador o Josep Giner i fins i tot Nicolau Primitiu, Fullana no féu tasca de divulgació gramatical. Això dificulta la feina ostensiblement. En realitat, fora de *Lo Rat-Penat*, revista mensual (1911) i *Germania* (1925) ningú no li donà tribuna. Hem de fer l'excepció de les classes impartides a la Universitat. Però aquestes eren, pensem, classes seguides discretament pels estudiants d'aleshores i dirigides especialment a diferenciar català i valencià. Sembla, de totes maneres, que van influir poc entre els universitaris, perquè els únics seguidors de l'obra de Fullana van ser, per poc de temps, els ratpenatistes més tradicionalistes. En canvi, els universitaris, com hem pogut veure, seguiren altres camins ben diferents.

Estudi sobre Filologia Valenciana

Aquesta obra va ser escrita l'any 1907 i titulada *Treball sobre Filologia Valenciana*. Després va ser publicada per la revista *Lo Rat-Penat* l'any 1911 i editada separadament l'any 1912.

Ens hauríem de preguntar abans de res què mogué Fullana a fer un estudi sobre l'ortografia valenciana. Si pensem que el treball que segueix va ser escrit l'any 1907, l'any següent del I Congrés de la Llengua Catalana potser ho puguem entendre. El mateix Fullana ens fa conèixer, des de *Las Provincias*, la impressió que li causaren les posicions ortogràfiques que es manifestaren en aquell I Congrés:

«Además de tratarse de cuestiones lingüísticas de carácter general para las cuatro regiones susodichas [Catalunya, Mallorca, València i el Rosselló], hubo marcado empenyo en procurar la unificación ortográfica en las mismas, pero tomando siempre como base las reformas ya introducidas por ciertos escritores catalanes. No hubo, desde luego, unidad de criterio sobre este punto entre los mismos escritores catalanes; antes al contrario, eso mismo sirvió de motivo para que se acentuaran más y más las dos tendencias catalanas, ó sea, la de los mantenedores de la ortografía tradicional y la de los amantes de las reformas de escritores del "Avenç", representado por Massó y Torrents, Casas y Carbó y Pompeu Fabra.» (Fullana, 1919d)

Sense cap mena de dubte, Fullana se sentí molt més pròxim a les propostes ortogràfiques dels partidaris de l'ortografia tradicional i en aquest sentit començà l'*Estudi*. És a dir, l'*Estudi de Filologia Valenciana* no és sinó una proposta valenciana davant les propostes reformadores proposades al I Congrés pel mateix Pompeu Fabra i els impulsors de *L'Avenç*.

L'*Estudi* comença amb uns preliminars on explica el sentit del terme Filologia Valenciana com a l'estudi i coneixement de les lleis etimològiques i gramaticals de la llengua. La primera part de l'*Estudi* està dedicat a donar compte de l'origen i formació de la llengua.

Per formar-se una teoria sobre l'origen de la llengua Fullana llegeix la *Gramàtica Etimològica Catalana* de Mossèn Marià Grandia publicada l'any 1901. En aquesta obra, Grandia defensa que el català al País Valencià -i a les Illes Balears- es va desenvolupar conjuntament amb la llengua que parlaven els cristians de València, els quals vivien conjuntament amb els sarraïns. Segons això, la llengua catalana es barrejà amb la llengua autòctona del País Valencià i per això presenta característiques similars al català. Però el pas dels anys van distanciar aquestes dues llengües sense que es puga ja considerar l'una dialecte de l'altra (Grandia, 1901:XXXIV-XLII).

Per tant, per a Fullana, l'origen de la llengua valenciana és la llengua antiga formada del llatí vulgar i baix llatí. La prova més evident de la diferenciació entre el català i el

valencià és la terminació dels plurals d'aquell en *-as* i en valencià en *-es*. Sens dubte, obviava a les discussions i resolucions finals dels escriptors catalans en aquest aspecte o les desconeixia (Segarra, 1985a:180-218).

Quant a la formació de la llengua, Fullana pren el llatí i comença a explicar la formació de mots a partir de les evolucions històriques, sense que en cap cas demostre la diferent solució del mot llatí al mot català i al valencià. Es basa en quatre lleis: la llei d'escapçament en la flexió nominal, per efecte de la qual desaparegueré la desinència característica singular en les noms llatins, desaparegué també la *e* de l'enllaç o eufònica llatina i caigueren algunes vocals pretemàtiques; la llei d'estalvi de forces que va fer caure certes vocals i consonants, algunes síl·labes en mig de dicció, abreujant les paraules llatines al seu pas al valencià; la llei d'eufonia en la flexió nominal, a partir de la qual el valencià hagué de prendre algunes vocals i consonants, o transformar les que hi havien en altres, per suavitzar les paraules. Ací Fullana parla de l'epèntesi i de les evolucions d'algunes consonants especialment palatals; l'última llei és la de distinció en la flexió nominal. Aquesta llei creava els trets distintius necessaris per a distingir les paraules que havien resultat homònimes després de tot el procés. L'homonímia es desfeia amb la conservació de la desinència característica llatina dels plurals, amb l'admissió de l'article, amb la distinció de gènere o canviant unes vocals per altres.

Aquestes quatre lleis que acabem d'esmentar no són pas un invent de Fullana, sinó de Jaume Nonell, que va tenir com a seguidor en aquest aspecte a Marià Grandia. Com diu Solà (1987c: 235 i ss.) Nonell estableix la formació de la morfologia catalana a partir de tres lleis poc fonamentades, ja que desconeixia la romanística. Aquestes tres lleis establertes per Nonell ja havien estat criticades per Fabra en un article aparegut a *El Poble Català*, el 9 i 15 de setembre de 1905 i que va ser reproduït després a *Qüestions de gramàtica catalana* l'any 1911.

Sembla que Fullana les desglossà en quatre, afegint a aquelles tres de Nonell la llei d'estalvi de forces.

La segona part del treball tracta sobre fonètica i ortografia. Després d'unes consideracions, Fullana descriu el sistema fonètic valencià. Les vocals les diferencia en arredonides, *ó, ò, u* i no-arredonides, *a, è, é, i*.

Quant a les consonants, Fullana barreja fonètica amb ortografia, donant regles d'escriptura al mateix temps que descriu el so. Es basa en l'estudi de Bernhard Schädel (1908) *Manual de Fonètica Catalana*²³.

Per a Fullana hi havia hagut una gran confusió entre les grafies *z, s i c* al llarg de la història per representar el so linguodental fricatiu sonor. Pren les obres clàssiques valencianes, però a partir del XV, és a dir des del segle d'or valencià fins a la Decadència.

Al segle XV, per exemple hi havia una total uniformitat en escriure z mots com *donzella, dotze, calzer*, però a partir del XVI ja es veuen vacil·lacions. Fullana vol posar-hi ordre i sense tenir en compte les primers grafies unificades del segle XV resol amb la següent regla:

a) usar s entre vocals, a final de dicció quan s'ha d'unir amb els mots següents -volia dir, suposem, quan hi havia sonorització per fonètica sintàctica- i quan va precedida de d, l, t, n i r: *casa, brisa, camisa, els homens, les atres, adsubia, almorsar*.

b) en canvi, havíem d'escriure c cas que anés precedida per qualsevol altra consonant: *dotce, polce, once*.

c) la z es reservava per als mots que la portaven en el seu origen: *Llazer, profetizar*.

La barreja de sons sords amb sons dóna fe de l'escassa sensibilitat auditiva de Fullana.

Per representar el so linguodental fricatiu sord, el desgavell que havia observat Fullana era encara superior. Les regles que donà Fullana foren les següents:

a) s'havia de representar amb *s* aquest so al principi i final de dicció, al mig quan anava precedit de consonant i entre dues vocals quan aquestes formaven un mot compost, se suposa que el segon element dels quals havia de començar pel so sord: *segar, univers, inscriure, pols, parasòl, resòl, resonància.*

b) la grafia *ss* calia reservar-la per a aquells mots que la portaven originàriament: *missa, confessió, sessió, etc.*

c) la *c* es reservava per quan el so sord es donava davant de la *e, i* i la *ç* per quan apareixia davant de la *a, o, u* i per al final de dicció quan calia conservar la *e* etimològica: *cegar, ofici, cèl, gràcia, plaça, maça, cançó, lliçó.* Fullana censurava aquells que la volien desterrar de la llengua.

d) finalment, reservava la grafia *z* per a principi de dicció en els mots que la portaven etimològicament: *zel, zizanya, zefir, zona, zodiacum.*

Sobre els sons linguodentals laterals deia que hi havia alguns amb so perllongat, és a dir la *ll* *-l.l*, en el nostre alfabet actual-. Només, calia conèixer-los per no confondre en la parla aquest so perllongat i el palatal que es representava de la

mateixa manera. També parla d'aquest so perllongat quan es refereix al grup *nn*.

Entrem ara en el terreny de les consonants palatals, on el desgavell havia estat considerable fins aquell moment. Fullana pren les gramàtiques catalanes i contrasta amb els autors clàssics des del XV fins a Escalante. D'ací en traurà les conclusions que segueixen. El so prepalatal fricatiu sonor, segons Fullana - tot i que en valencià sempre es pronuncia africacat- s'havia de representar per la *g* davant *e*, *i*, *y* per la *j* davant *a*, *o*, *u*, sense precedir la *t*: *general*, *genoll*, *fega*, *viage*, *juge*, *mege*. Com veiem, l'exemple de *viage* contradiu la regla.

El prepalatal fricatiu sord s'havia de representar amb la *x* precedida de la *i* eufònica, excepte a principi de dicció: *coneixer*, *marraixa*, *aixut*, *Xàtiva*, *Xaló*, *xeringa*. Segons Fullana, usar la grafia *ch* en lloc de *x* era destruir la fonètica i apartar-se «sense trellat ni ficassi» de l'ús general dels escriptors.

Sobre les consonants africades, Fullana subratlla el gran desori ortogràfic que històricament hi ha hagut entre els escriptors. Així resol per fer via i prendre una solució simplificada:

«Enteném que no cal usar més grafies que dos d'eixes, que son les que més generalment han usat els nóstres escriptors, y que més conforme

están ab la nóstra etimología y ab la morfología valenciana. Estes grafies no son atres que la *ch* y la *ig*,² (1912:66)

La *ch* deia que la reservava per a principi i final de dicció -suposem que no amb el so palatal en aquest fi de dicció-, i la *ig* per a final de mot: *archiu*, *concha*, *archimandrita*.

Finalment parla dels sons mediopalatals fricatius representats per *y*, quan eren provinents de les consonants llatines *d*, *t*, *c*, *g*. La confusió entre els escriptors entre *y* grega/*i* llatina mostrada per Fullana el fan pendre la decisió d'optar per la forma clàssica *y*: *remey*, *espay*, *fruyt*, *rey*.

No hi ha res més destacable, segons el nostre parer en aquest estudi, que el mateix Fullana considerà incomplet (1912: 76).

El Projecte Ortogràfic Valencià (1914)

Ara reproduïrem les normes ortogràfiques que Fullana va confeccionar per encàrrec de Lo Rat-Penat, de les quals ja n'hem parlat en el capítol Ratpenatisme i Valencianisme (1911-1918). Com sabem, aquestes normes van ser la base de la seua *Gramàtica Elemental de la Llengua Valenciana*. Tal i com constatarem ara mateix no difereixen gaire de les proposades a l'*Estudi de Filologia Valenciana*.

Representació gràfica dels sons billabials²⁴.

1 Lletres bilabials explosives B P.

La b s'usa invariablement per a representar lo so billabial explosiu sonor, i no hi ha que confondre esta lletra ab la v, puix les dos perteneixen a orgues fonadors diferents: Bomba-bo-bull-baure, etcétera.

Usarem la p per a representar lo so sort, menys en les paraules compostes dels sufixes ab, ob, sub i en algunes paraules en fi de dicció en que per raó etimològica o de derivació deu usarse la b: Pedra-ploure-cap-romp-verb-sab-adob-cab-absolut-obtindre-subjeió, etc.

2 Billabials i linguodentals nasals M N.

Lo so billabial nasal, ja siga sonor, ja sort, es representa per la m: mànega-ram-fum-poema-amor; i per a evitar confusions i acomodarse millor a nostra fonètica, escriurem també m davant de les billabials b, n, p: embarc-embeure; imortal-immens; import-impost, etc.

I usarem la n per al so linguodental nasal; i quant este so es prolongat per dos nn acomodantse d'esta manera a la fonètica i a l'etimologia: Amanir-enllestir-incens-annobrir-perenne-innoble. I per a evitar

confusions usarem, així mateix, la n davant de les llabidontals f i v:
Infern-confiar-enfart; enveja-conversa-enviar.

Representació gràfica dels sons llabidontals.

3 Lletres llabidontals fricatives F V.

Lo so llabidontal fricatiu sort es representa invariablement per f, may per la combinació ph, encara qu'en son orige porte la paraula estes dos lletres; Fita-golf--fona; Filosofia-Física-Serafi.

I lo so llabidontal fricatiu sonor per la v, que cuidarem de no confondre ab la b; Veure-Valencia-vot. Y per acomodarse a la nostra fonètica prescindint de l'etimologia en este cas, escriurem també v; Y cuant siga lletra tenàtica, en els verbs; escrivia, de scribi-mus; b/ cuan forme part de la característica temporal; Portava, de portaba-m; c/ en lo verb haver; havem, de habemus; i d/ en algunes paraules soltes; avant, de ab ante; sovint, de sub-inde; maraveilla, de mirabilia, etc.

Representació gràfica dels sons linguodontals

4 Lletres linguodontals explosives sonores i sordes D T.

El so linguodontal explosiu sonor deu representarse sempre per la d;
Deu-Daniel-Duc.

El so linguodontal explosiu sort per la t; i en algún nom exotic també per la d final, com axí mateix, en els noms composts de ad; Tostar-testimoni-torrar-David-Obed-advent, etc.

No deu admetres la d final representant este so, encara que siga etimològica; ya que les transformacions morfològiques i nostra fonètica requerixen que s'escriga t y no d; de viridu per eixemple, escrirem vert i no verd.

5 Linguodontals fricatives sonores S C Z.

Usarem d'una s entre dos vocals cuan s'ha de representar lo so linguodontal fricatiu sonor, Camisa (del b, il, camisan), brisa (de

brisa), casa (del b. ll. casam), rosa (de rosam).

Encara qu'este so es propi de la s entre dos vocals, no obstant, per conservar l'etimologia en certes paraules, usarem en elles la c i la z originaries: Onze-dotze-tretze-catorce-quinze-setce. Polce-Llázer-Nazaret, etc.

6 Linguodentals fricatives sordes

Pera representar lo so linguodental fricatiu sort, usarem una sola s; a/ en principi i fi de dicció, p. e.; segar (de secare) gloriós (de glosloriosum); b/ en mig de dicció precedida d'atra consonant; inscriure (de inscribere), i c/ entre dos vocals en algunes paraules compostes, de formació vulgar; parasol (de para sol), resonancia (de re sonancia).

Escriurem dos ss, per raó fonética i per conservar l'etimologia; a/ en les paraules que les porten en lo seu orige; missa (de missam), sessió (de sessionem) i b/ quan hi haja assimilació d'una r, per l'atracció d'atra s; bossa (de bursam), travessa (de traversam).

7 Linguodentals fricatives sordes C G.

Per conservar l'etimologia i, sobre tot, per evitar un sens fi de conclusions, empobrint ademes, lo nostre lexic, usarem la c davant de e, i, i la ç davant de a, o, u, com també a la fi de dicció, per conservar intacta la c provinent de les silaves ce-ci del baix llatí, p. e: cegar (de secare); civil (de civilem); plaça (de placia), dolç (de dulcem).

Representació gràfica dels sons linguoalveolars

8 Lletres linguoalveolars fricatives i vibrantes R RR

Lo so alveolar vibrant prolongat, deu representarse per dos rr sempre que es trobe entre dos vocals; Terra-serra-arribar-prorrompre.

Y per sola r, en principi de dicció i quan vaja precedida d'atra consonant; conreu-raó-rey-enrollar-alrededors.

Lo so alveolar fricatiu i el vibrant no prolongat, es representará sempre per una sola r; Mare-mort-pendre.

Representació gràfica dels sons prepalatals.

9 Prepalatals fricatives i velars explosives sonores G J.

Lo so prepalatal fricatiu sonor que tanta gracia, suavitat y dolçor dona a nostra llengua, deu representarse, en general per la g davant de e, i, i per mig de la j davant de a, o, u; i en nigrún cas deu precedir a estes lletres la dental t, porque, encara que es etimológica en algunes paraules, com no es pronuncia, no deu escriures; jardí-geniva-ginjol-just. Com exepciones d'eixa regla, escriurem j i no g en determinades paraules d'orige llatí i hebreu: majestat-objecte-adjectiu-subjecte-Jesús-Jeremies-Jerusalém.

També representa la g lo so explosiu sonor davant de a, o, u; gat-gota-gust, i seguida de u quiescent i esta vocal de e, i; guerra-quinda.

10 Prepalatal fricativa sorda X (i)

Lo so prepalatal fricatiu sort es representa per la x, precedida de la i eufónica, menys al principi de dicció i quan la paraula porta ja dita i precedint a la x; caixa-peix-coneixer-partix-xàtiva-xàbega-xixanta.

També te la x el doble so velar explosiu sort i linguodental fricatiu: taxia-daxa-saxar-taxatiu-exordi-exageració, etc.

11 Prepalatals explosives o africades Ch-G-(ig).

Les gràfics que reunixen millors condicions para representar lo so prepalatal explosiu, no hi ha dubte que son la ch i la g precedia de la i eufónica (ig); la primera en principi i mig de dicció; chig-puncha-pancha-porche-despachar-facha-fecha-ficha-archiu-vaig-veig-mig-goig-Puig.

Representació gràfica dels sons mediopalatals

12 Llettra mediopalatal Fricativa Y

Este so, com es vulga que es consonant i no vocal, no deu representarse may per la vocal i, sino per la consonant y grega, segons ve fentse d'antic en este nostre Reyne; per lo tant usarem la y grega sempre que'l

so siga mediopalatal fricatiu, ya en principi; ya en mig, ya en fi de dicció -yodur-Yátova-yuxtaposició; duya-feya-naya-veya-joya-may-lley-esglay, etc.

13 Lletres mediopalatals laterals i nasals

Devem continuar fent us de ll pera representar lo so mediopalatal lateral; batalla-call-ralla-malla-etc, creem que no hi ha fonament per a conservar les dos ll en aquelles paraules en que ronegament s'en pronuncia una; per lo mateix, escriurem intelligencia-nulitat; i may intelligencia-nullitat.

També devem continuar escrivint el grup ny pera representar lo so mediopalatal nasal; banyar-estany-menys-bony-puny, etc.

Representació gràfica dels sóns velars

14 Lletres velars explosives Q C X.

Farem us de la q seguida de u quiescent pera representar lo só velar explosiu sort; sequetat-qui-quinanta-quinze, etc.

Pera eixe mateix só usarem la c; a/ davant de a, o, u; castell-cort-curt; b/ seguida d'atra c, acció-dicció-accessible; c/ quan forma diptong consonantia; classe-creu-article; c/ consecuencia-ecuestre; i a la fi de dicció duc-poc-soc-dic-trac,

Y per la x seguida de ce, ci; excelencia-excitar,

15 Lletre velar lateral L.

Lo so velar lateral deu representarse invariablement per l, blanc-malalt-balse-absolut, etc.

També usarem una sola l en principi de dicció, en les paraules de formació clàssica en les qu'encara lo só velar no ha segut palatalisat; batre [sic]-lila-lexic-locutori-locomotora-licor= buit c [sic], etc.

16 Us de la H

La h ronegament deu usarse quan ho requarix l'etimologia; haver -de

habere; home-de hominem; vehement-de vehementem; prohibir-de prohibere, etc.

Mes, escriurem, per excepció: Espanya, de Hispaniam; ara, de hac-hora; encara-de hanc-horam, ordi-de ordeum i altres paraules que l'us ha sancionat ja.

17 Us dels accents

Deuen usarse en valencià, els dos accents prosòdics: l'agut i el grave. El primer s'indica de dreta a esquerra, i el segon d'esquerra a dreta.

Farem us de l'acent grave para la e i la o obertes; en els demés casos l'accent agut. Exemples de e oberta: Cel-vert-pel-mel-fel-Evangeli, etc. Exemples de o oberta: compondre-bona-roba; vol-estoc.

Cuan dos paraules ronegament es distinguixen per lo so obert o tancat d'una e o d'una o serà prou accentuar la que porta lo so obert: Déu- deu; sét-set; corréu-correu-mólt-molt; fóra-fora; tós-tos; són-son.

18 Us dels signes d'interrogació i d'admiració.

Tant lo signe d'interrogació com el d'admiració deu colocalse solament al fi de frases interrogatives o admiratives respectivament: Vols vindre en mi? Qué patétic que's eixe discurs!

19 Us de la dièresi.

Usarem la dièresi davant de la u sonora, precedida de g i, seguida de e o de i; llengües-argüidor; de no posar la dièresi, deviem pronunciar: llengues-arguidor, lo qual seria un niu de confusions.

20 Us de la contracció

La lley fonética d'estalvi de forces, que també es diu principi d'economia, de tant frequent aplicació en la nostra llengua, exegix les tres causes de contracció següents:

1ª Entre l'article i sa preposició;

Dei, en lloc de de el; dels, en lloc de de els.

al † † † a el; als † † † a els,
pel † † † per el; peis † † † per els,

2a Entre'ls pronoms, quan son complementis;

Mei, en lloc de me el   Sei, en lloc de se ho
Tel † † † te el   Lel † † † li el
Sel † † † se el   Lils † † † li els
Mels † † † me els   Liu † † † li ho
Tels † † † te els   Meu † † † me ho
Sels † † † se els   Teu † † † te ho

3a Entre'l verb i el pronom complement, quan aquell acaba en a, e, i,

Comprai = compra el   obriu = obri ho
Ompliu = ompli-te; vendreu = vendre ho
Creureu = creure-se,

2) Us de la elisió

La fonètica valenciana requirix qu'en l'ortografia usem les dos classes d'elisió; la directa i l'inversa. En la primera, la paraula elidida s'unix a la següent i l'apòstrof s'escriu davant. En l'elisió inversa, per lo contrari, la paraula elidida s'unix a la precedent i, per aixó l'apòstrof s'escriu darrere.

Farem us de l'elisió; a/ en les formes de l'article el y la; l'angel- l'home-l'anima-l'herba; b/ en les formes pronominal complementaris, quan precedixen al verb; M'ofereix de tot cor; T'alces massa tart; S'amaga de por que te; c/ en la concurrència de formes pronominals subjectives i complementaries; S'elidixen estes i no aquelles; Yo't donaré lliçó; Tu't farás vindre; ella'm porta coses; d/ en la preposició de; no vull d'aço ni d'allo; d/ En la paraula que quan es conjunció; May quan es pronom relatiu; Desige qu'ell vinga pronte; i en els pronoms complementaris precedits de les partícules si i no; Si'l vols, no' planygues.

Quan caben les dos classes d'elisió, preferirem la directa a l'inversa; Tu l'ous i no; tu'i ous,

Y quan entre dos paraules pot ferse l'elisió y la contracció, es preferible aquélla a ésta; Ell me l'oferix, Pere te l'ompli, i no, tel ompli,

22 Ortografia d'algunes formes pronominals

Encara que més propiament pertany a la Morfologia, bó será indicar la doble manera d'escriures alguns pronoms personals.

S'escriuran indiferentment:

1er Les formes pronominals me i em, te y et, se y es; Quan ell me porta peres, te fas part, i se repartixen totes; o, quan ell em porta peres, et fas part, y es repartixen totes,

2ⁿ Les formes nos i nos; Lin demane quatre i nos o nos en dona sis.

3er Les formes ho i heu; Ell ho coneix, o ell heu coneix. Moltes voltes la forma heu, fonéticament es contrau ab la paraula anterior; mes, gráficamente, no es deu contraure. Ya heu veig, es pronuncia; Yau veig.

4er Les formes ne i en; Quan ne tingues prou, o quan en tingues prou, vesten a casa.

El Projecte Ortogràfic i la Gramàtica Elemental de Fullana

El Centre de Cultura Valenciana va ser la tribuna des de la qual el Pare Fullana imposà el seu criteri ortogràfic secessionista amb les normes de l'IEC.

El Centro de Cultura Valenciana encarrega, doncs, a Fullana

la confecció d'una gramàtica, que va veure la llum l'any 1915. En aquesta gramàtica hi ha un apartat d'ortografia, en el qual:

«Ham procurat acomodar esta Ortografia a les normes ortogràfiques que foren discutides i aprovades en les assemblees públiques que tingueren lloc en Lo Rat-Penat», (nota p.35)

Bé, després de fer un estudi comparatiu entre el *Projecte* i la *Gramàtica Elemental de la Llengua Valenciana* hem de concloure que el debat de les sis assemblees gairebé no serví per a res, perquè l'un i l'altra són gairebé idèntics.

Malgrat tot, Fullana deia que no s'hi sentia satisfet. Almenys, així volia fer-ho creure a Mossèn Alcover, en una carta que li va enviar i que Alcover reproduïx al *Bolletí*:

«Tinga en conte que he tingut que sacrificar moltes de les meues conviccions (...) els valencians (...) tenen la preocupació de qu'els catalans pensen que *tot allò que no siga català, ja no val res*. Per eixa raó i atenent a moltes coses d'esta classe, vorà en la *Gramàtica* moltes coses també que li desplauren i crega que també a mi me desplauen, pero no he tingut altre remei que passar per elles»* (BDLC, t.IX:216-217)

No podia ser veritat quan, recordem que havia defensat aquestes normes amb tanta vehemència davant Ferran Ciscar, justament manifestant el desig que hi hagués una separació clara entre les dues ortografies.

Fullana s'ho va fer venir bé perquè els ratpenatistes

votessen les seues propostes, pràcticament totes, sense modificar-ne el més mínim. I en base a això va fer la *Gramàtica*. Si hagués proposat les *Normes* de l'IEC, igualment li les haguessen acceptades, podem estar ben certs d'això, perquè els que l'haurien de beneir eren del seu rotgle.

Però encara hi ha més. L'única diferència entre el *Projecte* proposat per ell i la *Gramàtica* feta en base als acords de Lo Rat-Penat no va ser altra que la grafia *ll* (l.l). Mentre que Fullana al *Projecte* proposava l'eliminació de les *ll*, i doncs, la simplificació en *l*, a la *Gramàtica* apareix acceptada la *ll*. Aquesta solució va ser adoptada en una de les assemblees a proposta de Fullana:

Projecte: «Creem que no hi ha fonament per conservar les dos *ll* en aquelles paraules en que fonegament s'en pronuncia una; per lo mateix, escriurem *inteligencia - nulitat; i bay inteligencia - nullitat*».

Gramàtica: «No obstant, tindrà cascuna de les dos *ll* son pròpi sò linguodental lateral, i es pronunciarán distintament, com es fá en llatí, en les següents paraules i derivats d'elles; *Almella, balla, bulla, Cella, espalla, molle, veliar*, que pronunciarén *almel-la, bal-la, bul-la, etc.*»

Fullana, en el *Projecte* partia ja de les rebaixes, per tal d'acontentar tothom. Entre les rebaixes, respecte a les *Normes* destaca la qüestió gràfica, els accents, per exemple, que és on més s'allunya del sistema general català, molt més que en la representació de sons, amb excepcions significatives. Així doncs,

segurament als ratpenatistes els semblaria que el punt volat de la *ela* geminada podia resultar en una gramàtica valenciana «massa català». Però el *Projecte* patia d'una contradicció, donava per bona la geminació de les *nn* i en canvi, censurava les *ll*. Segurament aquesta contradicció va ser demostrada per Fullana, que l'esmenà en favor de la geminació de la *l*.

A instàncies del Centro, el 2 d'agost de 1915 Fullana va ser nomenat membre de l'Acadèmia de la Llengua Catalana. Va fer una memòria d'entrada sobre "La palatalización de las lenguas románicas", en la qual parlà dels següents punts: desenvolupament progressiu de les palatals; sons palatals en valencià; sons prepalatals fricatius sonors i sords, representació gràfica dels sonors (g, j), representació gràfica dels sords (x, ix); sons prepalatals replosius, la seua representació gràfica (ch, ig); sons medio-palatals laterals, la seua representació gràfica (ll); medio-palatals nasals (ny); medio-palatals fricatius (y). És a dir, Fullana va exposar l'estudi de les palatals que havia fet per al *Projecte* i que estamparia en la *Gramática Elemental*.

Respecte al seu paper a l'Acadèmia de la Llengua Catalana, sabem que va influir en la confecció de les *Regles Ortogràfiques* que l'any 1916 publicà l'Acadèmia. Com diu Segarra (1988:165) les *Regles Ortogràfiques* de 1916 recollien alguns aspectes que feien referència a la pronunciació valenciana i que donaven per bona la grafia diferenciada d'alguns mots com *once*, *dotce*, *doncella*, *calce*, per respecte a l'etimologia. Segarra (1988: nota 79)

corroborava que Fullana degué de dictar aquesta fórmula, ja que es correspon exactament a la norma que donava a la *Gramática Elemental de la Lengua Valenciana* (Fullana (1915:39)).

Aprofitant l'estada a Barcelona tenim notícia que va impartir quatre conferències a l'Institut d'Estudis Catalans («El P. Luis Fullana, Académico de Número de la Lengua Catalana», *Archivo Ibero-Americano*, v. IV, 1915, (pp. 478-479)). En la primera, del dia 10 d'agost va tractar les diferències fonètiques entre el valencià i el català, i en els tres dies successius va tractar les diferències gràfiques o ortogràfiques, les diferències lèxiques i morfològiques i les diferències sintàctiques. Segons el *Archivo Ibero-Americano*:

«Estas conferencias fueron aplaudidísimas, y comentadas con grandes elogios por la prensa regional; especialmente, recordamos *La Ilustración Catalana*, *El Poble Català* y *La Veu de Catalunya*» (479)

Doncs, bé, en cap d'aquestes tres publicacions hem pogut trobar la més mínima referència a les conferències impartides per Fullana⁹⁶.

Gramática Elemental de la Lengua Valenciana

La *Gramática Elemental de la Lengua Valenciana* va ser concebuda per Fullana com un assaig sobre el qual se'n podia escriure una de completa. La base, com ja hem explicat, era el *Projecte Ortogràfic*, del qual Fullana se n'havia servit per imposar les solucions gramaticals que ja havia proposat a l'*Estudi de Filologia Valenciana*. En aquest sentit, Fullana va servir-se d'aquell totalment, reproduint-lo fil per randa i ampliant-lo en alguns aspectes. Això contradiu les afirmacions de Fullana fetes a Alcover sobre algunes concessions que s'havia vist obligat a fer en aquesta *Gramática* i també les pròpies declaracions aparegudes anys més tard a *Las Provincias*:

«Teniendo, pues, en cuenta las exigencias de unos y otros, redactamos la Gramática, siguiendo en todo lo posible, la *Escuela evolucionista*, por ser la más racional. Y hemos dicho que tuvimos que sacrificar, en parte, nuestras propias convicciones, ó renunciar á parte de ellas, por entonces y fue precisamente en lo que tuvimos que transigir, á pesar nuestro, como medio de unión entre una y otra tendencia; pero con el firme propósito d rectificar las concessions hechas á una y á otra tendencia, á medida que unos y otros se convencieran de sus errores.»
(Fullana, 1919e)

La gramàtica consta de quatre apartats o capítols, fonètica, ortografia, morfologia i sintaxi, i d'una introducció. Aquesta introducció només serveix per a definir els termes com

llenguatge, llengua, dialecte, valencià, etc. Defineix el concepte de llengua com un conjunt de paraules o maneres de parlar i *dialecte* com les variants introduïdes en la llengua per efecte del clima, del caràcter i dels costums particulars d'alguna comarca on es parla aquella llengua. El valencià el defineix com a llengua que pertany al grup romànic, germana del castellà, francès, italià, portugués i "rumànic", és a dir romanès.

L'apartat de fonètica comença amb la descripció de les vocals, que les classifica d'igual manera a com ho féu en l'Estudi de Filologia, és a dir, en arrodonides i no-arrodonides, obertes i tancades. Pel que afecta els diftongs, Fullana els diferencia en constants, només els decreixents, i variables, els creixents, entre els quals hi ha *ia, ie, io, ua, uo*. Simbor (1991) considera els diftongs variables de Fullana una castellanització: «no són més que la castellanització prosòdica de la nostra llengua, perquè [cita de Fullana aral "es diuen diptongos variables cuan precedix una vocal dèbil a una fòrta i no recau sobre nenguna d'elles l'accent tònic"» (21)

Adopta la grafia *y* en els mots amb diftong constant format amb *i* al final: *convòy, Montròy, rey, lley*, etc. I no dona per bona la grafia *q* amb els diftongs creixents, variables: *cuanta, igual*. Descriu, a més a més, els diftongs que es donen per fonètica sintàctica.

Arribats a les consonants, ens trobem amb els mateixos

problemes que en el treball anterior. Representa el so sonor de l'alveolar fricativa sonora amb tres grafies diferents: s, c i z. Aquestes grafies es repeteixen per representar el so sord, però ara hi afegeix ss i ç. No sabem com a partir de Fullana el lector podia de saber si una paraula com *horizont* o *Llazer* era sorda o sonora si no era que les aprenia de memòria, ni per què z en *zoologia* era sorda i en *horizont* sonora. O per què la c en *dotze* era sonora i en *cent* sorda. Respecte a la grafia ss, com diu Simbor (1991), afegeix els superlatius *-íssim* i les paraules compostes de *bis* i *dis* -quan el segon component és s: *dissecció*, *bissílaba*- a l'ús proposat a l'*Estudi*, que es limitava a les paraules que la portaven en l'ètim llatí i a aquelles en què el grup llatí RS havia donat ss: *bossa*, *confessió*, etc.

Respecte a les palatals continuava el garbuix. Es reafirmà a no escriure t davant de g en mots com *mija*, *gèndre* etc., encara que continuava considerant aquest so fricatiu i no africad. Esmenà la grafia de *viage* de l'*Estudi* que ara apareixia ja amb g: *viage*. Però es mantenia en la grafia de *despaig* i amb la de *ch* per representar les palatals africades sordes a excepció de la de final de dicció. Curiosament, considerà que el grup *-lls* final s pronuncia també com una palatal africada on no es parla apitxat, quan en realitat és ben bé el contrari. (25). Diu Simbor (1991):

!No cal dir que el P. Fullana, tan contundent enemic del parlar apitxat i defensor de la fonètica valenciana no apitxada, segueix un inaudit corrent lingüístic valencià entossudit a tapar-se les orelles

davant la realitat fonètica, perquè, posats a prescindir de la fonètica sintàctica, el valencià és de veres que realitza només tres sons entre els palatals fricatius i africats, però no els tres més amunt vists, com assegura el P. Fullana, sinó un de palatal fricatiu sord, un de palatal africad sonor i un de palatal africad sord.)

Una altra observació que caldria fer en aquest capítol dedicat al consonantisme és referit a l'ensordiment d'alguns grups consonàntics. Segons Fullana la *l* de *palm*, *palmet*, s'ensordeix en valencià, *pam*, *pamet*, però reapareix en els derivats *empalmar*. Segons això havíem d'escriure, doncs, *palm* i *palmet* recordant de no pronunciar la *l*. També parla de la desaparició de la *r* de *dimarts*, *diners*, sense adonar-se que en el cas de *dimarts* només desapareix en aquells pobles de les comarques de l'apitxat on pronuncien *-ts* com una africada.

Quant al timbre, Fullana divideix les síl·labes en *agudes*, *graves* i *esdrúgules*.

Pel que fa als canvis de so sord en sonor en derivar un mot, *llop/lloba*, pel que afectava al grup *ch* i *-ig* seguien la regla de les consonants palatals en general. La fricativa sonora -africada per a nosaltres- es representa per *j* davant *a*, *o*, *u* (*mija*), i per *g* davant *e*, *i*; l'africada sorda es representa per *-ig* a final de mot (*mig*, *despaig*) i per *ch* en els altres casos. Prova d'això és que Fullana deia que quan un mot acabava en *-ig* aquesta síl·laba esdevenia *ch* si conservava el so explosiu i *j* si el canviava en fricatiu (70). Però Fullana, després, era incapaç

d'aplicar aquesta regla, com podem veure en els exemples despachos però enuchos. Aquest fet respon a la seua incompetència en fonètica.

Passem al segon capítol dedicat a l'ortografia, basat en el sistema *reformiste* que era l'intermèdi entre la tendència clàssica i la vulgar.

L'ortografia és la mateixa de l'*Estudi de Filologia Valenciana* i del *Projecte Ortogràfic*. Ja hem explicat, en parlar del *Projecte* que dissentia només en l'aspecte de la *ll* <l.l>, que no estava recollit en el *Projecte* i sí en l'*Estudi*. Hi afegeix, però, un apartat sobre l'ús de les lletres majúscules i dels signes gràfics com el punt, la coma o l'apòstrof.

Sobre les majúscules hem de destacar que per a Fullana calia escriure-hi els noms de dignitat, càrrec o professió, així com els de títols civils o eclesiàstics.

Les regles d'accentuació que proposa són les mateixes que les del castellà. Només afegeix que les vocals obertes *è*/*ó* sempre havien d'anar accentuades i que calia, també accentuar els homònims amb un diacrític: cèndre, gèndre, cubèrta, guèrra, sàt, corrèu, dòna, fòra, etc. La *a* sempre porta accent agut. Aquest sistema d'accentuació és el que Jaume Nonell havia proposat a la *Gramática de la llengua catalana* l'any 1898 i que Fabra havia rebutjat, perquè accentuant totes les *è*, *ó* obertes hi havia l'inconvenient d'alentir l'escriptura i conferia als textos una estètica desagradable (M. Segarra, 1985b:83-85).

Quant als signes d'interrogació i admiració, donava les regles de la normativa espanyola, que aconsellaven que només es col·locaren al final del període, excepte en el cas que la frase fos massa llarga i pogués comportar alguna confusió⁹⁷.

L'apostrofació segueix les normes catalanes també, fins i tot en l'acceptació de l'apòstrof prepositiu, del qual només dona exemples quan es tracta d'un adverbi qualsevol o d'un pronom personal amb el pronom *em, et, el*: *tú'l farás caure, yo't donaré pròves; ella'm porta peres; ell no'm diu res; si'l veus, párlali; sempre't tindré en ma memòria* (58). Encara que en l'apartat de morfologia diu que només podem apostrofar davant dels adverbis *si, no* i dels pronoms personals (88). Pel que fa a l'apostrofació entre els pronoms febles, fa caure la primera de les vocals *s'en, t'el*, etc. (88). També acceptà l'apostrofació de la conjunció *que*: *desige qu'ell vinga pronte; crec qu'ella tardará*. Hem d'aclarir respecte a aquest aspecte que primerament hem de tenir en compte que aquesta gramàtica és de 1915. L'únic que Fullana podia seguir, referent a la normativa oficial del Principat, eren les *Normes* del 1913, les quals no exclouen totalment l'apòstrof prepositiu -en contra dels desitjos de Fabra- (Segarra, 1985a:312 i ss.). Segons la *Norma 19*, l'apòstrof s'usaria darrere del verb (*mira'm*) i en les combinacions de dos pronoms (*me'n dóna*). Fins ací és com va ser a partir del *Diccionari Ortogràfic* de 1917. Però la *Norma 19* afegia altres usos, s'usaria en les combinacions de preposició i article (*entre'ls dos*) i, facultativament -aquest

demés/ la demás/eis demás/les demás).

Pel que fa a les formes del demostratiu compost *aquest*, *aqueix* recomana que s'utilitzen només en poesia i «en llenguatge remuntat» (79)

Respecte a la morfologia verbal, també podem observar una clara predilecció per les formes més populars dels verbs com *tindre*, *vindre*, etc. i de l'increment *-ix* i mai *-eix* en la tercera conjugació. En la conjugació, com passava a l'*Estudi de Filologia Valenciana* oblida les formes perifràstiques del perfet d'indicatiu i també les clàssiques de l'imperfet de subjuntiu que sempre apareix amb les formes en *-ara*, *-era*, etc. La 2na persona del present d'indicatiu del verb *ser* és *eres* i no *ets* i la del pretèrit *fon* i no *fou*. (94 i ss.)

Tampoc no distingeix entre les dues conjugacions del verb de la 3a. conjugació. Es limita a posar un exemple de la incoativa, l'increment de la qual només apareix amb *-ixc*: *partixca*, *partixques*, *partixca*, el plural de les quals és *partixquem*, *partixcau*, *partixquen* encara que també dóna com a segona opció *partim*, *partiu*. (114)

El present de subjuntiu del verb *obrir* és la forma popular *òbriga*, i el d'indicatiu de *córrer* és *correguí* i de *plànyer*, *planyguí*. (120-121)

En un apartat que dedica a l'estudi de les formes reflexives diu que hi ha alguns verbs que sempre van acompanyats del pronom *en* o *hi*. Aquests són el verb *recordarsen* (*yo m'en recorde*),

partisen (yo m'en partixc), no hi trovarse (yo no m'hi tròve) i *hi vores*. (127)

L'estudi dels verbs irregulars que presenta Fullana dóna com a formes del verb *anar*, *yo vaig o vaigc*, *vaja o vaigga* i, ací sí, les formes perifràstiques *vaig anar*, etc. que defineix com a pretèrit definit. Així mateix s'havien de conjuguar tots els verbs acabats amb el sufix *-ig*: *afig o afigc* i *afigga*, *fuirg o fuigc* i *fuigga*, etc. Amb això intentava reproduir la conjugació popular valenciana amb absoluta fidelitat (132). Però potser també ho prengué de Grandia (1898), que dóna les formes *llig* (*lligch*), *umple* (*umplech*) per a l'indicatiu i *llijsa* (*lligga*), *umpla* (*úmpliga*) per al subjuntiu.

Parlem ara d'adverbis i preposicions. Com diu Simbor (1991):

«Ací el P. Fullana obri les portes de la gramàtica amb generositat i ho accepta tot, siguen vulgarismes, castellanismes, localismes...»

Pel que fa als adverbis de temps, Fullana prefereix les formes que la parla ha consolidat: pel matí, demà de vesprà, lendemà, lasendemà, pronte, mentrimentres, despúsdemà l'altre, al costat de formes menys conegudes i poc esteses com *jamay*, *enjamay*, *mijorn*, *llavors*, *entany*, etc. I això mateix es pot estendre a la resta d'adverbis. (163)

De les preposicions n'hem de destacar la predilecció de Fullana per la forma *ab* i pels castellanismes *además* i *hasta*,

aquest al costat de *fins*. No apareix la forma *sota* sinó que utilitza *baix* amb aquell valor.

L'apartat de sintaxi ocupa la quarta part del llibre i és la més llarga. Fullana hi explica des de conceptes generals de l'ordre de l'oració fins a qüestions de concordança i de règim. Ja n'hem vist alguns exemples quan parlàvem dels pronoms febles i relatius. Només hem de remarcar, pel que fa als relatius, que acceptava la construcció formada per la preposició i l'article amb el *que* o *cual* i les formes en *quin*, *quina*, etc. com a relatiu possessiu: *ací ha estat aquell hòme, quina filla festeja en lo mege, aquells hòmens, que'ls seus fills vingueren ahir...* En aquest aspecte del relatiu possessiu, Fullana segueix la *Gramàtica de la llènga catalana, antiga y moderna* de Jaume Nonell (1898) i un ús escrit força generalitzat. Aquest ús erroni de *quin/quina* al costat de l'ús erroni del *qual* ja l'assenyalà i censurà Fabra a la seua gramàtica de 1912 (Segarra, 1985b: 195 i ss.). Les influències de l'obra de Nonell i també la de Grandia en Fullana, com veiem, van ser moltes.

Curiosament, quan es refereix al règim del substantiu Fullana diu que la preposició *en* regeix companyia, i no *ab*: *Avengut en lo mege, casat en quatre dònes, renyit en la sògra.* (189). Més endavant diu «rigen substantiu, per mig de la preposició *en* (...) els que indiquen companyia, en els quals devia usarse *ab*, en llòc de *en*: (...) *ferse en la sògra, tocar en terra, fregar en la paret.* Com veiem, Fullana confonia companyia

amb lloc i el que tampoc no ens podem explicar és per què, si deia que la preposició que pertocava era *ab*, després donava tots els exemples en *en* (192). Aquesta regla l'estenia a altres exemples que apareixien en «la relació d'instrument o el mig»:
ferirse en la pistola, tallarse en la navaixa.

En l'apartat del règim del verb admet la preposició *a* davant d'objecte directe: *perseguir a la llebre, encauar al conill, regir al nom*, etc. (190)

En l'apartat sobre el règim de l'adverbi, descriu fidelment la forma valenciana més general d'acompanyar amb la preposició *de* els adverbis: *molt de vent, pòc de farina, massa de lletres, gens d'aigua, tant de diner, més de carn, fòrça de llàgrimes*. Aquesta *de*, segons Fullana, no podia desaparèixer en cap cas si l'adverbi que el precedia era *gens, tant, menys i força*. (196)

Quan es refereix a la concordança, tal i com havia fet Nebot (1894), diu que només concorda el pronom femení singular i plural amb el participi i mai no ho fa el masculí plural: *La he vista però yo no els he vist*. (179)

En l'apartat de construcció dóna la regla d'utilització de la forma *lo*:

«Primer. Davant d'adjectius o participis presos substantivament: *ell no sab lo pòbre que yo soc*. (...)

Segon. Davant de *millor, pijor, mateix i demés*: *Lo millor es portarse be. (...)*

Tercer. Demprés de les preposicions *en i per* en noms singulars masculins: *Ha caigut en lo riu. (...)*

Cuart. Davant de *meu, teu, seu*, usats per *mon, ton, son*: *lo meu pare, lo teu amic, lo teu gendre.*

Quint. Demprés de *tot*: *Tot lo poble ho diu. (...)*» (200)

Parlant de *lo*, article masculí, diu que s'ha perdut en l'ús totalment, excepte en els casos descrits, però que no es pot considerar un arcaisme.

En l'apartat on tracta sobre els pronoms febles descriu les formes corrents de la parla valenciana: *anémon* o *anémone*, en llòc de *anémosen*; *recordémon* o *recordémone* en llòc de *recordémosen*. Perquè segons Fullana si a la forma *nos*, *vos* seguia la partícula *en* calia escriure-la *sen*: *anéusen* (218). Fullana, respecte a aquesta aglutinació de pronoms al verb no s'aparta gaire del que feien la majoria de gramàtics catalans anteriors a Fabra, que no distingien *agafin-s'ho* d'*agafi'ns-ho* escrivint *agafinsho*.

Altres vegades dóna per bones formes com: *elselo contaré* (o *elsheu contaré*) (219). Aquesta forma *elselo contaré* és segurament un vestigi del pronom neutre *lo* (= masc. *lo*) que existia en

català medieval al costat de *ho*, del qual queden vestigis al Principat, per exemple en la forma *l'hi* (*Has portat allò a la cuina? Ja l'hi he portat [allò > lo > l'; a la cuina > hi]*). Podria ser, doncs, els (datiu) + *e* (vocal eufònica) + *lo* (=ho).

Com diu Simbor (1991), les normes de contracció són absolutament confusionàries, ja que no permeten la distinció entre *obriu (obri-ho)*, *obriu (obriu)* i *obriu (obriu-ho)*, per posar un exemple.

Respecte a l'ús del verb *ser* i *estar*, Fullana diu que si el verb *ser* indica lloc no pot portar atribut: *Ton pare es a l'hòrta, te mare és a missa*. I afegeix que, si l'estància en un lloc no és habitual, cal usar *ser* i no *estar*: *Ma mare es al forn, Maria es al mercat*.

Sens dubte, Fullana pren aquesta norma de l'ús del *ser* i l'*estar* de la *Gramàtica de la llengua catalana* de Nonell (cf. capítol IX, pp. 162-163). Nonell diu com Fullana:

{El verb *ser*, quant significa lloc ò's referex a temps, no porta després de sí cap atribut del subjecte}

Aquesta norma no respon a la realitat de començament del segle XX. Segurament, cent anys abans sí que devia ser viva, per les catalanades que cometia el liberal valencià Joaquim Llorenç de Villanueva (1757-1837), eclesiàstic nascut a Xàtiva i mort a Dublín. Ens referim a les catalanades que li són criticades per

Antoni Puigblanch (1828) als *Opúsculos gramático-satíricos* (vol. II, pp. 201, 236). Villanueva sembla que deia, i escrivia, en castellà el següent: *Eran conmigo en su casa una noche, ¡Vaya que es bueno!* per *¡Vaya que está bueno!* etc.

Quant a les formes *tenir que/tenir de/haver de*, amb valor d'obligació, Fullana les dona per bones totes tres. (226-227) I per indicar probabilitat proposa el condicional enlloc de la perífrasi *deure + infinitiu*.

Els adverbis de negació *mai, tampoc, ningú, etc.* no van acompanyats mai de l'adverbi *no*, quan l'oració té sentit negatiu: *may pòt callar, excepte quan el no va davant: no vindré may més.*

L'última part de la gramàtica està dedicada a les construccions de les oracions, que segueix els criteris de la gramàtica clàssica: oracions substantives i atributives, transitives i intransitives, reflexives, d'activa i de passiva, simples i compostes, complexes i incomplexes, personals i impersonals, expositives, interrogatives, imperatives, plenes i el·líptiques, etc.

Bé, com hem vist, la *Gramàtica* pretenia distanciar-se en tots els aspectes que podia de l'obra de Fabra i molt especialment de les *Normes Ortogràfiques* de 1913 i de la *Gramàtica de la llengua catalana* (1912) de Fabra pel que fa a la sintaxi. En realitat és aquest el "pecat" de la gramàtica, perquè de fet la podem considerar com un pas endavant respecte a la de Nebot. Aquesta *Gramàtica* almenys tenia vocació científica, per la

voluntat de conciliar la tradició clàssica amb la llengua moderna. Fullana hauria d'haver pres de l'obra de Fabra la base gramatical i hauria d'haver-se limitat a observar els fenòmens i a proposar les formes valencianes corresponents. Ell, amb la base filològica que tenia, malgrat que era escassa, podia millor que ningú haver fet casar la gramàtica de Fabra amb les formes valencianes i ens hauria estalviat als valencians uns quants anys d'espera.

Aquest "pecat" de Fullana va ser-li retret per Pere Barnils (1916):

«La obra del R. de P. Fullana, síntesi d'un gran treball i d'un gran amor al parlar de València, no respon, en general, a l'estat actual dels estudis lingüístics a la nostra terra»

Barnils li retrau la indecisió i la ignorància que demostra en definir *llengua* i *dialecte* així com en la confusió entre *baix llatí* i *llatí vulgar*. També troba injustificables les descripcions que fa sobre les diferències de so de vocals i consonants i alguns comentaris en general «tot això, al costat d'expansions sentimentalistes a propòsit de la nomenada bellesa i dolçor del valencià»

Però el que menys justificà Barnils va ser la voluntat de Fullana de constituir una varietat dialectal, el valencià, en llengua literària, per una injustificable exaltació del sentiment

regional, «que no és sempre un bon guia per a escriure».

Barnils considerà que Fullana s'havia excedit en el seu paper de gramàtic dictant cànons gramaticals ja establerts. Per a Barnils, Fullana havia volgut establir una mena de compromís entre dues concepcions de la llengua, la que creia en la unitat lingüística amb la resta de parlars catalans i la "castellano-valenciana" i això havia donat un resultat lamentable:

«així, amb el *reformaisme*, el docte franciscà no haurà fet més que enrobustir l'ús de la *ch* castellana (...) i fomentar el de la *y* en la majoria dels casos. Això sense considerar les regles que favoreixen el parlar "apitxat", malgrat la condemna que en fa l'autor; regles que per altra part considerem arbitràries (...) i han de resultar forçosament perturbadores»

Realment, les regles de Fullana van resultar perturbadores en molts sentits, com hem pogut veure en l'estudi de les publicacions valencianes. La fonamental és l'augment del corrent secessionista valencià que avui encara s'empara en aquesta gramàtica per justificar que valencià i català són llengües diferents.

Compèndi de la Gramàtica Valenciana

L'any 1921, Fullana trau a la llum un resum de la *Gramàtica Elemental* amb algunes modificacions. L'obra havia estat possible gràcies a la generositat de Gaetà Huguet, que aportà els diners necessaris per a la publicació d'aquesta obra que tenia intenció divulgativa. Fullana avisa que no es tracta d'una gramàtica completa, sinó d'un resum, però que tot el que no hi era resultava poc significatiu. Segons Fullana, la fonètica estava basada en «la usada en les Províncies d'Alacant i de Castelló de la Plana» on encara es conservava genuïna.

Quant a l'ortografia:

«segueix la mateixa que han adoptat en lo nostre *Vocabulari ortogràfic-valencià-castellà*, reformant en no pòcs casos l'Ortografia de nostra *Gramàtica Elemental*, aon forem constrenyuts a fer certes concessions a les dos tendències extremes d'aquell temps.» (7)

El *Compèndi* comença amb un apartat de «Generalitats», en el qual Fullana insisteix en la definició de *llengua* i *dialecte* que havia donat a la *Gramàtica Elemental*, malgrat les observacions de Barnils (1916). On sí que trobem un canvi és quant al nom de la llengua. En la *Gramàtica Elemental* la denominà *valencià* i ara apareix amb el nom de *Llengua Valenciana*.

La primera part està dedicada a la fonètica i és pràcticament igual a la de la *Gramàtica Elemental*. Si de cas,

només hem constatat un petit canvi, Fullana ha deixat de considerar com a diftongs *-variables*, segons ell- els que estan formats per u + vocal (a, e, i, o) i que van precedits de g/q. Per a Fullana, ara només podem considerar diftongs *variables* ia, ie, io, ua, ue, uo: *gracia, serie, accioniste, pèrdua, ardues, perpètuos* (12). En aquesta qüestió dels diftongs segueix parcialment Nonell, el qual en aquest punt influí decisivament sobre Fabra. El 1917, Fabra va canviar part del sistema accentual de les *Normes* d'acord amb els suggeriments que Nonell li havia fet el 1915 en un article a *El Pla de Bages*. El canvi afectava mots com *gràcia, ciència, pèrdua* etc. que a les *Normes* havien estat tractats com a plans i ara Fabra, seguint Nonell, tractava com a esdrúixols.

També volem destacar que Fullana considera *sóns consonants de difícil pronunciació* els representats per la s, g, j, x, ig i ch. Suposem que es referia a la possible dificultat que hauria representat per a un apitxat pronunciar l'alveolar fricativa sonora, la palatal fricativa sorda i les palatals africades sonores. Ara, desconeixem la dificultat per a cap d'ells de pronunciar el so representatiu per ig i ch -que segons Fullana corresponien al so prepalatal explosiu-, és a dir de la palatal africada sorda. (12)

L'ortografia és la mateixa, excepte un petit canvi:

«No deurá usarse *c* sino *q*, seguida de *v* sonora, a fi de conservar l'etimologia: *Quant, qual, conseqüència, equació, etc.*»

Conseqüentment, hagué de deixar entrada a un nou signe, la dièresi, que fins aquell moment no hi era present.

A més d'aquest canvi de grafia, hem de destacar també una petita observació que no havia aparegut fins ara i que suposa també una certa reforma. Es tracta de la grafia *ll* en representació de la *lla* geminada. Fullana reserva la grafia *ll* només per a aquelles paraules en què el valencià la fa geminada: *bulls, amella, espalla, gualla, molle, etc.* En canvi, en aquelles en què la geminació ja s'havia perdut només s'havia d'escriure una *l* simple: *colège, colocació, etc.*

La morfologia nominal és pràcticament la mateixa que la de la *Gramática Elemental*, si de cas podem dir que està exposada amb major claredat i també de forma bastant més reduïda. Hi ha només un canvi significatiu, desapareixen com a demostratius els composts *aquest, aqueix*. Només es donen com a possibles *este, eixe, esta, eixa*, sense justificar la desaparició d'aquells altres. De la morfologia verbal en continuen faltant les formes perifràstiques.

La selecció dels adverbis de la *Gramática Elemental* és prou encertada, perquè deixa totes aquelles variacions dialectals que recollia efusivament en aquella i pren només els més generals, i el mateix podem dir respecte a les conjuncions i preposicions.

La sintaxi no difereix gens de la Gramática Elemental, si no és en l'aspecte resumit que en dóna el *Compèndi*.

En síntesi, podem dir que es tracta d'una obra divulgativa essencialment. La *Gramática Elemental* havia de resultar una obra poc pràctica per als aprenents, en canvi aquesta havia de ser molt més útil, malgrat els buits i les explicacions breus. Aquesta obra de Fullana havia de servir només als ratpenatistes fidels al secessionisme lingüístic.

Temes pràctics per a l'ensenyança de la Llengua Valenciana girats a l'estil de Martorell

Recordem que l'any 1926 la inseguretad ortogràfica era encara total, tant entre els seguidors de Fullana com entre aquells que maldaven per seguir les petjades de l'IEC. Així doncs, Fullana va considerar apropiat l'estudi de la llengua antiga des de la moderna, amb la finalitat de depurar el lèxic, bàsicament.

El llibre consisteix en una breu exposició de les normes ortogràfiques valencianes proposades per Fullana, acompanyades d'un breu vocabulari de correspondències entre el mot del valencià de 1926, castellanismes inclosos, i el *Tirant lo Blanch* de Joanot Martorell. Després de cada lliçó hi ha uns exercicis en els quals Fullana pren un text modern i el "gira" al català

clàssic, amb unes anotacions sobre l'origen llatí dels mots "girats".

La finalitat d'aquest llibre no és sinó fer conèixer la llengua antiga des de la moderna i estendre el coneixement de l'etimologia dels mots. Però de cap manera podia pretendre Fullana, com pretenia, estendre el coneixement de la gramàtica de la llengua actual que ell proposava. Així doncs, Fullana intenta fer una tasca depuradora, justificant des de l'etimologia la inoportunitat d'alguns castellanismes, però al mateix temps aportant coneixements sobre la llengua antiga:

«De avu, antigament *avi, avia*; hui *agüelo, agüela*, de avolu, per mig de les formes castellanegues *abuelo, abuela*,» (11)

Una altra qüestió, que necessitaria d'un estudi a banda, és si els coneixements de les etimologies de Fullana eren suficients o no per fer a un llibre com aquests²⁰. Fullana sabia llatí i podia establir amb més o menys encert els ètims d'alguns mots, però el que no podia fer era traçar l'evolució de l'ètim al mot modern, perquè ni sabia gramàtica comparada ni coneixia el mètode reconstructiu, eines imprescindibles per a l'anàlisi històrica. Només cal veure les lleis evolutives que formula, agafant-les de Nonell, que haurien fet riure no sols a qualsevol gramàtic historicista europeu del XX, sinó àdhuc del XIX.

Quant a les qüestions gramaticals que planteja aquest

treball no eren sinó les mateixes que havia exposat en les obres anteriors. No hi hagueren innovacions, amb alguna excepció escadussera. Per exemple, una d'aquestes noves aportacions fa referència a la formació del gènere femení «de dignitat, títol, ofici o professió», el qual es formava, segons Fullana, ara també amb el sufix *-issa*, a més a més d'*-essa*: *príncepe, principessa, princessa; duc, duquessa; clavari, clavariessa; profeta, profetissa; poeta, poetissa, etc.*

Pel que fa als demostratius, Fullana diu que són *este, estos, esta, estas, açò; eixe, eixos, eixa, eixes, això; aquell, aquells, aquella, aquelles, allò* i que les formes *aquest, aquestos o aquests* etc. estaven en desús en la llengua viva, però no diu res sobre si és convenient o no restablir-les-hi.

En síntesi, Fullana no fa més que resumir molt breument les normes ortogràfiques de la seua *Gramática Elemental* i posar-les a la pràctica en una mena d'exercici poc pedagògic si el que volia era facilitar-ne el coneixement. Perquè el problema era fer lligar la norma amb l'exercici, que normalment no tenia gaire a veure i en aquest sentit havia de resultar improductiu.

Ortografia Valenciana

Tothom va qualificar aquesta obra com inoportuna. S'acabaven d'aprovar les *Bases*, que Fullana havia signat el primer, i

simultàniament apareix aquesta *Ortografia Valenciana*, que reforçava les seues idees lingüístiques secessionistes mantingudes al llarg de totes les anteriors obres gramaticals. Aquesta ortografia havia d'estar preparada ja per a imprimir-se quan Pizcueta va anar a convèncer Fullana perquè signés les *Bases*. Recordem que l'acord ortogràfic va ser suscrit a finals de desembre de 1932 i aquesta *Ortografia* porta també la data de l'any 1932. Possiblement Fullana hauria d'haver aturat el procés d'impressió, però és del tot cert que ni ho intentà. El fet és que, acabades d'estrenar les *Bases*, ens trobem amb una nova ortografia que desdeia els acords de la proposta unitària que s'acabava de signar.

L'Ortografia Valenciana venia fonamentada en les etimologies d'esta llengua, en los principis i lleis d'evolució, i en les autoritats dels clàssics valencians. Fullana ja manifestava en l'Advertiment que aquesta obra havia eixit ara i no abans per «motius que, per massa sabuts deuen callarse».

Primerament Fullana sota el títol suggeridor de «Bases ortogràfiques» fa una argumentació sobre els factors a tenir en compte per a la realització d'una ortografia: l'etimologia, l'evolució morfològica i la tradició clàssica modificada d'acord amb l'evolució de la llengua.

La llengua valenciana provenia per línia directa del llatí, tant del clàssic com del vulgar. Ara ja no esmenta en cap moment el baix llatí. D'aquesta llengua llatina, segons ell, ens havien

arribat algunes grafies però altres convenia desterrar-les per arcaiques, com la *-h-* dels mots *rahó*, *vehí*; les consonants dobles d'*abbat*, *accusar*, *opposició*.

Però passem a veure quines innovacions presentava la proposta ortogràfica de Fullana respecte a les obres anteriors del mateix autor.

Pel que fa a les vocals, Fullana ja no les divideix en *arrodonides*, *no-arrodonides*, etc. sinó que només les classifica en obertes i tancades i intenta explicar l'origen de la distinció d'aquests dos timbres. En canvi, pel que respecta als diftongs continua mantenint la divisió entre *continus* i *variables*, encara que ara els divideix en *propis* i *impropis* respectivament. El que sí que reconeix, amb l'ús d'aquesta nova terminologia i a més de manera explícita, és que només els primers són genuïnament valencians.

Quant a les consonants podem destacar ben poca cosa. Primerament, que Fullana considera pertinent la grafia *-nd* final en mots com *nefand*, *estupend*, *vagabund*, etc. adoptada per l'Institut d'Estudis Catalans. Fullana hi argumenta la raó etimològica per considerar-la pertinent. Lluís Revest, en canvi, a *La Llengua Valenciana* criticà l'Institut per acceptar aquesta norma, tal i com veurem més endavant.

El plantejament de les consonants alveolars és exactament el mateix que el de la *Gramàtica Elemental*, sense variar cap dels errors en què incorria i afegint-ne d'altres. Per exemple diu

que els substantius abstractes procedents d'-ITIA llatí havien derivat en *-eça* i *-ea*. En cap moment esmenta la possibilitat *-esa*. Però, a més a més, Fullana considera que l'ús de la *ç* en aquest cas va contra el progrés genuí del valencià, i doncs, només hi cap el sufix *-es*: *perea*, *bellea*, *baixea*, etc. malgrat reconèixer que encara era viu a Castelló amb el so alveolar *-no sabem si sord o sonor per a ell-*, però que el justificava per una influència catalana, i doncs, forastera.

Com havia rebut crítiques pel tractament que feia de la *ce*, *ci* amb so sonor diu:

«Dirà tal vòlta algú que representant ja *ce-ci* lo sò sord, podrà ser causa de confusions; pero responem que la conservació d'eixa *c*, no es l'única grafia que representa dos o més sòns, i que l'us d'ella, representant l'esmentat sò sonor sord, està subjècte a una regla, açò es, que la *c* té lo sò sonor quan li seguix *e*, *i*, i la precedixen una de les consonants *l*, *n*, *r*, *t*: *polce*, *quince*, *catorce*, *dotce*. Per lo tant no podrà haver cap de confusió, conservant l'etimologia.» (42)

Simbor (1991) qüestiona la validesa de les propostes de Fullana, donades les argumentacions tan febles que aquest presentava:

«Aquesta és, però, la millor prova de la impossibilitat de les regles proposades: ni el propi autor les acaba d'entendre, perquè tot el paràgraf transcrit sobre l'eficàcia d'aquesta proposta s'ensorra si li repliquem que s'escriu en idèntica situació una *c* bé sonora bé sorda, com per exemple en *catorce* (sonora) i en *tórce* (sorda).»

Una altra de les errades de Fullana va ser la de considerar una falsa analogia fonètica les formes *desembre*, *admesa*, *comesa*, etc. que, segons ell, havien d'escriure's amb *c*, *decembre* o amb *ss* *admesssa*, segons l'etimologia llatina, sense tenir en compte la fonètica actual. Fullana ho explica així:

«Es cert també que una *s* entre dos vocals dona lo sò sonor (casa, camisa) i el vulgo, guiat per este fet ortofònic, tendix a sonorisar el sò sord que té la *c* intervocàlica, lo mateix que les dos *ss*, que van sempre entre dos vocals. Per això molts, atraguts per eixa falsa analogia fonètica, sòlen confondre eixos dos sons, fent sonor el sord, quan se tròba entre dos vocals i escriuen *Desembre* en lloc de *Decembre*, i *remesa*, *admesa*, *comesa* i demás compòsts de *missu*, en lloc de *admesssa*, *comesssa* i *remesssa*»

En canvi, contràriament al que les *Bases* ortogràfiques havien estipulat i d'acord amb les *Normes* de l'Institut d'Estudis Catalans, en les paraules d'origen aràbic calia escriure *ss* intervocàlica o *s* en la resta dels casos: *Alcasser*, *assud*, *massis*, etc.

Les palatals eren també un greu problema irresoluble en l'obra lingüística de Fullana. Continuava distingint entre palatal fricatiu sonor *j/g*, prepalatal fricatiu sord *x* i prepalatal africacat *ch/ig*. És a dir, la *ch* es corresponia a la grafia *tx* i *x* precedida de consonant. La *x* sempre aniria acompanyada de la *i*, perquè la *x* sola «no representa etimològicament una sola paraula valenciana que tinga este sò.

Es, per lo tant, un error voler representar gràficament este sò per eixa consonant. Però sí que l'acceptava en els topònims, Xátiva, Xeraco, Xixona, perquè, segons Fullana, va ser palatalitzada per la influència de la *i* de *Setabi*, *Serica*, *Sesona*.

Es mostrava contrari encara a mantenir la geminació de la *ll*:

«En les paraules, per exemple, *excellent*, *illació*, *illegal*, *collocar*, *metallic*, *sillaba*, etc. no hi ha valencià algú que pronuncie les dos *ll*, i si no se pronuncien, per a qué conservar les dos? i no nos referim a l'Ortografia catalana imposada per l'Institut d'Estudis Catalans. Estos tenen certs reforços en la seua llengua, que no els tenia els valencians, per les diferències marcadíssimes qu'existixen en una i altra llengua.»

Així doncs, només acceptava la geminació en les paraules com *almella*, *balle*, *molle*, etc.

De la mateixa manera continua afermant-se en l'ús de la *y* en mots com *yogur*, *yo*, *yodurar*, *yanqui*, *Alboraya*, *Aldaya*, etc., tot i que ja no hi havia pràcticament ningú que els escrigués així. Per a Fullana no hi havia cap avantatge, i sí molts inconvenients, a utilitzar en aquells casos *i*, perquè la missió pròpia d'aquesta *i* era fer de vocal i no de consonant.

Per acabar aquest repàs a l'*Ortografia Valenciana* hauríem de dir que no modificà en absolut les regles d'apostrofació ni les

d'accentuació.

Fullana poc abans de morir preparava una nova edició de l'*Ortografia Valenciana*, que no aparegué. En aquesta nova edició, segons Josep Giner (1948), Fullana pensava adaptar-se pràcticament a les *Bases ortogràfiques*, i doncs, a les *Normes* de l'IEC.

Giner es basa en les cartes de Fullana que li arribaren pocs mesos abans de morir, en les quals Fullana declarava la intenció de reformar l'ortografia. Així, per exemple, deia que la nova gramàtica apareixeria sense accents sobre la *e* i la *o* que ell només havia mantingut en l'*Ortografia* amb la finalitat de facilitar l'aprenentatge de la pronunciació del valencià entre els castellans. També declarava la intenció de canviar l'accent agut de la *a* pel greu, tal i com feien la resta de llengües romàniques que distingien entre vocals obertes i tancades. I una qüestió més sobre l'accentuació, segons Fullana, la nova gramàtica ja no accentuaria els finals en *-ia* de *Maria* o marcaria la no diftongació d'aquest grup final mitjançant l'accent greu en paraules com *gràcia*, *pàtria*, etc. Deia Fullana:

«Tot es reduïx a si escriuen *Maria* i *Gràcia* (com en castellà) o *Maria* i *Gràcia*, *tenia*, *venia*, *podia*, etc. y que les grafies ab accent son de l'Academia de Bones Lletres de 1883 i les trobará també en la Gramática del savi jesuïta P. Nonell que escrivia ya en 1890 *memòria*, *pàtria*, *Pèrsia*, *història*, etc.»

També sembla que havia desistit a l'apostrofació de la conjunció *que* i havia admés la grafia de la *els* geminada com a *l.l* i la *tl* tal i com havien estat aprovades a les Bases.

Sobre la *tg/tj* deia «no hi ha cap inconvenient en conservar tal grafia etimològica que representa el so africacat genuí de la valencià clàssic» i sobre la *z* en *dotze*, *tretze*, etc. sembla que també considerava legítim acceptar-la.

Finalment, segons Giner, Fullana havia acceptat també desprendre's de la grafia *ch*.

Què l'havia portat a fer aquest canvi radical en la seua concepció ortogràfica, i per tant lingüística? Si realment és cert que Fullana preparava una nova gramàtica amb totes aquestes esmenes a la seua obra ortogràfica és que reconeixia la realitat de la unitat lingüística de la llengua. I se situava de nou com al començament de la seua tasca.

Volem acabar amb una anècdota sobre Fullana, que explicà Àngel Sánchez Gozalvo i que, potser, va fer replantejar a Fullana el seu anticatalanisme. Sembla que Fullana passava cada estiu un mes a Sant Hilari Sacalm (la Selva), on hi ha un balneari. Allà el va sorprendre l'alçament feixista del 18 de juliol i les repressions contra els capellans. Fabra el va ajudar a fugir. En una entrevista al *Diario de València* Sánchez Gozalvo deia:

«Por cierto, durante la guerra, Pompeu Fabra le salvó la vida al P. Fullana, cuando lo sacó de Sant Hilari, yo salí a esperarle a la estación

cuando pasaba.» (Ernest Nabàs "Al principio, las normas se aceptaron por todos", *Diario de Valencia*, 21-4-1982)

La Gramàtica Valenciana de Bernat Ortín

El dia de Nadal de 1918 es va acabar d'imprimir la *Gramàtica Valenciana (Nocions elementals) per a escoles de primeres lletres* de Bernat Ortín Benedito, mestre municipal, professor numerari de les Escoles d'Artesans i secretari general de Nostra Parla, que a més a més va escriure algunes obres teatrals i poètiques.

La Impremta Valencianista va publicar aquesta obra com a contestació a la *Gramàtica Elemental de la Llengua Valenciana* de Fullana. Tal i com diu Simbor (1988a:40):

«Les protestes dels joves escriptors contra la *Gramàtica* de Fullana apareixien ara plasmades en una gramàtica elemental i un tant eclèctica encara, però seguidora de la normativa fabriana i de la unificació gramatical amb els restants parlars catalans.»

La pedagogia amb què són exposades les normes ortogràfiques i gramaticals és el tret més característic d'aquesta gramàtica. Utilitza el mètode de pregunta-resposta, tal i com aconsellava el seu seny pedagògic. Per a Ortín, l'objectiu de la gramàtica era:

«...facilitar al nostre poble un compendi d'ella que, per sa brevetat i economia, l'iniciè ràpidament en els misteris del seu llenguatge, hui abandonat en sos llavis sense obedir a cap regla.» (3)

Ortín diu que havia begut de Fullana, però la part ortogràfica de la *Gramàtica* està basada en les *Normes Ortogràfiques* de 1913. Respecte a l'apartat de morfologia i sintaxi, Ortín prengué de la *Gramàtica Elemental* només allò que pensava que no discrepava de la gramàtica fabriana.

La diferència més palesa entre la *Gramàtica Elemental* de Fullana i la *Gramàtica Valenciana* d'Ortín és que la de Fullana donava més importància a la llengua vulgar que a la literària, en canvi la d'Ortín no. Als preliminars ja ho constatem:

«En que consistix la [manera de parlar] vulgar o popular?— Es aquella particular que té el poble de parlar i escriure combinant la brevetat amb la major expressió,

¿I la culta o literària?— Es aquella exquisida que tenen de parlar i escriure les persones il·lustrades i els escriptors, procurant la puresa del llenguatge i l'observació de les regles gramaticals, sense minva de l'estil propi.» (5)

La primera part de la *Gramàtica* va dedicada a l'estudi de la fonètica. Després d'uns preliminars teòrics, Ortín descriu el vocalisme valencià amb exactitud. Distingeix entre vocals obertes i tancades i no es deixa embolicar per l'accentuació del català normatiu. Opta per la descripció i accentuació de les vocals segons la fonètica valenciana: *café, francés, encén*. Però no segueix en cap cas les regles de Fullana sinó les de l'IEC. Per això descriu els diftongs tal i com són genuïns en la llengua

catalana.

Quant a les consonants, Ortín va seguint l'itinerari de Fullana, però canvia tots aquells aspectes en què hi ha discordàncies entre aquell i la normativa fabriana. Discrepa de Fullana quant a l'ortografia de la *c* en mots com *dotze*, *colze*, *quinzena*, etc.; quant a la grafia *-t* en mots com *verd*, *bastard*, *tard*, fent veure que els derivats porten aquesta *-d* i, per tant, els primitius l'han de portar també. Quant als exemples que pren de Fullana, podem dir que en fa una garbellada, ja que de vegades podem constatar que rebutja aquells que no pertanyen a la norma, segons el criteri de l'IEC. Per exemple, entre els mots escrits amb el grup *-ig* final, Fullana escriu també *despaig*, però Ortín no, en canvi, coincideixen en tota la resta d'exemples, perquè es corresponen amb les Normes de l'IEC.

Lògicament, la discrepància d'aquesta gramàtica amb la de Fullana també és notable quant al criteri de l'ortografia de les palatals. Mentre Fullana optava per la *ch* en mots com *archiu*, *archiduc*, *chufa*, etc. perquè era la grafia que considerava menys equivocada, Ortín segueix en aquest aspecte la normativa oficial de l'IEC, però, com ja ha assenyalat Simbor (1988a:40) oblida absolutament les grafies *tj/tg*. Hem de remarcar que Ortín fa una descripció del so de les palatals des del dialecte apitxat.

A tot això hi segueix un estudi de les formes de puntació. Només ens cal remarcar que la gramàtica d'Ortín no rebutja l'apostrofació inversa en formes com *tu'l ous*; *ella't aborrix*;

encara que en recomana la directa.

La morfologia i la sintaxi són dos capítols senzills. En la morfologia, Ortín fa una descripció dels substantius, adjectius, verbs i adverbis. Només ens sorprèn la barreja de l'accentuació quant als numerals: *sisè, seté, novè*, etc., possiblement es tracte d'un error d'impressió. En les formes de demostratius podem trobar *est* però *eixe* i en cap cas *aquest*. Quant als verbs, també trobem l'ús de formes populars davant de les més literàries com *tindre* i *vindra*. *Tenir* i *venir* ni les esmenta, tampoc no esmenta el pretèrit perfet perifràstic, però en canvi, quant al subjuntiu imperfecte dona les formes populars i les clàssiques *haguera* o *hagués*. La sintaxi és ben fluixa i es redueix a explicar les parts de l'oració.

Segons Carles Salvador:

«La *Gramática* de Ortín significa (...) i primer jalón para llegar a la constitución del Estado Valenciano, libre dentro de la federación ibera; significa el claro alborear de las tierras de levante para llevar tierras adentro el simbólico yunque y el no menos simbólico ramo de olivo.» («*La Gramática* y lo que significa *La Gramática Valenciana* de Ortín», *Renovación*, 22-2-1919, trat de Simbor (1983a:28))

Fullana no es pogué estar de censurar-lo davant aquesta *Gramática* que per a ell també tenia la significació que li dona Carles Salvador en els paràgrafs que acabem de transcriure i que, per tant, contradeia els principis exposats en la *Gramática Elemental* de 1915. Per això, escriu uns quants articles a *Las Provincias* en la sèrie d'articles de «Gramatologia valenciana»,

que casualment es publicà en aquells dies. Fullana dedicà deu articles a contestar l'obra d'Ortín.

El primer article aparegué el 23 de febrer de 1919. Fullana (1919f) acusa Ortín de caure en el parany de la insconsciència juvenil:

«Por fin, salió un valenciano, graduado de Maestro municipal de las escuelas nacionales de Valencia, el qual disponiendo de dos condiciones (...), esto es, la de *arrojado*, por ser joven y de *decidido*, por la protección dispensada no tardó en presentar al público su "Gramática Valenciana".

Pero es una equivocación lamentable creer que puedan bastar esas dos condiciones para realizar dicha empresa; antes al contrario, ellas sirven muchas veces para perjudicar el feliz éxito de la misma.»

L'acusa també de no conèixer la llengua, perquè relliscava quan prenia com a model el valencià apitxat, d'haver redactat la gramàtica en un despatx, de no tenir coneixements filològics suficients i de no conèixer els autors clàssics valencians. El resultat, segons Fullana, és un fracàs total. Deia Fullana que la gramàtica era un plagí d'autors valencians antics i de catalans moderns, d'ací que anés farcida d'arcaïsmes i catalanismes.

El segon article de Fullana (1919g) començava arrematant contra la Joventut Valencianista:

«Hay actualmente en Valencia varias agrupaciones de jóvenes que se llaman *valencianistas* y que tienen sus Academias y sus Centros de Propaganda. Pero en esos Centros y en esas Academias ¿Hay muchos jóvenes que se dedican al estudio y cultivo de la lengua? Parece que estoy oyendo

la respuesta negativa de todos.

En cambio hay muchos valencianistas de edad madura, que sin pretensiones, ni ostentación ninguna, se dedican con ahinco á este estudio, habiendo en él notables progresos. Parece que no se comprende semejante anomalía.

Pero tengan en cuenta los jóvenes valencianistas que si no se fundamentan, ante todo, en el estudio detenido y concienciado de la lengua valenciana, inútiles serán sus esfuerzos para ser buenos literatos, como es su noble y patriótica aspiración; porque sus producciones literarias no podrán verse libres de muchos y grandes defectos en la corrección del lenguaje. Sirvales de ejemplo lo que acaba de suceder con la Gramática del señor Ortín.)

Aquest segon article, l'utilitza Fullana a més a més per acusar de plagi Ortín. Pren la *Gramática Elemental* de 1915 i compara alguns paràgrafs gairebé idèntics de la *Gramática Valenciana* d'Ortín. Tot i l'advertència d'Ortín sobre l'aprofitament de l'obra de Fullana, aquest no ho considera suficient, sobretot, com és de suposar, perquè després de copiar-li alguns paràgrafs li esmenava la plana.

El tercer article de Fullana (1919h) és una crítica a l'opció per la llengua literària i no per la vulgar. Però Fullana gira la truita i diu que Ortín «no sólo passa de lo clásico a lo vulgar, sino que descende hasta el dialectalismo.» Segons Fullana, Ortín havia confós llengua vulgar amb la parla de fonètica exagerada, mentre que Fullana, quan es referia a llengua vulgar parlava de la llengua evolucionada segons la pròpia

espontaneïtat lingüística. També critica la noció de dialecte d'Ortín, el qual el definia com una varietat d'una altra llengua, mentre que per a Fullana les varietats dialectals, en tant que estaven influïdes per diferents substrats, havien donat lloc a llengües diferents. Fullana no volgué veure que una cosa no contradeïa l'altra. Per a ell, el que importava era que això implicava que el català i el valencià eren llengües diferents.

Al quart article, Fullana (1919i) diu que Ortín confon la fonètica amb l'ortofonia i que es basa en la parla apitxada vulgar per a explicar la fonètica. A més li retrau la confusió terminològica en la definició de les palatals. Aquest era el veritable punt fosc de la *Gramàtica Valenciana* d'Ortín, per això Fullana s'esplaià tant com volgué, encara que ell tampoc no havia sabut explicar les consonants palatals valencianes tal i com eren, confonent les africades amb fricatives.

El cinquè article censurava l'orientació catalanista de la *Gramàtica*. Fullana (1919j) li recrimina:

«...es una equivocació manifiesta tratar de imitar á los catalanes, nuestros hermanos, adoptando *a priori*, las *grafías* usadas por ellos; y es una aberración incalificable adaptar la ortografía a la fonética dialectal de la misma lengua, aunque esta fonética sea la usada generalmente en la capital de este antiguo Reino.(...)»

Como esos principios y esas leyes de evolución fonética no han actuado de la misma manera en Valencia que en Cataluña, han dado por resultado la diferente fonética que se observa en cada una de estas dos regiones. De aquí la imposibilidad de unificar las dos ortografías

valenciana y catalana. Tratar pues de acomodar nuestra ortografía á la catalana, además de ser cosa antipatriótica, es empresa irracional i antiológica.»

Fullana critica que, com a conseqüència de l'acomodació de l'ortografia valenciana a la catalana, Ortín haja utilitzat molts arcaïsmes, que són al mateix temps catalanismes. Entre aquests «arcaïsmos inoportunos», com els qualifica Fullana, hi ha la conservació dels grups *mt*, *mp* i *l.l*. Com sabem, Fullana no acceptava aquests aplecs i en el cas de la *l.l* l'escrivia simplement *ll* grafia que es confonia amb la [λ] palatal. L'article següent el dedicà sencer a rebutjar amb arguments fonètics insostenibles aquestes solucions d'Ortín, argumentant que cap valencià no pronunciava aquests aplecs (Fullana, 1919k).

Fullana (1919l) no es cansava de manifestar la seua contrarietat davant d'aquests joves catalanistes, que s'havien atrevit a qüestionar la seua *Gramática Elemental*:

«Que residan en Cataluña *valencianos catalanizados*, se comprende y hasta se puede dispensar; pero que los haya en la misma ciudad de Valencia, á la par que extraño es también incomprensible; y si son *catalanizados y catalanizantes* es una cosa que no se puede ni debe tolerar.»

Aquest setè article de Fullana és una reflexió sobre la preposició *amb*, que com ja sabem, per a Fullana no era legítima en valencià. L'argument que esgrimeix és la diferent evolució del

valencià i el català, els exemples ens fan somriure:

Romano Limb, - Valenciano Llin.

Romano Lumb, - Valenciano Lion.

Romano Plumb, - Valenciano Plon.

Segons Fullana, aquesta desaparició de la *b* havia portat de vegades a l'afegiment d'una vocal final, que havia estat diferent en català que en valencià:

Valenciano NombO, - Catalán NombE.

Valenciano NimbO, - Catalán NimbE.

Valenciano YambO, - Catalán YambE o IambE.

El vuitè article de Fullana (1919m) comença novament criticant que Ortín, persona sense preparació, s'hagués posat a fer una tasca que no podia realitzar amb èxit. Després entra de ple amb la grafia *-itzar*, que tot just havia començat a estendre's en la parla de Barcelona, com a conseqüència de la reforma de la Norma 17 que Fabra havia realitzat de feia poc temps (Segarra, 1985b:19).

Fullana argumenta contra aquest dígraf cultista introduït per Fabra, que havia estat fins i tot rebutjat per l'Acadèmia de la Llengua Catalana i per Ramon Miquel i Planas, que el considerava dialectal. Però Fabra, amb la col.laboració dels escriptors noucentistes i avantguardistes havia aconseguit consolidar-lo, és a dir, que la societat catalana l'havia

acceptat i, fins i tot, modificà la fonètica per la influència d'aquesta nova ortografia.

En el penúltim article Fullana (1919n) continua encara demostrant les diferents solucions entre el català i el valencià. Ara tracta el problema dels proparoxitons llatins que en esdevenir oxítons van perdre la *n* del plural en el dialecte oriental. Fullana creu que, com que els valencians pronuncien els plurals amb *-ns*, això és un nou tret distintiu entre valencià i català. Per tant Fullana desconeixia, o volia desconèixer, la transcendència del fenomen en els dialectes occidentals no valencians.

L'últim article de Fullana contra la *Gramàtica Valenciana* d'Ortín aparegué el 17 d'abril de 1919. En aquest article, després d'arremetre contra la paraula *ordre*, pel fet de ser un catalanisme, Fullana conclou:

«Con la exposición y comprobación del anterior catalanismo suspenderemos por ahora nuestro trabajo de *descatalanización* de la lengua valenciana, esperando ocasión más oportuna para completar este estudio mayormente teniendo en preparación las "Diferencias lingüísticas entre el valenciano y el catalán".

Ahora solo nos resta hacer algunas declaraciones (...) Y sea la primera afirmar y declarar al señor Ortín y a otros amigos que han leído nuestros artículos, que nuestros principios y leyes filológicas hemos citado en estos escritos, así como la aplicación de las mismas; el termismo filológico que hemos usado, y continuamos usando, lo mismo que la calificación de los arcaísmos, etcétera, todo absolutamente todo podrá

verse en los filólogos franceses, alemanes, italianos, ingleses y españoles, a quienes hemos estudiado detenidamente.» (Fullana, 1919o)

Per acabar, dóna una llarga llista de bibliografia, la majoria catalana i anterior a 1910.

Pera esqriure el valenciá adqirit en 10 minuts

Josep Maria Bayarri va ser un personatge peculiar dins del món valencianista. A través de l'estudi de les publicacions hem pogut constatar el seu esperit inquiet i la seua presència constant en totes aquelles empreses, particularment les impulsades per ell mateix o per valencianistes de dreta com el seu amic Josep M. Esteve Victòria. També hem pogut comprovar que era un anticatalanista ferotge, per això mai no volgué acceptar les *Bases* ortogràfiques que considerava catalanitzants.

Les seues tendències ortogràfiques van ser diverses, encara que va ser un dels més fidels seguidors de Fullana. Però com ja apuntàvem en l'estudi de les publicacions periòdiques, Bayarri, convençut de la ineficàcia dels diversos sistemes ortogràfics va publicar l'any 1922 unes normes ortogràfiques basades en la simplificació de signes.

Actuava en nom del Consell de Publicacions de «Pro-Poesia», és a dir, d'ell mateix. Però, prenia aquesta tasca com un acte de responsabilitat envers els valencians. També signaren altres, aquesta proposta, Felip García "Real president del Qonsell de Puvlicacions de «Pro Poesia», Manuel Cuitavi, vice-president de la secció filològica de Lo Rat-Penat, Vicent Nicolau, autor dramàtic i mestre, Ventura Vidal, mestre de les escoles de la Diputació, Jesús Morante, Francesc Verdejo i Josep M. Lacarcel, mestres. Però Bayarri en fou l'autor real.

El problema per a Bayarri era que en els models gramaticals proposats no s'havia actuat amb la lògica i suprema autoritat de la llengua viva. Així, ell venia a posar seny on hi havia rauxa.

La filosofia de les normes era d'escriure com es parla i llegir com s'escriu. Per això eren evitades totes les excepcions, només hi havia regles.

Per explicar les normes ortogràfiques, Bayarri partia de l'ortografia fabriana, simplificant al màxim les grafies, però sense adoptar-ne de castellanés. Per exemple utilitza *ny* i no *ñ* i *j* la representació de tota *j/g/tj/tg/x/tx/ig*. També descartava l'ús de geminacions, de les hacs, simplificava l'accentuació, etc.

Bayarri no seguí les seues propostes ortogràfiques més que en algunes produccions poètiques, només als últims anys de la seua vida retornà al vell sistema i recuperà aquestes normes ortogràfiques per a escriure la seua autobiografia, de la qual ja n'hem donat mostres.

Farem, doncs, la transcripció de la seua proposta ortogràfica, a la vista de la qual suposem que els comentaris seran sobrers:

NORMES ORTOGRÀFIQUES

1. No mes emplearem esta *v*, de aqort en la fonètica, sufisientment jeneral entre'ls valensians, qe no fa diferensia entre *v* i *u* qe u justifica i

además resulta una qolavorasió natural en la simplifiqasió ortográfica qe
persegim; Eix: *von vall faran en la vall; avella, ovri, posivla, qovra,*
estavlit...

En fi de diqsió no esqriurem *v* sino *p* en qin domini fóniq entra mes
qlarament en: *sap, verp, llop, misántrop...*

2. No usarem la *d*, en fi de diqsió, ia que es la *f* la que en tals qasos
sona: *set, qrit, qavut, sort, eralt, Eduart, espléndit...*

3. Esqriurem la *g*, *únicament* pera'l so sũau: *ga, go, gu, ge, gi* (avans *que,*
gui), suprisint la inutil *u* muda: *gat, gula, gisar, gix, gillotina, got,*
gerrejar, vingera, gros...

No la escriurem [sic] en fi de diqsió per *q* qe es la que sona en mots
qon: *req, llarq, saq, estiq, qántiq, epileq, saqríleq...*

4. No mes emplearem esta *i*, qe es sufisient, en tots los qasos: *io,*
ianguesa, joia, rei, esglai, esglai, ia...

5. La *j* serà la única representant del so propi i similars (propi i
semlants a *ch* qastellana), qe te en mots qon: *jove, feje, jiqets, nij,*
viaje, despaj, roj, jufa... qe venien representantse respectivament de
estes uit maneres: *j, g, x, tj, tg, tx, ig, ch* suvsistint per a estos
qasos la *j*, i reduides la *g* i la *x*, a representar úniquement son propi so
sũau, qeden eixos atres signes supriaits pera l'ovjaqte.

6. La *h* no s'usarà; i aixina com no se sol usar ja en: *oromete, España* (sic), *ordi, eura, ara, aif*, completant la conseqüència, tampoc la usarem en: *ome, istoria, prolvir, veement...*

7. Atents a la natural pronúncia jeneral s'esquiarà *m*, davant de *v* i de *p*: *evvit, eveja, qavvi; epedrat, rampa, mampresa...* pero davant de *f* i de *n*, usarem la *m*: *anfivi, infusa, unflar, inmediat, inmanent, inmaue, inuolar, inuareixqut...*

8. Emplearem la *ny*, lletra nostra (no la *ñ*), pera el so que antigament se representava per *n*: *nytolis, nyespia, renyir, afányat, qanya, any, feny...*

9. La *q*, serà la única lletra que representarà el seu so completament (i sense la *iu* muda de *que, qui*): *qosa, qaixa, qinta, qostua, quriós, qlase, suqre, estriqte, eqsamen, éqsit, aqueatori...*

La escriptura en fi de diqsió (atenentse a lo que diem al parlar de la *g*): *próleq, sanq, estiqa...* La *k* se suprimix.

10. La *ch* se suprimix, pues lo seu so valencià de *q* el representa esta lletra.

11. Pera les dobles *ll* i *rr* se deu un nou signe independent, evitant, respecte de la primera, el senyalet, ara necesari, pera separar alguns pocs mots com: *sol-la, resol-la* (en castellà: *muéla, resuélvela*), i les irregularitats del so *rr* i sa grafia, segons se trove en principi u en mij

de paraula; mes para no crear signes nous, per ara escriurem *rr*, sempre que així sone, manco en principi de paraula que tindrà eixe so fort la *r* sensilla; *Enrriqir, onrra, virrei, suvrallar, avrrupte,..*

12. La *s* serà ùnica para el propi so, i els similars que te mes u manco imperseptivament en alguns indrets del Reine, en mot com; *sol vasall sent plasa Nasaret,..* que venien representantse respectivament de estes cinq grafies *ss, c, , z*. Eix.; *Rosa es va a qasar; ni morena ni rosa es i va per la plasa d'uent una rosa en la ma.*

13. La *x* sols tindrà el so que te en; *látiva, eixa, ardix, antoix,..* pos escriurem; *eqselent, daqsa, eqsaen,..*

14. L'atensió a la fonètica jeneralisada i a la natural simplificació [sic], farà notar justament; *novela, eloji, idili,..* (i no *novel-la, el-loji, idil-li*, pos tampoq escrivia [sic]; *abbat, offisi, accusar,..*).

15. Tamvé esta atensió a la evolusió fonètica de les paraules de la llengua imposará qlarament sa escritura; i així, entre moltes atres que l'us demostrará; *semana, semanari,..* (no *setmana, setmanari*); *juventut, Jusep, quvertor, juliol,..* (no *joventut, Josep, qovertor, joliol*); *susés, dotrina, doctor, retor,..* (no *suqses, doqtrina, doqtor, reqtor*), *estrany, estranjer, espontani,..* (no *eqstrany, eqstranjer, eqspontani*); *inosent, aument,..* (no *ignosent, augment*); *sustansia, sustitut,..* (no *suvsansia, suvsitut*); *esqritor, susqritor,..* (no *esqritor, susqriptor*); *imprenta, pronte.*

asunt... (no *imprepta, prompte, asumpte* o *asumpt...*) *nacionalisació, estil·lisació...* (no *nacionalit·çació, estil·litsació*)...

16. No se substituirà per *e*, la *o* característica de molts mots parocsitons: *qalvo, modo, qano, vargo, fallo, teatro, dato, quadro, qaldo, método, qómodo...* (i no *qalve, moda, garra*, etc., i encara en plural resulta major la impropietat).

17. L'acent sempre agut. Les paraules esdrúixules s'acentuarán sempre, encara que deriven en adverbs de modo: *música, dramàticament, líricament...* Les agudes -no monosílaves- quan acaven en vocal tònica: *vindrà, qafé, jardí, qansó, algú...* o seguida de *s*: *qavás, entés, felis, qanós, tramús...* o termine en *en*: *entén, atén...*

Les planes s'acentuaran si acaven en vocal àtona: *díxliu, máneu...* o en consonant: *próleq, fásil...* que no siga *n* o *s*, segint a vocal: *venen, rimes...* pero *qàters, máneqs...*

18. S'usará la dièresi pera evitar diptong quan l'acent, segons regles, coincideix sobre la vocal, no la fasa innecessaria pera tal objecte: *diària, diàleq, raím, vaül, tío, qriá, qria...* pero *tríal, vaníeu, teníeu, aníuen...*

(Les devils *i, u* entre vocals, forsen síl·laba en la posterior: *jo-ia, a-ni-ua*).

19. Escriurem [sic] unida la preposició composta *para*.

20. De aquí en la realidad fonética general, escriurem *en* preposició (equivalent a la castellana *con*) i no *ab* ni *amb*,

21. No s'escriuran separades del verb les paraules que junt en ell se pronuncien, ja siga síl·laba sànsara o una o dos consonants: *tráumelas*, *qántan*, *féstels* i no *tráu-me-las*, *qán-ta n*, *fé-ste-ls*...

22. El pronom *ho* (ara sense *h*), corresponent al castellà *lo*, canvia en *u* presadint al verb: *tu, u ompis; no u apres; te u mejes*... Raere forma paraula en ell i canvia en *u* si segix a voçal tònica [sic]: *distiu, agárrau* (pero no en *atrauo, qonsentiro, digeso*,

23. Escriurem junt *ia*, *ian*, impersonals del verb aver: *qe ia del asunt; ian proves*...

En resum, per a Bayarri la simplificació consistia en un alfabet que suprimia les grafies *b*, *c*, *ç*, *ch*, *k*, *y*, *z*. A més a més, propugnava que totes les oclusives finals foren sordes, d'acord amb la tendència fonètica. Com partia de l'apitxat, li era suficient amb el símbol *j* per a tota palatal africada sorda o sonora. Podia haver pres la *ch*, si hagués seguit Fullana o Nebot, però per a Bayarri la *ch* valenciana només tenia valor velar. Es tracta, en fi d'una ortografia simplificada, però a més a més la proposta està farcida de castellanismes sintàctics i lèxics i de

formes absolutament dialectals: *pos* enlloc de *doncs*; *retor*, *dotor*
per *rector*, *doctor*, etc.

Lluís Revest i La llengua valenciana

L'any 1930 aparegué una nova obra lingüística *La llengua valenciana. Notes per al seu estudi i conreu*. Es tracta d'una nova ortografia amb unes notes gramaticals. Encara que ja hem explicat el paper essencial d'aquesta ortografia en la redacció de les *Bases ortogràfiques*, volem ara fer-ne un estudi resumit del contingut, per entendre la filosofia que va moure els valencians a trobar en aquesta obra la solució als maldecaps ortogràfics que duraven més de cinquanta anys.

La llengua valenciana comença amb una interessant anàlisi sobre el problema de la denominació. Revest afirma amb gran contundència la unitat de llengua entre catalans i valencians:

«Creem que la llengua valenciana és, i no res més, la dels catalans qui la portaren quan a la Conquesta; per esta raó és que'ls filòlegs anomenant-la del poble qui primer la parlà la coneixen universalment per *catalana*,» (13)

Revest considera que la teoria autoctonista de Fullana no anava enlloc. No hi havia documents sobre els quals es podia fonamentar i tampoc no excloïa la unitat de la llengua, i doncs, no justificava denominacions independents. (13-14)

En un segon capítol, Revest fa consideracions sobre la llengua literària. Per a Revest, la llengua literària ha de ser representativa de totes les varietats dialectals d'un idioma,

però de forma depurada. Entre tots els dialectes, diu, n'hi ha un que normalment sobreix i és aquest el que constitueix el nucli de l'idioma. Aquest dialecte s'enriqueix, a més a més, dels altres i dels manlleus a les llengües clàssiques i actuals, i també dels manlleus a les disciplines científiques. Però, segons Revest, quan naix una llengua literària no pot prefutjar-se quin serà el dialecte hegemònic, perquè les llengües literàries creixen d'acord amb els escriptors que les utilitzen i, per tant, ixen dels dialectes més conreats per aquests escriptors. Per això, si els escriptors escrivien depurant el seu dialecte, però enriquint-lo al mateix temps amb les formes d'altres, la llengua literària els assimilaria tots plegats.

El valencià literari havia de tenir primerament molt en compte la literatura clàssica, que havia de ser la primera norma. Després els escriptors havien de prendre el dialecte propi però depurat. Aquest era el camí i no el que havia seguit Catalunya prenent com a *català normal* la parla de Barcelona i rebutjant tot el que venia d'altres formes dialectals:

«No pretenem negar *com a fet necessari* la influència que lo parlar d'un centre intel·lectual com Barcelona ha d'exercir sobre'ls seus escriptors d'altres regions; creem sí, que eixe fet és una corrent que no deu seguir-se incondicionalment; més encara, creem qu'en molts casos cal anar decididament contra ella.» (22)

Les raons que esgrimeix són d'una banda, la deformació i l'empobriment que suposa la reducció a un sol dialecte i de l'altra, que mai no podia representar la puresa lingüística el parlar d'una ciutat, ja que eren centre de gentes forasteres que contaminaven la llengua de la ciutat de les característiques de la pròpia individual.

El tercer capítol volia ser una reflexió sobre el que s'havia fet i el que es podia fer a València -País Valencià-. L'autor fa una descripció de la situació lingüística i les tendències ortogràfiques al País Valencià l'any 1930. Daia Revest:

«Lo primer és la indiferència general de tots aquells qui no són dins lo rogle, ben estret, per cert, d'aquells qui prenen interès per estes qüestions; indiferència prou pijor que la lluita i la inpopularitat.

L'altre fet és la divergència, per no dir anarquia, que hi ha dins lo rogle mateix o, millor dit, lo fraccionament del rogle aparent en roglats reals i verdaders que ni s'aclarixen ni s'entenen mútuament. No s'entenen los escriptors de la Capital i los escriptors de fora i dins cada localitat no s'entenen los escriptors de diferents tendències.» (27)

Les tendències eren tres; els escriptors populars, els «rerassegats del huitcentisme» i els catalanistes. Dels primers en critica el desinterès manifest per l'estudi gramatical i per posar en els escrits un cert seny. Dels segons, que utilitzessen un llenguatge molt pintoresc i apedaçat, que per ells era molt més valencià quant més intel·ligible resultava per als lectors.

Els tercers, els catalanistes, pecaven de subjectar-se a les regles ortogràfiques seguides a Barcelona sense cap doctrina sistematitzada o raonada i bandejaven tots els elements propis de la parla valenciana, cosa que contribuïa a l'empobriment de la llengua literària tota sencera.

Però, a part d'aquests tres grups d'escriptors, Revest parla de l'agrupació poc nombrosa que girava a l'entorn de les propostes de Lluís Fullana. Segons el parer de Revest, Fullana només s'equivocava quan considerava que el valencià i el català eren llengües diferents.

De tot això, Revest en trau les següents conclusions:

1. No existix una llengua valenciana independent de la catalana. Existixen, sí, varietats d'una sola llengua anomenada catalana pels catalans, i per nosaltres, seguint la tradició literària i popular del nostre Reine, valenciana.

2. Com a conseqüència tant son clàssics valencians lo benaurat Lluís i Bernat Metge, com Jaume Roig, Corella o Ausias March.

3. No és lligítim reduir la llengua lliterària a un dialecte o una agrupació de dialectes tal i com són en l'actualitat.

4. Lo punt inicial de la restauració de la llengua són los textos clàssics estudiats sens cap prejudi.

5. Cap forma clàssica deu donar-se per morta si no és que és morta en realitat, i si hi ha possibilitat de fer reviscolar eixa forma morta sens

fossilisar la llengua deu reaprendre's discretament l'obra per los escriptors,

6. Respectant les formes clàssiques deuen portar-se sens temor a la literatura les formes populars *foraades segons les lleis de la llengua*.

7. Quan, segons eixos principis, coexistixen formes equivalents, no hi ha raó qui done preferència a l'una sobre l'altra; totes son igualment llegendimes i contribuixen a la riquesa i flexibilitat de la llengua.

8. Cal fer una replega intel·ligent i acurada el llenguatge parlat, sots pena de que siga substituït per formes exòtiques lo cabdal llegendim de la llengua i cal que la literatura faça circular eixe llenguatge parlat.

9. L'obra dels escriptors valencians deu tendir a la reintegració de les veus i formes dels nostres parlars en la llengua literària de la qual, moltes d'aquelles, solament conservades ací, han bandejat los escriptors sens raó ni motiu posat que són les pròpies i castisses de la llengua.»
(30-31)

Per als que volguessen il·lustrar-se, Revest els proposava l'estudi de la llengua des de revistes especialitzades com la *Revista de Filologia Española*, el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* i el *Butlletí de Dialectologia Catalana*. I per aquells que només volien depurar els escrits, els recomanava la lectura de les *Converses Filològiques* de Pompeu Fabra. Però el que considerava més útil era la creació d'una Acadèmia o Institut de la Llengua Valenciana, cosa que creia molt possible donada la certa disposició envers les llengües regionals que la Dictadura

de Primo de Rivera, encara vigent quan l'obra de Revest fou escrita, havia manifestat.

Comencem amb l'estudi gramatical. Sobre pronunciació Revest indica que se seguirà aquella més generalitzada al país, però no la de la ciutat de València perquè és la més empobrida. Recomana la distinció entre *b/v*, així com la de les palatals africades sordes de les sonores i de l'alveolar fricativa sorda de la sonora. Finalment diu que cal mantenir la distinció entre *l* simple i geminada tal i com encara era viva al País Valencià, especialment en els pobles de les comarques del sud.

Per a Revest també hauria de ser interessant l'estudi de la parla valenciana de la *coentor*, per escrutar els desgavells introduïts en la parla de la ciutat de València.

Tot seguit, Revest comença l'estudi de la llengua comparant les solucions adoptades per l'Institut d'Estudis Catalans i els escriptors i gramàtics valencians.

Revest troba un error en el fet que l'Institut hagués aprovat els finals en *-nd* provinents de mots llatins en *-ndus*. Revest semblava més d'acord amb la proposta de Fabra (1911) d'afegir *-e*: *vagabunde, profunda, fecunde, etc^{es}*.

També es manifestava contrari a la forma *amb*, en substitució d'*ab*, sense adduir cap altre argument que ser la forma usual de la parla de Barcelona.

Respecte a l'article masculí *lo*, com a bon castellanenc reclama que siga considerat igual a *el* dins de la llengua

literària. Recorre a autors catalans de la Renaixença com Verdaguer i també a Costa i Llobera, que en els primers escrits encara l'utilitzava. També cita Llorente i els parlars valencians que l'usaven generalment des del nord de Castelló fins a la mateixa ciutat de València. I els mateixos barcelonins, que segons Fabra (1912:28), l'usaven en alguna frase feta i darrere l'adverbi *tot*.

De tota manera, cal assenyalar que Revest no considera apropiada la forma *lo que*. Argumenta que a Castelló són més generals les formes *allò que*, i també la locució *d'allò més*.

Quant a l'apostrofació de l'article, per a Revest podia ser tant prepositiva com postpositiva: *porta'l pa, sobre'l cas, l'home*, etc.

El pronom personal de primera persona *jo* amb pronunciació palatal era general al nord de Castelló, això justificava sobradament per a Revest que fos aquest el pronom i no *io*, que representava la pronunciació més general del País Valencià, però la que estava menys d'acord amb el que la resta de parlars catalans havien estipulat com a normatiu.

Prefereix Revest en la llengua literària valenciana les formes plenes dels pronoms febles a les formes reforçades, encara que considera acceptable el cas d'*us* com una concessió a la llengua clàssica. També creu que s'hauria de restablir l'ús d'*hom* perquè estava molt documentat entre els escriptors valencians clàssics.

Sobre els possessius, Revest s'hi manifesta intransigent. De cap manera es podia admetre la solució *meva, teva, seva...*, perquè, a més a més de no ser clàssica no tenia cap referent valencià. El mateix passa amb els demostratius *este, eixe, aquell*, que per a Revest estaven absolutament legitimats pels clàssics, i doncs, no tenien per què ser bandejats, al contrari havien de ser preferibles als demostratius compostos *aquest, aqueix*, etc.

Creu també inacceptable que l'Institut d'Estudis Catalans no tingués en compte la forma *açò*, perquè la considerava una forma arcaica, quan al País Valencià no sols era ben viva sinó que a més a més mantenia l'oposició clara entre *açò* i *allò*.

Com Fullana, prefereix els numerals valencians *dasset, dihuit, deneu* -però amb el timbre a l'última síl.laba-, i l'adverbi *huí* per ser totes aquestes formes més d'acord amb la tradició clàssica dels escriptors valencians i més acostades al llatí.

Les formes verbals a adoptar havien de ser les de la capital, València, afegint-hi les de Castelló *fos, fosses*, però rebutjà les formes vulgars com *haguent, siguent*, etc.

Finalment recomanà l'ús de les formes de l'auxiliar *ser* per als temps composts, però només en la llengua literària: *me som menjat un plat d'arròs*. Aquestes formes no eren -ni són- corrents en el valencià general, però segurament Revest havia de conèixer aquesta forma antiga i dialectal.

Respecte aquesta qüestió, al Primer Congrés de la Llengua Catalana ja hi havia hagut una certa polèmica. Bernat Obrador, fill de Mateu Obrador i Bennàssar, erudit i escriptor de Felanitx, va llegir una ponència sobre els verbs auxiliars catalans, en la qual proposava:

«Tots els verbs prendran l'auxiliar *haver* quan s'usin com a transitius. - Els verbs intransitius y tots aquells que s'usin com a tals, prendran l'auxiliar *esser* quan formin una oració ahont el participi que acompanya l'auxiliar sia una adjectivació del subjecte; y prendran l'auxiliar *haver* quan el participi sia adjectivació de l'acció o una pura desinenca verbal per formar els temps composts. En els casos que puguen semblar dubtosos, s'adoptarà l'auxiliar *haver* si aquell qui escriu o paria vol referirse a l'acció principalment; y s'adoptarà *esser* si's vol determinar principalment l'estat que l'acció en resulta pe'l subjecte.»
(Obrador, 1908:133-134)

Armengol Puig i Sais va presentar una esmena a la ponència d'Obrador, en la qual aportava exemples de l'auxiliar *ésser* amb valor transitiu. Puig i Sais havia observat aquest fenomen a les comarques empordaneses, on era molt general. Per tant, proposava un estudi sobre l'auxiliar *ésser* amb valor transitiu, per si podia ser admès.

Fabra, en canvi, feu una esmena a la totalitat de la ponència d'Obrador, que no fou acceptada pel ponent. Segons Fabra (1908:137-138) totes les llengües romàniques manifestaven la tendència a reemplaçar *esse* per *habere*. Aquesta era un tendència

general de totes les llengües modernes, i també del català. Per a Fabra, si l'evolució de la llengua havia produït una simplificació seria un pas endarrere i una opció artificialosa no admetre aquesta evolució. D'altra banda, recomanava als escriptors de les regions on aquesta forma es mantenia viva que l'usaren espontàniament, mentre que els escriptors de les zones on s'havia produït la simplificació dels dos auxiliars calia que usessen *haver*, per no divorciar el llenguatge parlat de l'escrit.

Bernat Obrador no va acceptar l'esmena de Fabra, perquè considerava que la simplificació en *haver* era fruit de la castellanització.

Com veiem, Revest manifesta una certa cautela. D'una banda pren l'opció antiga, però limita el seu ús a la llengua literària.

Passem, doncs, a la part ortogràfica. La proposta ortogràfica de Revest va encapçalada d'uns mots de reflexió sobre la viabilitat de la proposta de Fullana i la de l'Institut d'Estudis Catalans. De la de Fullana en diu:

«no podem enganyar-nos respecte a la viabilitat del seu sistema, naixcut a la dèbil calor de la teoria de la distinció entre català i valencià. Encara més; un'obra purament personal per ausència de col·laboradors, fonamentada sobre les observacions rònegues de son autor; i si les observacions són poques sempre per a un'obra com ésta, molt més ho havien d'ésser quan les fa un home carregat de treballs i de obligacions inel·ludibles mes que posseïxa l'admirable laboriositat del nostre doctíssim Acadèmic.» (50)

Un sistema ortogràfic havia de tenir un fonament raonable, científic i susceptible de ser desenvolupat; no havia de desfigurar, per desig de perfecció sistemàtica, la fonètica normal de la llengua; i finalment, havia de tenir condicions internes i externes que en facilitessin l'acceptació. Però, perquè això fos així, calia que la proposta no fos mai individual, sinó col·lectiva. Calia, doncs, que els escriptors valencians es posessin d'acord en la forma ortogràfica més coherent. Però allí hi fa una proposta, per a Revest l'única proposta viable feta fins aquell moment havia estat la de l'Institut d'Estudis Catalans. En l'aspecte lexicogràfic i morfològic creia que les Normes no s'avenien gaire al sistema valencià «com l'adopció de *amb* per *ab* i de les formes dites reforçades dels pronoms *em*, *et*, etc.», però una altra cosa eren les normes ortogràfiques:

«no veem cap raó per a no adoptar-les en principi i d'una manera franca, proposant les modificacions que'ns semblen oportunes i més que res, fugint en les aplicacions d'aquelles grafies del *Diccionari Ortogràfic* qui només representen la pronunciació de Barcelona i van contra la pronunciació general en los llocs del Regne on es conserva pura la fonètica valenciana.» (62-63)

Aquesta proposta de Revest va agradar els escriptors valencians i Adolf Pizcueta es disposà a encarregar-li la redacció de les Bases d'acord amb aquests principis.

Però passem a veure la proposta ortogràfica concreta que féu Revest en *La llengua valenciana*.

Tractarem només aquells aspectes en què Revest difereix de Fullana i segueix l'IEC o al contrari, quan no segueix sinó les propostes de Fullana. Recordem, però, que bona part de la proposta ortogràfica de Fullana era la mateixa que la de *Les Normes*, per tant, en allò que coincidien també coincidia Revest.

Revest opta per les formes amb *tz* en mots com *dotze*, *tretze*, però, curiosament, no en el sufix *-itzar*, que tampoc no prosperà després en les *Bases*. El so que representava la grafia *z*, però, podia ser també sord, tal i com Fullana havia dit, contràriament a la norma de l'IEC. Revest considerava que la grafia *z* representava el so sord en les paraules començades per *zoo* o acabades en *-zoic* i *-zoari*: *zoològic*, *paleozoic*, però afegia d'altres també d'origen grec com *amazona*, *rizòfag*, *hilozoisme*, etc.

Respecte a la *ç* difereix de les *Normes* de l'IEC en la grafia de mots àrabs com *açut*, *mustafaç*. Aquesta és també la grafia que es prescriu a les *Bases* per a aquestes paraules.

Revest també segueix Fullana en la grafia de la *ch*, en representació de la palatal africada sorda, que per primera vegada apareix descrita com africada -recordem que Fullana la tractava de fricativa-. Aquesta grafia, deia Revest, que presentava l'avantatge de distingir aquest so del palatal fricatiu sord: *chic*, *Xàtiva*. Recordem que Nebot havia proposat la

grafia amb *g* de mots com *gic*, *argiu*, etc. -però *Chátiva*- tenint en compte els documents escrits amb aquesta grafia. Posteriorment, Fullana se'n desfeu i proclamà l'avantatge de la grafia *ch* en general. I ara Revest s'apuntava a la proposta de Fullana que no havia de prosperar en les *Bases*.

Un altre aspecte de les palatals que Revest heretà de Fullana va ser la proscripció de la grafia *tg/tj*, però amb una variació, s'havia de conservar allà on fos etimològica: *viatge*, *viatjar* però no en *image*, *heresia*, etc. És a dir, només acceptava la grafia *-atge* en els provinents del sufix *-ATICUM* llatí, cosa que considerem ben lògica per part de Revest.

Respecte a les geminacions, opta només per la *ela* geminada en els casos que l'havia acceptada Fullana, però escrites no amb *ll* sinó amb *l.l*: *mol.le*, *bil.la*, *gual.la*, perquè considerava més adequada aquesta grafia a la pronunciació valenciana. De fet, era per a aquests casos que la volia Alcover. Com veurem després, les *Bases* van seguir la tendència ortogràfica de l'IEC. Però en el cas de *motle*, *batle*, etc. escrigueren *mol.le*, *bal.le*, etc. com Fullana i Revest havien recomanat: «Per tal de distingir la *ll* (aquell) de la *l* geminada o doble (*intel.ligència*, *mol.le*), s'escriu entre les dos *l* un punt volat».

Pel que fa a la *ela* inicial, Revest considera que palatalitza en alguns mots cultes que s'havien vulgaritzat i que la palatalització calia mantenir-la: *llògic*, *illògic*, *lliterari*, tal i com escrivia Fullana. No deixa de ser curiós que Revest

preferís ací la solució popular. Aquest criteri contradeia l'aplicat en els cultismes *fecunde*, *profunde*, etc. en els quals anava en contra de la solució popular. Ara, com també en el cas de *-isar*, optava per la solució popular.

En l'apartat referit a les vocals trobem per primera vegada l'explicació dels diftongs valencians seguint la pronunciació genuïna, *Va-len-ci-a*, *can-vi-ar*, *per-du-a* etc. De tota manera, Revest deixa clar que el hiatus *i-a*, *u-a*, etc. ja s'havia perdut en la parla popular.

També desapareix del tot la grafia *y*: *esgai*, etc. De fet, l'apartat dels diftongs és talment el proposat per l'IEC.

En el que sí que en difereix és en la qüestió de l'apostrofació, punt en què Revest segueix absolutament Fullana, excepte en la combinació de pronoms, que Revest apostrofa segons les *Normes* de l'Institut, amb l'apostrof per a indicar l'elisió de la segona vocal: *se'ns*.

Bé aquesta és en síntesi la proposat de Revest, de la qual van eixir les *Bases* ortogràfiques de les quals ara parlarem.

Les Bases de l'Acord Ortogràfic de Castelló de la Plana

Les Bases són pràcticament la proposta de Revest, però més aproximades a les Normes ortogràfiques de l'IEC del que ell proposava. Bàsicament es tracta de les Normes ortogràfiques de 1913, valencianitzades i resumides

En raó de la seua importància les transcriurem i comentarem tot seguit:

1. En principi de paraula s'escriu *b* i no *p* en els prefixes *ab*, *ob*, *sub* (*abdicar*, *objecció*, *substantiu*) i s'escriu *p* i no *b* en *cap* (*captar*). Excepcions: *apte*, *apnea*, *optar*, *òptic*, *òptim*; *cabdal*, *cabdell*, *cabdill*. Tant la regla com les excepcions s'extenen als composts i derivats (de *substància*, *insubstancial*; de *cabdell*, *cabdellar*); esta observació deu donar-se per feta en tots los casos semblants.

2. S'escriu *p* davant *t*, *c*, *s*, *n* (*asèpsia*, *hipnòtic*); *b* davant *d* (*hebdomari*). Excepcions: *dissabte*, *dubte*, *sobte*.

3. En final de paraula s'escriu *p* (*cap*, *camp*, *cup* (recipient), *macip*). Excepcions: finals en *fob* (*hidrófob*) i en *sil.lab* (*monosil.lab*); darrere consonant en paraules de les quals porten *b* els femenins i derivats (*corb*, cf. *corbera*) i *amb* o *ab* (preposició); *adob*, *alarb*, *aljub*, *baobab*, *barb*, *cub* (fig. geomètrica), *club*, *exub*, *gàlib*, *nabab*, *torb*, *tub*.

4. Davant *l* i *r* mai no s'escriu *v*.

5. La *c* representa un so gutural (*cap*) i un altre alveolar (*cep*); la *g* representa igualment un so gutural (*gat*) i un altre palatal (*gent*). Els sons guturals *c* i *g* poden confondre's en mig i final de paraula. En mig de paraula s'escriu *c* davant *c*, *s*, *t*, *i*, *z*; s'escriu *g* davant *d*, *g*, *m*, *n* (*acció, eczema, fragment, insigne*). Excepcions: *acné, aràcnid, dracma, estricnina, icneumon, icnografia, tècnic, anècdota, sinècdota* i llurs derivats.

6. En fi de paraula s'escriu *c* (*arc, solc*). Excepcions: Darrera consonant en paraules de les quals porten *g* los femenins i derivats (*amarg, cf. anarga, amargor*). En paraules acabades en *fag, fug, feg* i altres en general cuites i estrangeres que en duen en les llengües originàries (*rizófag, centrifug*).

7. Davant *e, i*, se representa el so gutural de *g* mitjançant la intercalació d'una *u* muda (*guerra*).

8. El so gutural de *c* davant *e, i*, se representa mitjançant la *q* seguida d'una *u* muda (*que, quina*).

9. El so gutural de *c* davant una *u* i altra vocal que formen una sola síl·laba se represente [sic] per *q*. Si la segona vocal és *e, i*, davant la *u* s'escriu la dièresi (*quan, freqüent, obliquitat, quota*).

10. En principi de paraula s'escriu *ad* i no *at* (*adjacent*). Excepcions: davant *z* (*atzambia*) i en *atlas*, *atlàntic*, *atleta*, *atmosfera*.

11. En fi de paraula s'escriu *t* i no *d* (*pit*, *ardit*, *avalot*, *nut*). Excepcions: Darrere consonant en les paraules de les quals porten *d* els femenins i derivats (*estupend*, cf. *estupenda*; *sord*, cf. *sorda*; *esguard*, cf. *esguardar*). Darrere vocal en els femenins acabats en *itud*, *itud* (*consuetud*, *solitud*). En algunes paraules tècniques i estrangeres com *anhidrid*, *sumand*, *babord*, *lord*.

Aquestes regles s'adiuen totalment amb les proposades per Revest i l'Institut d'Estudis Catalans. Segarra (1985b:21-26) explica el camí de l'ortografia de les oclusives a final de mot fins que van ser aprovades per l'IEC. El problema vindrà ara, quan comencen a descriure l'ortografia de les palatals.

12. El so palatal de *g* se representa davant *e*, *i* per *g* (*gesta*, *gent*, *girar*). Excepcions: Es representa per *j* davant *ecc*, *ect* (*adjectiu*, *abjecció*); en *jersei*, *majestat* i en alguns noms de procedència bíblica o grega, com *Jesús*, *Jehú*, *jerarquia*, *jeroglífic* i llurs derivats (*jeràrquic*, *jesuïta*). Davant de *a*, *o*, *u* se representa per *j* (*jaciment*, *joguina*, *jutge*, *menjar*, *pluja*).

13. El so de palatal fricativa sorda (*ch* francesa) es representa sempre per *x* (*Xàtiva*, *punxa*, *marxa*, *seixanta*, *ix*). De vegades darrere de consonant, com en *esfinx*, *linx*, etc. i sempre darrere de *a*, *e*, *o*, *u*, el signe *x* pren el so de *cs* (*Alexandra*, *luxe*). I a més, en els casos com: *fixe* i els derivats. Per a què

prenga el de *ch* francesa s'interposa una *t* (*empatxar, despatx*). Excepció: devegades també darrere la *i* (*bolitx*). El so de pre-palatal africada (*ch* castellana) es representa a començ de paraula per *x* (*xic, xaruga, l'ecoslovàquia*). Al mig de paraula per *tj*, davant *a, o, u* (*platja, desitjós*); i per *tg*, davant *e, i* (*neige*). A la fi de paraula per *g* darrere les altres vocals (*vaig, lleig, roig, puig*).

Evidentment, parteixen de la fonètica de l'apitxat. No entenem per quins raó és constant l'embolic de les palatals i ara, que finalment Revest l'havia aclarit del tot, és novament plantejat des de la fonètica apitxada. Perquè clarament no es podien redactar unes bases ortogràfiques per a tot el país sense fer esment a les diferències fonètiques dels seus parlants. Potser aquest embolic de les palatals no es deu a Revest, que tenia el cap ben posat, sinó a les concessions a d'altres signats.

Convindria assenyalar l'error de la descripció fonètica de la *ch* francesa, que és prepalatal fricativa sorda com la nostra *x-ix* i no pas africada com la nostra *tx* o com la *x* darrere consonant.

Germà Colon (1982: 44) ho constata:

«Afortunadament només ara he descobert algunes peregrines observacions -simptomàticament al paràgraf 13 (...) - sobre el valor fonètic del boldró *ch* en francès i dels boldrons *tx* i *tj* en català, les quals observacions abans se n'haurien allunyat potser encara més.»

D'altra banda, volem subratllar que el fet que al País Valencià tant *g/j* com *tg/tj* tinga so africada sonor i que finalment es prengué l'opció d'escriure *g/j/tg/tj/x/tx* indica que les Bases van ser la manifestació de la voluntat d'unificar l'ortografia de tots els parlars catalans amb els valencians.

14. Per tal de distingir la *ll* (aquell) de la *l* geminada o doble (*intel·ligència, noi, le*), s'escriu entre les dos *l* un punt volat,

La raó per la qual van rebutjar l'ortografia *tl* és evident. Era una grafia que recollia una pronúncia dialectal, en aquest cas només de Catalunya. Aquesta grafia tampoc no li agradava a Mossèn Alcover.

Pel que fa a la grafia *tl*, que podria haver estat una grafia més unificadora, el rebuig es degué deure a la preferència de Revest, que com Mossèn Alcover, preferia *l.l* a *tl*.

15. Davant *b, p, m*, s'escriu *m* i no *n* per regla general (*semblar, ampru, immaculat*), llevat d'alguns casos per tractar-se de composts i derivats (*granment, tanmateix*).

16. Davant *f* s'escriu *n* en *con, en, in* (*confirmar, enfit, infecció*), llevat d'*ènfasi, enfisema, enfitèutic* i *enfraxi*. En qualsevol altre cas s'escriu davant *f* sempre *m* (*ànfora, amfibiològic*).

17. Davant consonant, fora *b, f, p, i a*, s'escriu *n* i no *m*. Excepcions: *comte* (títol nobiliari), *l'aprenta, fenta, contat, somiura, premsa, tranvia* i els composts de *vir* (*triumvir*).

18. S'escriu *mp* en *asíptota, assumció, assumpte, atemptar, compte* (cast. *cuenta*), *consumció, consumptiu, contemptible, eclàpsia, exempció, exempt, aetempsicosi, palimpsest, pereupció, peremptori, preupció, presumpció, presumptiu, prompte, redempció, redemptor, resumpció, síptoma, sumpció, sumptuós, temps, temptar, temptativa, transumpte* i en llurs composts o derivats.

19. El so de *rr* es representa per *r* darrere consonant i també darrere dels prefixes *ante, contra, sobre, supra, uni, bi, tri, anti, hipo, aono, di, tetra, poli* i a privatiu (*antireligiós, arítmic*).

20. S'escriu *r* final en els substantius formats dels sufixes *ar* (col·lectius o de lloc com *canyar*), *er* (de persona, lloc, instrument o planta com *ferrer, llorer*), *or* (derivats d'adjectius o verbs, generalment abstractes, com *blancor*), *dor* (de persones, lloc o instrument, com *llavador, llaurador*); en els adjectius com *rabador, esdevenidor*, que enclouen ordinàriament una idea de futur; en els noms dels quals porten *r* els femenins i derivats (*ciar, lleuger*); en els infinitius plans que no acaben en *re* (*nàixer, però vendre, vore*) i en *córrer*.

De fet, aquesta norma era ben prescindible en els dialectes valencians, ja que la gran majoria d'ells pronuncien la *-r* final sempre.

21. El so alveolar sonor de *s* (*cosa*) se representa per *z* en principi de paraula i darrere de consonant i per *s* entre vocals (*zero, dotze, casa*). Excepcions: *dacsa, endinsar, enfonsar* i en el prefixe *trans* (*transigir*).

22. El so alveolar sord de *s* (*massa*) se representa en principi de paraula i darrere consonant per *s* o *c*, segons l'etimologia. Davant *a, o, u*, la *c* pren la forma de *ç* (*c* trencada): *serp, sèquia, cendra, València, pansa, mustafaç, açut*.

Recordem que la grafia *açut, mustaçaç* amb *ç* havia estat proposada per Revest i no es corresponia a la de l'IEC: *assut, mustassaf*.

23. S'escriu *c* o *ç* i no *s* darrere *c* (*acció*), fora *sacsar* i sos derivats, en les terminacions *ància, ència, (repugnància, València)*; en les terminacions *ança, ança* quan són sufixes de derivació o vénen de paraules que porten *c* (*esperança, creença, França*, però *ansa, pensa*); en els adjectius derivats de llatins de tema en *c* que porten *z* en castellà (*capaç, de capax, acis cast, capaz*) i, per regla general, en paraules corresponents a altres castellanes del mateix origen que porten *z* (*braç cast, brazo*). No sempre, però, és certa la correspondència de *z* castellana i *c* valenciana, com pot comprobar-se en *Sardenya, Còrsega* i en el prefixe valencià *bes*, que correspon als castellans *bis* i *biz* (*besnét, bescuit*, cf. *biznieto, bizcocho*, però *besavi=bisabuelo*).

24. S'escriu *s*, *ss*, no *c* o *ç*, en els sufixes de derivació *as*, *assa*, *issa*, *us*, *ussa*, *dis*, *dissa* (*enjogassat*, de *joc*; *pallisa*, *pallús*, de *palla*; *cridadissa*, de *cridar*), i en *carabassa*, *fogassa*, *rabassa*, *mostassa*, *panís*, *pastís*, *vernís*, *nestís*, *garbissos*, *granissa*, *bardissa*, *llonganissa*.

25. S'escriu *z* i no *s* ni *ss* en les paraules cultes començades per *zoo*, en les acabades en *zoic*, *zoari* i en algunes altres així mateix cultes (*Zoologia*, *paleozòic*, *hematozoari*, *amazona*).

Recordem que per a Fullana i Revest aquesta *z* era sorda [s].

26. S'escriu *s* i no *ss* darrere els prefixes llatins *ante*, *contra*, *sobre*, *supra*, *uni*, *bi*, *tri*, i grecs *a* (privatiu), *anti*, *hipo*, *para*, *mono*, *di*, *tri*, *te*, *tra*, *poi* (*unisonant*, *monosil·làbic*).

27. S'escriu la dièresi (ÿ) sobre la *i* i la *u* quan no porten accent, segueixen una altra vocal i pertanyen a síl·laba distinta (*deduïa*, *diürnal*). Excepcions: Darrere els prefixos inicials *co*, *re* (*coincidir*, *reunir*) i la *i* dels sufixes *isme*, *ista*, de la terminació verbal *int* i de la terminació verbal *ir* dels infinitius en llurs composts els futurs i condicionals (*egoïsme*, *egoïsta*, *deduïnt*, *conduir*, *conduirà*, *conduiria*).

Aquesta norma va ser presa sencera de l'«Exposició d'ortografia» del *Diccionari Ortogràfic*, perquè va ser un punt sobre el qual Fabra va fer modificacions (Segarra, 1985a: 335).

Cap gramàtic valencià l'havia formulada fins aquell moment.

28. L'apòstrof s'escriu davant o darrere consonant o consonants, restes d'una paraula monosil·làbica qui ha perdut la seua vocal per elisió, com un article o un pronom àton (*L'home, de l'home, porta'l*). Fora estes i la preposició *de*, no és corrent apostrofar les paraules més que per tal de representar exactament una pronúncia popular. Cal advertir que les elisions no són obligatòries i l'escriptor pot ometre-les, singularment en els diàlegs.

Així, la base no prohibeix l'apostrofació de *que* ni de qualsevol altre monosil·lab, encara que només hi posaren exemples de l'article i el pronom *el* i esmentaren també que es podia apostrofar la *d*. La permissió de l'apostrofació d'altres monosil·labs, segurament no era sinó un pacte per evitar discussions sobre si es podia o no apostrofar la conjunció *que* i una concessió als autors teatrals. Destaquem també que no es parla de l'apostrofació aprovada per Fullana i Revest de les formes amb *si* i *no*: *si'l veus* o *si no'l veus*. De fet, els escriptors i periodistes dels anys 30 no apostrofaren mai res que l'IEC no havia beneficiat.

29. Les formes no apostrofades ni accentuades dels pronoms personals que sequixen immediatament una forma verbal s'escriuen unides a ella mitjançant un guionet, i quan són dos o més eixes formes pronominals van també unides les unes a les altres mitjançant el guionet (*portar-te, portar-te-ho, portar-te'ls*).

30. S'escriu el guionet en paraules compostes unint les parts components quan estes ho són dels prefixes pseudo, sots, vice, ex (en casos com *ex-president*); en les compostes de forma personal de verb i substantiu (*guarda-robes*) i de substantiu acabat en vocal i adjectiu (o participi) iniciat per *r, s, x* (*cana-sec*); en *sord-mut, quasi-contracte, pre-romà, pro-sector, després ahir, nord-est, històric arqueològic* i consemblants.

31. La lletra *h* no més s'escriu quan ho exigix la etimologia, no mai per a substituir una consonant perduda (*haver, ahir*; però *rad* no *rahó*).

32. La lletra *y* s'empra en el dígraf *ny* (*any*) i tant esta com les lletres *k* i *v* en paraules estrangeres.

33. El dígraf *ch* té ús també en paraules estrangeres i en alguns noms de llinatge.

34. S'accentuen totes les paraules agudes que terminen en vocal: *anirà, anirà, aní, condició, algú,*

Les paraules que terminen en *as, es, is, os, us*: *vindràs, cortés, país, capciós, confús,*

Les agudes que terminen en *en, in*: *ofèn, esplin,*

Les paraules planes que no terminen en cap de les dotze terminacions dites: *hidròfob, càrrec, centígrad, telègraf, catàleg, fàcil, àtom, telèfon, príncep, córrer, lícit, índex, òbols, anàveu, diríeu,*

Les paraules esdrúixoles s'accentuen totes: *màxima, múltiple, custòdia,*

còria, València,

Tota *a* accentuada porta l'accent greu: *voldrà,*

Tota *i* i tota *u* accentuades, l'agut: *panis, Rússia,*

Tota *e* i tota *o* obertes, el gre: *clerància, oliba,*

Tota *e* i tota *o* tancades, l'agut: *església, racó,*

Es troben sovint als vocabularis dos formes d'una mateixa paraula (*amb i ab; els i los; el i lo*). Això vol dir que ambdós formes són igualment llegendimes, encara que la primera siga la més usual i recomanable.

Com veiem, pel que afecta als accents, la regla i els exemples es contradiuen. D'una banda, la regla diu que hem d'accentuar d'acord amb la fonètica valenciana, però de l'altra posen l'exemple del verb *ofèn* accentuat obert quan tot el País Valencià el pronuncia tancat. Aquestes vacil·lacions també es constataren en els escriptors del país.

Bé, aquest és el text definitiu de les *Bases ortogràfiques*, a partir dels quals els escriptors, periodistes i gramàtics valencians han treballat i acostat cada cop més a les *Normes ortogràfiques* de l'Institut. Finalment, després d'uns anys es va optar per la grafia *-itzar*, i per l'ús de *-tl-* en mots com *motlle*, seguint els passos dels mallorquins (Sanchis Guarner, 1950). Però la tendència actual és la d'unificar encara més les grafies i ja els nostres periodistes escriuen *motlle, aquest, altre*, i accentuen segons les normes generals de l'IEC. Els mitjans de comunicació que compartim ens obliguen a fer una aproximació més

valenta els uns dels altres. El procés de la consolidació d'una ortografia valenciana, doncs, continua, com un bon símptoma de la vitalitat de la nostra llengua.

LA LEXICOGRAFIA AL SEGLE XX

(fins al 1936)

El segle XX valencià presenta un enorme buit d'obres lexicogràfiques. Hem hagut d'esperar l'època actual per poder comptar amb alguna obra lexicogràfica acabada amb particularitats valencianes, el *Diccionari General* de Francesc Ferrer i Pastor (1985). Dins del període estudiat que arriba només fins a l'any 1936 van veure la llum tan sols el *Vocabulari Ortogràfic Valencià-Castellà* de Fullana, el *Vocabulari Ortogràfic Valencià* de Carles Salvador i el *Vocabulari del Maestrat* (1922-) inacabat, de Mossèn Joaquim Garcia Girona. Les dues primeres obres esmentades tenien una mateixa finalitat, fer de guia ortogràfica als valencians que es mostraven insegurs en la redacció de les seues obres, però, en cap cas feien una arplega del lèxic valencià. Com la intenció d'aquest estudi d'obres gramaticals i lexicogràfiques no és altre que conèixer els treballs publicats abans de la proclamació de les *Bases* ortogràfiques, l'anàlisi d'obres lexicogràfiques d'aquest segle se'ns limita al *Vocabulari Ortogràfic* de Fullana i al *Vocabulari del Maestrat* de Garcia Girona.

Els valencians no van escriure cap diccionari de definicions, se'n serviren del de Pompeu Fabra de l'any 1932. Si la lexicografia del XIX valencià va ser deficient quant a quantitat i qualitat d'obres significatives, en arribar al XX ens adonem que l'interès per l'arplega sistemàtica de mots s'havia gairebé perdut.

Hi hagué alguns intents, com el del Centre de Cultura

Valenciana que incitava els socis a la recollida de lèxic i l'emplenament de fitxes lexicogràfiques d'un diccionari que mai no existí. També ho intentà Teodor Llorente i Falcó, però el resultat va ser del tot inútil.

Comencem, doncs, per veure quines característiques recull aquest *Vocabulari Ortogràfic* que Fullana publicà l'any 1921.

Vocabulari Ortogràfic Valencià-Castellà

Aquest *Vocabulari* va nàixer del mateix esperit que animà la publicació de l'obra gramatical de Fullana l'any 1915. El Baró d'Alcalahí, president de Lo Rat-Penat l'any 1914, i Teodor Llorente Falcó van proclamar la necessitat d'un vocabulari que guiés els escriptors pels camins de la bona ortografia a l'estil de Lluís Fullana. Se'n feu càrrec el Centro de Cultura Valenciana i l'any 1921, l'editorial Edeta publicà l'obra esperada pel ratpenatisme carrincló i obviada pels valencianistes de la Joventut Valencianista.

Fullana fa una presentació del *Vocabulari* amb una introducció sobre l'origen de les llengües romàniques i, doncs, del valencià. Sostenia en aquest apartat que la fusió de la llengua celta i la ibera amb la romana vulgar havien donat origen a la llengua valenciana. Entreveiem ara, en aquesta innovació, una llarga lectura de l'obra de Francesc Carreras i Candi (1918).

Després exposà els quatre principis que havien donat lloc al naixement de la llengua valenciana, exposats abans en l'*Estudi de Filologia Valenciana*. També tractà sobre la influència d'altres llengües en la formació del valencià com el llatí clàssic, el grec, el got, l'àrab, l'aragonès i el català.

La llengua valenciana antiga es va fusionar amb el català durant el segle XIII. Però el valencià, segons Fullana, no va mudar les lleis fonètiques que ja regien abans. Els escriptors dels segles XIV, XV i XVI van mantenir una ortografia homogènia, perquè la llengua escrita no es ressentia de les evolucions de la parla, ja que eren molt etimologistes. Fullana féu una descripció del model ortogràfic d'aquells escriptors.

Finalment, Fullana exposà el seu criteri ortogràfic, situant-lo com tantes vegades en la teoria evolucionista, l'única coherent -deia-, contrària a l'etimologista i a la fonetista d'alguns escriptors de l'època.

Evidentment, l'ortografia és la mateixa que la que proposava al mateix any al *Compèndi* i de la qual ja hem donat raó abans.

El *Vocabulari Ortogràfic Valencià-Castellà* ha estat estudiat per Emili Casanova (1989), treball en el qual ens basem per donar-ne compte.

Com diu Casanova, la part estrictament lexicogràfica ocupa 637 pàgines i unes 45.000 paraules. Es tracta d'una llista de mots valencians amb el corresponent castellà formada per mots bàsics, derivats, doblats formals, veus fantasmes,

castellanismes, etc. Hi ha verbs, substantius, adjectius, participis, etc. només acompanyats de la informació morfològica sobre el gènere (m. o f.) Mai no diu si es tracta de verbs, substantius, etc. També frases fetes o locucions, les quals són entrades a partir del mot principal i va entre parèntesi el que el complementa: *puntetes* (de).

Fullana havia heretat dels lexicògrafs del segle anterior la dèria de fer una llista de lèxic quan més llarga millor. Per això se'n va servir de diverses fonts sobretot de la 3a. edició del diccionari d'Escrig i del de Martí Gadea.

Sabem que Fullana havia col.laborat amb Alcover a fer un recull dels mots valencians que coneixia i amb aquesta finalitat li havia enviat a Alcover unes quantes fitxes lexicogràfiques. Segons Casanova (1989:418), Fullana no es quedà cap còpia d'aquelles fitxes i, per tant, no les incorporà al *Vocabulari Ortogràfic*.

Les entrades del vocabulari van sovint acompanyades de les variants morfològiques: *abadenc*, f. *enga-engues*. *Abadengo*, ga. De vegades les variants estrictament formals d'un mot remetent a d'altres amb el signe =, però altres vegades, Fullana ho passa per alt.

El vocabulari va ordenat alfabèticament i la correspondència castellana és sovint més d'una. També va indicar en algunes ocasions el registre del mot amb l'indicatiu entre parèntesi (*fam.*), (*vulg.*) etc.

Casanova (1989) fa una classificació del lèxic que podem trobar al *Vocabulari Ortogràfic*. La classificació dóna compte del tipus de mots que hi apareixen: mots no registrats al DCVB, mots registrats per primera vegada o mots registrats sense documentació, noves accepcions, arcaïsmes, castellanismes, catalanismes o mots que no són vius a València actualment, mots vius a València només en la primera generació i variants formals.

Conclou Casanova definint Fullana com l'últim lexicògraf del XIX. Creiem que no és erroni tampoc considerar-lo també el darrer gramàtic.

Vocabulari del Maestrat

El castellonenc Joaquim Garcia Girona, l'autor del poema *Saidia*, va començar a publicar un *Vocabulari del Maestrat* que deixà incomplet. Segons Colon i Soberanas (1985:173) es tracta de l'obra més important i original publicada en les terres valencianes en l'època moderna.

El recull es compon de 416 pàgines i arriba només a la lletra G. Ha estat impossible recuperar els materials que Garcia Girona guardava.

Josep Giner escrigué un article sobre aquest *Vocabulari* l'any 1935 al setmanari *Acció* (núm. 59, 13-7-1935). Segons Giner, aquest *Vocabulari* era important perquè, a més a més de

constituir un recull lexicogràfic molt interessant, demostrava la unitat de la llengua i la gran extensió d'alguns mots valencians.

La importància del *Vocabulari* rau en què es compon de mots presos de primera mà, acompanyats per la localització geogràfica on han estat sentits i per la indicació de si és viu en alguna altra contrada: *Després* (Maestrat, Plana, Ribera, Marina). És un vocabulari també amb definicions: *afuar-se* (=llençar-se impetuosament sobre algú o alguna cosa); encara que de vegades, en comptes de definir, dona la correspondència castellana: *aixella* (castellà, sobaco). Hi ha, a més a més, informació complementària: *abatollar* (=verguejar els arbres per a fer-los caure la fruita, nous, bellotes, etc.); és general a tot el valencià: *abatollar les garrofes, les olives, etc.* Manca al Fabra.

De vegades una entrada remet a una altra *abatoll* (=postverbal d'*abatollar*: tropell, soroll de carros, de gent, avalot).

De les entrades podem dir que hi ha mots substantius, verbs, adjectius, adverbis i derivats, amb variacions dialectals pròpies del Maestrat.

Ortogràficament hem de subratllar que va ser el primer *Vocabulari* valencià escrit amb ortografia fabriana.

Malauradament, aquest *Vocabulari* va quedar incomplet, encara que això no li resta valor ni importància a l'obra mampresa.

CONCLUSIONS

L'estudi de la premsa valenciana, de les obres lingüístiques més significatives i del moment lingüístic que es visqué entre els anys 1837 i el 1936 ens porten a concloure que la situació lingüística de la ciutat de València va patir un procés de degradació constant de la llengua oral. En canvi, es va poder consolidar un model literari escrit, especialment a partir de la Segona República. La consolidació d'una llengua literària unitària va significar el primer pas cap a una relativa normalització de l'ús de l'idioma.

Encara que podem considerar que els col·loquis valencians ja tenen característiques o objectius similars a la premsa, no va ser sinó ben entrat el segle XIX quan va nàixer la premsa valenciana. Al segle XIX es pot dir que l'única premsa en català publicada a la ciutat de València va ser la satírica. Els continguts d'aquest tipus de premsa no deixaren de ser polítics en la majoria de les ocasions, però la premsa valenciana no conegué la premsa d'opinió seriosa fins a principis del segle XX.

La premsa satírica es caracteritzà per ser molt espontània i per constituir un contrapoder i un front contracultural. El primer objectiu va ser la defensa del liberalisme, doctrina política de mitjans del segle XIX pròxima als interessos de les classes populars. Per aconseguir-ho van haver de connectar amb el poble i per fer-ho només es podien servir d'un estri, la llengua del poble. La llengua catalana a València ja era a mitjans del segle XIX un distintiu de classe social baixa. Per això, la

premsa escrita en aquesta llengua era premsa destinada expressament al poble. La classe política i burgesa valenciana era el centre de les crítiques de la premsa satírica, que considerava forasters tots aquells que parlaven castellà i, doncs, la burgesia.

La primera premsa satírica valenciana no utilitzà només la llengua com una eina política, sinó que creia en la seua recuperació. Les apologies lingüístiques d'*El Mòle* demostren que Bonilla creia en una llengua moderna, útil. D'altra banda, no tenia gaires alternatives, havia de fer servir una ortografia que el lector pogués llegir. No hi havia cap ortografia catalana apropiada per a la llengua moderna i periodística, ni al Principat, ni al País Valencià. L'opció per l'ortografia castellana era l'única possible.

L'opció ortogràfica també tingué a veure en la concepció lingüística dels primers periodistes -Bonilla, concretament-. Diferenciaren entre la llengua culta i la llengua vulgar. La culta, la llemosina, era la mare de la llengua valenciana. La vulgar era l'actual, la moderna, "la llengua valenciana". Els primers periodistes satírics van ser hereus de Carles Ros en totes aquestes concepcions, en l'amor a la llengua, en la denominació, però també en les opcions ortogràfiques que deixaren el rastre de Ros de manera molt significativa. Així doncs, crearen un estil de llengua col·loquial periodísticament àgil i lingüísticament tan depurat com els fou possible, però basat en

l'ortografia i sintaxi castellanés.

A partir de 1860, aproximadament, la premsa satírica liberal havia canviat radicalment. Ja no es constituïen en "defensors dels oprimits", l'objectiu era ara distraure. D'ací que, a partir d'aquell moment es fomentà el tòpic que definia el català com una llengua "per a fer riure". La llengua es degradà i aquesta degradació era també fomentada pel canvi d'opció ideològica i lingüística dels primers periodistes satírics. La premsa satírica liberal s'havia despolititzat.

Un altre corrent dins de la premsa satírica era la d'aquells que volien crear afecció a la lectura en valencià. Es tracta de periodistes satírics que conreaven simultàniament gèneres literaris com la poesia i que constituïren una mena de pont entre els escriptors populars i els arcaïstes. La llengua de les publicacions satíriques que editaren aquests escriptors va ser molt més acurada. L'exemple més significatiu és Constantí Llombart amb *El Pare Mulet* i *El Bòu Sòlt*.

La contrapartida fou en aquell moment de crisi liberal l'aparició d'una premsa política i satírica de la mà dels carlistes, republicans i anarquistes. Només la carlista es consolidà. *La Traca* va aconseguir vendre dotze mil exemplars al segle XIX i més de cent mil al XX, només a València.

La trajectòria del periodisme satíric no refermà el sentiment valencianista. Aquest sentiment només fou possible des de *Lo Rat-Penat*, però es caracteritzà per ser epidèrmic i

llangorós. El ratpenatisme maldà per evitar qualsevol sentiment de superació d'aquest estadi felibrenc. Lo Rat-Penat des del primer moment va aplegar a l'entorn un cercle de poetes i persones de prestigi que volien envestir-se en autoritats literàries a través del Jocs Florals. Els títols de Mestre en Gay Saber eren sempre pactats, segons les conveniències polítiques del moment.

Els ratpenatistes, contràriament als escriptors populars, no necessitaren una llengua d'ús. Els escriptors que envoltaven Constantí Llombart, com Ramon Andrés Cabrelles, Josep M. Puig i Torralva i Lluís Tramoyeres van constituir-ne l'excepció. Però només aconseguiren crear una certa inquietud cultural mitjançant la creació de publicacions literàries com el *Calendari Llemosí* i *Lo Rat Penat*. El punt de referència del grup de Llombart va ser sempre Catalunya, però no hi gaudien de prestigi. En canvi, Teodor Llorente, el patriarca conservador, sí, i se n'aprofità.

Constantí Llombart lluità de valent per aconseguir un veritable moviment de ressorgiment lingüístic. Això i el seu tarannà esquerrà l'enfrontà amb Llorente i amb el ratpenatisme conservador. Les publicacions literàries de la Renaixença impulsades per Llombart van ser sistemàticament ignorades pels defensors del sentimentalisme llorentí. Així doncs, podem dir que tots els intents de Constantí Llombart per aconseguir una sensibilització i pràctica lingüístiques van ser oportunament ofegats.

Josep M. Puig i Torralva va ser clau de la politització del valencianisme que es produí arran de la Renaixença. La politització ho fou a petita escala. La Renaixença literària tampoc no aconseguí la importància que a Catalunya, perquè els conservadors la frenaren i no van permetre que quallés. Davant dels recels i de les passions espanyolistes que la creació de Lo Rat-Penat va suscitar entre els intel·lectuals espanyolistes de l'època, el ratpenatisme només es confirmà com a moviment enyoradís sense pretensions de recobrament de la consciència nacional ni lingüística. De fet, els ratpenatistes no utilitzaren mai el català durant el segle XIX com a llengua de relació.

Lingüísticament, els esforços de Llobart tampoc no va ser ben interpretats. No es pogué crear cap acadèmia lingüística com ell projectava, perquè els conservadors ratpenatistes no necessitaven reglamentar una llengua moderna que no usarien mai. Només es posaren d'acord en certs aspectes de l'ortografia dels poemes, seguint més aviat un criteri decadent. L'afecció arcaïsta n'era un símptoma.

Hi hagué també alguns personatges fora del ratpenatisme que representaren una certa inquietud lingüística, el més significatiu dels quals va ser Roc Chabàs. Chabàs no es va situar en cap dels bàndols, però sentia una especial afecció per l'estudi de la història i de la llengua antiga. No veié en l'estudi de la llengua contemporània cap perill, sinó al contrari, una eina cap a l'aprenentatge del castellà, que tanta

problemes plantejava a l'escola durant el segle XIX i XX. Per això, podem considerar Chabàs com el primer a proposar l'ensenyament de la gramàtica "valenciana" a l'escola, tot i que la finalitat no era altra que l'assentament del castellà, el qual, almenys fins a finals del segle XIX, havia constituït un autèntic fracàs.

Les obres lexicogràfiques valencianes del XIX responen a les característiques comunes dels diccionaris catalans de l'època. Alguns volien facilitar el pas cap al castellà, aportant llistes de paraules catalanes amb la correspondència castellana. El castellà començava a fer-se necessari per a molts valencians i, doncs, alguns estudiosos van voler facilitar l'aprenentatge d'aquesta llengua al seus veïns i fins i tot a ells mateixos. Perquè molts dels diccionaris del XIX van ser obres individuals d'esperits desficients.

Els problemes derivats de l'obligatorietat del castellà a l'escola van fer que alguns mestres cregueren necessària la confecció d'uns reculls lexicogràfics per als infants valencians.

Altres obres lexicogràfiques volien facilitar l'estudi i la comprensió de la llengua antiga "llemosina", com el de Just Pastor i Fuster o el de Lluís Lamarca.

Hem de remarcar que el *Vocabulario valenciano-castellano* de Lamarca ha estat considerat una obra feta amb la intenció d'aportar dades per a l'estudi del valencià antic, sense cap voluntat normalitzadora. En canvi, el fet que el *Diccionari*

castellà-valencià anònim que es troba a la Biblioteca Nicolau Primitiu siga complementari d'aquell demostra que Lamarca volgué relacionar totes dues llengües, d'igual a igual. Els editors només consideraren interessant de publicar la part de correspondències del mot valencià amb el castellà, quedant la part de correspondències del castellà al valencià en l'oblit.

També hi hagueren reculls immensos de paraules, la finalitat dels quals no podia argumentar-se com un interès d'aproximar la llengua castellana als valencians. Pensem en els diccionaris de Josep Pla, Tomàs Font i Piris i el mateix Escrig, que introduí la variació dialectal. Totes aquestes són obres que deixen entreveure una certa passió lingüística i també lexicogràfica, malgrat les mancances metodològiques. Fonamentalment el diccionari de Font i Piris presenta els primers símptomes d'una Renaixença incipient.

Finalment, ens trobem amb els diccionaris de la Renaixença, la 3a. edició de l'Escrig i Llobart i l'obra lingüística de Joaquim Martí i Gadea. Tots ells amb un esperit renaixentista clar, abocats a la recuperació d'una llengua que volien restablerta.

El buit d'obres gramaticals del segle XIX posa de manifest el desinterès per superar el desori ortogràfic dels escriptors. Només Llobart i, posteriorment, Nebot van ser capaços de redactar uns apunts ortogràfics i gramaticals. Llobart va ser el primer a adonar-se de la necessitat de la fixació d'una llengua

culta literària basada en la llengua contemporània i també pretengué la fixació d'una llengua popular. Però es trobà pràcticament sense eines. Prengué l'obra de Ros i d'Escrig com a model, però diferia de Ros en el plantejament. Llombart partia de l'ortografia castellana, la més estesa, per aconseguir fer aprendre la catalana, just al contrari que Ros. També tingué en compte els estudis i gramàtiques del Principat.

Llombart era conscient de les seues limitacions, per això no volgué mostrar-se innovador en cap aspecte. No volgué prescriure, només descrivia el que la tradició i els estudis gramaticals del Principat podien aportar a l'ortografia valenciana moderna. Però l'ortografia proposada per Llombart, tot i no ser significativa lingüísticament, serví de punt de partida per a molts ratpenatistes, que s'introduïen en el gènere poètic. Llombart no aportà novetats ortogràfiques ni reflexionà sobre les grafies que proposava, perquè no era un gramàtic.

Josep Nebot va ser un altre cas. Coneixia parcialment la llengua parlada, però era incapaç de sistematitzar-la. Va emprendre la tasca d'una gramàtica per als escriptors valencians populars, perquè pretenia que enmig del desori hi hagués almenys una certa coherència. Aquesta idea li venia de Llombart. Així doncs, prengué l'obra dels gramàtics catalans que més coneixia, prengué també alguns periòdics satírics i la gramàtica de la llengua castellana.

Hi havia la creença estesa entre els liberals del XIX que la

llengua castellana «se escribe como se lee»; això era considerat com un signe de progrés. Nebot hereta dels liberals aquesta consciència equivocada de progrés i es disposà a modernitzar l'ortografia valenciana, basant-la en la castellana. Evidentment, l'obra de Nebot no va ser aprofitada pel públic al qual anava diririda, perquè els escriptors satírics no estaven disposats a seguir cap regla imposada per ningú.

Malgrat que les propostes lingüístiques de Nebot van ser incoherents i, doncs, inviablés, volem remarcar que aquesta obra gramatical respon perfectament als paràmetres gramaticals de l'època. A més, l'obra lingüística de Nebot té una particularitat que la fa interessant, la descripció de la llengua viva parlada a finals del XIX. Tot i que com a gramàtica no té pràcticament interès, sí que el té com a font per a l'estudi de la llengua del segle passat.

Respecte al nom de la llengua, podem dir que tots els ratpenatistes, al cap i a la fi, consideraren més apropiat el nom de "llemosí". Aquest nom no plantejava problemes, no despertava suspicàcies, encara que per a molts confonia llengua antiga amb llengua literària moderna. L'ús del nom "català" va ser rebutjat de ple, per considerar-lo inoportú i subordinant. I el nom de "llengua valenciana" quedaria reservat per al català del carrer i de les publicacions populars.

La societat valenciana no s'adonà pràcticament de la presència del moviment renaixentista, sinó era a través de la

premsa satírica. Els poemes de Llorente, potser, eren més coneguts, però la seua producció en català va ser escassa. Llorente va mantenir una actitud conciliadora amb la joventut, però no es manifestà mai partidari de reglamentar l'ús de la llengua escrita fins al final dels seus dies. Tampoc va maldar per la dissipació de la pertinença lingüística del valencià. En aquest sentit, la seua actitud va ser nefasta. Es va manifestar també contrari a tota expressió popular de la llengua. Ratpenatisme i valencianisme es consolidaren com a posicions antagòniques.

En canvi, la societat valenciana sí que se sentí identificada amb els escriptors populars. La fidelitat del públic a la premsa satírica política implicà també una fidelitat lingüística evident a la llengua castellanitzada que utilitzaren.

Al segle XX s'estrenaren les primeres publicacions polítiques, que patiren continuament els fracassos del moviment valencianista per constituir-se en una força política. Ratpenatisme i valencianisme eren vists com una sola cosa i aquesta lacra l'hagué d'arrossegar el valencianisme fins a la Segona República. També cal considerar com a característica fonamental de la premsa valencianista l'escassetat de recursos econòmics, cosa contribuí definitivament al seu fracàs.

Quan la major part del valencianisme polític esdevé catalanista, la societat valenciana es veié amenaçada davant del que creia una nova intenció imperialista de subordinació del

poble valencià. Les campanyes anticatalanistes fetes des de Madrid havien quallat en la societat espanyola en general. Els valencians, que se sentien menystinguts pel centralisme madrileny veieren el catalanisme com un nou projecte centralista i, doncs, el rebutjaren.

A principis de segle va editar-se la primera publicació anticatalanista *El Poble Valencià*, apadrinada per Rossend Gumièl. L'anticatalanisme no negava la unitat lingüística, només era un sentiment autoctonista exaltat provocat per la por a la pèrdua de la personalitat valenciana, absorvida pel fantasma del catalanisme polític.

A aquest fet contribuí enormement l'actitud del blasquisme, que evità qualsevol possibilitat de politització real. Alguns dels seguidors de Blasco Ibañez crearen un nou corrent populista, que es divorcià absolutament del ratpenatisme i mirava de reüll el moviment polític valencianista. Per als blasquistes, valencianisme i ratpenatisme eren una sola cosa. Les publicacions satíriques es polititzaren i les que no ho feren desaparegueren en pocs números.

El naixement del regionalisme polític i lingüístic pot fixar-se l'any 1902, amb el discurs de Faustí Barberà *De Regionalisme i Valentinicultura*. Per primera vegada s'exigeix públicament l'ús de la llengua catalana depurada en els organismes oficials i en l'escola. Poc després, el mateix Barberà creà Valencia Nova, la primera formació política valenciana.

Aquesta organització va aconseguir sensibilitzar la societat en qüestions regionalistes i lingüístiques. Defensaren la cooficialitat lingüística. Valencia Nova va ser el nucli de dos tipus de valencianisme, el regionalista i el nacionalista incipient, del qual nasqué posteriorment la Joventut Valencianista. Però fins que el ratpenatisme i el valencianisme no es divorciaren totalment, a finals de la segona dècada del segle XX, el valencianisme polític va tenir escassíssima incidència.

En la primera dècada del XX només els ratpenatistes continuaven acèrrims al llemosinisme. Els valencianistes de Valencia Nova, per l'heterogeneïtat dels membres que la formaven no van mantenir una actitud clara i definida, tot i que el sector més jove, que formà la Joventut Valencianista és va declarar obertament catalanista. Les qüestions gramaticals quedaven relegades, però el canvi de segle sí que fou la manifestació d'una certa inquietud pel model de llengua literària.

L'aparició de revistes polítiques com a expressió del valencianisme era un símptoma dels moments àlgids del valencianisme. En canvi, les revistes literàries apareixien en els moments que el ratpenatisme ressorgia i el moviment valencianista entrava en crisi.

La modernització de la ciutat a principis de segle va ser la conseqüència també d'una greu crisi econòmica. Com a conseqüència de la situació desequilibrada que vivia la ciutat aparegué una

publicació de denúncia i de defensa dels interessos valencians, es tracta d'*El Crit Valencià*. Però també altres publicacions es feren ressò del naixement d'una nova cultura, moderna, la cultura de masses. València deixava de ser rural per esdevenir urbana i, per tant, les publicacions havien de constituir-se en l'espill d'aquella modernitat. La primera publicació valencianista que palesa aquest afany de modernitat i d'avantguarda va ser *Pensat y Fet*. Es tracta d'una publicació de qualitat estètica, literària i lingüística. També altres publicacions populars tingueren cura de l'estètica, almenys de les portades, encara que el contingut continuava aferrat al sàinet i a la temàtica tòpica. Només una excepció, *El Cuento del Dumenche*. Des del principi va mantenir un contacte fidel amb els membres de la Joventut Valencianista i va treballar i col.laborar en les campanyes valencianistes. Però el més important, des del punt de vista lingüístic és que fou la primera publicació popular amb ortografia acurada.

L'impuls de la dreta també es manifestà en l'aparició de la primera premsa valencianista dretana, *Foc y flama*, encara que es considerava independent i apolítica.

També en aquesta segona dècada del segle XX hi ha una revifalla del ratpenatisme com a conseqüència de la crisi de la Joventut Valencianista. Els ratpenatistes, emporugits per l'empenta del catalanisme polític continuaven aferrant-se al llemosinisme, tot i que ni ells hi creien. Per això van decidir de mostrar-se cauts i no van definir-se sobre la qüestió

onomàstica. Mentrestant, la Joventut Valencianista de Barcelona intentava reconstruir el moviment polític de València i publicà alguns periòdics amb l'ortografia fabriana. Aquest va ser un moment decisiu, perquè a partir d'aquell moment el valencianisme en general havia de prendre alguna posició davant l'aprovació de les *Normes Ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans.

Efectivament, la promulgació de les *Normes Ortogràfiques* l'any 1913 féu reaccionar el valencianisme. D'una banda, els joves s'apuntaren immediatament a la reglamentació ortogràfica fabriana, però de l'altra el ratpenatisme, que mai no havia volgut promoure cap intent d'acord ortogràfic ara considerava imprescindible de crear unes normes valencianes diferents a les catalanes. A més a més, per traure-li autoritat a l'IEC sobre la llengua al País Valencià van crear el Centre de Cultura Valenciana, que promogué el bilingüisme i el secessionisme en tots els aspectes. Lluís Fullana va ser el filòleg oficial del ratpenatisme, però la seua obra fracassà entre els joves valencianistes, els únics interessats en una llengua d'ús. Els populistes, mentrestant, es burlaven de Lo Rat-Penat i de Fullana, perquè aquests eren incapaçes d'imposar cap autoritat gramatical.

La Joventut Valencianista de València creà la primera publicació nacionalista i antiratpenatista *Patria Nova*, seguint l'ortografia fabriana. Això suposà l'evidència que el fullanisme havia fracassat ja des del seu naixement. Fullana ocupà la

càtedra de Llengua Valenciana a l'Institut d'Idiomes de la Universitat de València, però la seua influència va ser mínima.

La societat valenciana començà a entendre el valencianisme com una posició política positiva. El naixement de *Nostra Parla* a Catalunya en un moment que el valencianisme polític estava constituïnt-se va afavorir la creació d'una Secció Valenciana. Aquesta secció va influir molt en l'opinió pública en favor de l'ús de la llengua, especialment a les escoles. Les polèmiques suscidades als diaris i fins i tot la dimissió de l'alcalde blasquista Faustí Valentín l'any 1918, per intentar implantar l'ensenyament en valencià a les escoles de la ciutat, demostren la important tasca social dels valencianistes de *Nostra Parla*. Aquest procés culminà amb la creació de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana de la mà de Carles Salvador.

El valencianisme va trobar el seu màxim esplendor entre 1918 i 1923. Políticament, s'organitzà a l'entorn de la Unió Valencianista Regional -amb el suport de la Lliga Regionalista- i de la Joventut Nacionalista Obrera. Això donà una gran empenta al moviment, que a partir d'ara té més presència pública i periodística i, per tant, més influència política. Aquest fet comportà una major capacitat de sensibilitzar la població valenciana. L'opció lingüística fabriana s'havia consolidat absolutament en la dècada dels 20. Malgrat que els valencianistes opten per la denominació de "llengua valenciana" la unitat lingüística de les terres de parla catalana era del tot

indiscutible.

La Dictadura de Primo de Rivera frenà tot un procés de catalanització política, lingüística i periodística, que començava a ser efectiva. La repressió del valencianisme es féu notar ràpidament. El moviment valencianista privat dels seus òrgans d'expressió hagué de viure en una certa clandestinitat.

D'altra banda, el ratpenatisme tot i ser també reprimat en alguna de les seues manifestacions, es mostrà partidari de la ideologia de la Dictadura, a la qual elogià des de les seues publicacions. També el Centre de Cultura Valenciana va expressar només aquells aspectes de valencianisme que de cap manera podien resultar sospitosos. Lluís Fullana havia estat cessat de catedràtic, però com a compensació passà a ocupar la plaça d'acadèmic oferida per la RAE, "per a l'estudi i defensa de les llengües regionals".

El valencianisme mentrestant es va haver d'emparar en publicacions circumstancials i bilingües, com *València*, o en publicacions populars castellanitzades com *Teatro Valensiá*. També crearen una publicació popular fallera, *Foc i fum* escrita amb ortografia fabriana, però no prosperà.

La Dictadura no aconseguí ofegar el moviment valencianista, que anava prenent consistència ideològica. La conseqüència d'això va ser *Taula de les Lletres Valencianes*, la primera publicació literària moderna escrita amb ortografia fabriana. Des de *Taula* es promogué l'acord ortogràfic i es consolidà un estil

periodístic modern, d'acord amb la sintaxi catalana.

Acabada la Dictadura, Fullana s'arrecerà novament en la càtedra universitària de Llengua Valenciana que fracassà per manca de públic i, doncs, de suport universitari. La concepció lingüística de Fullana era anacrònica i ja no era compartida pràcticament per ningú, i molt menys pels universitaris que començaven a destacar per la seua tasca valencianista.

La dècada dels 30 suposà la culminació de tots els projectes valencianistes i també la frustració més gran, ja que la Guerra Civil va impedir que el valencianisme arribés a l'autèntica maduresa.

Els joves universitaris van prendre posició a favor de la normalització social de la llengua i es declararen catalanistes. Aquest grup format per Manuel Sanchis Guarner, Felip Mateu i Llopis i Emili Gómez Nadal, entre altres, aconseguí un ambient favorable a l'ús de la llengua a la Universitat. Aquest grup d'universitaris juntament amb els sectors valencianistes -ara ja agrupats en partits- i el nucli castellanenc van aconseguir que l'any 1932 hi hagués l'acord ortogràfic que establia l'ús d'una única ortografia per a tots els escriptors catalans.

El nacionalisme d'esquerres se situà al voltant de l'Agrupació Valencianista Republicana i del seu òrgan d'expressió *Avant*. Des d'*Avant*, els valencianistes combateren les ideologies dretanes i el regionalisme. Lingüísticament, defensaren l'ortografia fabriana. A partir d'aquest moment pràcticament

totes les publicacions, tant les de dretes com les d'esquerreres, -excepte les populars- aparegueren sempre amb l'ortografia de l'IEC. La raó va ser que l'acord ortogràfic va donar els seus fruits. Aquest acord ortogràfic tingué com a bressol el setmanari *El Camí*, on s'aglutinaren tots els valencianistes.

El ratpenatisme es va haver d'afegir al corrent valencianista i Nicolau Primitiu, president aleshores de Lo Rat-Penat, signà l'acord ortogràfic sense posar-hi massa entrebancs. També Fullana, finalment, el signà. Nicolau Primitiu arribà a defensar des d'una consciència unitària el nom de Bacàvia i bacavès per a la llengua i la nació catalanes. El ratpenatisme que representava ara Nicolau Primitiu es veié obligat a renovar-se i decidí posar-se al servei dels partits i associacions valencianistes, però continuà manifestant-se com un moviment incapaç d'assumir les necessitats de l'època. Lo Rat-Penat havia perdut absolutament l'hegemonia del valencianisme, que ara convergia en el Centre d'Actuació Valencianista (CAV), una associació decidida i dinàmica, que col.laborà enormement a la tasca de difusió del valencianisme lingüístico-cultural i també polític.

A més del CAV hi hagué altres iniciatives interessants com la creació de la Universitat Popular l'any 1932, que va constituir-se en la tribuna de difusió cultural i política universitària més important que havia tingut mai el valencianisme.

El Camí, apareguda l'any 1932, va ser la publicació més important i influent de tots els setmanaris valencianistes durant els anys 30. No només va col·laborar a la reglamentació ortogràfica del valencià, sinó que a més a més va fer una tasca divulgativa tan política com lingüística. Va crear un estil periodístic valencià modern, encara que es ressentia no del pamfletarisme però sí del doctrinarisme.

L'any 1933 va ser un any de canvis. La dreta hegemònica personalitzada en Joaquim Reig va perdre aquesta hegemonia i va arribar a descompondre's l'any 1934. Aquest any, lingüísticament suposà la consolidació de les normes ortogràfiques, de la difusió de les quals s'encarregà Carles Salvador. També hem de destacar la publicació dels primers treballs filològics significatius de Manuel Sanchis Guarner, especialment *La llengua dels valencians*.

La tasca lingüística feta per Josep Giner des d'*El Camí* va ser molt important i també les aportacions a l'estudi de la toponímia de Nicolau Primitiu. Hem de subratllar també la important promoció social de l'ús de la llengua feta per Enric Navarro i Borràs i Francesc Caballero en *El Camí*.

L'aprenentatge i consolidació d'un llenguatge literari va costar molts esforços. Sanchis Guarner, Josep Giner i Carles Salvador van treballar des de diversos angles per a aconseguir-ho i això els va portar a cometre petits errors que donaren lloc a discussions molt fructíferes. Però al cap i a la fi tots tres convergiren, perquè l'objectiu era el mateix, fer del català una

llengua nacional.

L'any 1935 el valencianisme esquerrà apareix com a hegemònic. Hem de destacar l'aparició de *La República de les Lletres*, que va ser tot un exemple dins del gènere periodístic literari. Aquesta publicació sabé conciliar les tendències literàries avantguardistes amb les més tradicionals i la literatura amb el nacionalisme polític. La destresa periodística de Duran i Tortajada donava a la revista un to absolutament modern i periodísticament innovador en el panorama periodístic valencià. També pel disseny, la revista es pot considerar molt avantguardista. Els redactors eren els pares del valencianisme polític i van demostrar abastament l'experiència de tants anys.

Posteriorment, el setmanari *El País Valencià* va donar el contrapunt polític que legitimà l'opció esquerrana del valencianisme.

Però arribat el 1936 i encara molt abans del 18 de juliol, les publicacions valencianes ja havien desaparegut totalment. La crisi que es feia sentir en la societat valenciana va fer impossible la continuïtat del periodisme valencianista que mai no va constituir una oferta periodística competitiva amb el periodisme espanyol.

Al segle XX i fins a l'acord ortogràfic de l'any 1932, es van publicar diverses obres ortogràfiques i gramaticals. Josep Nebot, l'any 1910, tragué a la llum el *Tratado de Ortografía Valenciana Clásica*, en el qual continuà manifestant-se partidari

de l'adopció de signes ortogràfics castellans. La seua obra va passar desapercebuda per als escriptors valencians, però suscità una interessant polèmica amb Antoni M. Alcover, l'any 1913. Però Nebot va quedar arraconat per la personalitat de Lluís Fullana i Mira.

En els primers treballs de Fullana trobem dades suficients per fer-nos creure que estava d'acord amb la unitat lingüística de la llengua catalana. Però dels treballs posteriors a 1906 es podria deduir un canvi d'opinió. Fullana era un gramàtica bastant conservador i contrari als corrents innovadors que Pompeu Fabra proposava per a l'ortografia. Se situava més aviat en el corrent dels gramàtics tradicionals del Principat i de les Illes. Malgrat això, la seua obra gramatical deixa veure una certa tendència a sublimar formes molt dialectals. Fullana pensava, equivocadament, que els parlars valencians quedaven marginats de la normativa fabriana i es va creure en el deure de fer un treball paral·lel per l'aconseguint d'una gramàtica en què la llengua valenciana fos única i hegemònica. Possiblement a partir d'aquest prejudici començà a fer estudis i a improvisar teories que el portaren al ver convenciment de la diferència entre el valencià i el català.

Començà, doncs, a fer estudis gramaticals i propostes ortogràfiques divergents respecte al català, però la inoperància del seu model i la incongruència dels seus arguments van impossibilitar totalment que la seua tasca tingués més ressò del que va tenir. Fullana és un gramàtic del segle XIX, més que no

pas del segle XX. El seu gran error va ser el d'ignorar l'obra de Fabra, que representava un model ortogràfic i literari modern, i el d'aferrar-se a unes posicions que bé no eren apropiades per a les necessitats expressives de la llengua moderna bé s'acostaven massa a solucions castellanitzants, almenys en la sintaxi. La seua prosa resulta poc atractiva, inoperant. Si al final de la seua vida va "reconvertir-se" a les tesis catalanistes no creguem possible d'esbrinar-ho, perquè el que manifestava en la seua correspondència privada no es correspongué sempre amb el resultat final de les obres publicades.

L'obra de Bernat Ortín respongué a una necessitat concreta, la de l'ensenyament de l'ortografia entre els infants. El moviment valencianista es trobava molt sensibilitzat per la difusió de la llengua a l'ensenyament i també per l'assumpció clara i ferma de la normativa fabriana. És en aquest context que s'entén l'oportunitat de la *Gramàtica Valenciana* d'Ortín.

Josep M. Bayarri és un personatge que va actuar pel propi compte i que, sortosament, va tenir una escassíssima influència entre els escriptors de l'època. La seua ortografia fonètica, a més de ser esbojarrada resultava inoperant fins i tot per a ell mateix.

Finalment, hem de destacar l'obra ortogràfica de Lluís Revest. La seua importància rau en haver sabut compaginar dues tendències que semblaven oposades, la de Fullana i la catalanista, però que finalment es decantaria del costat de la

tendència majoritària, la de la unitat de la llengua catalana i, doncs, de l'ortografia.

Contràriament al segle XIX, la lexicografia en aquells anys va ser pràcticament una quimera. L'obra de Fullana s'inscrivía, com la seua gramàtica, dins de la lexicografia antiga. L'única obra de lexicografia moderna va ser la de Joaquim Garcia Girona, que dissortadament quedà inacabada.

Al País Valencià, la situació lingüística compresa entre 1837 i 1936 va millorar significativament. Es va aconseguir dignificar l'ortografia, depurar la llengua literària i renovar l'estil de la prosa. Malauradament, aquestes conquestes no van tenir l'oportunitat de ser difoses massivament, per manca d'un organisme administratiu que ho projectés. La Guerra Civil estroncà tot aquest moviment valencianista, però no del tot, alguna cosa quedà, allò que hem pogut recuperar i que ens permet no partir de zero, sinó continuar endavant.

NOTES

- 1. Recordem que han estat considerats "poetes de guant" els ratpenatistes més conservadors i "poetes d'espardenya" els populars. Aquesta manera de distingir entre els dos grups que componien Lo Rat-Penat va ser utilitzada per primera vegada per Antoni Igual i Ubeda a la *Història de Lo Rat-Penat*, 1959. Posteriorment, aquesta dicotomia va ser utilitzada per Fuster (1962) i a partir d'aquell moment aquesta denominació es popularitzà.

- 2. Gumiel era partidari de les tesis llemosinistes. En aquell moment el llemosinisme no comportava la unitat de llengua entre els Països Catalans i Occitània, sinó simplement entre els Països Catalans.
El nom de llemosí era igualatori, en canvi el nom de català descompensava el valencià i el situava en situació subordinada respecte al català parlat a Catalunya. Per a Gumiel era bàsicament aquest el problema, no hi havia en el fons una qüestió d'identitat lingüística sinó simplement un problema de noms.

- 3. Sobre aquest acte, a part de Cucó (1977a), podeu consultar un curiós llibre publicat per Lo Rat Penat l'any 1983, anomenat *L'obra dels primers valencianistes*, de Vicent Sanç i Sancho, el qual, tot i ser de padrinatge blaver quan es limita a presentar els fets ho fa amb una perspectiva que podríem qualificar d'equilibrada.

- 4. Les altres que ens comenta Simbor són una de Joan Antoni Almela, apareguda a *El Liceo Valenciano* núm. 3 de gener de 1841, altra d'*El Fénix*, 4 d'octubre de 1846, signada per V. Boix, altra d'Escrig (1851) que apareix al pròleg del seu diccionari i finalment una d'Agustí Blat i Blat en un

article publicat a *El Pensamiento de Valencia*, l'any 1858.

- 5. Es refereix a un castellà, tal i com popularment els diem als que no formen part del País Valencià o són castellanoparlants.
- 6. Fins aquell moment la premsa satírica havia aparegut amb un format més petit. Les primeres revistes satíriques van aparèixer publicades amb format de quadern. Però a partir de finals del segle XIX i sobretot ja en el XX s'estengué el format tabloide i es generalitzà entre la premsa satírica i també la política.
- 7. *El Mòle* no va poder suportar aquest canvi de moda malgrat el gran prestigi amb què comptava. De fet, va ser un moment de crisi liberal molt aguditzada. Potser també hi va comptar un cert cansanci dels lectors. Però bàsicament la causa que portà *El Mòle* a la total desaparició del món periodístic valencià va ser polític.
- 8. Heus aquí uns fragments del poema de Janini publicat en plena Renaixença a l'*Almanaque de Las Provincias para 1863*:

«De la española lengua
la majestad, la armónica dulzura,
trocar en nuestro siglo, ¡oh triste mengua!
¡Por un idioma de la edad oscura!
.....

Sacad de aquellos tiempos enseñanza;
mas dejad la hiperbólica alabanza,

y, pues estáis despiertos,
no nos habléis las lenguas de los muertos.» (350-354)

- 9. És curiós que un personatge com Constantí Llombart tant reivindicat pels valencianistes des de la seua mort no haja merescut cap estudi aprofundit de debò fora de l'estudi de Blasco (1985), que no tracta sobretot del naixement del ratpenatisme, d'una petita biografia de Lluch i Soler (1979) i del llibre de Manuel Lloris i Valdés (1982), que no deixa de ser tampoc una petita mostra de la personalitat de Llombart.
- 10. Constantí Llombart va llegir aquest poema l'any 1878 amb motiu de la inauguració del teatre valencià el Coliseu de la Princesa, titulat *Llengua de mèl*:

Veéni en la escena honrar sa parla rica,
Valencia pren de Catalunya eixemple,
Y á sa jove Talía, sinó un temple,
Per fi, un altar privilejat dedica.

Mes com la pátria musa, tan bonica,
Es pea expressar pasions de tan bon temple,
Com agraht son públich la contemple,
Ja voréu dins de póch quant bé s'esplica.

Y ¿quí de tots, ingrát podrá negarli
La justa protecció que huf os demana?
Nengú, si sap qu'al céi té qu'agradarli.

Puix quant vá pendre un ángel forma humana,
-«¿Quina llengua ha d'usar?»- al preguntarli,

-«La del cèl, -digué Deu-, la valenciana.»

Aquest poema és molt significatiu de la concepció lingüística de Llobart. Per a ell, la llengua és apta per a expressar passions i, per tant, és adequada per al gènere teatral. Però a més a més, és una llengua divina.

- 11. La prosa d'Orellana és tradicional i genuïna, però possible, mentre que la de Sanelo de tan arcaica i "falsa" resulta poc operativa.
- 12. El vocabulari de Resa havia estat atribuït a Honorato Juan, bisbe d'Osma, pel mateix Just Pastor i Fuster. Salvador Guinot, en el pròleg que va fer a la reedició d'aquest vocabulari, publicat a l'Estel, l'any 1927, demostra que el veritable autor del vocabulari havia estat Juan de Resa i no Honorato Ros.
- 13. Aquest treball d'Emili Casanova va ser publicat sense notes, per un error de la impremta. Algunes de les observacions que fem ací són de les notes que no aparegueren publicades, però que el professor Emili Casanova ens va fer arribar.
- 14. Antoni Picazo fa un estudi aprofundit del vocabulari, el resultat del qual encara no ha aparegut, per la qual cosa no disposem de més dades, ja que tampoc no ens ha estat facilitada cap còpia. Per tant, les observacions que hem fet, les hem extret de l'estudi de Llobart i de la fotocòpia d'uns quants folis manuscrits que ens va cedir amablement el professor Emili Casanova, de la Universitat de València.
- 15. També en l'estudi del mateix autor «El *Diccionario*

valenciano de Josep Pla i Costa. L'Olleria, la Vall d'Albaida, 1817 [?] - 1890») publicat a *Almaig*, Festes de la Puríssima, Ontinyent, 1990 i en la conferència donada també per Josep Martínez a la Universitat d'Alacant, dins el Simposi «150 anys de Filologia Valenciana», el dia 7 de març de 1991).

- 16. Llobart va ser soterrat al cementeri civil de València per iniciativa dels blasquistes, cosa que no agradà els ratpenatistes, els quals no acudiren al soterrament.
- 17. Simbor dona per liquidada la Renaixença l'any 1900, quan Daniel Martínez Ferrando escriu el Moment actual de la poesia valenciana, encara que considera que políticament, el discurs de Barberà és un punt de referència a tenir en compte.
- 18. Els diaris anaven plens valorant de manera positiva i negativa l'aldarull que s'hi va produir. Els valencians van rebre la notícia a través d'un article d'opinió signat per A. amb el títol «Los catalanistas». Aquest article aparegué el 26 de maig de 1902 a la portada del diari *las Provincias* i tot i defensar l'espanyolisme dels catalans no dubtà a justificar la xiulada davant la imposició de la bandera.
- 19. Joseph Hadwiger va escriure articles sobre el valencià i el mallorquí. Del valencià va tractar les varietats i fronteres dialectals a «Sprachgrenzen und Grenzmundarten des Valencianischen», *Zeitschrift für romanische Philologie*, núm. XXIX, 1915, pp. 712-731. Sobre la *a* tònica del mallorquí va publicar «Das Haupttonige A im Mallorkinischen», *Romanische Forschungen*, núm. XX, 1907, (pp. 713-740).

- 20. L'estudi és un dels treballs més llargs dels presentats al Congrés. El treball de Fullana ocupa 33 pàgines de les Actes, i acaba planyent-se de no poder ocupar més espai per estudiar la morfologia amb més deteniment.
- 21. D'això ens en donen notícia els diaris de l'època, fins i tot *El Pueblo*, on sovint apareixien anuncis dels actes que Valencia Nova organitzava en l'apartat de «Círculos y sociedades».
- 22. Recordem que és aquell ratpenatista que havia defensat el conreu literari del llemosí en les polèmiques sessions de l'Ateneo Científico y Literario.
- 23. Transcrivim uns fragments del poema *Mal ensomni*, que deia així:

No se quan temps jo dormia:
 dormia tan quiet i dolç
 que aquell dormir me semblava
 la dormida de la mort.

De sobte, en ma capçalera
 com un terratrèmol oïc,
 i escolte una veu que em crida:
 -«Desperta't, ja has dormit prou».
 (...)

¿És ja estranger en la pàtria
 el parlar que nostre fon?
 Ja en mon temps el menyspreaven
 alguns: ¿l'oblidaren tots?
 (...)

Res queda ja d'una llengua
 que Augusta i gloriosa fón;

els aires de la montanya
s'han endut los darrers mots. (...)

- 24. Aquesta carta no està recollida a l'*Epistolari Llorente*, però ens en dóna compte Calveras (1929), que preparava l'edició d'aquest epistolari com a col.laborador del fill de Llorente, Teodor Llorente i Falcó.
- 25. Gimeno Agius era un economista i escriptor que proposava una ortografia fonètica per al castellà.
- 26. Aquest article va ser reproduït a *Las Provincias* el 16-11-1908 i a *Terra Valenciana*, núm. 22 el 14-11-1908.
- 27. Gaetà Huguet es va pronunciar respecte a aquesta polèmica en uns articles publicats a la revista castellonenca *Ayer y hoy* l'any 1902 i també havia polemitzat amb Nebot. Aquests articles estan recollits al llibre de Ramos (1989: 187-204). Hi ha, a més a més, un article de Salvador Guinot «Bibliografia», també aparegut a *Ayer y Hoy*, l'any 1903, que pot resultar d'interès.
- 28. Sobre aquestes qüestions, *Caplletra* núm. 4, monogràfic dedicat a la Renaixença, ens en dóna compte amb els treballs de Blasco, Ferrando, Salvador i Simbor.
- 29. Aquest text està també reproduït a *La Renaixença, fonts per al seu estudi 1815-1877*, (pp. 410).
- 30. La tesi de Badenes potser és símptoma del renaixement de la bascoiberista de Humboldt (1767-1835), no sabem si perquè Badenes la coneixia directament a través de H. Schuchardt (1907), *Die Iberische Deklination*, Viena, o d'E. Hübner

(1893), *Monumenta Linguae Ibericae*, Berlín; potser només la coneixia d'oïda.

- 31. Volem destacar, com anècdota, que al llibre *Cordes vibrants* va publicar un poema d'amor titulat «Lliçons d'ortografia». Amb aquest poema, segurament, volia fer creure que la llengua podia ser un tema suggestiu, capaç de despertar els amors i les passions.

- 32. Es refereix al setmanari *La Traca*, que es publicava en un full groc.

- 33. Barnils treballava en aquell moment sobre qüestions relacionades amb el País Valencià. Al juny d'aquell any havia presentat la seua tesi de doctorat sobre el dialecte alacantí *Die Mundart von Alacant*, a la Universitat de Halle (Alemanya), que l'IEC li publicà l'any 1913. Aquesta tesi era el resultat d'una excursió filològica a l'estil de les de Mossèn Alcover que Barnils va fer durant un mes per terres valencianes meridionals. D'això dona compte Julià (1986) en l'estudi sobre el *Diccionari d'Alcover a la llum dels epistolaris de Barnils, Griera i Montoliu*. Vegeu les cartes de Barnils a Alcover nòm. 55, 60, 68, 69, 70, 71 i 72.

- 34. Però cap exemplar d'aquests dos setmanaris han estat trobats a cap de les biblioteques de València, Barcelona i Madrid, d'on hem tret el material que exposem en aquesta tesi, ni apareixen esmentades a *La premsa del País Valencià (1790-1983)* de Blasco (1984a) dins del catàleg. Sí que hem trobat dades als diaris de l'època.

- 35. Sobre la llengua, la proclamació del manifest de l'Acte d'Afirmació, aparegut a *El Cuento del Dumenche* núm. 30 (26-7-1914), deia així:

«*Llengua*.- Convenint en que la llengua es una de les característiques més determinants de la personalitat regional, y habentse de reivindicar l'us de la llengua valenciana per tots els mitjos legals, s'acórda:

Dirichirse a tots els Achuntaments y Diputacions de la regió valenciana y demás corporacions ofisials y particulars para que empleen la llengua valenciana en les sessions y actes ofisials, advertint que no hía cap disposició legal que previnga lo contrari.

Dirichirse a tots els mestres, tant als d'escóles públiques com privaes, para que ensenyen també als deixebles el valenciá, fentlos notar les ventaches de la ensenansa comparativa de les llengües valenciana y castellana.

Exitar a tots els advocats de la regió valenciana para que reivindiquen el dret que tenen els testidónis valenciáns d'usar la nóstra llengua en les seues declaracions davant dels tribunals de Chustisia, així com para que demanen, en nó de la récta administració de la mateixa, que en els informes davant del Churat els siga permitit l'ús del valenciá.

Dirichirse a tots els prelats de la regió valenciana para que manen que, de conformitat en els Cánons, se predique en valenciá y en el nóstre idioma es practiquen totes les devosions que'n arreglo a ls sagraes Rúbriques no s'hachen de fer en lletí.

Procurar que's pórtan a efécte els treballs comensats para la constitusió del Institut d'Estudis Valenciáns, que podria ser també l'Académi de la nóstra llengua.

Recomanar a tots els delegats o representants que usen sempre la llengua valenciana en totes les manifestacions de la vida.»

- 36. Suposem que per error, Fullana, al seu article «Gramatologia valenciana» (1919d), publicat a *Las*

Provincias, diu que les assemblees foren 8, però no ho creiem possible.

- 37. Normalment el català era anomenat «llengua valenciana», encara que també apareix sovint l'eufemisme «nostre idioma».
- 38. Recordem que Antonio Royo és el diputat de Valladolid que destacà pels successius combats contra l'ús del català.
- 39. Tal i com figura a la contraportada, el llibre d'Ernest Martínez Ferrando va ser acabat d'imprimir el 2 de desembre de 1918 amb les despeses a compte de Nostra Parla i la Joventut Valencianista. Així, els articles apareguts als números 7 i 8 de la revista, corresponents als mesos de gener i febrer de 1918, són anteriors a la publicació del llibre.
- 40. Si realment era veritat que utilitzaven el català en «todos los actos de su vida» s'entén poc que fessen de *rebeantaplenaris* en moltes ocasions en què la Joventut Valencianista organitzava actes, amb frases com «que hable en castellano».
- 41. La influència de Grandia en l'obra de Fullana va ser observada per Mila Segarra al Simposi «150 anys de Filologia Valenciana», en la conferència de Simbor (1991) sobre Fullana. La teoria que Fullana pren de Grandia apareix a la seua *Gramática etimológica catalana* de 1901. El mateix Fullana cita Grandia en el pròleg a l'*Estudi de Filologia Valenciana*.
- 42. Quan Fullana parla d'economia es referia a l'economia

fonètica, sense adonar-se, potser que el fet d'eliminar una de les consonants de la grafia no variaria la pronunciació, lògicament, com el fet d'escriure-la tampoc no l'ha modificada excepte en els parlars *ultres*.

- 43. Per aprofundir sobre aquest punt podeu consultar el llibre de Segarra (1985a:367-382) que hi dedica un apartat especial, on a més s'estudia la particular actitud d'Alcover abans de les *Normes*, que pot ser de molt d'interès per entendre tot el que s'esdevingué. Sobre la relació entre l'Alcover i els valencians hi ha una conferència publicada de Moll (1962) pronunciada a Lo Rat-Penat, amb el títol *Mossèn Alcover i el País Valencià*.
- 44. Vicent Franch i Ferrer va dedicar anys d'estudi a desvetllar la personalitat de Vicent Tomàs i Martí. Fruit d'aquest estudi és l'obra *El nacionalisme agrarista valencià (1918-1923)*, la qual ja ha estat citada diverses vegades. El segon volum d'aquesta obra està dedicat a la transcripció d'alguns dels articles de Tomàs i Martí, concretament els apareguts a *La Correspondencia de Valencia*, *El Crit de la Muntanya* i *Pàtria Nova* (segona època). Aquest estudi aporta, a més a més, dades significatives sobre el valencianisme durant l'època que tractem suara i que poden ser molt útils per al coneixement més aprofundit.
- 45. Franch i Ferrer (1980, I:251-280) ha estudiat aquesta publicació des de vessants diferents. Nosaltres ens centrarem en el caràcter més lingüístic, però remetem el lector que vulga aprofundir en altres aspectes de la publicació al llibre de Franch i Ferrer.

- 46. La denominació de País Valencià no es posà en circulació fins als anys 30. Sembla que els primers a utilitzar-la al segle XX van ser els joves universitaris d'Acció Cultural Valenciana, segons Fuster (1982) com una solució "regional" i de cara a les vel.leïtats segregacionistes de les províncies. Però de fet, ja havia estat utilitzat abans. Fuster posa com a exemple un text de 1762, de Tomàs Serrano (31). Per a Fuster és clar que el terme "País Valencià" conviu amb el de "Regne de València" des d'abans de l'abolició dels Furs; és viu durant els segles XVIII i XIX. Només durant la Renaixença és preferí "Regne" «amb l'enyorança idiota d'una Edat Mitjana que ells mateixos s'apressaven a renegar» (Fuster, 1982:36).

- 47. De tots aquests escàndols ens dóna compte *El Pueblo* els dies 27 de juliol i el 2 i 6 d'agost de 1924, amb uns articles ben substanciosos, que us recomanem de consultar.

- 48. Sobre la personalitat d'Huguet podeu consultar el llibre de Ramos Alfajarín (1989)

- 49. El pare de Rubió i Balaguer, Antoni Rubió i Lluch va fer un discurs sobre el nom i la unitat de la llengua en prendre possessió del seu lloc a la Real Academia Española el 23 de març de 1930. En aquest discurs Antoni Rubió fa referència al Real Decret del 21 de novembre de 1927 per a la creació de places d'acadèmics numeraris de les llengües de l'Estat diferents a la castellana. Referint-se a la creació de places per a les llengües mallorquina i valenciana diu (1930:3): «En efecto, el valenciano y el mallorquín son tan sólo variedades (con suma delicadeza no emplea el decreto el epíteto de dialecto, al que se le da erróneamente un carácter despectivo), son tan sólo, repito, variedades de

una lengua única de secular abolengo, cuyo nombre genérico y castizo no es otro que el de lengua catalana.»

- 50. La situació del teatre valencià durant la Dictadura ha estat estudiada per Caterina Solà (1976). Nosaltres només reconstruïm el moment del teatre en aquesta època a partir de les dades que apareixen en les publicacions teatrals. Si voleu, doncs, conèixer altres aspectes del moment teatral podeu consultar el llibre de Caterina Solà.
- 51. Un estudi sobre aquestes «Taules» l'ha fet Carme Gregori (1990b), al qual remetem per aprofundir sobre l'ambient cultural i les conseqüències literàries d'aquesta iniciativa.
- 52. Aquest article és representatiu de la ideologia anticatalanista del diari. Està escrit per Roberto Castrovido, el qual publica constantment en primera plana articles d'opinió. L'article fa referència a una exposició de llibres catalans que, organitzada pel Patronato castellano-catalán, se celebrà a Madrid del 5 al 25 de desembre de 1927. Aquesta exposició fou considerada un acte de desgreuge dels intel·lectuals castellans als catalans per la política cultural i lingüística repressiva del dictador. Per a més informació podeu consultar Balcells, (1974: 98-101).
- 53. De *Taula*, se n'ha parlat força. Recomanem especialment els estudis fets per Iborra (1982) i per Aznar i Blasco (1985).
- 54. De tota aquesta polèmica ens dóna compte Simbor (1983a: 125-137) que la qualifica com «la més interessant i descobridora de la relativa puixança de la nostra

literatura des de la Decadència». També Aznar i Blasco (1985: 29-40).

- 55. Caballero i Muñoz escriu un article a *Las Provincias* el 12 de febrer de l'any 29, en el qual explica la situació de la prosa valenciana, en relació amb el llenguatge, i fa una crítica elogiosa de l'*Elogi del xiprer* de Carles Salvador.
- 56. Els títols publicats per l'editorial L'Estel els podeu trobar a Aznar i Blasco (1985: 40-41)
- 57. Assumpció Bernal (1987) ha fet un estudi aprofundit d'aquesta publicació, per tant, les nostres apreciacions estan basades en aquest estudi, al qual remetem el lector si vol conèixer amb aprofundiment aquesta publicació literària.
- 58. Per aprofundir en el significat d'Acció Cultural Valenciana i conèixer el programa que tenien hi ha un discurs de Nicolau Primitiu, president de l'associació, publicat al número 23, corresponent a l'1 d'abril de 1931, en el qual empeny el jovent cap a la realització de les tasques assignades a la societat.
- 59. ¿Què hi feia ací? Fins i tot, en algun dels articles que hi publicà contradeia la ideologia dominant del grup, defensant l'ensenyament en castellà a la Universitat i coses semblants. Beneyto va combregar després amb el franquisme i va defensar el feixisme ideològic. Per això ens consta entendre com Emili Gómez Nadal i Àdhuc Sanchis Guarner es podien arribar a entendre amb aquest individu.

- 60. Sempre s'ha parlat de la presència de Sanchis Sivera a l'IEC, sense precisar quina va ser la tasca concreta que realitzà, ni si va ser consultat o no sobre les normes ortogràfiques. Encara ací assegura haver estat consultat no sabem la transcendència de la consulta en absolut. Segons Pérez Muntaner (1984:XXII), Sanchis Sivera va connectar el seu nebot Sanchis Guarner amb els filòlegs del Principat.

- 61. Simbor (1983a:43) explica com en una carta que Carles Salvador escriu a Adolf Pizcueta, el primer expressa divergències amb el Manifest fundacional de l'AVR, justament perquè no hi quedava ben palesa la catalanitat i altres conceptes polítics, que per a ell eren fonamentals.

- 62. Aquest apartat pel que es refereix al nucli castellonenc està fet en base a l'estudi aprofundit que tant de la Castellonenc com del seu òrgan d'expressió ha fet per Ramos Alfajarín (1989).

- 63. El decret portà el nom de Decret sobre la Llengua i va ser aprovat el 29 d'abril del 1931. Aquest decret derogava les disposicions dictades des del 13 de setembre de 1923 contra l'ús del català a les escoles. A més a més, decretava l'ús exclusiu de la llengua materna a les escoles de pàrvuls i maternals i a l'ensenyament primari fins als vuit anys, a partir dels quals s'establí la necessitat d'ensenyar els infants l'altra llengua oficial, català o castellà. A la Universitat s'establíen cursos de perfeccionament lingüístic (Monés, 1984:264-265).

- 64. L'article humorístic al qual fan referència és l'aparegut a *Las Provincias* el 13 d'agost de 1931 amb el títol «El humorismo ortográfico en nuestro idioma». En aquest article

es ridiculitzen les diverses tendències lingüístiques a València, les arcaiques, que inventen mots, les novedoses, que intenten implantar una ortografia castellana, etc.

- 65. Sobre la personalitat d'Enric Duran i Tortajada és interessant la visió que dona Pizcueta (1990:56-58).

- 66. Les indicacions ortogràfiques eren:

«Per a facilitar la llectura d'estos contes als infants que conequen poc l'ortografia i fonètica valencianes, s'inserten a continuació algunes indicacions sobre varies lletres,

c davant e i de i se pronuncia aproximadament com la s castellana. Eixemples: cendra-*sendra*, dècima-*désima*.

ç davant de a, o, i u se pronuncia aproximadament com la s castellana. Eixemples: alçar-*alsar*, açò-*asó*, vençut-*vensut*,

j i tj davant de a, o, u se pronuncia aproximadament com la ch castellana. Eixemple: menjar-*menchar*, jove-*chove*, jurar-*churar*, mitja-*nicha*, desitjos-*desichos*,

g i tg davant de e i de i se pronuncia aproximadament com la ch castellana. Eixemple: argent-*archent*, girasol-*chirasol*, formatge-*formache*, heretgia-*herechia*,

ny se pronuncia aproximadament com la ñ castellana; montanya-*montaña*, any-*añ*, lluny-*lluñ*,

ig en final de paraula se pronuncia aproximadament com la ch castellana. Eixemples: vaig-*vach*, veig-*vech*, puig-*puch*»

- 67. La nota anecdòtica de la Setmana Cultural la va posar el governador, que va gosar acudir a la recepció dels congressistes feta al Pabelló Municipal de la Fira. Quan hi arribà sonava una orquestra i hi havia ball. El públic, en adonar-se de la presència ingrata del governador, va interrompre el ball i fins i tot l'orquestra va deixar de

tocar fins que va anar-se'n.

- 68. És curiós que Sanchis utilitzés l'adjectiu de "perillós" referint-se al públic de la Setmana Cultural, ja que en principi no ho havia de ser gaire si es tractava de mestres i estudiants. Això palesa, però, una certa crispació de la societat valenciana respecte al catalanisme, encara que fos feble.
- 69. Potser es tracta de l'obra que publicà l'any 1936 amb el títol *Qüestions de llenguatge* i que correspon al discurs d'entrada de Carles Salvador al Centre de Cultura.
- 70. A part de les signatures individuals dels valencianistes de totes les tendències polítiques, les normes van ser signades per les següents entitats:
Societat Castellonense de Cultura, Centre de Cultura Valenciana, Seminari de Filologia de la Universitat de València, Lo Rat-Penat, Unió Valencianista, Agrupació Valencianista Republicana, Centre Valencianista d'Alcoi, Centre Valencianista de Bocairent, Centre Valencianista de Cocentaina, Joventut Valencianista Republicana de Manises, Editorial L'Estel i el Setmanari *El Camí*.
- 71. Carles Salvador, en el Curs d'Ortografia que feia des d'*El Camí*, dona la paraula *assud* i no *açut*, així doncs, no va seguir en aquest sentit les *Bases*. Curiosament, però l'escriu amb *-d* final.
- 72. L'Estel havia començat de nou amb el llibre de Llorente Falcó *Mistral i Llorente*.

- 73. Soler i Godes, per exemple, va ser alumne de Freinet.
- 74. Les conclusions de la ponència referides a l'ensenyament en valencià van ser les dels apartats I i II que ara reproduïm:

I

Qüestions de principi

1a. L'ensenyament de l'escola primària ha d'ésser monolingüe i a base de la llengua materna dels infants,

2a. La introducció d'una altra llengua en l'ensenyament primari no ha de fer-se fins que l'infant estiga en possessió de la llengua materna.

II

Criteri de l'adaptació a un Estatut de l'Autonomia del País Valencià.

1a. L'ensenyament primari serà gratuït, obligatori, laic i coeducatiu per atots els infants del País Valencià de edat escolar.

2a. Serà obligatori l'ensenyament de la llengua espanyola en les escoles d'ensenyament primari si és de terres de llengua valenciana i la valenciana en les escoles de terra de llengua espanyola.

3a. Els mestres d'escoles del País Valencià hauran de conèixer amb la més gran perfecció la llengua valenciana.

4a. A la Universitat, Instituts, Escoles Normals, Escoles de comerç, etc, hauran càtedres obligatòries de Llengua, Literatura, Geografia i Història valencianes. (La II Setmana Cultural Valenciana, *El Caní*, núm. 73, 29-7-1933)

- 75. Les al·lusions a Gabriel Alomar, l'escriptor i nacionalista mallorquí, fan referència a un article aparegut a *La República de les Lletres* núm. 1, l'any 1935, la qual cosa vol dir que totes aquestes afirmacions de Nicolau Primitiu no van ser expressades en el discurs de 1933, sinó que van afegir-s'hi després, en preparar l'edició del discurs que aparegué publicat l'any 1936.

- 76. Hi hagué una polèmica iniciada per Meyer-Lübke amb *Das Katalanische* (1925) i Menéndez Pidal amb *Orígenes del español* (1926) sobre la filiació del català. Meyer-Lübke considera el català una llengua gal·lo-romànica, amb afinitats amb el provençal i pertanyent a la seua òrbita. En canvi, Menéndez Pidal el considera una llengua ibero-romànica, amb més afinitats amb el portuguès, lleonès, aragonès, el mossàrab i, fins i tot, amb el castellà. La polèmica va durar quatre o cinc anys, en la qual prengueren part molts altres filòlegs (Badia, 1964:31-51).

- 77. L'any 1933, la Generalitat de Catalunya va publicar la *Llista de noms dels Municipis de Catalunya*, dreçada per Pompeu Fabra, Josep Maria de Casacuberta i Joan Coromines. Potser l'interès dels valencians venia d'ací.

- 78. Desconeixem si els autors valencians interessats en la toponímia i l'onomàstica coneixien el *Nomenclátor geográfico-eclesiástico de los pueblos de la Diócesis de Valencia*, escrit per Josep Sanchis Sivera i publicat l'any 1922.

- 79. Suposem que es refereixen a Fullana -a qui citen més endavant- el qual, com ja sabem no era gaire amic dels sons apitxats per considerar-los corrupcions de la parla

genuïna.

- 80. Estalviem al lector la informació concreta de l'anàlisi, perquè considerem que aquest treball ha tingut un gran ressò dins del món filològic i, doncs, el lector el coneixerà sobradament. Barnils havia fet ja una descripció de l'apitxat molt ben feta l'any 1914, que no va ser superada fins a l'article de Sanchis Guarner (1936) sobre la vitalitat i l'extensió de l'apitxat.
- 81. Sanchis Guarner, en aquell moment, no sabia gaire de la variació dialectal del valencià. Segurament anà aprenent en els seus viatges durant el 1935 per a confeccionar l'ALPI. Sobre els estudis que va fer per a l'ALPI podeu consultar l'article de Casanova (1984:XXXVII-XLV).
- 82. Diem "sembla" perquè nosaltres hem mirat de trobar infructuosament el text d'on extrauen aquestes opinions de Moll. Hem buscat al *Butlletí* corresponent als anys 1934, 1935 i 1936, potser van confondre el nom de la publicació.
- 83. Almenys, teòricament eren enviades aquestes fitxes pels lectors, però hem pogut llegir en alguns periòdics certs comentaris irònics que insinuaven que no era sinó el propi Llorente l'autor de la majoria de les fitxes que el diari publicava.
- 84. Bulbena era un gramàtic català entre arcaïsta i vulgarista, al qual no li agradaven gaire les formes cultes. No va dictaminar mai, que nosaltres sabem, respecte al sufix *-itzar*, encara que a les seues obres podem veure que escrivia *autoritzats*, *analitzar*, *organitzada*, etc. Tant les *Lliçons familiars de Gramàtica Catalana*, publicat el 1898,

el *Diccionari català-francès-castellà*, publicat l'any 1905, com les *Lliçons de llengua catalana literària & tradicional*, publicat l'any 1907 presenten la grafia *-itzar*.

- 85. Encara no havien fet el primer acte públic i el governador de Castelló els va sancionar. La raó va ser un curset per la depuració de la llengua que tenia lloc als locals del nou partit. En la pissarra hi havia escrit:

No digues

Sinó

governaor

governador

concejal

regidor

juar

jugar

permitir

permetre

juez

jutge

monte

tossal

azulejos

Manisses

oscur

fosc

detràs

darrere

Segons el governador de Castelló, si es llegia en creu es podia entendre que ell, el governador, permetia el joc (!) Així, va ser multat Gaetà Huguet, perquè n'era el professor, amb cinc mil pessetes, Pasqual Albella amb mil, perquè era dirigent d'ERPV, i els tretze de la junta directiva amb cinc-centes pessetes. *El Camí* va entendre-ho com un atac a la llengua i a la llibertat política («El primer atac al partit Esquerra Republicana del P.V.», *El Camí*, núm. 106, 17-3-1934).

- 86. Els Jocs Florals de Barcelona l'any anterior, el 1933, per primera vegada des de 1915 van acceptar l'ortografia

fabriana. En ocasió de la commemoració del centenari de la Renaixença, Francesc Matheu va oferir la presidència del Consistori de 1934 a Pompeu Fabra. L'any 1934, Fabra va fer el Discurs de gràcies dels Jocs Florals, convidat per Francesc Matheu en senyal de reconciliació. (Segarra, 1985a: 361).

- 87. Ricard Blasco a la GERV dóna com a entrada Societat d'Autors Valencians, però nosaltres a la premsa d'aleshores sempre hem vist escrit Societat Valenciana d'Autors.
- 88. Sobre el tarannà polític de Carles Salvador podeu consultar l'obra de Simbor (1983b) *Carles Salvador: política i nacionalisme*.
- 89. Llorente diu «los autores valencianos han eliminado de su alfabeto la letra *ch* al comienzo de sílaba, sustituyéndola no por la *x*, como hacen aquéllos, sino por la *g* ó la *j*, según los casos. Así, los catalanes escriben *xich*, *xop*, y la mayor parte de nuestros escritores *gich*, *jop*. El autor de este libro quiere que escribamos *chich*, *chop*, y para ello se funda en que de este modo lo escribieron los antiguos, y en que ese sonido, entre nosotros, tiene variantes, siendo unas veces explosivo fuerte y otras explosivo suave, diferencia que conviene marcar en la escritura, empleando en el primer caso la *ch* y en el segundo la *g* y la *j*. Yo no tendría inconveniente en aceptar lo que propone Nebot» (10).
- 90. Acabat aquest treball sobre Nebot vam conèixer el que va presentar Joan Rafael Ramos Alfajarín al Simposi celebrat a Alacant «Reflexions al voltant de la proposta lingüística de Josep Nebot i Pérez». Aquest treball estudia les obres

de Nebot des d'una perspectiva similar a la que acabem de presentar. Evidentment, els judicis i conclusions generals de tots dos treballs són similars, si bé parcialment.

- 91. Com diu Segarra, 1985a:305), el canonge mallorquí representava exclusivament per *tx* el so [tʃ] a final de dicció, en contra de la tradició, seguint Marià Aguiló. En això s'apartava del seu mestre, Tomàs Forteza, que només representava per *tx* el so [tʃ] en mots com *empatx*, *esquitx* i els seus derivats (*empatxar*, *esquitxar*). Però Forteza escrivia també *tx* a final de dicció precedit de *-i*: *mitx*, *desitx*.
- 92. Per entendre la personalitat de Lluís Fullana l'hem anat resseguint al llarg de tot l'estudi lingüístic de les publicacions valencianes. Però volem fer un repàs de les seues obres més destacables per acabar de capir quines van ser concretament les propostes gramaticals que va fer. Com que Simbor (1990) ja ha estudiat l'obra de Fullana, nosaltres només pretenem ara fer-ne la descripció i remetrem a aquell treball de Simbor quant a les interpretacions que considerem oportunes. L'estudi de Simbor té l'avantatge de ser comparatiu, així doncs, s'hi pot comprovar quines són les propostes de Fullana que no varià en cap moment i quines modificà amb el pas dels anys.
- 93. Sobre l'obra lingüística de Schädel podeu consultar el treball de Francesc de B. Moll (1965).
- 94. Tal i com fa saber el *Diario de Valencia* (27-4-1914), d'on han estat extretes les normes, només utilitzen l'accent agut per falta de greu en la impremta tipogràfica: «Nota. per no haver en la fundició tipogràfica dels nostres

tallers accents "graves", no podem accentuar d'esta manera les paraules cual pronunciació hen requerix. El clar enteniment del lector subsanarà este lamentable detall».

- 95. La transcripció sencera d'aquesta carta i d'altres de Fullana, on queda ben palés que anomenava llengua catalana el conjunt de les parles de Catalunya, Balears i País Valencià ha estat publicada per Llorens (1989).
- 96. Hem repassat tot el més d'agost d'*El Poble Català* i *La Veu de Catalunya* així com els números de setembre i octubre de *La Il·lustració Catalana* i no hem sabut veure cap referència a les conferències de Fullana. És força estrany que cap de les tres publicacions tinga la més mínima referència, donat que el redactor del fragment transcrit d'*El Archivo Ibero-Americano* cita especialment aquestes publicacions, en les quals esperavem trobar algun article destacat.
- 97. Ni a les *Normes Ortogràfiques fabrianes*, ni al *Diccionari ortogràfic* de 1917, ni a la *Gramàtica catalana* de l'IEC de l'any 1918 es parla d'aquest aspecte. Fabra només va parlar d'aquesta qüestió a les seues *Converses*, i ho va fer en un sentit diferent al que era costum en la tipografia catalana, que seguia la norma castellana establerta per la RAE el 1800. Aquesta regla per al castellà establí que els signes ! i ? només s'havien de posar al final del període, i els signes inversos al començament quan el període era llarg. En canvi, Fabra recomanava l'ús de tots dos signes al principi i al final, fora del cas que l'oració

interrogativa o admirativa estigués formada per un sol mot. Sobre aquestes qüestions podeu trobar tota la informació a Solà (1984b: 88-111).

- 98. Si prenem com a exemple el que diu Fullana de la paraula *avi*, veurem com no fa res per explicar-se la formació de la *i* des d'AVU, cosa que ens fa sospitar que Fullana no tenia gaire preparació per a fer aquesta mena de treball. Com diu Coromines (DECLC, I:515) totes dues formes, *àvia*, *avi* provenen del llatí AVIA, que degué crear un *AVIU en la baixa època, creació deguda als infants que coneixien millor l'*àvia* que l'*avi* i, doncs, havien de considerar més lògic que el masculí d'*àvia* fos *avi*.

- 99. Fabra havia optat per les formes *vagabunde* o *profunde* per evitar la forma *vagabunt*, *profunt*, etc.

BIBLIOGRAFIA

Acadèmia Valencianista (1914)

Discurs de Francesc Martínez i Martínez advocat, en l'acte literari-musical celebrat el dia XIX de febrer de l'any MCMXIV, Establiment tipogràfic fill de F. Vives Mora, València.

Aiguadolç, L'. (1986)

Revista de literatura, núm 11, Dossier: L'obra crítica i erudita de Ricard Blasco, Instituto de Estudios Juan Gil-Albert, ed. Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta, Marina Alta, estiu de 1990.

AGUILERA, C. (1989)

«El segundo frente. Revistas (literarias y estéticas)», dins *Historia de los medios de comunicación en España*, ed. Ariel Comunicación, Barcelona, (pp. 113-129).

AGULLÓ I PASCUAL, B. (1975)

Vida y obra del escritor Luis Fullana Mira, ed. Instituto de Estudios Alicantinos, Diputación Provincial de Alicante, Alacant.

ALADERN, J. (1903a)

Lo catalá ¿es Idioma ó Dialecte?, Imp. de Vidal i Planuch, Barcelona.

ALADERN, J. (1903b)

«Unitat de la literatura catalana en temps dels trobadors»,

dins *Joventut*, núm. 155, 29 de gener de 1903, Barcelona, (pp. 73-76).

ALADERN, J. (1905)

«La llengua es la patria», dins *Joventut*, núm. 275, 18 de maig de 1905, Barcelona, (pp. 320-321).

ALCAYDE I VILAR, F. (1934)

Contra el valencianisme, discurs de ingrés al Centre de Cultura Valenciana, Imprenta «La Semana Gráfica», València.

ALCAZAR, J. (1988)

«Los años de la I Guerra mundial», dins *Historia del Pueblo Valenciano*, volum III, ed. Levante, València, (pp. 785-794).

ALCOVER, A. M. (1908a)

«An-els valencianistes», dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (BDLC), vol. IV, núm. 7, set-oct. de 1908, Palma.

ALCOVER, A. M. (1908b)

«Sobre ortografía valenciana», dins *Las Provincias*, 16-11-1908

ALCOVER, A. M. (1909a)

«Sobre ortografía valenciana», dins *Las Provincias*, 2-1-1909.

ALCOVER, A. M. (1909b)

«Sobre ortografia valenciana», dins *Las Provincias*, 11, 15 i 19-1-1909

ALCOVER, A. M. (1910)

«P'el Doctor Barberá i els valencianistes», dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (BDLC), vol. VI, núm. 3, març de 1910, Palma, (pp. 43-45).

ALCOVER, A. M. (1911a)

«Notes bibliogràfiques. Daniel Martínez Ferrando. La Cansó del Isolat», dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. VI, núm. 2, febrer de 1911, Palma, (pp. 225-226).

ALCOVER, A. M. (1911b)

«Una conferència del Doctor Barberá», dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. VI, núm. 17, maig de 1911, Palma, (p. 275).

ALCOVER, A. M. (1911c)

«Notes bibliogràfiques. Llibre de recorts, escrits per Josep Bodria i Roig.», dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. VI, núm. 17, maig de 1911, Palma, (pp. 271-273).

ALCOVER, A. M. (1911d)

«En Teodor Llorente i Olivares», dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. VI, núm. 19, juliol de 1911, Palma, (pp. 307-308).

ALCOVER, A. M. (1911e)

«Lo Rat Penat», dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. VI, núm. 16, abril de 1911, Palma, (pp. 257-258)

ALCOVER, A. M. (1912a)

«Bibliografia filològica. Coses de la meua terra», dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. VII, núm. 5, agost 1912, Palma, (pp. 123-125).

ALCOVER, A. M. (1912b)

«Observacions sobre fonètica, morfologia i ortografia», dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. VII, núm. 5, agost de 1912, Palma, (pp. 97-113).

ALCOVER, A. M. (1913a)

«Quatre mots de llengua i ortografia valenciana», dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. VII, núm. 9, febrer-març de 1913, Palma, (pp. 238-243) i núm. 10, abril-juliol de 1913, Palma, (pp. 249-287).

ALCOVER, A. M. (1913b)

«Bibliografia literaria. Per a valencians», dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. VII, núm. 12, octubre de 1913, Palma, (pp. 374-375).

ALCOVER, A. M. (1914)

«L'acte d'afirmació valencianista», dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. VIII, núm. 3, setembre-octubre de 1914, Palma, (pp. 152-153).

ALCOVER, A. M. (1916)

«Daniel Martínez Ferrando, *Visions de l'Horta*, Poesies Valencianes», dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. IX, novembre-desembre de 1916, Palma, (pp. 172-173).

ALCOVER, A. M. (1917)

«Gramàtica Elemental de la Llengua Valenciana», dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. IX, gener-febrer de 1917, Palma. (pp. 216-217).

ALCOVER, A. M. (1918)

«Dietari de l'Eixida p'el Reyne de València i Catalunya occidental. 1918 juliol dia 18. Tornada a València. Homenatge an el Centre de Cultura Valenciana», dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. X, octubre-novembre-desembre de 1918, (pp. 194-195)

ALCOVER, A. M. (1983)

Per la llengua, ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, col. Biblioteca Marian Aguiló, núm. 2, Barcelona.

ALEMANY I BORRÀS, J. (1905)

«Los Juegos Florales de Barcelona», dins *Las Provincias*, 10-5-1905, València.

ALEMANY I BORRÀS, J. (1918a)

«Impresiones catalanas», dins *Las Provincias*, 29-5-1918, València.

ALEMANY I BORRÀS, J. (1918b)

«Impresiones catalanas», dins *Las Provincias*, 15-7-1918, València

ALMELA I VIVES, F. (1919)

«Bibliografies valencianes. "Camins de llum". Poesies de

Francesc Caballero Muñoz. Editorial Valencianista S. A. », dins *Las Provincias*, 31-1-1919, València.

ALMELA I VIVES, F. (1929)

Pomell de bibliòfils valencians, Societat Castellonense de Cultura, València.

ALMELA I VIVES, F. (1933)

El libro valenciano, ed. Miguel y Juan, Ajuntament de València, Fiesta del libro 1933, València.

ALMELA I VIVES, F. (1934)

La literatura valenciana, ed. Miguel y Juan, Ajuntament de València, Fiesta del libro 1934, València.

ALMELA I VIVES, J. (1951a)

«El monosilabismo valenciano», dins *Revista Valenciana de Filologia*, núm. 1, València, (pp. 5-138). [aquest treball havia estat publicat anteriorment a la *Revista de Catalunya*, el mes de desembre de 1931]

ALMELA I VIVES, F. (1951b)

«La literatura en Valencia durante la primera mitad del siglo XX», dins *Levante*, 2-1-1951, València.

ALMELA I VIVES, F. (1951c)

La literatura en Valencia durante la primera mitad del siglo XX, ed. Tipografia Moderna, València.

ALMELA I VIVES, F. (1957)

El Fénix, València 1844-1849, Imprenta Marsiega, Madrid.

ALMENAR, S. (1977)

«Nota Prèvia» a «Actituds anticatalanistes al País Valencià», selecció d'articles i documents per Alfons Cucó i Joan Romero, dins *L'Avenç*, núm. 5, setembre de 1977, Barcelona, (pp. 31-36)

ALOMAR, G. (1970)

El futurisme i altres assaigs, edició a cura d'Antoni-Lluç Ferrer, ed. 62, Barcelona, (pp. 63-82) [reproducció dels articles apareguts a *El Poble Català* els dies 2, 11 i 24 de gener de 1907 i el 5 i el 21 de febrer del mateix any].

ALPERA, L. (1970)

«Consciència i normalització lingüística en el País Valencià», dins *Gorg*, any II, núm. 8, abril de 1970, València, (pp. 19-25).

ALPERA, L. (1981)

«Una mostra del periodisme humorístic del segle XIX. "L'amic del poble"», dins *Diario de Valencia*, 29-4-1981, València, (p. 29).

ALSINA I KEITH, V. (1990)

«La censura en el Diccionari General de llengua catalana», dins *Estudis de la llengua i literatura catalanes/XX Miscel·lània Joan Bastardas*, 3, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, (pp. 203-211).

ALTET I RUARTE, B. (1858)

Déu y lo món, Ensayo de monosílabos valencianos, segunda edición corregida y aumentada, Imprenta de D. José Mateu Gavin, València. [edició facsimil, París-València, col. Biblioteca Valenciana (1979)]

ÁLVAREZ, A. (1974)

«El problema nacional a "Nueva Cultura"», dins Dossier: el País Valencià 1931-1939, *Arguments* núm 1, l'Estel, València, (pp. 185-190).

ANDREU GONZÁLEZ, R. (1935)

El árbol y sus frutos. Esencia y espíritu de Teodoro Llorente y Olivares, Tipografía moderna, València.

ARACIL, LL. V. (1968)

«Introducció» a *Les xiques de l'entresuelo. Tres forasters de Madrid, Garbí, València*, [Reproduït a *Revistes valencianes*, ed. 314, València, 1990, (pp. 221-264)]

ARACIL, LL. V. (1982)

Papers de sociolingüística, ed. La Magrana, col. Els Orígens, núm. 9, 2na. edició revisada, desembre 1986, Barcelona.

ARACIL, LL. V. (1983)

Dir la realitat, ed. Països Catalans, Barcelona.

ARAMON I SERRA, R. (1985)

Frederic Mistral i la Renaixença catalana, Rafael Dalmau editor, col. Episodis de la història, núm. 269, Barcelona.

ARDIT, M. (1968)

Els valencians de les Corts de Cadis, Rafael Dalmau editor, Episodis de la història núm. 109-110, Barcelona.

ARTOLA I TOMAS, B. (1928)

Elegies, Fill de J. Armengot Impresor, Castelló de la Plana.

Atlantida, L'. (1897)

«En Honorat Berga Garcia», dins *L'Atlantida*, núm. 27, 15-6-1897, Barcelona, (p. 5)

AUGER, P. i ROUSSEAU, L. (1984)

Metodologia de la recerca terminològica, Traducció i adaptació M. Teresa Cabré i Castellví, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.

Avenç, L' (1979)

«Dossier: la premsa diària a Catalunya (1900-1966)», dins *Avenç*, núm. 18, 2na. època, juliol-agost de 1979, Barcelona.

AZNAR, M. i BLASCO, R. (1985)

La política cultural al País Valencià 1927/1939, Institució

Alfons el Magnànim i Institut Valencià d'Estudis i Investigació,
col. Politècnica 18, València.

AZZATI, F. (1917a)

«Regionalismo y las derechas valencianas», dins *El Pueblo*,
2-8-1917, València.

AZZATI, F. (1917b)

«El cacique valenciano», dins *El Pueblo*, 3-8-1917, València.

AZZATI, F. (1917c)

«Valencia y Lo Rat Penat», dins *El Pueblo*, 8-8-1917,
València.

B

BADIA MARGARIT, A. M. (1962)

Gramàtica catalana, 2 volums, ed. Gredos, Biblioteca
Romànica Hispànica III, Manuales 10, Madrid.

BADIA MARGARIT, A. M. (1964)

Llengua i Cultura als Països Catalans, ed. 62, col·lecció a
l'abast, núm. 19, 2na edició de març de 1966, Barcelona.

BADIA MARGARIT, A. M. (1981)

Gramàtica històrica catalana, ed. 314, Biblioteca d'estudis
i investigacions, primera edició en català, novembre de 1981,
València. [Aquesta obra va ser publicada en castellà l'any 1951
per l'editorial Noguer]

BADIA I MARGARIT, A. M. (1983)

«Manuel Sanchis Guarner: l'home, el científic, el ciutadà», dins *L'Espill*, Homenatge al Professor Manuel Sanchis Guarner (1911-1981), núm. 17/18, primavera/estiu de 1983, València

BALAGUER, E. (1984)

«Revolució burgesa i qüestió nacional a través d'"El Mòle" (1837, 1840-1841)», dins *La Rella*, núm. 3, Baix Vinalopó, País Valencià, (pp. 51-56).

BALAGUER, E. (1988)

«Una revista popular valenciana: El Mòle (1837 i 1840-41)», dins *Caplletra*, núm. 4, primavera de 1988, València, (pp. 69-78).

BADENES I DALMAU, F. (1908)

«Carta 595», dins *Epistolari Llorente II*, setembre de 1908, València, (pp. 226-227).

BALCELLS, A. (1974)

Cataluña Contemporánea II (1900-1939), ed. Siglo veintiuno de España editores s. a., 2na. edició corregida i augmentada, juny de 1976, Barcelona.

BALDÓ. (1990)

«Les arrels socials de la Renaixença (1837-1902)», dins *Saó*, núm. 136, València, (pp. 33-35).

BARBER I BAS, F. (1887)

«Prólogo» al *Diccionario Valenciano-Castellano*, de José Escrig Y Martínez, 3a. edición corregida y aumentada, Librería de Pascual Aguilar editor, València.

BARBERÀ, F. (1910)

De Regionalisme y Valentinitura, discurs llegit al inaugurar les sessions de la Societat Lo Rat-Penat en vel-lá solemne celebrada el 7 de Dehembre de 1902 y comentaris al mateix discurs, Estampa de Francés Vives Mora, València.

BARBERÀ, F. (1913a)

«El Dr. Barnils a València», dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. III, núm. 8, novembre-desembre de 1912 i gener de 1913, Palma, (pp. 191-194).

BARBERÀ, F. (1913b)

Per a Valencians. Planes redactades y tretes a llum per un fill de la terra amant de Sant Vicent Ferrer, de la seua llengua y de la pública honestat, Establiment Tipogràfic Fills de F. Vives Mora, València.

BARBERÀ, F. (1915)

«Apèndice I», dins *Centro de Cultura valenciana. Crónica de la sesión solemne celebrada en el paraninfo de la Universidad de Valencia el 18 de junio de 1915, con el objeto de encarecer la importancia del Monasterio del Puig de Santa María*, Establecimiento topográfico Doménech, València, (pp. 83-92).

BARNILS, P. (1914)

«El parlar apitxat», *Butlletí de Dialectologia Catalana*,
núm. 1, Barcelona, (pp. 18-25)

BARNILS, P. (1916)

«Gramàtica elemental de la Llengua valenciana per Ll.
Fullana Mira, amb un pròleg d'en Teodor Llorente Falcó, València,
1915», dins *La Revista*, núm. XVIII, 30-6-1916, (pp. 13-14)

BAYARRI, J. M. (1922)

Pera escriure el valencià. Adquirir en 10 minuts,
Publicacions «Pro-Poesia», València

BAYARRI, J. M. (1932)

Lo perill català, Consell Valencià de Publicacions,
València.

BAYARRI, J. M. (1966)

Bayarri Autoviogràfic. A trenq de 80 anys, València.

BERNAL I GIMÉNEZ, A. (1987)

La narrativa valenciana de pre-guerra, Publicacions de
l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Sanchis Guarner, núm 15,
Institut de Filologia Valenciana, Barcelona.

BERNAT, L. (1984)

Caciquisme roig i altres narracions, ed. Institució "Alfons
el Magnànim", Diputació Provincial de València, Biblioteca
d'Autors Valencians/9, València.

BERNAT I BALDOVÍ, J. (1977)

Llibrets de falla, Pròleg i notes per Enric Soler Godes, La Gavina, Castelló de la Plana.

BLADÉ I DESUMVILA, A. (1961)

Felibres i catalans, Rafael Dalmau editor, Episodis de la història, núm. 59, Barcelona.

BLASCO, R. (1974)

«Antologia homenatge al "Penasat i fet"», dins *Gorg*, quadern núm. 5, València.

BLASCO, R. (1976)

«Els valencians de la Restauració. Estudi sobre la composició de la societat valenciana de 1874 al 1902», dins *Estudis Romànics*, núm. XVIII, Barcelona.

BLASCO, R (1979)

Poesia política valenciana. 1802-1938, ed. 314, núm. 47, València.

BLASCO, R. (1981)

«Una operació decisiva. L'anti"barraca"», dins *Diario de Valencia*, 3-6-1981, València, (p. 20).

BLASCO, R (1982)

«El romanticisme a València. Una "pre-renaixença"», dins *Diario de Valencia*, 10-2-1982, València, (p. 23).

BLASCO, R. (1983)

La premsa del País Valencià (1790-1983). Catàleg

bibliogràfic de les publicacions periòdiques aparegudes al País Valencià des de 1790 fins els nostres dies, vol. I, ed. Institució Alfons els Magnànim, Diputació Provincial de València, col. Arxius i documents/2, València.

BLASCO, R. (1984a)

Estudis sobre la literatura del País Valencià 1859-1936, edicions de l'Ajuntament de l'Alcúdia. (editat conjuntament amb l'Institut de Filologia Valenciana de la Universitat de València), Alcúdia.

BLASCO, R. (1984b)

«Llengua i pàtria al País Valencià durant la Renaixença», dins *Saó*, núm. 74, desembre 1984, València, (p. 12).

BLASCO, R. (1985a)

Constantí Llombart i Lo Rat Penat, ed. Diputació de València, Alzira. (edició facsímil de *Lo Rat Penat, Periòdich lliterari quincenal*, (1884-1885)). Publicat també dins *Estudis Romànics*, vol. XVI, 1971-1975, Barcelona), (pp. 85-232).

BLASCO, R. (1985b)

La insolent sàtira antiga. (Assaig d'aproximació a la poesia valenciana de caire popular), Quarts premis literaris Ciutat de Xàtiva, Xàtiva.

BLASCO, R. (1987)

«Alternatives de la premsa valenciana durant el segle XIX 1800-1814», dins *Estudis de literatura catalana al País Valencià*, edició a cura de Rafael Alemany, ed. Ajuntament de Benidorm/Universitat d'Alacant, Alacant, (pp. 111-139).

BLASCO, R. (1988)

«Llengua i pàtria al País Valencià durant la Renaixença»,
dins *Caplletra*, núm. 4, primavera de 1988, València, (pp. 43-67).

BLASCO, R. (1990a)

«Les lletres valencianes en la cruïlla», dins *Anuari de l'Agrupació Borriana de Cultura. Revista de recerca humanística i científica*, núm. 1, ed. Agrupació Borriana de Cultura, Borriana, (pp. 9-35).

BLASCO, R. (1990b)

«Síntesi històrica de la impremta valenciana», dins *La Impremta Valenciana*, catàleg de l'exposició que tingué lloc a la Llotja dels Mercaders del 20 de novembre de 1990 al 12 de gener de 1991, València, ed. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, Alzira, (pp. 51-102).

BODRIA, J. (1882)

«Carta de J. Bodria», dins *Lo Gay Saber*, núm. III, 1-2-1882, Barcelona.

BODRIA, J. (1908)

«¡No mor!», dins *Las Provincias*, 2-9-1908, València.

BOFARULL, A. M. i BLANCH, A. (1867)

Gramática de la lengua catalana, Espasa Hermanos editores, Barcelona.

BOIX, V. (1845)

Historia de la ciudad y Reino de Valencia, 3 volums,

Imprenta de D. Benito Monfort, València. [edició consultada:
Albatros Ediciones, Biblioteca Valentina 3, València, 1984].

BOIX, V. (1851)

«Censura oficial de D. Vicente Boix», dins *Diccionario valenciano-castellano* de José Escrig y Martínez, Librería de Pascual Aguilar editor, València.

BONILLA, J. M. (1837)

Prospecte anunciador d'El Mòle, Imprenta de López, València.

BORRÀS, J. R. (1982)

Les Normes de l'Acadèmia. Anàlisi d'una aberració, Quaderns 314, València.

BORT I VELA, J. (1933)

«No, catalanes», dins *El Pueblo*, 23-9-1933, València.

BORT I VELA, J. (1934a)

«La cultura valenciana debe de ser una cultura de claridades», dins *El Pueblo*, 14-7-1934, València.

BORT I VELA, J. (1934b)

«La lengua valenciana nació y se formó en el País Valenciano», dins *El Pueblo*, 3-8-1934, València.

BOTI, R. (1933)

«De Valencianismo», dins *El Pueblo*, 16-7-1933, València.

BRUGUERA, J. (1985)

Història del lèxic català, Biblioteca Universitaria, núm .1, Enciclopèdia Catalana, Manuals de llengua catalana, segona edició, febrer de 1986, Barcelona.

BULBENA I TUSELL, A. (1898)

Lliçons familiars de gramàtica catalana, Estampa La Acadèmica de Serra Germans de Russell, Barcelona. [en aquest llibre, l'autor consta amb el pseudònim d'Antoni Tallander]

BULBENA I TUSELL, A. (1905)

Diccionari català-francès-castellà, Stampa d'en Francesch Badia, Barcelona.

BULBENA I TUSELL, A. (1907)

Lliçons de llengua catalana literària & tradicional, Impremta d'en Francesch Badia, Barcelona.

BURGUERA, F. de P. (1991)

És més senzill encara; digueu-li Espanya, premi d'assaig Joan Fuster 1990, Eliseu Climent editor, València.

C. (1882)

«Lo Catalanisme a Valencia», dins *Lo Gay saber*, núm. III, 1-2-1882, Barcelona, (p.22)

CABRÉ, M. T. i RIGAU, G. (1986)

Lexicologia i semàntica, Manuals de llengua catalana, Biblioteca Universitària, núm. 3, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

CABRERA, J. M. (1868)

Vocabulario Valenciano-Castellano, València.

CALAFAT I FERRANDIS, F.; CASTELLÀ I MAYOR, J. J.; PÉREZ I SABATER, A.; QUILES I CARDONA, F. (1989)

Obres impreses en català al País Valencià (1900-1939), ed. Alfons el Magnànim, Instituto de Cultura Juan Gil-Albert, Centre d'Estudis i Investigacions Comarcals «Alfons el Vell», Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, col. Arxius i Documents, núm. 6, València.

CALPE DE SABINO, J. (1926)

Dins y fóra de Valencia, Imp. El Carme, València.

CALVERAS, J. (1929)

«En Teodor Llorente i la unitat de la llengua literària»,
dins *La Paraula Cristiana*, núm. 53, any V, Barcelona, (pp. 398-
405).

CALVO ACACIO, V. (1927)

«Año literario», dins *Almanaque de Las Provincias para 1928*,
Establecimiento Tipográfico Domenech, València

CANES GARRIDO, F. (1984)

«La preocupació lingüística de Carlos Ros (1703-1773)
durante la Il·lustració valenciana», dins *Educació i il·lustració
en Espanya*, III Coloqui de la Historia de l'Educació, Universitat
de Barcelona, Barcelona, (pp. 41-53).

CARBONELL, A.; ESPADALER, A. M.; LLOVET, J.; TAYADELLA, A. (1980)

Literatura catalana dels inicis als nostres dies, ed.
Edhasa, col. El Punt, Barcelona.

CARRERAS I CANDI, F. (1918)

«El language valenciano», dins *Geografia General del RV*,
Barcelona.

CARRETÉ I PARERA, R. (1990)

«Els "barbarismes" d'Antoni Careta als diccionaris del
s. XIX», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes/XX
Miscel·lània Joan Bastardas 3*, ed. Publicacions de l'Abadia de
Montserrat, Barcelona, (pp. 145-189).

CASANOVA, E. (1984)

«Manuel Sanchis Guarner, dialectòleg», dins *Miscel·lània Sanchis Guarner*, Universitat de València, València.

CASANOVA, E. (1987-88-89)

«Valencià versus castellà als segles XVIII i XIX i Vicent Salvà», dins *Estudios Románicos*, vol. 4, Homenatge al professor Luis Rubio I, Universidad de Murcia, Secretaría de publicaciones e intercambio científico, Departamento de Filología Francesa, Románica, Italiana y Árabe, Madrid, (pp. 197-217).

CASANOVA, E. i ALONSO, C. (1988)

«Les actualitzacions lingüístiques de l'"Espill de Ben Viure" (1559) realitzades en l'edició de 1827 per Onofre Soler», dins *Caplletra*, núm. 4, primavera de 1988, València, (pp. 137-166).

CASANOVA, E. (1989)

«La faceta lexicogràfica del pare Fullana», dins *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. LXVII, quadern III, Castelló, (pp. 415-451).

CASANOVA, E. (1990)

«L'evolució del sistema palatal català: una interpretació», dins *A Sol Post. Estudis de llengua i literatura*, núm. 1, Miscel·lània a cura de Vicent Martínez, Josep Martínez i Joan J. Ponsoda i amb l'assessorament de Rafael Alemany i Jordi Colomina. ed. Marfil, Universitats, 1, Alcoi, (pp. 45-62.)

CASANOVA, E. (1991)

«Els diccionaris monosil·làbics valencians del XIX i del XX», conferència impartida el març de 1991 dins del Simposi *150 anys de Filologia Valenciana*, Universitat d'Alacant.

CASAS I CARBÓ, J. (1896)

Catalunya trilingüe, conferència donada a l'Ateneu Barcelonès el 20 d'abril de 1896, Imp. i Llibreria d'Avenç, Barcelona.

CASASÚS, J. M. (1989)

El pensament periodístic a Catalunya, ed. Curial, Barcelona.

CASTELLÓ, R. i SALCEDO, S. (1990)

«Caracterització del regionalisme populista», dins *Saó* núm. 134, València, (pp. 28-30).

Centre d'Actuació Valencianista (1933)

Memòria de la I Setmana Cultural Valenciana, patrocinada per l'Excm. Ajuntament de València i organitzada pel Centre d'Actuació Valencianista des del 24 al 31 de juliol de 1932, ed. Publicacions del CAV, València.

CENTELLES I NÚÑEZ, J. (1820)

Sessió que en la solemne festa que fan en l'església parroquial de Sant Esteve (...) els dotze senyors notaris administradors de la pila son fonc batejat Sant Vicent Ferrer, València.

CERDÀ, M. (1981)

Els moviments socials al País Valencià, Institució Alfons el Magnànim, Diputació Provincial de València, *Descobrim el País Valencià*, núm. 2, València.

CERVERA I BAÑULS, D. (1976)

La prensa valenciana en su aportación a la «Renaixença», ed. Ajuntament de València, València.

CHABÀS, R. (1886)

«La Enseñanza de la gramática castellana en las escuelas del Reino de Valencia», dins *El Archivo Revista literaria semanal*, núm. 8, 9, 10, 11 i 12 corresponents al 24-6-1886, 1-7-1886, 8-7-1886, 15-7-1886 i 22-7-1886 respectivament, vol. I, Dénia, (pp. 57-59, 65-66, 73-74, 81-83 i 89-91), [edició facsímil de l'Ajuntament de Dénia i l'Institut d'Estudis «Juan Gil-Albert», Alacant, 1985]

CHABÀS, R. (1887)

«Obras para el estudio del valenciano», dins *El Archivo, Revista de ciencias históricas*, vol. II, quadern IV, Dénia, octubre de 1887, (pp. 90-91), [edició facsímil de l'Ajuntament de Dénia i l'Institut d'Estudis «Juan Gil-Albert», Alacant, 1985]

CHABÀS, R. (1889a)

«Nuestro regionalismo», dins *El Archivo. Revista de ciencias históricas*, vol. III, quadern XII, Dénia, setembre de 1889, (pp. 281-286), [edició facsímil de l'Ajuntament de Dénia i l'Institut d'Estudis «Juan Gil-Albert», Alacant, 1985]

CHABÀS, R. (1889b)

«Lo moviment literari, artístich y arqueologich á Valencia», dins *L'Avens*, núm. 12, any I, 2na. època, 25-12-1889, Barcelona, (pp. 202-204).

CHABÀS, R. (1891)

«Un valencianista del pasado siglo y el venerable Pedro

Esteve», dins *Biblioteca Valencianista Popular. Elogi de la llengua valenciana*, 1913, València.

CHUST, M. i MARTÍNEZ GALLEGO, F. (1988)

«Un nou llenguatge, dues realitats socials», dins *Batlia*, núm. 8, València.

COLOMINA, J. (1990)

«Bibliografia de dialectologia catalana», dins *A Sol Post. Estudis de llengua i literatura*, núm. 1, Miscel·lània a cura de Vicent Martínez, Josep Martínez i Joan J. Ponsoda i amb l'assessorament de Rafael Alemany i Jordi Colomina, ed. Marfil, Universitats, 1, Alcoi, (pp. 75-132).

COLOMINA, J. (1991)

«La lexicologia del XIX. Joaquim Martí Gadea», conferència impartida en la Universitat d'Alacant el 6-3-1991, dins del *Símpsi 150 anys de Filologia Valenciana*, Alacant.

COLÓN, G. (1978a)

La llengua catalana en els seus textos, (volum primer), ed. Curial, Biblioteca de cultura catalana, núm. 39, Barcelona.

COLÓN, G. (1978b)

La llengua catalana en els seus textos, (volum segon), ed. Curial, Biblioteca de Cultura Catalana, núm. 40, Barcelona.

COLÓN, G. (1982)

«Les Normes de Castelló i unes consideracions ortogràfiques», dins *Homenatge a Pompeu Fabra*, Universitat de Barcelona, Barcelona.

COLÓN, G. i SOBERANAS, A. J. (1986)

Panorama de la lexicografia catalana, des de les glosses medievals a Pompeu Fabra, Biblioteca Universitària núm. 7, Enciclopedia Catalana, Manuals de Llengua Catalana, Barcelona.

COLORADO, A. (1977)

«Artistes i intel.lectuals valencians en la República (Revistes culturals i activitat editorial a la València Republicana) dins *Arguments* 3, ed. l'Estel, València, (pp. 105-121).

COMAS, A. (1967)

Les excel.lències de la llengua catalana, Rafael Dalmau editor, Episodis de la Història, núm. 95-96, Barcelona.

CORBELLA, J. M. (1988)

Panorama general als anys 80. La comunicació social a Catalunya, edita el Centre d'Investigació de la Comunicació de la Generalitat de Catalunya, col. Informes, núm. 1, Barcelona.

COROMINES, J. (1983-1991)

Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana, ed. Curial Edicions Catalanes i Caixa de Pensions «La Caixa», Barcelona.

CORTÉS, S. (1990)

«L'aportació valenciana a les revistes clandestines de postguerra. "Esclat"», dins *Estudis de llengua i literatura*

catalanes/XX. Miscel·lània Joan Bastardes, 3, ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona. (pp. 189-203).

COSTELL I FERRER, F. (1910)

Regionalistes, pero valencians. Alocució als germans de la patria, llegida en el Centre Regionaliste Valentí, el 19-2-1910, Imp. d'Antoni López y comp., València.

CRIADO I CERVERA, R. (1906)

Regionalismo y Descentralización, Imp. de Manuel Alufre, València.

Crit de la llengua. Denominació de la llengua valenciana: testimonis (sigles XIV i XV). (1981)

Texts i transcripcions de Josep Ma. Alimanya, edicions València 2000, València.

CUCÓ, A. (1965)

Aspectes de la política valenciana en el segle XIX, Rafael Dalmau editor, Episodis de la Història, núm. 66, Barcelona.

CUCÓ, A. (1974)

«Sobre la creació d'una infraestructura cultural valenciana. Nota del període 1936-1939.», dins Dossier: el País Valencià 1931-1939, *Arguments*, núm. 1, l'Estel, València, (pp. 179-184).

CUCO, A. (1976)

«Ratpenatisme i valencianisme», dins *Avui*, 23-6-1976, Barcelona, (p. 3).

CUCÓ, A. (1977a)

El valencianismo político (1874-1939), ed. Ariel, Barcelona-Caracas-México, Barcelona.

CUCÓ, A. (1977b)

«Dinàmica dels Països Catalans i una perspectiva valenciana», dins *Arguments*, núm. 3, València, (pp. 35-47).

CUCÓ, A. (1979)

Sobre la ideologia blasquista, Eliseu Climent editor, col.lecció 314, sèrie La Unitat, núm 46, València.

CUCÓ, A. (1989)

País i Estat. La qüestió valenciana, ed. 314, sèrie La Unitat, núm. 134, València.

D

DD. AA. (1984)

Educación e Ilustración en España: III Coloquio de la Historia de la Educación, Barcelona Universitat, Barcelona.

DD. AA. (1986)

La cultura valenciana ahir i avui, edició a cura de Rafael Alemany, ed. Servei de Publicacions de la Universitat d'Alacant, Alacant.

DD. AA. (1908)

Poetes valencians contemporanis, Selecció a cura de T. Llorente, ed. *L'Avenç*, Barcelona.

DEL ALCAZAR, J. (1989)

Temps d'Avalots al País Valencià (1914-1923), Diputació de València, col. *Història local*, núm. 2, València.

Departament de Llengua Catalana de la Universitat de Barcelona, Actes de les segones jornades d'estudi de la llengua normativa, 16 i 17 de desembre de 1985. (1987)

A cura de Ma. Teresa Cabré, Joan Martí, Lidia Pons i Joan Solà, ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Milà i Fontanals, núm. 8, Barcelona.

DURAN I TORTAJADA, M. (1910)

Cordes Vibrants, Tipografia «L'Avenç», Barcelona.

DURAN I TORTAJADA, M. (1915a)

El Centro de Cultura Valenciana, València.

DURAN I TORTAJADA, M. (1915b)

«Pancatalanismo», dins *Las Provincias*, desembre de 1915, València.

DURAN I TORTAJADA, M. (1917)

«El Nacionalisme a València», dins *La Revista, Quaderns de publicació quinzenal*, Any III, núm. XXXII, 3-1-1917, (pp. 61-63)

DURAN I TORTAJADA, M. (1936)

Teodor Llorente, Barcelona.

DURAN I TORTAJADA, M. (1990)

Obra poètica, Introducció i edició a cura de Carme Gregori, ed. Alfons el Magnànim, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, València.

E

Els processos de normalització lingüística a l'Estat espanyol actual. (1988)

Edició a cura de Rafael Alemany Ferrer, ed. Ajuntament de Benidorm, Universitat d'Alacant, Cursos Internacionals, Benidorm.

El temps del modernisme. (1985)

Cicle de conferències fet a la Institució cultural del C.I.C. de Terrassa curs 1979-1980, ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Milà i Fontanals 2, Barcelona 1985.

ESCOLANO, G. (1880)

Décadas de la historia de la insigne y coronada Ciudad y reino de Valencia, reedició a cura de J. B. Perales, Terraza, Aliena y Compañía, València-Madrid.

ESCRIG I MARTINEZ, J. (1851)

Diccionario Valenciano-Castellano, Sociedad Económica de Amigos del País, València.

ESCRIG I MARTÍNEZ, J. (1887a).

Diccionario valenciano castellano, Assaig d'ortografia lemosino-Valenciana per una societat de literats sota la direcció de D. Constantino Llombart, Llibreria Pasqual Aguilar editor, Vol. I A-Estalviu, 3a edició, València. [edició facsímil, París-València, col. Biblioteca Valenciana 1987]

ESCRIG I MARTÍNEZ, J. (1887b)

Diccionario castellano Valenciano, Assaig d'ortografia Llemosino-Valenciana per una societat de literats sota la direcció de D. Constantino Llombart, Llibreria de Pasqual Aguilar editor, vol. II Estall-Z, València. [edició facsímil, València, París-València, col. Biblioteca Valenciana 1987]

ESPINET, F. (1989)

«El segundo frente informativo: revistas de prensa especializada», dins *Historia de los medios de comunicación en España*, ed. Ariel Comunicación, Barcelona, (pp. 50-70).

ESPINET, F; GÓMEZ MOMPART, J. L.; MARÍN, E.; TRESSERRAS, J. M.; (1989)

Prensa, comunicació i cultura a Catalunya durant el primer terç del segle XX, Fac. Ciències de la Informació, UAB, Bellaterra.

ESPINÓS I QUERO, A. (1990)

Fons antic de la Biblioteca valenciana Bas Carbonell. Catàleg i descripció bibliogràfica de les obres impreses durant els segles XV, XVI, XVII i XVIII, Ajuntament de Xàbia, Xàbia.

F

FABRA, P. (1891)

«Conjugació del verb català Present de subjuntiu y infinitiu», dins *L'Avenç*, núm. 12, 31 de desembre de 1881, Barcelona.

FABRA, P. (1908)

«Esmena total» a la ponència de Bernat Obrador «Del ús dels verbs auxiliars catalans», dins, *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, octubre de 1906, Tipografia de «L'Avenç», Barcelona, (pp. 137-138)

FABRA, P. (1911)

Qüestions de gramàtica catalana, Tipografia «L'Avenç», Barcelona.

FABRA, P. (1912)

Gramàtica de la llengua catalana, Tipografia de «L'Avenç», Barcelona.

FABRA, P. (1927)

Les principals faltes de la gramàtica per Pompeu Fabra, ed. Barcino, col. Popular Barcino, núm. 2, segona edició, Barcelona.

FABRA, P. (1933)

«Questionari», dins *La Revista*, gener-juny de 1933, Barcelona, (p.150)

FABRA, P. (1956)

Gramàtica catalana, prefaci de Joan Coromines, ed. Teide, onzena edició, 1984, Barcelona.

FABRA, P. (1968)

Introducció a la gramàtica catalana, ed. Edicions 62, col. Llibres a l'abast, núm. 62, Barcelona. cinquena edició, novembre de 1987, Barcelona.

FABRA, P. (1980)

La llengua i la seva normalització, F. Vallverdú (ed.), ed. 62, Barcelona.

FABRA, P. (1983)

Converses Filològiques, edició crítica a cura de Joaquim Rafel i Fontanals, ed. El Punt/Edhasa, 2 volums, Barcelona.

FABRA I SANCH, M. A. (1977)

«Cara i creu d'una burgesia», dins *L'Avenç*, núm. 5, setembre de 1977, Barcelona, (pp. 31-36)

FABREGAT, F. (1990)

«Entre l'esperança i el fracàs. El primer valencianisme polític (1902-1908)», dins *Saó*, núm. 134, València, (pp. 37-38).

FAULÍ, J. (1979)

«Els diaris de Barcelona: "La Vanguardia" i els altres»,
dins Dossier: la premsa diària a Catalunya al segle XX, *Avenç*,
Barcelona, (pp. 18-21).

FERRANDIS, F. (1918)

«La cuestión del valenciano», dins *Las Provincias*, 28-6-
1918, València.

FERRANDIS AGULLÓ, M. (1914a)

«Ofrenes. Joventuts Valencianistes» dins *Suplemento a Las
Provincias*, 15-5-1914, València. [Signat amb el pseudònim
Eugènic]

FERRANDIS AGULLÓ, M. (1914b)

«Ofrenes. Encara sobre ortografia valenciana», dins *Las
Provincias*, 8-6-1914, València. [Signat amb el pseudònim Eugènic]

FERRANDIS AGULLÓ, M. (1919)

«Unamuno. Camama nacional», dins *Las Provincias*, 17-6-1919,
València.

FERRANDO I FRANCÉS, A. (1980)

Consciència idiomàtica i nacional dels valencians, (Premi
d'assaig "Vicent Boix"), primers premis literaris de Xàtiva,
València.

FERRANDO I FRANCÉS, A. (1984)

«Manuel Sanchis Guarner, historiador de la llengua», dins

Miscel·lània Sanchis Guarner, quaderns de Filologia, Universitat de València, València.

FERRANDO I FRANCÉS, A. (1987)

«La literatura popularista al País Valencià durant la "Decadència"», dins *Estudis de literatura catalana al País Valencià*, edició a cura de Rafael Alemany, ed. Ajuntament de Benidorm/Universitat d'Alacant, Alacant, (pp. 55-75).

FERRANDO I FRANCÉS, A. (1988a)

«Llengua literària i actitud política en Teodoro Llorente. A propòsit de "Cartes de Soldat i Pro-pàtria"», dins *Caplletra*, núm. 4, primavera de 1988, València, (pp. 91-112)

FERRANDO I FRANCÉS, A. (1988b)

«Presència valenciana al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906)», dins *Caplletra*, núm. 4, primavera de 1988, València, (pp. 167-178).

FERRATER, G. (1981)

Sobre el llenguatge, (a cura de Joan Ferraté), ed. Quaderns Crema, Barcelona.

FERRER, A. L. (1970)

«Pròleg» a *El futurisme i altres assaigs*, de Gabriel Alomar, ed. 62, Barcelona.

FERRER, E. (1981)

Literatura i societat. País Valencià segle XX, ed. 314, sèrie La Unitat, núm. 60, València.

FERRER, M. (1975)

Del provincialisme al regionalisme. (1833-1900), Rafael Dalmau editor, Episodis de la Història, núm. 195, Barcelona.

FERRER I BIGNÉ, R. (1881)

Discurs del president D. Rafael Ferrer i Bigué, Lo Rat Penat, Imprenta de Emili Pasqual, València. [aquest document va ser publicat també a *Lo Gay Saber*, núm. III, 1882, 15 de gener, Barcelona, (pp. 13-15)].

FERRER I GIRONÈS, F. (1985)

La persecució política de la llengua catalana, ed. 62, cinquena edició 1986, Barcelona.

FERRER I PASTOR, F. (1972)

Vocabulari castellà-valencià, valencià-castellà, ed. Denes 10 comercial, València, 1990.

FERRER I PASTOR, F. (1985)

Diccionari general, ed. Imprenta Ferma, València.

FERRET, A. (1978)

Parlar més bé el català, amb la col.laboració de Ramón Claret i Manuel Casanoves, ed. Claret, col. Pompeu Fabra, núm. 4, Barcelona, 5na. edició, 1979.

FIGUERES, J. M. (1985)

«literatura catalana al "Diari Català" (1879-1881)», dins

Actes del setè col.loqui internacional de llengua i literatura catalanes, Tarragona-Salou, 1-5 d'octubre de 1985, a cura de Joan Vany i Joan Ma. Pujals, ed. Associació de Llengua i Literatura Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986, Barcelona, (pp. 69-87).

FIGUERES, J. M. (1990)

Informe sobre les perspectives de la premsa en català d'abast general a Catalunya, ed. El Llamp, col. "La Rella", Barcelona.

FORTEZA I VALENTÍ, J. (1908)

«Poetes valencians contemporanis», dins *La Voz de Valencia*, 9-10-1908, València.

FRANCÈS, J. M. (1932)

Focs de Bengala. 1a. sèrie, sel.lecció i pròleg de A. Rovira i Virgili, ed. Tipografia Cosmos, Barcelona.

FRANCH I FERRER, V. (1980)

El nacionalisme agrarista valència (1918-1923), ed. Prometeo, 2 volums, València.

FULLANA I MIRA, L. (1908)

«Ullada general sobre la Morfologia Catalana», dins *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, octubre de 1906, Tipografia de «L'Avenç», Barcelona, (pp. 249-282)

FULLANA I MIRA, L. (1912)

Estudi sobre Filologia Valenciana, Lo Rat Penat Revista, Imprenta de Doménech, València. [edició facsímil París-València, València 1980] [aquest estudi va aparèixer publicat per primer cop l'any 1907 amb el títol *Treball de Filologia Valenciana*. Després va ser publicat dins *Lo Rat Penat. Revista mensual*, durant l'any 1911].

FULLANA I MIRA, L. (1914)

«Proyecte de normes ortogràfiques de la llengua valenciana», dins *Diario de Valencia*, 27-4-1914, València.

FULLANA I MIRA, L. (1915)

Gramática Elemental de la Lengua Valenciana, amb pròleg de T. Llorente Falcó, Est. Tipografic Domenec, València, 1915.

FULLANA I MIRA, L. (1916)

«Carta a en Francesch Matheu», dins *Epistolari Matheu*, Ms. 2209-V, Biblioteca de Catalunya, Barcelona, (pp. 644-645 I i II)

FULLANA I MIRA, L. (1918a)

«Por la lengua valenciana. Al Sr. Martín Mengod», dins *Diario de Valencia*, 18 i 19-8-1918, València.

FULLANA I MIRA, L. (1918b)

«Por la lengua valenciana (segunda réplica). Al Sr. Martín Mengod», dins *Diari de Valencia*, 30-8-1918, València.

FULLANA I MIRA, L. (1918c)

«Por la llengua valenciana. Tercera i última réplica Al Sr. Martín Mengod», dins *Diario de Valencia*, 14-9-1918, València.

FULLANA I MIRA, L. (1918d)

«La cooficialidad de la lengua valenciana, dins *Almanaque para 1919 de Las Provincias*, Est. Tipográfico Doménec, València.

FULLANA I MIRA, L. (1919a)

«Gramatologia valenciana. El Notario Carlos Ros», dins *Las Provincias*, 10-2-1919, València.

FULLANA I MIRA, L. (1919b)

«Gramatologia valenciana II. José Nebot y Constantino Llombart», dins *Las Provincias*, 12-2-1919, València.

FULLANA I MIRA, L. (1919c)

«Gramatologia valenciana III. Las tres tendencias ortográficas», dins *Las Provincias*, 15-2-1919, València.

FULLANA I MIRA, L. (1919d)

«Gramatologia valenciana IV. Las normas ortográficas», dins *Las Provincias*, 17-2-1919, València.

FULLANA I MIRA, L. (1919e)

«Gramatologia valenciana V. La Gramática del Padre Luis Fullana», dins *Las Provincias*, 20-2-1919, València.

FULLANA I MIRA, L. (1919f)

«Gramatologia valenciana VI. La Gramática del señor Ortín», dins *Las Provincias*, 23-2-1919, València.

FULLANA I MIRA, L. (1919g)

«Gramatologia valenciana VII. La Gramática del señor Ortín», dins *Las Provincias*, 27-2-1919, València.

FULLANA I MIRA, L. (1919h)

«Gramatologia valenciana VIII. La Gramática del señor Ortín», dins *Las Provincias*, 6-3-1919, València.

FULLANA I MIRA, L. (1919i)

«Gramatologia valenciana IX. La Gramática del señor Ortín», dins *Las Provincias*, 10-3-1919, València.

FULLANA I MIRA, L. (1919j)

«Gramatologia valenciana X. La Gramática del señor Ortín», dins *Las Provincias*, 16-3-1919, València.

FULLANA I MIRA, L. (1919k)

«Gramatologia valenciana XI. La Gramática del señor Ortín», dins *Las Provincias*, 20-3-1919, València.

FULLANA I MIRA, L. (1919l)

«Gramatologia valenciana XII. La Gramática del señor Ortín», dins *Las Provincias*, 23-3-1919, València.

FULLANA I MIRA, L. (1919m)

«Gramatologia valenciana XIII. La Gramática del señor Ortín», dins *Las Provincias*, 4-4-1919, València.

FULLANA I MIRA, L. (1919n)

«Gramatologia valenciana XIV. La Gramática del señor Ortín», dins *Las Provincias*, 10-4-1919, València.

FULLANA I MIRA, L. (1919o)

«Gramatologia valenciana XV. La Gramática del señor Ortín», dins *Las Provincias*, 17-4-1919, València.

FULLANA I MIRA, L. (1921a)

Compèndi de la Gramática Valenciana, Lib. de la viuda de Ramón Ortega, València.

FULLANA I MIRA, L. (1921b)

Vocabulari Ortogràfic Valencià-Castellà, ed. Edeta, València.

FULLANA I MIRA, L. (1926)

Temes pràctics per a l'ensenyança de la llengua valenciana girats a l'estil de Martorell, València.

FULLANA I MIRA, L. (1928)

«Prólec» a *Refraner Valencià*, ed. Artes y Letras, València

FULLANA I MIRA, L. (1932)

Ortografia Valenciana, Imprenta La Semana Gráfica, València

FUSTER, J. (1956)

Antologia de la Poesia valenciana (1900-1950), ed. Selecta, Barcelona, 2na edició, 1980, Eliseu Climent editor, València.

FUSTER, J. (1962a)

Nosaltres els valencians, edicions 62, col·lecció Universal de Butxaca el Cangur, núm. 32, 5na. edició, abril de 1979, Barcelona.

FUSTER, J. (1962b)

Qüestió de noms, ed. edicions d'Aportació Catalana, Barcelona. [reeditat a *Pamflets polítics*, ed. 314, 1985, València, (pp. 13-29)].

FUSTER, J. (1968)

«Un país sense política», dins *Serra d'Or*, núm. 105, juny 1968, Barcelona. [reproduït a *Un país sense política*, ed. La Magrana, 1976, Barcelona, (pp. 11-18)].

FUSTER, J. (1971a)

Literatura catalana contemporània, ed. Curial, col. Biblioteca de cultura catalana, núm. 23, 5na. edició 1980, Barcelona.

FUSTER, J. (1971b)

«Dificultats valencianes (1) i (2)», publicat a *Serra d'Or*, núm. 142 i 143 de juliol i agost de 1971, respectivament, Barcelona. [reproduït a *Un País sense política*, ed. La Magrana, 1976, Barcelona, (pp. 106-114)].

FUSTER, J. (1972)

«Parlar segons com», dins *Serra d'Or*, núm. 148, gener de 1972, Barcelona. [reproduït a *Un País sense política*, ed. La Magrana, 1976, Barcelona, (pp. 114-117)].

FUSTER, J. (1973)

«Pròleg» a *La arquitectura de la renovación urbana en Valencia*, ed. Albatros, 1973, València. [reproduït a *Un país sense política*, ed. La Magrana, 1976, Barcelona, (pp. 46-59)].

FUSTER, J. (1976a)

La decadència al País Valencià, ed. Curial, col. Biblioteca de cultura catalana, núm. 22, Barcelona.

FUSTER, J. (1976b)

Un país sense política. Reflexions Valencianes, ed. La Magrana, Barcelona.

FUSTER, J. (1977)

«Llengua i literatura al País Valencià en el primer terç del XIX», dins *Treballs de sociolingüística*, núm. 1, València, (pp. 117-130).

FUSTER, J. (1981a)

Ara o mai, ed. 314, València. [reproduït a *Pamflets polítics*, ed. Empúries, 1985, Barcelona, (pp. 107-143)].

FUSTER, J. (1981b)

«Entorn del 1800», dins *Serra d'Or*, núm. 259, abril de 1981, Barcelona, (p. 71).

FUSTER, J. (1982)

País Valencià, per què?, Quaderns 314, València.

FUSTER, J. (1984)

«Pròleg» a *Caciquisme roig i altres narracions*, ed. Institució "Alfons el Magnànim", Diputació provincial de València, Biblioteca d'Autors valencians/9, València, (pp. 7-35).

FUSTER, J. (1985)

Pamflets polítics, Empúries, núm. 16, Barcelona.

FUSTER, J. P. (1827)

Biblioteca valenciana de los escritores que florecieron hasta nuestros días, con ediciones y enmiendas a la de D. Vicente Ximeno, vol. I, (conté autors fins l'any 1700), Imprenta y Libreria de José Ximeno, València. [edició facsimil ed. París-València, col. Biblioteca Valenciana, València 1980]

FUSTER, J. P. (1830)

Biblioteca valenciana de los escritores que florecieron hasta nuestros días y de los que aun viven, con ediciones y enmiendas a la de D. Vicente Ximeno, vol. II, Imprenta y Libreria de Alfonso Mompié, València. [edició facsímil ed. París-València, col. Biblioteca Valenciana, València 1980].

G

GALÍ, A. (1979)

Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, ed. Fundació Alexandre Galí, 3 volums, Barcelona.

GARCIA I GIRONA, J. (1920)

Seidía. Poema valencià de principis de la Reconquesta, Imprenta Valencianista, València.

Gay Saber, Lo. (1882)

«Lo catalanisme a València», dins *Lo Gay Saber*, núm. III, 1-2-1882, Barcelona, (p. 22).

GINER, J. (1933)

la conjugació dels verbs en valencià, Biblioteca de contemporanis IX, Sociedad Castellonense de Cultura, Castelló.

GINER, J. (1948)

«L'obra gramatical del P. Fullana», dins *Almanaque de Las Provincias para 1949*, València, (pp. 237-241).

GINER I FERRER, J. (1979)

Aportacions bibliogràfiques. Entorn de la identitat valenciana, Divulgacions culturals, Grup d'Acció Valencianista, Gandia.

GIVANEL I MAS, J. (1931-1937)

Bibliografia catalana. Premsa. Institució Patxot, tres volums. Barcelona. (Volum I: Agramunt-Barcelona (1931). Volum II: Beguda Alta-Xativa (1937). Volum III: Índex alfabètic (1937)).

GÓMEZ I MOMPART, J. L. (1991)

«"L'Hora": L'únic diari valencià en català», dins *Annals del Periodisme Català*, núm. 18, 2na. època, gener-juny de 1991, (pp. 36-46).

GÓMEZ I NADAL, E. (1990)

Articles (1930-1939). *El País Valencià i els altres*, ed. Alfons El Magnànim, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, València.

GÓMEZ I SERRANO, N. P. (1933)

Lo Rat Penat és la Casa Pairal de la Valencianitat, Discurs pronunciat per el President de Lo Rat-Penat al prendre possessió

la nova Junta de Govern el dia 8 de gener de 1933, Tip. Camarasa, València.

GÓMEZ I SERRANO, N. P. (1936a)

Renaixença i Romanticisme, ed. Acció, València

GÓMEZ I SERRANO, N. P. (1936b)

La llengua valenciana a l'escola, Imp. Vicent Cortell, València

GÓMEZ I SERRANO, N. P. (1962a)

«Levante? No!! València, sempre!!», dins *Sicania*; col. Nostres Faulelles, vol. VII, contes-narracions-estudis, València, (pp. 39-49).

GÓMEZ I SERRANO, N. P. (1962b)

«Una llengua sens nom», dins *Sicania*; col. Nostres Faulelles, vol. VII, contes-narracions-estudis, València, (pp. 33-39).

GONZÁLEZ NAVARRO, J. (1918)

«Valenciano o Castellano», dins *El Mercantil Valenciano*, 18-8-1918, València.

Gran Enciclopedia de la Región Valenciana (1973)

ed. Gran Enciclopedia de la Región Valenciana, 12 volums, 1973, València [ordenació alfabètica].

GRANDIA, M. (1901)

Gramàtica Etimològica Catalana, ed. Escola Tip. y Llibreria Salesiana, Sarrià-Barcelona.

GREGORI I SOLDEVILA, C. (1989)

«La llengua a les primeres revistes del valencianisme polític», dins *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Àrea 7, Història de la Llengua, ed. Institut de Filologia Valenciana, València

GREGORI I SOLDEVILA, C. (1990a)

«Introducció» a l'*Obra Poètica* de Miquel Duran de València, ed. Alfons el Magnànim, IVEI, València.

GREGORI I SOLDEVILA, C. (1990b)

«Les "Taules de poesia"», dins *Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de llengua i literatura II*, A cura d'A. Ferrando i Albert G. Hauf, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona (pp. 183-196)

GRIERA, A. (1931)

Gramàtica històrica del català antic, Barcelona.

GUARNER, LL. (1983)

La Renaixença valenciana i Teodor Llorente, edicions 62, col. l'Escorpí, núm. 54, Barcelona.

GUARNER, L. (1984)

«Les publicacions valencianistes. La República de les

Lletres», dins *La República de les Lletres*, edició facsímil, ed. Excm. Ajuntament de València, Delegació Municipal de Cultura, València.

GUILLAMET, J. (1988)

La premsa a Catalunya, ed. Diputació de Barcelona, Barcelona.

GUIMERÀ, A. (1895)

Llengua catalana, discurs que va pronunciar en l'acte inaugural del curs de l'Ateneu Barcelonès l'1 de desembre de 1895.

GUINOT, S. (1905)

Escenes Castelloneses. Contarelles de Castelló de la Plana, ed. Biblioteca Popular de «L'Avenç», Barcelona.

GULSOY, J. (1963-1966)

«Algunes cartes filològiques de M.J Sanelo», dins *Revista Valenciana de Filologia*, vol. VII, núm 2, València 1970, (pp. 101-138).

GULSOY, J. (1964)

«La lexicografia valenciana», dins *Revista Valenciana de Filologia*, núm VI, València, (pp. 109-141).

Història del pueblo valenciano. (1988)

Núm. III, ed. Levante amb el patrocini de la Institució Valenciana d'Estudis i Investigació i La Caixa d'Estalvis de València, València.

Historia de las fallas. (1990)

Historia de las fallas, ed. Levante, El Mercantil Valenciano, València.

HUGUET, G. (1914)

«Les valencians y valencianistes de Castelló», dins *Las Provincias*, 11-6-1914, València.

IBORRA, J. (1977)

«La novel·la al País Valencià», dins *Arguments* 3, ed. l'Estel, València, (pp. 63-105).

IBORRA, J. (1982)

«Presentació», dins *Taula de les Lletres Valencianes*, Institució Alfons el Magnànim, Biblioteca d'Autors Valencians/5, València.

IGLESIAS, F. (1989)

«Reorganización de la prensa y nuevas empresas periodísticas», dins *Historia de los medios de comunicación en España*, ed. Ariel Comunicación, Barcelona, (pp. 41-49).

IGUAL I UBEDA, J. (1959)

Historia de Lo Rat-Penat, Tip. Moderna, València, obra premiada per la Diputació Provincial de Barcelona als Jocs Florals de Lo Rat -Penat celebrats l'any 1958.

J

JORBA, M. (1982)

«Actituds davant de la llengua en relació amb la Renaixença», dins *Actes del Sisè Col.loqui Internacional de Llengua i Cultura Catalanes*, Roma, 28 de setembre-2 d'octubre de 1982, publicades a cura de Giuseppe Tavani i Jordi Pirell, ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1983, Barcelona, (pp. 127-151).

Joventut Valencianista (1918)

La llengua valenciana a l'Ajuntament de València, ed. Joventut Valencianista de Barcelona, Barcelona.

JULIÀ I MUNÉ, J. (1986)

Mossèn Antoni M. Alcover i l'obra del Diccionari, a la llum

dels epistolaris de Barnils, Griera i Montoliu, ed. Diputació Provincial de Tarragona, Tarragona.

JUNYENT, C. (1989)

Les llengües del món, ed. Empúries, núm. 38, Barcelona.

L

LABAILA, J. (1864)

Ecos de la juventud, Imprenta de José Rius, València.

LABAILA, J. (1882)

Flors del meu Hort. Poesies valencianes de Jacint Labaila, acompanyades la traducció castellana de M. Torres Orive, Imprenta de la Casa de la Beneficiència, València.

LAGUNA, A. i ORTEGA, E. (1989)

Un periodista romàntico en la Revolució Burguesa: José María Bonilla, València.

LAGUNA, A. (1990)

Historia del periodismo valenciano. 200 años en primera plana, Pub. de la Generalitat Valenciana, València.

LAMARCA, L. (1839)

Ensayo de un Diccionario Castellano-Valenciano, Imprenta de J. Ferrer de Orga, València. [edició facsímil, ed. París València, València 1980].

LAMUELA, X. i MURGADES, J. (1984)

Teoria de la llengua literària segons Fabra, ed. Quaderns Crema, col. Assaig, núm. 2, Barcelona

LAMUELA, X. (1986)

«Enquadrament sociolingüístic de llenguatge jurídic-administratiu», dins *Tradició i modernitat del llenguatge administratiu*, ed. Generalitat de Catalunya i l'Escola d'Administració Pública de Catalunya, col. "Materials", núm. 8, Barcelona, (pp. 47-63).

LAMUELA, X. (1987)

Català, occità, friülà: Llengües subordinades i planificació lingüística, ed. Quaderns Crema, col. Assaig Minor, Barcelona.

LÁZARO I LORENTE, L. M. (1984)

«Els problemes de l'ensenyament del castellà en les escoles rurals valencianes de primeries del segle XX», dins *Saó*, núm. 71, València, (pp. 18-23)

LLEONART, J. (1905)

«Crònica de Valencia», dins *Revista catalana*, núm. 9, Barcelona, 9-12-1909, (pp. 139-142).

LLOMBART, C. (1878)

Excel·lències de la llengua llemosina, discurs panegirich, llegit en la sessió inauguraliva de Lo Rat Penat (Societat d'amadors de les glòries de Valencia y son antich Realme), celebrada la nit del 31 de joliol del present any 1878 en lo Pabelló de l'Excel·lentíssim Ajuntament en la fira d'Alamera,

Emprenta d'Emili Pasqual, València. [edició facsimil, ed. París-València 1979, València.]

LLOMBART, C. (1879)

Los fills de la Morta-Viva, Apunts bio-bibliogràfics per a la història del renaixement lliterari llemosí a València, Emprenta d'Emili Pasqual editor, València. [edició facsimil, ed. León Roca, Imprenta Palacios, Sueca 1973.]

LLOMBART, C. (1887)

«Ensayo de ortografía-lemosino-valenciana», dins *Diccionario Valenciano-Castellano* de Josep Escrig, 3a. edició corregida i augmentada..., 2 vols., Libreria de Pascual Aguilar editor, València.

LLOMBART, C. (1889)

«Notas biblio-biográficas. Un diccionari valenciano-castellano inédito», dins *El Archivo*, vol. III, novembre i desembre de 1889, quadern XIII, Dénia.

LLOMBART, C. (1973)

Crònica de la revolució cantonal, ed. 314, sèrie La Unitat, núm. 10, València.

LLORENS, A. (1989)

«Lluís Fullana i la unitat de la llengua catalana», dins *Segón Congrès Internacional de la Llengua Catalana*, VIII, àrea 7, Història de la llengua, ed. Institut de Filologia Valenciana, edició a cura d'Antoni Ferrando, València, (pp. 579-605).

LLORENTE I FALCÓ, T. (1928)

Epistolari Llorente, vol. I, Cartes de llevantins (1861-1900), Biblioteca Balmes, Barcelona.

LLORENTE I FALCÓ, T. (1930a)

Epistolari Llorente, vol. II, Cartes de llevantins (1861-1900), Biblioteca Balmes, Barcelona.

LLORENTE I FALCÓ, T. (1930b)

Piadosa evocación, València.

LLORENTE I FALCÓ, T. (1931)

En defensa de la personalidad valenciana. Colección de artículos publicados en Las Provincias de Valencia, imp. Domenech, València.

LLORENTE I FALCÓ, T. (1933)

«Vocabulari Ortogràfic Valencià», dins *Las Provincias*, 28-3-1933, València. (també a «La unificació ortogràfica», dins *El Camí*, núm. 56, 1-4-1933).

LLORENTE I FALCÓ, T. (1936)

Epistolari Llorente, vol. III, Suplement a les cartes de llevantins. Cartes de Llorente, Biblioteca Balmes, Barcelona.

LLORENTE I FALCÓ, T. (1943-1948)

De mí Valencia de otros tiempos. Memorias de un setentón, vol. I, 1948, 3a. edició, II: 1943; III: 1944; IV: 1945; V: 1948; ed. F. Domenech S. A, València.

LLORENTE I OLIVARES, T. (1885)

Nou llibret de versos, Lo Rat Penat IV, València.

LLORENTE I OLIVARES, T. (1888)

«El movimiento literario en Valencia», dins *Almanaque de Las Provincias, para 1890*, València, (pp. 70-71).

LLORENTE I OLIVARES, T. (1900)

«Notes Valencianes», dins *La Il.lustració Llevantina*, núm. 3, 30-3-1900, (pp. 65-66).

LLORENTE I OLIVARES, T. (1907)

«Carta 1187», dins *Epistolari Llorente III*, 14-1-1907, València, (p. 262).

LLORENTE I OLIVARES, T. (1908a)

«Carta 1117», dins *Epistolari Llorente III*, 3-10-1908, Museros, (p. 223).

LLORENTE I OLIVARES, T. (1908b)

«Carta 1174», dins *Epistolari Llorente III*, 6-9-1908, València, (p. 256).

LLORENTE I OLIVARES, T. (1908c)

«Carta 1233», dins *Epistolari Llorente III*, 3-9-1908, València, (p. 292).

LLORENTE I OLIVARES, T. (1908d)

«Mal ensomni», dins *Las Provincias*, 28-8-1908, València. [publicat també a *Nou llibret de versos*, Imprenta Domenéch, València, 1909, (pp. 357-361).

LLORENTE I OLIVARES, T. (1908e)

«Obres premiadas en los Juegos Florales de Lo Rat Penat, guía histórica y artística de La Catedral», dins *Las Provincias*,

28-9-1908, València. [apareix signada amb el pseudònim de "Valentino"].

LLORENTE I OLIVARES, T. (1908f)

«Una carta del mestre», dins *Las Provincias*, 13-9-1908, València.

LLORENTE I OLIVARES, T. (1983)

Poesia valenciana completa, a cura de Lluís Guarner, ed. 314, Biblioteca d'Estudis i Investigacions, núm. 6, València.

LLORENTE I VALDÉS. (1982)

Constantí Llombart, ed. Institució "Alfons el Magnànim", Diputació provincial de València, col. *Descobrim el País Valencià*, núm. 8, València.

LLUCH I SOLER, M. (1979)

Constantí Llombart: Apuntes biogràfics, València.

LÓPEZ I CHAVARRI, E. (1908)

«Mis lecturas», dins *Las Provincias*, 6-9-1908, València.

LÓPEZ I CHAVARRI, E. (1983)

Proses de viatge, Institució "Alfons el Magnànim", Diputació Provincial de València, Biblioteca d'Autors Valencians, núm. 7, València.

LÓPEZ I PICÓ, J. M. (1990)

«Després de l'homenatge a D. Teodor Llorente», dins *Revista Catalana*, núm. 7, 25-11-1909, Barcelona, (pp. 99-100).

M

MARAGALL, J. (1895)

«La independència de Catalunya», dins *Elogi de la paraula i altres assaigs*, ed. 62 i La Caixa, 2a. edició, 1985, Barcelona, (pp. 99-102).

MARCET I SALOM, P. (1987)

Història de la llengua catalana II. Segles XIX i XX, ed. Teide, col. "El Blau Marí", núm. 11, Barcelona.

MARÍN, E. i MERLI, M. J. (1990)

«Entrevista amb Ricard Blasco», dins *Saó*, núm. 136, València, (pp. 32-33).

MARIAN (1919a)

«L'idioma Universal», dins *Las Provincias*, 18-1-1919, València.

MARIAN (1919b)

«Els idiomes regionals», dins *Las Provincias*, 19-1-1919, València.

MARIAN (1919c)

«Els idiomes regionals», dins *Las Provincias*, 20-1-1919, València.

MARQUÉS, J. V. (1974)

«Derecho nacional valenciano: Les condicions de possibilitat d'un grup polític», dins *Dossier: el País Valencià 1931-1939, Arguments*, núm. 1, ed. L'Estel, València, (pp. 97-130).

MARTÍ, C. (1989)

Mistral y Llorente. Les relacions valenciano-occitanes de la Renaixença, Tesi de doctorat llegida al Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València, València.

MARTÍ I GADEA, J. (1891)

Diccionario general valenciano castellano, Imprenta de José Canales Romà, València.

MARTÍ I GADEA, J. (1915)

Vocabulari Monosilábich valencià-castellà, Imp. de Antonio López y Ca, València. [edició facsímil de Librerías París-Valencia, 1991, València]

MARTÍN, M. (1804)

· *Valencia engrandida y célebre en tot lo mon per Sant Vicent*,
València

MARTÍN I MENGOD, J. L. (1918a)

«Debe imponerse el estudio del valenciano», dins *Diario de Valencia*, 14-8-1918, València.

MARTÍN I MENGOD, J. L. (1918b)

«Fundamentos de la humilde opinión de un simple periodista, acerca del valenciano. Al Rvdo. P. Lluís Fullana», dins *Diario de Valencia*, 23-8-1918, València.

MARTÍN I MENGOD, J. L. (1918c)

«Por la lengua valenciana. Al Rvdo. P. Lluís Fullana O.F.M.», dins *Diario de Valencia*, 7-9-1918, València.

MARTÍN I FERRANDO, E. (1918)

«Ecos de la opinión. ¿Valenciano o Castellano? ¡¡Español!!»,
dins *El Mercantil Valenciano*, 22-8-1918, València.

MARTINES, J. (1991)

«El "Diccionario Valenciano" de Josep Pla i Costa»
conferència feta el 7-3-1991, a la Universitat d'Alacant, dins el
Simposi 150 anys de Filologia Valenciana, Universitat d'Alacant.

MARTÍNEZ I ALOY, J. (1881)

«Formación de los apellidos lemosines», dins *Revista de València*, núm. I, València.

MARTÍNEZ I ALOY, J. (1915)

«Exordio de la sesión por el Excmo. Sr. D. José Martínez Aloy, decano del Centro de Cultura Valenciana», dins *Centro de Cultura valenciana, Crónica de la sesión solemne celebrada en el paraninfo de la Universidad de Valencia el 18 de junio de 1915, con el objeto de encarecer la importancia del Monasterio del Puig de Santa María*, Establecimiento tipográfico Doménech, València, (pp. 9-12)

MARTÍNEZ I FERRANDO, D. (1909)

Renaiximent. Moment actual de la poesia valenciana. La llengua valenciana en el renaiximent de València, Publicat per la Joventut Valencianista, Establiment Tipogràfic de Manuel Pau, València.

MARTÍNEZ I FERRANDO, D. (1911)

La Cansó del Isolat, Imp. A. López y C^a, València.

MARTÍNEZ I FERRANDO, D. (1914a)

«Desde Inglaterra. La felicidad en nosotros mismos», dins *Las Provincias*, 7-6-1914, València.

MARTÍNEZ I FERRANDO, D. (1914b)

«Desde Inglaterra. Mancomunidad valenciana» , dins *Las Provincias*, 2-6-1914, València

MARTÍNEZ I FERRANDO, D. (1914c)

«Mancomunitat Valenciana», dins *Las Provincias*, 2-6-1914, València.

MARTÍNEZ I FERRANDO, E. (1908)

Solidaridad y regionalismo, Conferència llegida a l'Acadèmia jurídic-escolar el dia 24 de març de 1908, amb motiu del debat promogut pel distinguit soci Sr. Soto Bordes sobre tan interessant tema, València.

MARTÍNEZ I FERRANDO, E. (1918)

Síntesi del criteri valencianista, Joventut Valencianista, Barcelona.

MARTINEZ I FERRANDO, J. E. (1918)

«Moment actual de la poesia valenciana», conferència llegida a l'Ateneu Enciclopèdic Popular de Barcelona i reproduïda a *Nostra Parla* núm. 2, Juny de 1918, (pp. 29-32) i *Nostra Parla* núm. 4, juliol-agost de 1918, (pp. 92-92), València-Barcelona-Perpinyà-Mallorca.

MARTÍNEZ I MARTÍNEZ, F. (1912)

Folklore valencià. Coses de la meua terra (La Marina), València

MARTÍNEZ, J. A. i SOLER, V. (1977)

«L'anticatalanisme al País Valencià», dins *L'Avenç*, núm. 5, setembre de 1977, Barcelona, (pp. 24-30)

MAS I VIVES, J. (1990)

«Els "tics" de la Renaixença, encara», dins *Revista de Catalunya*, núm. 37, Nova etapa, gener de 1990, Barcelona.

MASCARÓ, J. (1986)

Morfologia, ed. Enciclopèdia Catalana, Biblioteca Universitària, núm. 5, Manuals de llengua catalana, Barcelona.

MASSOT I MUNTANER, J. (1972)

Els mallorquins i la llengua autòctona, ed. Curial, Barcelona.

MASSOT I MUNTANER, J. (1983)

«El nom i la unitat de la llengua catalana segons Mossèn Alcover», dins *L'Espill*, Homenatge al Professor Manuel Sanchis Guarnier (1911-1981), núm. 17/18, primavera/estiu de 1983, València, (pp. 79-89)

MASSOT I MUNTANER, J. (1985)

«Antoni Maria Alcover i la llengua catalana», dins *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.

MATEO. (1919)

«"Les llunyanies suggestives" i altres proses», dins *Las Provincias*, 10-1-1919, València. [Mateo pot ser el pseudònim de Llorente i Falcó].

MATEU I LLOPIS, F. (1933)

El País Valencià, ed. L'Estel, Quaderns d'orientació valencianista, València.

MAYORDOMO I PÉREZ, A. (1984)

«Carlos Ros y su contribución a la defensa de la enseñanza y uso del valenciano en el s. XVIII», dins *Educación e ilustración en España*, III Col.loqui de la Història de l'Educació, Universitat de Barcelona, Barcelona, (pp. 137-144).

MELIÀ, J. i SANCHIS, M. (1973)

«Estimem la nostra llengua», dins *Gorg*, quadern núm. 1, València.

MENÉNDEZ PIDAL, R. (1926)

Orígenes del español. Estado lingüístico de la Península Ibérica hasta el siglo XI, Madrid.

MEYER-LÜBKE, W. (1925)

Das Katalanische Seine Stellung zum Spanischen und Provenzalischen, sprachwissenschaftlich und historisch dargestellt, Heidelberg.

MIQUEL I PLANAS, R. (1905)

«Notes bibliogràfiques, Salvador Guinot-Escenes castello-nenses», dins *Juventut*, núm. 279, 15 de juny de 1905, Barcelona, (pp. 386-387).

MIQUEL I PLANAS, R. (1906)

«El Congrés de la Llengua Catalana», dins *Juventut*, núm. 349, 18 d'octubre de 1906, Barcelona, (pp. 657-658).

MIRA, J. F. (1990a)

Cultures, llengües i nacions, Edicions La Magrana, Col. Orígens, núm. 27, Barcelona.

MIRA, J. F. (1990b)

«Una cultura del no», dins *Saó*, núm. 134, València, (pp. 35-36).

MIRACLE, J. (1964)

Un moment clau de l'ortografia catalana, ed. Rafael Dalmau editor, Episodis de la història, núm. 52, Barcelona.

MIRACLE, J. (1989)

Seguint la petjada de Pompeu Fabra, ed. El Llamp, col. "La Rella", Barcelona.

MIRALLES, V. (1971)

«Alfons Cucó. "El valencianisme polític» de la tertúlia a l'"underground"», dins de *Gorg*, núm. 20, juny de 1971, València, (pp. 26-29)

MOLAS, J.; JORBA, M.; TAYADELLA, A. (1984).

La Renaixença. Fonts per al seu estudi (1815-1877)., Departament de Literatura Catalana de la Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Hispànica de la Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.

MOLL, F. DE B. (1962)

Mossèn Alcover i el País Valencià, conferència pronunciada

amb motiu de la clausura dels cursos de «Lo Rat-Penat» el dia 18 de juny de 1961, ed. Successor de Vives Mora, València.

MOLL, F. DE B. (1965)

«Bernhard Schädel i els inicis de la Lingüística Catalana», dins *Homenatge a Jaume Vicens Vives*, vol. I, Universitat de Barcelona, Barcelona.

MOLL, F. DE B. (1983)

Aspectes marginals d'un home de combat (Mossen Antoni M. Alcover), ed. Curial, publicacions de l'Abadia de Montserrat, col. Textos i estudis de cultura catalana, Barcelona.

MOLL, F. DE B. (1985)

«Introducció», dins *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Editorial Moll, Palma de Mallorca, (pp. IX-XXVIII).

MOLLÀ, T. i PALANCA, C. (1987)

Curs de sociolingüística 1, ed. Bromera, col. Graella, Alzira.

MOLLÀ, T. i VIANA, A. (1989)

Curs de sociolingüística 2, ed. Bromera, col. Graella, Alzira.

MOLLÀ, T. (1990)

La llengua als mitjans de comunicació, ed. Bromera, col. Graella, núm. 4, Alzira.

MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, J. (1984)

La llengua a l'escola (1714-1939), ed. Barcanova educació, Barcelona.

MONTOYA I ABAD, B. (1989)

La interferència lingüística al Sud valencià, ed. Generalitat valenciana, Conselleria de Cultura, Educació, i Ciència, Estudis del valencià actual, València.

MORALES I SANMARTÍN, B. (1908a)

«Carta abierta», dins *La Voz de Valencia*, 14-8-1908, València.

MORALES I SANMARTÍN, B. (1908b)

«Carta 593», dins *Epistolari Llorente II*, 21-8-1908, Xèrica, (pp. 224-226).

MULET, F.; BALDOVÍ, B.; ESCALANTE, E. (1990) {Reescrites per Josep Lluís i Rodolf Sirera}

Revistes valencianes, ed. Eliseu Climent Editor, col. Teatre 314, núm. 22, València.

MUSTIELES, J. (1908a)

«Carta abierta», dins *La Voz de Valencia*, 14-8-1908, València.

MUSTIELES, J. (1908b)

«Observaciones a una contestación», dins *La Voz de Valencia*, 17-8-1908, València.

NADAL, J. M. i PRATS, M. (1982)

Història de la llengua catalana. 1/Dels orígens fins al segle XV, ed. 62, 2na. edició, setembre de 1983, Barcelona.

NAVARRO I CABANYES, J. (1920)

«Les falles y la prensa», dins *Pensat y fet*, març de 1920, València.

NAVARRO I CABANYES, J. (1921)

«La prensa fallera», dins *Pensat y fet*, març de 1921, València.

NAVARRO I CABANYES, J. (1928)

Catalec bibliografic de la prensa valenciana escrita en nostra llengua y publicada en Valencia, pobles de la provincia i per les colonies valencianes en Madrit, Barcelona, Zaragoza i Republics Americanes (1586-1927), per Josep Navarro Cabanyes, periodista, obra guanyadora del premi de l'Ajuntament de València en els Jocs Florals de Lo Rat Penat l'any 1927, ed. Diario de Valencia, Associació de la Prensa Valenciana, Papers de Premsa, edició a cura d'Antonio Laguna, 1988, València.

NAVARRO TOMÁS, A. i SANCHIS GUARNER, M. (1934)

«Análisis fonético del valenciano literario», dins *Revista de Filología Española*, T. XXI, 1934.

NEBOT I PÉREZ, J. (1887)

«¿Quousque tandem?», dins *Almanaque de Las Provincias para 1887*, València. [reproduït a *Apuntes para una Gramática Valenciana Popular*, Imprenta de Ripollés, 1894, València].

NEBOT I PÉREZ, J. (1894)

Apuntes para una Gramática Valenciana Popular, Imprenta de Ripollés, València.

NEBOT I PÉREZ, J. (1908)

«Sobre la ortografía valenciana», dins *Las Provincias*, 9-12-1908, València.

NEBOT I PÉREZ, J. (1909a)

«Sobre la ortografía valenciana», dins *Las Provincias*, 28-1-1909, València.

NEBOT I PÉREZ, J. (1909b)

«Sobre la ortografía valenciana», dins *Las Provincias*, 23-2-1909, València.

NEBOT I PÉREZ, J. (1913)

«La ch valenciana», dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. VII, núm. 10, abril-juliol de 1913, Palma, (p. 273-280).

NICOLÀS I AMORÓS, M. (1984)

Llengua i cultura popular en l'obra de Joaquim Martí Gades, Memòria de Llicenciatura, Universitat de València-Facultat de Filologia, Departament de Filologia Valenciana, València.

NINYOLES, R. (1969)

Conflicte lingüístic valencià, ed. 314, 2na edició, octubre de 1978, València.

NINYOLES, R. (1989)

Estructura social i política lingüística, Edicions Bromera, col. Graella, Alzira.

NONELL, J. (1895)

Análisis morfològich de llènga catalana antiga, comparada ab la moderna, Establiment tipogràfich de Sant Josèph, Manresa.

NONELL, J. (1898)

Gramática de la llènga catalana, Establiment tipogràfich de Sant Josèph, Manresa.

NONELL, J. (1915)

«Algunas consideraciones sobre las normas ortográficas», dins *El Pla del Bages*, 30-4-1915, Manresa.

Normes d'ortografia valenciana, (1933)

ed. Ajuntament de València, Festa del Llibre, ed. Miguel Juan, València, 1933. [edició facsímil a càrrec de l'Ajuntament de València. Fira del Llibre maig de 1981].

OBRADOR, B. (1908)

«Del ús dels verbs auxiliars catalans», dins del *Primer Congrés de la Llengua Catalana*, ed. Tipografia de «L'Avenç», octubre de 1906, Barcelona, (pp. 130-135).

ORELLANA, M. A. (1795)

Catalogo d'els pardals de l'Albufera de València, València. [edició facsimil, París-València, 1979, València.]

ORELLANA, M. A. (1802)

Catalogo d'els Peixos qu'es crien, e pexquen en lo Mar de València, Imprenta La viuda de Martín Peris, València. [edició facsimil, París-València, 1979, València.]

ORGA, J. (1879)

«La llengua d'oc», dins *Elogi de la llengua valenciana*. *Biblioteca Valenciana Popular*. Imprenta Catalonia, Barcelona, 1914, (p. 57-60)

ORTÍN, B. (1918a)

«El idioma y la enseñanza», dins *Las Provincias*, 1-7-1918, València.

ORTÍN, B. (1918b)

Gramática Valenciana, ed. Editorial Valenciana, s. a., València.

PALANCA I ROCA, F. (1888)

Lo Romancer Valencià, Galeria de quadros de costums populars valencianes; cuadros pintats -no a l'oli- però sí ab algun pesich de sal pols de canyella y granats de pebre, seguint despuix una collecció de poesies diverses, series unes y festives altres, escrites tant en castellà com en valencià, titulada *Troços y Mossos o Ensissam de totes herbes*, imprenta Casa de Beneficiencia, València.

PALLARS, J. (1896)

«Jocs Florals de Valencia», dins *L'Atlantida*, núm. 8, 1-9-1896, Barcelona, (pp. sense numeració).

PASCUAL I BELTRÁN, V. (1918)

El valenciano en las escuelas y en la vida social, (Cuestiones de actualidad), Tipografia Virgen de la Seo, Xàtiva.

PÉREZ I CASADO, R. (1974)

«La crisi dels anys trenta al País Valencià. Una primera aproximació», dins Dossier el País Valencià 1931-1939, *Arguments*, núm. 1, L'Estel, València, (pp. 7-22).

PÉREZ I MORAGÓN, F. (1976a)

Cultura catalana al País Valencià, (Qüestions bàsiques) 1908-1909, exemplar fotocopiat de la Fundació Jaume Bofill,

Barcelona, (56 fulls).

PÉREZ I MORAGÓN, F. (1976b)

Cultura catalana al País Valencià 1939-1974, exemplar fotocopiats de la Fundació Jaume Bofill, Barcelona, (223 fulls).

PÉREZ I MORAGÓN, F. (1977)

«Chabàs, antecedent tímid d'una reivindicació actual. A la primera escola d'estiu (autoritzada) del País Valencià», dins *Arguments* 3, ed. L'Estel, València, (pp. 121-127).

PÉREZ I MORAGÓN, F. (1982a)

L'Acadèmia de Cultura Valenciana. Història d'una aberració, col. Quaderns 314, València.

PÉREZ I MORAGÓN, F. (1982b)

Les normes de Castelló, ed. Eliseu Climent Editor, col. Quaderns 314, núm. 25, València.

PÉREZ I MORAGÓN, F. (1983)

El valencianisme i el fet dels Països Catalans (1930-1936), dins *L'Espill*, núm. 19, tardor de 1983, València, (pp. 57-82).

PÉREZ I MORAGÓN, F. (1990)

«La Imprenta Valenciana al segle XX», dins *La Imprenta Valenciana*, catàleg de l'exposició que tingué lloc a la Llotja dels Mercaders del 20 de novembre de 1990 al 12 de gener de 1991, València, ed. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, Alzira, (pp. 103-122).

PÉREZ MUNTANER, J. (1984)

«Record del mestre Manuel Sanchis Guarner», dins

Miscel·lània Sanchis Guarner, Universitat de València, València,
(pp. XXI-XXIV)

PERUCHO, A. (1930)

Catalunya sota la Dictadura, Barcelona.

PITARCH, V. (1972)

Defensa de l'idioma, ed. L'Estel, València.

PITARCH, V. (1982)

«En el cinquantenari de les Normes de Castelló», dins *Diario de Valencia*, 25-4-1982, València.

PITARCH, V. (1986)

«El català al País Valencià: Retracció i resistència», dins *Caplletra*, núm. 1, València, (pp. 75-88)

PITARCH, V. (1988)

Fets i ficcions, Ed. Quaderns 314, València.

PIZCUETA, F. (1878)

«Discurs de gracies pel Sr. Félix Pizcueta», dins *Discursos i Poesies que se llistaren i pronunciaren en aquell acte*, Emprenta de Emili Pasqual, València.

PIZCUETA, F. (1885)

«Discurs llegit per lo president En Félix Pizcueta Gallel, Cronista de València», dins *Lo Rat Penat PLQ*, núm. 2, 1-1-1885, València.

PIZCUETA, A. (1990)

Memòries fragmentàries, ed. Acció Cultural del País Valencià i la Fundació Gaietà Huguet, València.

PLAZA, J. M. (1933)

«Valoración de una película y una fecha. "Primer film parlat en Valencià"», dins *Las Provincias*, 10-11-1933, València.

PUIG I SAIS, A. (1908)

«En defensa de sa esmena adicional a la conclusió III del ponent», dins *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, octubre de 1906, ed. Tipografia de «L'Avenç», Barcelona, (pp. 136-137).

PUIGBLANCH, A. (1828)

Opusculos gramático-satíricos, Imp. de Guillermo Guthrie, Londres (ed. facsímil de Curial, 2 vol., Barcelona, 1976).

PUJOL, J. (1840)

«De los dialectos considerados con relación a la literatura», dins *La Palma*, 3-11-1840, Palma.

RAFANELL, A. (1990a)

«La llengua autòctona en els escrits del canonge Roc Chabàs», dins *A Sol Post. Estudis de llengua i literatura*, núm. 1, miscel·lània a cura de Miquel Martínez, Josep Martínez i Joan J. Ponsoda i amb l'assessorament de Rafael Alemany i Jordi Colomina, ed. Marfil, Universitats, 1, Alcoi, (pp. 169-180).

RAFANELL, A. (1990b)

Llemosinisme, Tesi de doctorat llegida l'any 1990 al Departament de Filologia Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona, Estudi General de Girona.

RAMON I RAGA, R. (1990)

«Bibliografia sobre la Renaixença», dins *Saó*, núm. 136, València, (p. 36).

RAMOS ALFAJARIN, J. R. (1988)

«El valencianisme a Castelló en el segon decenni del segle XX», dins *Caplletra*, núm. 5, València

RAMOS ALFAJARÍN, J. R. (1989)

La qüestió lingüística en la premsa de Castelló de la Plana (1834-1938), ed. Servei de Publicacions, Diputació de Castelló, col. Universitària, Castelló de la Plana.

RAMOS ALFAJARÍN, J. R. (1991)

«Reflexions al voltant de la proposta lingüística de Josep Nebot i Pérez», conferència pronunciada dins el Simposi *150 anys de Filologia Valenciana*, dia 8 de març 1991, Universitat d'Alacant, Alacant.

RAT PENAT, LO. (1895)

Llibre d'or dels Jochs Florals, Estampa de Frederic Doménech editor, Societat d'amadors de les glòries valencianes, València.

RAT PENAT, LO. (1896)

Brots de llorer, estampa de Frederic Doménech editor, núm. II, València.

RAT PENAT, LO. (1897a)

Flors d'enguany, estampa de Frederic Doménech editor, núm. III, València.

RAT PENAT, LO. (1897b)

Capolls de Rosa, estampa de Frederic Doménech editor, núm. IV, València.

RAT PENAT, LO. (1899)

Cants de la Terra, estampa de Federic Doménech editor, núm. V, València.

RAT PENAT, LO. (1908)

Sis florades 1900-1905, estampa de Frederic Doménech editor, núm. VII, València.

RASPALL I JUANOLA, J.; MARTÍ I CASTELL, J. (1984)

Diccionari de locucions i frases fetes, edicions 62, 3a. edició corregida i ampliada el setembre de 1986, Barcelona.

REIG, J. (1932)

Concepte doctrinal del valencianisme, ed. L'Estel, Quaderns d'Orientació Valencianista, València.

REIG, R. (1988)

«La modernització de la ciutat», dins *Batlía*, núm. 8, València, (p.60-74)

RENAU I BERENQUER, J. (1978)

La batalla per una nova cultura, Eliseu Climent editor, col. 314, sèrie Unitat, núm. 36, València.

REVEST I CORZO, LL. (1930)

La llengua valenciana. Notes per al seu estudi i conreu, Castelló.

RIBELLES COMÍN, J. (1915)

Bibliografia de la lengua valenciana, ed. Tipografia de la revista de archivos, Vol. I, Madrid.

RIBELLES COMÍN, J. (1943)

Bibliografia de la lengua valenciana, ed. Tipografia de la revista de archivos, Bibliografia i museos, vol. III, Madrid.

RIBELLES COMÍN, J. (1978)

Bibliografía de la lengua valenciana, vol. IV, s. XIX, ed. Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia, Madrid.

RIU, M. (1906)

Clar i català, impremta de Joaquim Horta, Barcelona.

ROIG, J. (1905)

Spill o Llibre de les dones, pròleg, estudis o comentaris per Roc Chabàs, ed. Biblioteca Hispànica, "L'Avenç", Barcelona.

ROIG I ROSICH, J. M. (1984)

«L'impacte en el món cultural» del Dossier: Catalunya i la dictadura de Primo de Rivera, dins *L'Avenç*, núm. 72, juny de 1984, Barcelona, (pp. 70-74)

ROMERO I GONZALEZ, J. (1977)

«Notes per a l'estudi dels orígens del moviment obrer al País Valencià (1868-1909)», dins *Arguments*, núm. 3, València, (pp. 127-144).

ROS, A. (1982)

«Història d'una gramàtica "blavera"», dins *Punt Diari*, núm. 906, 24-1-1982, Girona, (p. 28).

ROS, C. (1734)

Epítome del origen y grandezas del idioma valenciano, Impreso en Valencia por Cosme Granja, València, [edició facsímil de Librerías París-Valencia, 1991, València].

ROS, C. (1751)

Breve explicación de las cartillas valencianas, Imprenta de Cosme Granja, València. [edició facsímil París-València, 1980]

ROS, C. (1752)

Qualidades y blasones de la lengua valenciana, Oficina de Josep Esteban Dolz, Impres. del S. Oficio, València. [edició facsímil, París-València, València, 1980]

ROS, C. (1764)

Diccionario valenciano-castellano, Imprenta de Benito Monfort, València. [edició facsímil, París-València, València, 1979]

ROS, C. (1773)

Tratat de adages i refranys valencians i pràctica per a escriure ab perfecció la llengua valenciana, Hereu de Vicente Cabrera, València. [edició facsímil de la 2a. edició (Josep Gràcia, València, 1736), Curial Llengua menuda, Barcelona-Sueca.]

ROSANES, M. (1864)

Miscelania que comprende ir. vocabulario valenciano-castellano, 2ndo. apuntes para facilitar la enseñanza de la gramática en las escuelas de las poblaciones de esta provincia en que no se habla en lengua castellana, València.

ROVIRA I VIRGILI, A. (1914)

La nacionalització de Catalunya, Societat Catalana d'Edicions, Barcelona.

RUBIÓ I LLUCH, J. (1891)

«Resum de la conferència "Caràcter general de la literatura catalana "», dins *Botlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, octubre-desembre, (pp. 236-237).

RUBIÓ I LLUCH, J. (1902)

«Observacions sobre'ls orígens del nostre renaixement literari», dins *Juventut*, núm. 99, 2-1-1902, Barcelona, (pp. 5-7).

RUBIÓ I LLUCH, A. (1930)

Discursos leídos ante la Real Academia Española en la recepción pública del señor D. Antonio Rubió i Lluch, el día 23 de marzo de 1930, Imprenta de Angel Ortega, Barcelona.

S

SAGÓN I SUPERVIA, A. i SIMÓN I RIERA, J. D. (1986)

València 1936-1937. Una ciudad en guerra, Ajuntament de València, Delegació Municipal de Cultura, València.

SALVADOR, C. (1919)

L'Idioma Valencià a les escoles, conferència pronunciada en

l'Associació de Castelló, ed. Publicacions de la Unió Valencianista Regional, València.

SALVADOR, C. (1934)

Lliçons de gramàtica, vol. 1, V, Ortografia Valenciana amb exercicis pràctics, ed. L'Estel, Quaderns d'Orientació Valencianista, València.

SALVADOR, C. (1973)

«4 elogis i 4 cues», dins *Gorg*, quadern núm. 2, València.

SALVADOR, C. (1981)

Poesia, Institució "Alfons el Magnànim", Diputació Provincial de València, Biblioteca d'Autors Valencians, núm. 3, València.

SALVADOR, V. (1986)

«Una polèmica sobre la llengua literària», dins *Caplletra*, núm. 1, Institut de Filologia Valenciana, València

SALVADOR, V. (1987)

«Revisió crítica de Teodor Llorente», dins *Estudis de literatura catalana al País Valencià*, edició a cura de Rafael Alemany, ed. Ajuntament de Benidorm i Universitat d'Alacant, Alacant, (pp. 99-111).

SALVADOR, V. (1988)

«El pensament lingüístico-literari de Teodor Llorente», dins *Caplletra*, núm. 4, primavera de 1988, València, (pp. 113-122).

SANCHIS I GUARNER, M. (1933)

La llengua dels valencians, ed. L'Estel, Quaderns d'orientació valencianista, València.

SANCHIS I GUARNER, M. (1933-1962)

La llengua dels valencians, Eliseu Climent editor, sèrie La Unitat, núm. 7, 6a. edició 1978, Sueca.

SANCHIS I GUARNER, M. (1936)

«Extensión i vitalidad del dialecto valenciano *apitxat*», dins *Revista de Filología Española*, XXIII, (pp. 45-62)

SANCHIS I GUARNER, M. (1950)

Gramàtica Valenciana, Ed. Torre, València.

SANCHIS I GUARNER, M. (1963)

«L'evolució de la llengua literària dels escriptors valencians de la Renaixença», dins *Criterión a la llengua catalana*, núm. 17, Barcelona, (pp. 59-82)

SANCHIS I GUARNER, M. (1968)

Renaixença al País Valencià, Eliseu Climent editor, col. 314, sèrie La Unitat, núm. 2, 2a. edició, gener 1982, València.

SANCHIS I GUARNER, M. (1972)

La ciutat de València. Síntesi d'història i de geografia urbana, ed. Publicacions de l'Excm. Ajuntament de València, 4a. edició, 1983, València.

SANCHIS I GUARNER, M. (1979)

«Els felibres i València», dins *Arguments*, núm. 4, ed. L'Estel, València, (pp. 159-169).

SANCHIS I GUARNER, M. (1980)

Aproximació a la història de la llengua catalana, ed. Salvat, Navarra.

SANÇ I SANCHO, V. (1983)

L'obra dels primers valencianistes, Lo Rat Penat, col. Al Vent, València.

SANMARTÍN I AGUIRRE, J. F. (1876)

Cuentos vells i baralles noves. Recullets d'asi i d'allà, P. Agilar, València.

SAPIR, E. (1921)

El llenguatge, ed. Empúries, 1a. edició en català, 1985, Barcelona.

SAVINE, A. (1884)

L'Atlantide. Poema traduit du catalan de Mossen Jacinto Verdaguer, ed. Leopold Cerf, Paris.

SCHÄDEL, B. (1908)

Manual de Fonètica Catalana, Otto Schulze Verlag, Cöthen, Alemanya.

SEGARRA, M. (1985a)

Història de l'ortografia catalana, ed. Empúries, col. Les Naus d'Empúries, Timó, núm. 1, Barcelona.

SEGARRA, M. (1985b)

Història de la normativa catalana, Enciclopèdia catalana, col. Biblioteca Universitària, Manuals de Llengua Catalana, Barcelona.

SEGARRA, M. (1986)

«El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana», dins *Lluita*, núm. 120-121, abril de 1986, Barcelona, (pp. 29-34).

SEGARRA, M. (1988)

«L'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i l'ortografia catalana», dins *Studia in honorem prof. M. de Riquer*, ed. Quaderns Crema, Barcelona.

SERRA, A. (1902)

«A propòsit de Els Jochs Florals de Canprosa», dins *Juventut*, núm. 119, 22 de maig de 1902, Barcelona, (pp. 334-335).

SIMBOR I ROIG, V. (1980)

Els orígens de la Renaixença valenciana, Universitat de València, Facultat de Filologia, Institut de Filologia de València, Monografies i Assaigs, 3, València.

SIMBOR I ROIG, V. (1982)

«D'un passat tan present: l'acord ortogràfic de Castelló de 1932», dins *Trellat*, núm. 5, València, (pp. 30-42).

SIMBOR I ROIG, V. (1983a)

Carles Salvador i Gimeno, una obra decisiva, Diputació Provincial de València, València.

SIMBOR I ROIG, V. (1983b)

Carles Salvador: política i nacionalisme, Quaderns 314, València.

SIMBOR I ROIG, V. (1985)

«La lluita per la normalització de la llengua valenciana durant el primer terç del s. XX», dins *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura catalanes*, Tarragona-Salou, 1-5 d'octubre de 1985, publicades a cura de Joan Veny i Joan M. Pujals, Associació Internacional de Llengua i Literatura catalanes, Publicacions de L'Abadia de Montserrat, 1986, Barcelona, (pp. 127-157).

SIMBOR I ROIG, V. (1986a)

«La narrativa valenciana al llarg de les quatre primeres dècades de segle», dins *La narrativa valenciana (1900-1939)*, Antologia, ed. Bromera, col. Els Nostres Autors, 1, Alzira, (pp. 22-28)

SIMBOR I ROIG, V. (1986b)

«Les passes inicials de la narrativa contemporània al País Valencià: la primera aparició de "El Cuento del Dumenche"», dins *Estudis de Literatura Catalana en honor a Josep Romeu i Figueres, II*, Pub. Abadia de Montserrat, Barcelona, (pp. 319-340).

SIMBOR I ROIG, V. (1987)

«El primer romanticisme valencià i l'origen de la Renaixença», dins *Estudis de Literatura catalana al País valencià*, edició a cura de Rafael Alemany, ed. Ajuntament de Benidorm/Universitat d'Alacant, Alacant, (pp. 75-99).

SIMBOR I ROIG, V. (1988a)

Els fonaments de la literatura contemporània al País

Valencià (1900-1939), Biblioteca Sanchis Guarner, Institut de Filologia Valenciana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, núm. 16, Barcelona.

SIMBOR I ROIG, V. (1988b)

«A l'entorn de la Renaixença valenciana», dins *Caplletra*, núm. 4, primavera de 1988, València, (pp. 5-7).

SIMBOR I ROIG, V. (1988c)

«La Renaixença al País Valencià», dins *Caplletra*, núm. 4, València, (pp. 9-41).

SIMBOR I ROIG, V. (1988d)

«Llorente "La Opinión" i la Renaixença», dins *Caplletra*, núm. 4, primavera de 1988, València, (pp. 123-130).

SIMBOR I ROIG, V. (1989)

«La llengua catalana al País Valencià durant el segle XX», dins *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, volum VIII, Institut de Filologia Valenciana, València, (pp. 93-110).

SIMBOR I ROIG, V. (1990)

«La Renaixença valenciana», dins *Saó*, núm. 136, València, (pp. 29-30).

SIMBOR I ROIG, V. (1991)

«La proposta gramatical del P. Lluís Fullana i Mira (1871-1948)», Conferència pronunciada dins el Simposi *150 anys de Filologia Valenciana*, el 8 de març de 1991, Universitat d'Alacant, Alacant.

SILVELA, F. (1902)

«Silvela á los catalanes», dins *El Mercantil Valenciano*, 27-12-1902, València.

SIRERA, J. L. (1981)

Passat, present i futur del Teatre Valencià, Institució "Alfons el Magnànim", Diputació Provincial de València, col. *Descobrim el País Valencià*, núm. 5, València.

SOLÀ, J. (1972)

Estudis de sintaxi catalana/1, Canvi i caiguda de les preposicions, substantivació de l'infinitiu, abstracció i intensitat, el relatiu, edicions 62, Llibres a l'abast, núm. 104, 4a. edició, març de 1985, Barcelona.

SOLÀ, J. (1973)

Estudis de sintaxi catalana/2, Reflexions sobre els pronoms febles, concordança del participi passat, la negació i la frase comparativa, edicions 62, Llibres a l'abast núm. 105, 3a. edició setembre 1982, Barcelona.

SOLÀ, J. (1976)

«Bibliografia de la Història de la Llengua», dins, *Anuario de Filologia*, Barcelona, (pp. 549-561).

SOLÀ, J. (1977)

Del català incorrecte al català correcte. Història dels criteris de correcció lingüística, edicions 62, Llibres a l'abast, núm. 134, Barcelona.

SOLÀ, J. (1980)

«Tractat de Catalanismes», dins *Miscel.lània Aramón i Serra*, Pub. Abadia de Montserrat, Barcelona, (pp. 559-582).

SOLÀ, J. (1984a)

Pompeu Fabra, Sanchis Guarner i altres escrits, Eliseu Climent editor, Quaderns 314, núm. 32, València.

SOLÀ, J. (1984b)

A l'entorn de la llengua, Quaderns de pedagogia, ed. Laia, núm. 9, 2a. edició, març del 1984, Barcelona.

SOLÀ, J. (1987a)

L'obra de Pompeu Fabra, ed. Teide, col. El Blau Marí, núm. 8, Barcelona.

SOLÀ, J. (1987b)

Qüestions controvertides de sintaxi catalana, edicions 62, col. Llibres a l'Abast, núm. 299, Barcelona.

SOLÀ, J. (1987c)

«L'obra gramatical del pare Jaume Nonell», dins *Miscel.lània Antoni M. Badia i Margarit. Estudis de Llengua i Literatura Catalana/XIV*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, (pp. 231-241)

SOLÀ, J. (1990)

«Les idees lingüístiques als territoris catalans durant el segle XIX», dins *A sol post. Estudis de llengua i literatura*, núm. 1, miscel.lània a cura de Vicent Martínez, Joan Martínez i Joan J. Ponsoda i amb l'assessorament de Rafael Alemany i Jordi Colomina, ed. Marfil, Universitat 1, Alcoi, (pp. 191-215).

SOLÀ, J. i MARCET, P.

Història de les idees lingüístiques als Països Catalans durant el segle XIX, Barcelona.

SOLÀ I DACHS, L. (1978)

Història dels diaris en català. Barcelona 1879-1976, ed. Edhasa, Barcelona.

SOLÀ I DACHS, L. (1979)

«Cent anys de diaris barcelonins en català», dins Dossier: La premsa diària a Catalunya al s. XX, *Avenç*, Barcelona, (pp. 22-27).

SOLÀ I PALERM, C. (1976)

El teatre valencià durant la Dictadura, ed. Institut del teatre, Barcelona.

SOLDEVILA, C. (1926)

«Fill de dietari», dins *La Publicitat*, 30-11-26, Barcelona.

SOLER I GODES, E. (1960)

Els primers periòdics valencians, Publicacions dels cursos de Llengua i Literatura valenciana de "Lo Rat-Penat", Suc. de Vives Mora, València.

SOLER I GODES, E. (1962)

Els valencians pintats per ells mateixos, ed. Sicània Popular, València.

SOLER I GODES, E. (1984)

«Les nostres normes», dins *Miscel·lània de textos en homenatge a les Normes de Castelló*, ed. Diputació de Castelló, Secció de Filologia, Col·legi Universitari, Castelló.

SORIANO BUESO, F. (1936)

«La premsa valencianista», dins *El Matí*, 21-6-1936, Barcelona.

SORRIBES, T. (1979)

«Burguesia i creixement urbà a la ciutat de València: notes per a una anàlisi històrica», dins *Arguments*, núm. 4, ed. L'Estel, València, (pp. 224-244).

T

Taula de lletres valencianes. (1982)

Selecció de textos. Institució "Alfons el Magnànim", Diputació Provincial de València, Biblioteca d'Autors Valencians, núm. 3, València.

TESTOR, C. (1915)

«Discurso», dins *Centro de Cultura Valenciana, Crónica de la Sesión Solemne*, Establecimiento tipográfico Doménech, València. (pp. 67-74)

TIMOTEO, J. (1989)

«Decadencia del sistema y movimientos regeneracionistas», dins *Historia de los medios de comunicación en España*, ed. Ariel Comunicación, Barcelona, (pp. 11-80).

THOUS I ORTS, M. (1908)

«¿A que no muere?», dins *El Correo*, 29-8-1908, València.

TORRENDELL, J. (1908)

«Trascendencia del periodisme para la propaganda y consolidació del Renaiximent y restauració de la nostra llengua», dins *Primer Congrès Internacional de la Llengua Catalana*, octubre de 1906, Tipografia «L'Avenç», Barcelona (pp. 555-557)

TORRENT, J. (1990)

«Regionalisme versus nacionalisme. El futur del regionalisme», dins *Saó*, núm. 134, València, (pp. 27-28).

TORRENT, J. i TESIS, R. (1966)

Historia de la prensa catalana, (2 vols.), ed. Bruguera S. A., Barcelona.

TRAMOYERES, L. (1879)

«La literatura llemosina», dins lo progrés provincial», dins *Los fills de la Morta-Viva* de Constantí Llobart, Empronta d'Emili Pasqual, Editor, València 1883, (pp. IX-XX). [edició facsímil, Edicions León Roca, Impremta Palacios, València, 1973.]

TRAMOYERES, L. (1881)

«Periódicos de Valencia. Apuntes para formar una biblioteca de los publicados desde 1526 hasta nuestros dias», dins *Revista de València*, núm. 1, València, (pp. 17-24; 70-77; 122-128; 174-179; 227-232; 267-271; 316-320; 372-379; 420-426; 478-482; 508-519; 572-580; 592-612).

TRAMOYERES, L. (1917)

«Sobre l'orige de les falles», dins *Pensat i fet*, març de 1917, València.

TRÉNOR, L. (1898)

Flors de paper, València.

TRULLENQUE, R. (1915)

Nacionalismo valenciano, conferència llegida en la Casa de Democràcia, el 26 de febrer de 1915, tip. J. V. Ballester y C., València

TUBINO, F. M. (1880)

Historia del renacimiento literario contemporáneo en Catalunya, Baleares y Valencia, Imprenta y Fundación de M. Tello, Madrid.

TUSÓN, J. (1986)

El luxe del llenguatge, ed. Empúries, col. Les Naus d'Empúries, Barcelona.

TUSÓN, J. (1988)

Mal de llengües, ed. Empúries, col. Biblioteca Universal, Barcelona.

TUSÓN, J. (1990)

El llenguatge i el plaer incursions lingüístiques en terra literària, ed. Empúries, núm. 41, Barcelona.

V

VALENTÍN, E. (1973)

El primer modernismo catalán y sus fundamentos ideológicos, ed. Ariel, col. Horas de España, Barcelona.

VALENTÍN, F. (1918)

«La lengua valenciana en las escuelas», dins *Las Provincias*, 10-8-1908, València.

VALLÈS, E. (1915)

Lliçons de gramàtica catalana, Normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans, ed. Boixeres, Llibreria Sintès, Barcelona.

VALOR, E. (1977)

Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià, ed. 314, col. Papers Bàsics, núm. 5, 2a. edició novembre de 1979, València

VALOR, E. (1983)

La flexió verbal, ed. 314, col. Papers Bàsics, núm. 16, València.

VÀZQUEZ I ESTEVE, A. (1987)

Fons de teatre valencià a les biblioteques de Barcelona, Institut del Teatre, Diputació de Barcelona, Barcelona.

VENTURA MELIÀ, R. (1982)

«Enric Soler i Godes. Una memòria que no perdona», dins *Generalitat*, primera quinzena de 1982, València, (pp. 22-23).

VENY I CLAR, J. (1978)

Estudis de geolingüística catalana, edicions 62, Llibres a l'Abast, núm. 143, Barcelona

VENY I CLAR, J. (1982)

Els parlars catalans (Síntesi de dialectologia), ed. Moll, Biblioteca Reixa, 3a. edició corregida i augmentada, Palma.

VENY I CLAR, J. (1986)

Introducció a la dialectologia catalana, Manuals de Llengua catalana, Biblioteca Universitària, núm. 4, Enciclopèdia Catalana, 2a. edició, novembre de 1986, Barcelona.

VERDAGUER, J. (1981)

Epistolari de Jacint Verdaguer. Volum VI (1887-1889), edició a càrrec de J. M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas, Barcelona.

VERGER, E. J. (1988)

«La poesia valenciana de la Restauració (1874-1902)», dins *Caplletra*, núm. 4, primavera de 1988, València, (pp. 70-89).

VERGER, E. J. (1990)

«Les altres "Renaixences". Esbós per a una localització de la Renaixença en el corrent dels romàntics europeus», dins *Saó*, núm 136, València, (pp. 31-32).

VERGÉS PAULI, R. (1932)

Espurnes de la llar, costums i tradicions tortosines, vol. V, Imprenta Sanchis i Rovira, Tortosa.

VICIANA, R. M. de. (1574)

Alabanzas de las lenguas hebrea, griega, latina, castellana y valenciana, Libreria de Francisco Aguilar, 1877, València. [edició facsímil ed. París-València, València, 1979]

VILALLONGA, I. (1919a)

Substantivitat del valencianisme, discurs pronunciat el dia 3 de desembre de 1918 en el saló de sessions de la Diputació Provincial de València, Publicacions de la Unió Valencianista Regional, València.

VILALLONGA, I. i altres (1919b)

El pensament valencianista, Imprenta Valencianista,
Publicacions de la Unió Valencianista Regional, València.

VILLACORTA I BAÑOS, F. (1980)

*Burguesia y cultura. Los intelectuales españoles en la
sociedad liberal. 1808-1939*, ed. Siglo XXI, Madrid.

VIVES I CISCAR, J. (1881)

«Los diccionarios y vocabularios valencianos», dins *Revista
de Valencia*, núm. 2, València, (pp. 74-81).

VIVES CISCAR, J. (1882)

Los diccionarios. Vocabularios valencianos, Imprenta de
Doménech, València. [edició facsímil, París-València, col.
Biblioteca Valenciana, València, 1987]

Y

YSERN i LAGARDO, L. (1987)

El moviment obrer i la República 1930-1932, ed. Alfons el
Magnànim, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació,
València.

ZAPATER I RODRÍGUEZ, J. M. (1909)

«A Valencia ab motiu de sa heroica conducta en l'alsament del any 1808 y defensa de la ciutat», dins *Almanaque de "Las Provincias"* 1909, València, (pp. 97-100).